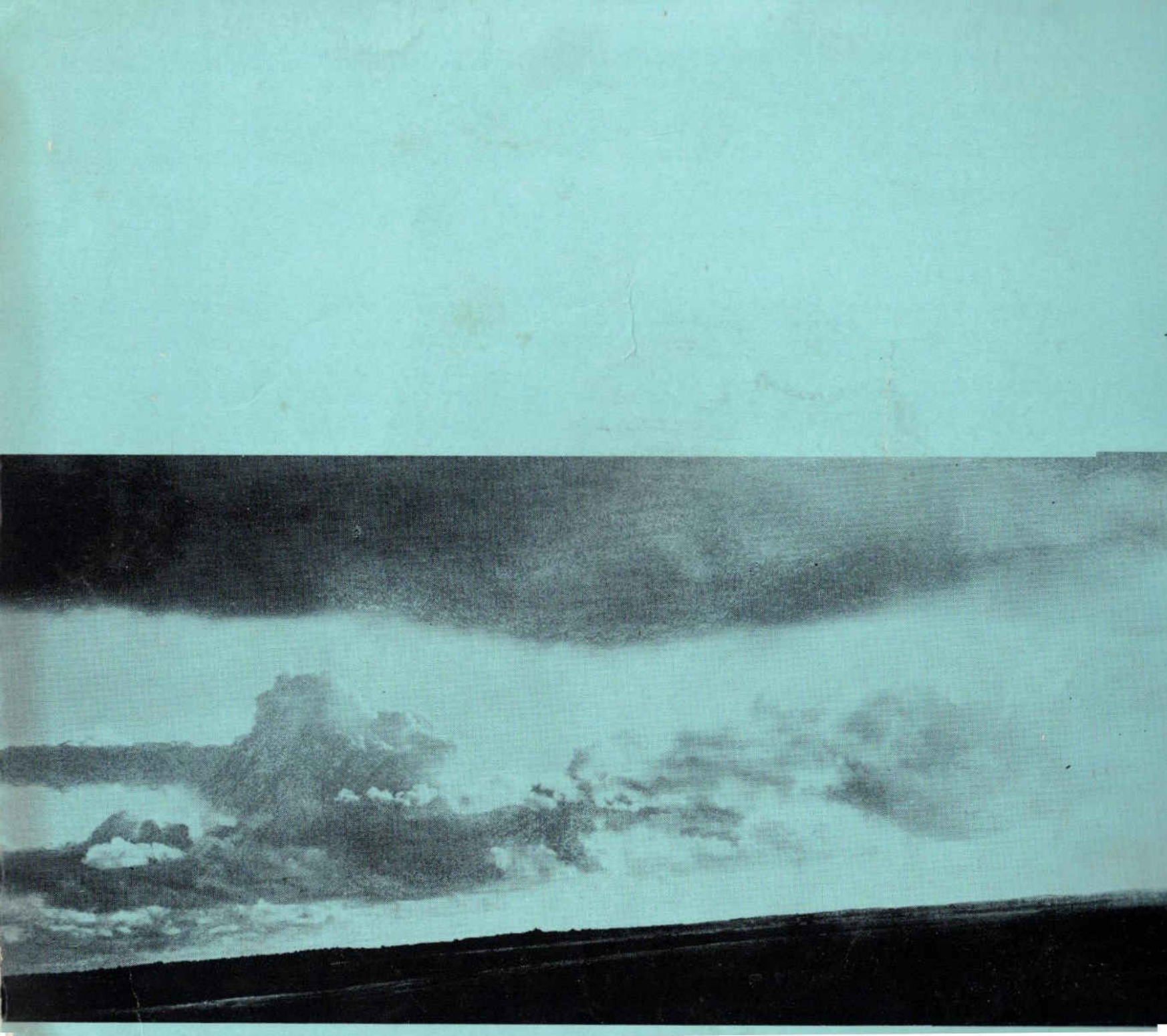
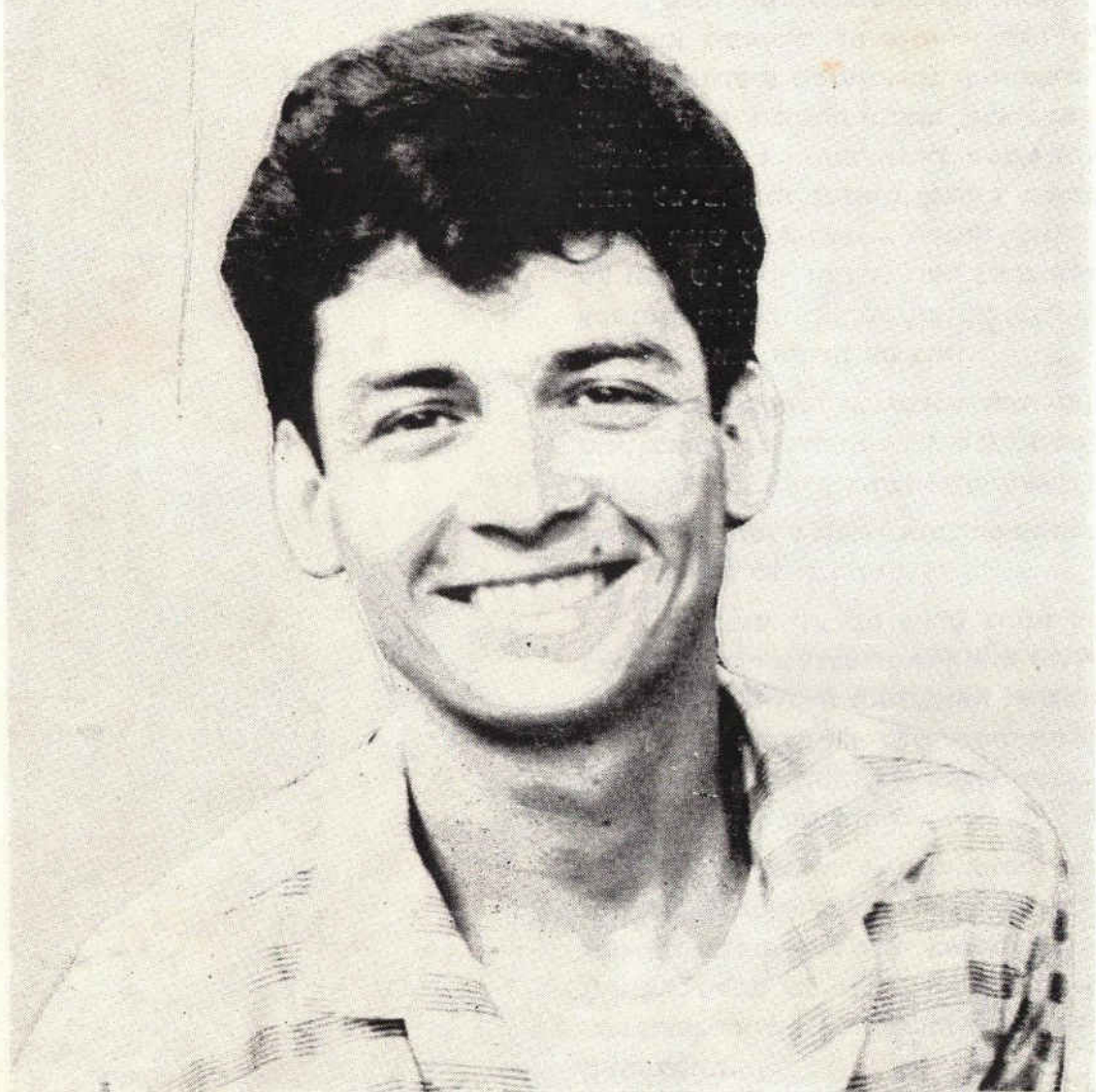

۱۰۶ - ۱۰۷

- - - האחד ההואק, האחד הנאכ
האחד השב. הנצר שיש אפניס. הגבר
שיש אפ. האיש שיש אפ זכרונות
והפרטיק האיש"ק וההבזל הדק
והסנה שבדומה. תמיד. אתה יודע,
זה האחד הרץ אפניס בכל אחיר,
האחד אשר אין אפ אחיר - - -

חיים גורי

ט"ו באלול תשכ"ז
20 בספטמבר 1967

ח' שבט תש"ה
22 בינואר 1945

יזהר אשל

~

עברה שנה עצובה. מישהו אמר שהלכת לאיבוד ומאז אנחנו לא מוותרים. ממשיכים לחפש אותך ללא הרף. הפעוטות מרימים אצבעות לשמיים הזרועים מטוסים. הוריד אוספים אל תהומם את חיוכינו ובכינו. את ההליכה הבוטחת והעצב הרך. המשחק השובה ורצינות המחשבה. מושכים במבטם אותנו, חבריך לשנים ותהומם פעורה-פעורה. יזהר, חסר אתה לנו בדלתות נפתחות, בצחוק משובב. במושבי ליצים חומדי בדיחה ומתח, בכוס קפה קשובה, פקוחה להמית הלבטים המבשילים; במסיבות של זמר, של עוקץ וחידוד, חסר בשחצנות המתוקה, בטוב הלב. חסרה לנו עקשנותך הארוכה והקשה, אמונתך שדייה לפורר כל ספקן. הרגשת החוזק, הביטחה אותה השרית עם בואך.

קנאנו בך תמיד. בשבילנו היית האושר הבלתי מושג. מהות החיוב שאין לתפסה. נדמה היה לנו שבכל אשר תפנה תצליח. מעט ידענו ומעט רצינו לדעת על מאבקיך הפנימיים, קשייך, לבטיך. ראינו את ההצלחה בלבד. את האיזון והשקט הנפשי אותו הפגנת כלפי חוץ. נעשית לסמל החיים.

מי כמונו ידע מה פירוש להיות טייס. ילדותנו כולה מלווה אותם בסכנות, בהצלחות ובכשלונות. המוות מרחף מעל הטייסים ובנו היה הבטחון העמוק שלך לא יקרה מאום. אתה ריחפת מעל למוות. כה טוב השכלת לש- לוט בכלים הקודמים; ללעג שמת את הזהירות המופרזת ובזת לסכנה האורבת. ממלכה היתה לך. ממלכה מעל ממלכה. ואחר-כך המלחמה.

הורגלנו במוות. ראינוהו מוטל לצידי הדרכים באלפי צורותיו. הוא היה לנו ללחם-חוק. ובכל זאת חזרנו הביתה, שותקים וכבדים מתמיד והחילונו לחיות. הבט עתה באנשים אלה: איך יוותרו עליך, שהיית חלק מחייהם. גילומן של תקוות, ראי לאמונת הטוב. השארת אותם ללא אחיזה ללא משען. כאילו שמטת מתחת לרגליהם חלק מעתידם. קשה עכשיו להאמין קשה לקוות.

היית בנו של הקיבוץ כולו. לכל אחד היה כאילו חלק בך. לא פלא
הוא שלא רוצים להסתגל, לא יכולים להשלים. אין שמך יורד משפתי חבריך.
מזכירים אותך שוב ושוב, כאילו היית כאן כאילו לא קרה דבר.

סיפרו לנו, סיפרו לנו תמיד שלכל דבר יש סוף. האמנו, האמנו שהים
נגמר בחול, העצים בשמיים והחיים בשחור המוות. אדם שהיה לא יהיה
עוד. אבל כיצד אפשר להכניס אותך לתמונה הזאת! כל כך טבעי וברור
לנו שעלית שמים. שפתחת במסע לאי-שם של תכלת. כאילו נגמרו חיך
בעולמנו שלנו ונפתחו חיים שניים, לא מובנים. מתי תחזור! הן תצטרך
לספר לנו על כל אלה. אמור לנו שחיים יכולים לנגוע בחיים!

ואחר כך גדל איתנו. גדל איתנו מעבר לקווים הקיימים. אל תיתן לנו
להתבגר בלעדיך. אל תעזוב אותנו. היה אתנו לא רק בחלומות, בהם אתה
מסרב להשכח, דורש לחיות, לקחת חלק.

היה אתנו בחדרים הריקנים והקטנים, בפגישות ארבע עינים,
בלחיצת היד. אמץ אותנו כקודם.

בעוד שנים, בעוד הרבה שנים נראה אותך כחיינו אנו, כתקופת התבג'
רותנו אנו. אין לנו תמונות שלך כאדם מבוגר. לכן תהיה צעיר לנצח, עלם'
עד. כזה תשאר בינינו, עם החיך והזקיפות והמבט הרם.

ורק הצל שימצא תמיד אי-שם על פנינו יעיד על צעירותך שהוחמצה,
חיך שלא יצאו לפועל. גדל, גדל אתנו מעבר לקווים הקיימים אל תיתן לנו
להתבגר בלעדיך.

אל תראה שאיננו בוכים. הבכי הוא פריקת הנטל, המעטת העול.
יש בנו בעומק עצב צורב ועוד זמן רב תקנן בנו תחושה גדולה גדולה של
אבידה.

המצבה. מצבת הברזל. מחאה שקטה ומאופקת של האדמה, קריאה
כלפי שמים.

ועץ, היונק משורשיו, פורץ בעלוותו הצעירה, מבטיח אורך שנים.
מלבלב, פורח, חי.

עשה את חיינו ירוקים וזוהרים כעץ הזה וכחיך שהיו כמותם.

עופר

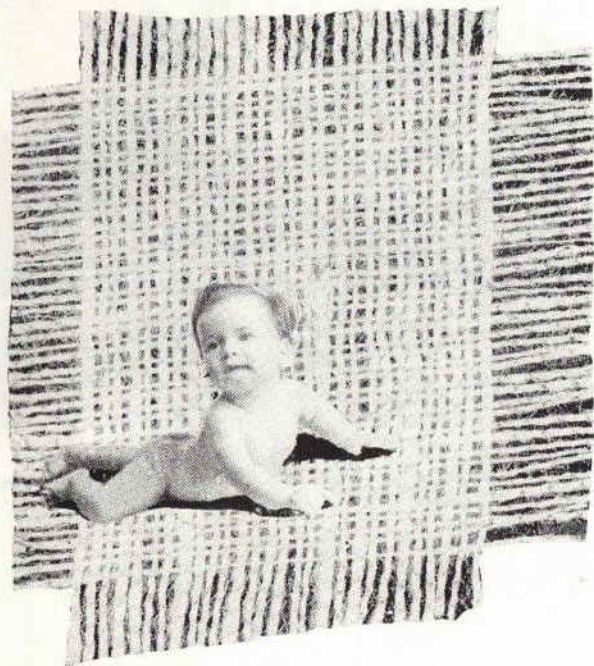

מחלקת הילדים

אחרי כן חזרתי בא אביב.
כך בכו אלפן קרה בשנת תש"ה 1945
בחי בשבט נולד יצירה. ארוכות השמים היו
פתוחות אותו זירה ומאנו להסגה גסק. בוף
רות.
ואינו שבוע לאחר זאת, בט"ו בשבט, לרח
כבר האביב במלוא הגדלו.

(מתוך יומנה של שרה)

ט"ו בשבט תש"ה 29.1.1945

השמש במלוא הדרה. חורף או אביב? לקול צילצולו של פעמון הקיבוץ המבשר בואו של תינוק חדש, יצאו רק שתי חבירי רות — עובדת במטבח והמטפלת של בית התינוקות. הקיבוץ כולו נסע לחוג את חג האילנות בגבולות אשר בנגב. שם ישתלו שוב שתילים. אות לברית שכרתנו עם אדמת הנגב, כפי שהנה, ולתקווה, כי יקום כאן ישוב של קבע.

מאז החליט הקיבוץ לקבל את התביעה להקים נקודה יהודית ברחבי הנגב, באה מציאות אשורה. פלוגה קטנה, מנותקת ומבודדת בלב ערבה רחבת ידיים, מקסימה, זרה ועויינת. אך פלוגה זו לובשת חג והוד עם בוא הקיבוץ לנטוע נטיעותיו. זהו חג האילנות השמיני לקיבוץ אי"ג בראשון-לציון, והשני בגבולות אשר בנגב. אשתקד חגגו את חג האילנות הראשון בנגב. מהעצים הראשונים שנשתלו צמח שם המשפחה — א. ש. ל. אשתקד עדיין לא השתתף בטקס גם אורי בן השנתיים. היתה המכוננית עמוסה 50 חברים וילדים. היה יום אביב מזהיר כמו היום, היתה תהלוכה, אשר צעדה לצילי האקורדיון — רקדו את ה"לעבעדיק הוי לעבדיק אזוי".

בפינת הנוער והחייל בראדיו ירושלים שודרה תוכנית מבור צעת ע"י חברי הקיבוץ על תולדות הקיבוץ הראשון בנגב — והרבה הרבה תקוות. אולם לאחר זאת באו ימים קשים, קידוח שלישי העלה שוב מלח במים. הקמה נמוכה. הרוחות מביאות חול. האדמה נסחפת.

אך היום שוב ט"ו בשבט. שוב נוטעים. היצמח? היגדל?

אשל בגבולות

היום שוב ט"ו בשבט...

עקבות במדבר

הנכה שם שורש? בחצר הקיבוץ דומיה. במטבח מבשלים ארוחת ערב לאלו אשר יחזרו מהנגב. בית התינוקות קולט את הבן החדש. האח הראשון. יזהר. נושא שמו של סבו, אביו של יעקב — איסר, ממשיך וזהרו וקסם אצילותו — השם רק עברי יותר, ישראלי יותר והשמש מחייכת את חיוכה הטוב.

לא דרך השם עוברות תכונות אנוש. אך מי ידע נתיב קרני אורה? דרך אצילות לחדור? הסבתא הטובה, אשר באה לברך את ההורים בהוולד בנם השני ואת אורי בהוולד אחיו הקטן — שמחה, כי ישא הקטן את שם אביו של יעקב — בעלה הטוב והמסור כל כך, אשר מת צעיר ושופע רצון לחבוק עולם ומלואו. הסבתא הסכימה, כי יקבל השם איסר את צלילו העברי — כי יזהר בזהר מיוחד, שורשי, אך יונק יניקתו משם, ממרחקי דורות וימים. וב־סעור הסערות, ובהטלטל הכל, הן יש, יש שורשים היונקים ממעיינות מתוקים. מפכים זכים, בלתי גידלים לעולם.

הנה ועדת קשר עם חיילינו אי-שם. צריך לרוץ לדואר, לקבל את משכורת נשי החיילים, זו קרן היסוד של קופת-החיילים. בדרך נכנסים לחנות לקנות ממתקים למיניהם, על מנת לשלוח לבריגדה ואולי שי לחברה ליום הולדתה. נאמר לה: „חברך ביקשני לקנות לך“. ומיד לשגר מכתב: „ראה הזהרתיך, אל תכחיש!“ וכך חוזרים הביתה. בידי קופסאות ריקות שהחנוונים אוספים עבורי וקופסא אחת מלאה כל טוב.

ויזהר בוודאי רעב. מצפה. אם כי אינו נוהג להתאונן.

והצלם הפרטי? מדי פעם מחכה לצלם את ילדי החיילים, על מנת לשלוח תמונות לאבותיהם בבריגדה. גם אורי ויזהר זוכים בצילום נוסף — והחברים בבריגדה מודים על תוספת חיוכי האשלים. אך כל זה, יתכן, — מי יודע — מפזר את תשומת הלב... בכל אופן יזהר אינו מרבה לאכול, אך מרבה לצחוק.

יוני 1945

השבוע ביקר אצלנו הרופא. יזהר הסתכל בו ופרץ בבכי. השמועה עברה מפה לארון. שמעתם? יזהר בכה, יזהר בכה... אך אחרי שהרופא הלך צחק יזהר שוב.

משחק יפה בצעצוע, מתהפך על הצד בכדי להשיגו, משלב יד ביד. מסתכל וממלמל פסוקים שלימים. שמנמן כפי שהיה. צחקן כפי שהיה. שערותיו השחורות כפיה התחילו להתבהר קצת. עיניו הבהירות עדין בהירות, ספק תכלת ספק ירוק-אפור. יהיו עיניו חומות כעיני האב והאח הבכור, או תכולות היכניות ונברות כעיני הסבא, אבי?!

22.7.45

יזהר בן חצי שנה. רוקע ברגליו וקיעות ריטמיות, במשך שעות ארוכות. שוכב לו בשקט בלולו ומשחק עם עצמו. בערב מקלחים אותו במים קרים מתחת לברז והוא בהחלט נהנה מזה.

30.7.45

יזהר חולה. והמזרז ביותר — יזהר אינו מחייך, ולעיתים אפילו בוכה. דבר זה מוזעזע את כל מכריו.

אפריל 1945 — החודש השלישי.

משקלו של יזהר 4.80 ק"ג. צוחק הרבה. שוכב ער שעות ארוכות. יזהר אינו זקוק לשעות שינה רבות. נועץ עינים כחולות אפורות (מתי ישנה צבעם?!) באיזו שהיא נקודה או בידו המורמת אל-על.

לובש כבר מכנסיים. כחולות, קצרות ועם טלאי — קבוצניק! מוצץ בהתמדה ובתוקף את הבוהן. הבוהן התמלאה בועות מים. הצטברה מוגלה ע"י הציפורן. קשרו את האצבע בתחבושת. יזהר אינו מוותר על המציצה בכלל ומציצת הבוהן בפרט. מתעקש. אין ברירה ימה ימצוץ לו!

מתרשם מהצעצוע. מסתכל, בוחן ומחייך. היום מדדו את יזהר: ארכו 55 ס"מ. 7 ס"מ נוספו לו מאז הלידה.

מאי 1945 — החודש הרביעי.

ממלמל אגע. גע. כמעט ואינו בוכה. שוכב ער ומוצץ את הבוהן. מסתכל באיזו שהיא נקודה. מפטפט בקול רם. רוקע ברגליו ומוצא עניין רב בידיה. מנסה להתהפך. צוחק הרבה לכל עובר ושב.

יוני 1945

יזהר מסתכל בכל פעם לכיוון מיטתו של גבי וצוחק. גם בשעת היניקה אינו מפסיק להסתכל מסביב ולחייך לכל מי שנכנס לבית.

יעל טוענת שהוויכוח ביני לבין רחל ע. על תוכנו של הריקוד „הצרצר והנמלים“ יפחית את כמות חלב האם הנחוץ לה לשניהם. היינו אז בעיצומו של ויכוח על המוסר השכל של הריקוד. הואיל וכה צידדתי בזכות הנמלה העמלה, הפסקתי מיד בוויכוח והתרכזתי אך ורק בהנקה. אך יזהר מעדיף בכל זאת להסתכל בגבי, בצעצועים ובדלת הנפתחת.

אמת — העניינים מסביבנו רבים. ואולי יזהר באמת יונק נוסף על חלב האם את עיסוקינו הרבים?

יזהר אינו צוחק... ולעיתים מוצאים אותו שוכב על צידו
עצוב ושקט.

22.8.45

יזהר בן שבעה חודשים. משקלו 7 ק"ג. עליו ושמת. הת-
חיל לפטפט הברות גרוניות. נבהל ונהנה מכל צליל היוצא מפיו
ובהצלחתי לחקותו צוחק יזהר בקולי קולות.

משחוב הרבה ובזריזות רבה — מתהפך הלך והתהפך
מקצה המיטה לקצה השני. מחזיק חזק את הצעצוע ביד ואינו
מרפה ממנו. וכאשר השעון המצלצל נשמט מידו, פולט קול בכיני
ומשתדל להשיגו — בדרך כלל יזהר כמעט ואינו בוכה. פעם נלחצה
אצבעו בדופן המיטה — שמעתי לפתע אנחה. הוצאתי את אצבעו
הלחוצה ושאלתי — יזהרי, מה קרה? מיד פרץ בצחוק.

29.9.45

יזהר בן 8 חודשים. משקלו 7.90 ק"ג. שלומו טוב. צוחק
כרגיל כאשר אני ניגשת אליו לרגעים מספר הוא פורץ בקול
צהלה. מנסה לעמוד על הברכים, זוחל, מתהפך, פשוט משתולל.
ער וריו. כל תנועה שהוא עושה מלאת חן. מפטפט המון ובקול
רם ועבה. כאשר אורי מחקה כלב גובה, גובה יזהר אחריו. האו...
האו... נשמעות שאגות בכל החצר.

מבצבצת שן — כנראה זו היתה סיבת מצב רוחו של
יזהר.

12.11.45

חזרתי מאוחר מהפרדס. בחדר עמד עשן סיגריות מביך,
כרגיל, לאחר שקבוצת עולים אשר הגיעו, פשטו את בגדי החיילים
מהבריגדה. אלא שהפעם חיכה לי מישהו — גבר גבוה, נאה,
מדבר עברית — ולאחר חיבוקים נרגשים הסתמך — בן דודי.

מניצולי השואה. לא ידע היכן ירד ולאן הובא. אך כאשר שאל
איפה זה ראשון-לציון — אמרו כאן. וקיבוץ א"יג — אמרו כאן.
וכיצד אוכל לראות את שרה קרומר-אשל, אמרו לו כאן...

וסיפורים סיפורים מסמרי שיער — — כמה שמחנו
שיזהר נולד בתום המלחמה. אך לאחר בשורת הניצחון, עוד נכוננו
לנו ימים קשים. בשורות אויב.

25.12.45

יזהר בן 11 חודש. משקלו 8.57 ק"ג. יש לו כבר שתי שיניים.
יושב, מנסה לעמוד באופן עצמאי. זריו להפליא. אי-אפשר לגרוע
ממנו עין שמא יפול, יתהפך או יברח בזחילה.

דרכים רבות לבריחה. ביחוד מוצאות חן בעיניו ההתהפכויות
כגלגל הלך וחזור עד הגיעו למטרה, ובזריזות ובמהירות גדולה.
יזהר רק ירגיש בכוחו לעמוד מיד, כנראה, ירוץ.

השבוע היה יזהר בפעם הראשונה ברחובות. הנסיעה עשתה
עליו רושם רב. היה רציני כל הדרך. כאשר ראה את זקנו הלבן של
הסבא, סובב מיד את ראשו ופחד להסתכל בו.

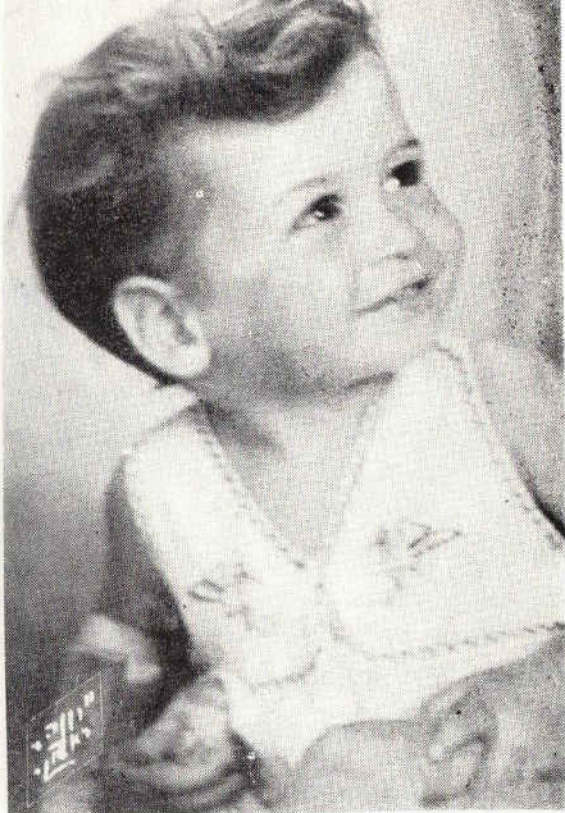
ינואר 1946

יזהר בן שנה.

קיבלנו זר פרחים מבית התינוקות ופיל גדול. ועל הפיל
פתק כתוב לאמור: „ליזהר, השני הראשון לנו — הידד!”

משקלו 8.80, גובהו 69 ס"מ. במראהו תינוקי מאוד וחביב
מאוד, צהל, צוחק וכולו שופע טוב-לב. ילד עליו ונחמד.

ומתחילה, יזהריק, שנה חדשה, שנה קשה. הליכה. היתקלות
במציאות על מגבלותיה. ואילו אני, שוב אינני בבית בכל שעות

היום. יצאתי לפעילות פוליטית. אמנם כאן במושבה, אך עסקה וטרודה בענייני הלשכה הכללית. הוועד המבקר, מועצת הפועלים... ולפנות ערב — יש ונזעקת „כעתונאית“ „המשמר“ לסקר ידיעה חשובה באחת השכונות... אורי תובע את שלו ובצדק. יזהריק חייב ללמוד לוותר, אם כי, אמת, עפ"ר מוותרים לך... יהיה קצת קשה. אך בינתיים, שעות הצחוק והשמחה עולות בהרבה על רגעי הבכי. הגשכיל לשמור על בת צחוק זו, בן חביב ?!

„גדל בן, היה בריא ושמח, שמור על בת הצחוק וטוב הלב. על אף הקשיים, כבוש עולמך. כה לחי, בן!“

מגבולות אשר בנגב הגיעה ברכתה של לאה המטפלת של אורי — שי מאשל המדבר הפורה.

ינואר 1946

אורי כבר גדול. בן שלוש וחצי! ויזהר בן שנה. צועד צעדי הראשונים. עולם שלאחר המלחמה. מה ילד יום? מה עוד הרס יום אתמול? עדיין לא הכל ידוע. הסיכום טראגי, טראגי ביותר, בכל אופן עבורנו. והפליטים באים ומספרים — וסיפורם לא תם. הוא רק התחיל.

בחצר הזעירה של הקיבוץ בראשון-לציון הוקם גן-ילדים. גר סף לגן של שתילי החסה ושיחי השושנים. בגבולות אשר בנגב גדלים עצי הפרי. היכן נבנה ביתנו לנו ולילדינו? חצרנו מוקפת גדר. אין לפרוץ אותה. כל צריף נוסף מאלץ לעקור עץ משורשיו — כאשר עמדו לעקור את שני עצי האשכוליות קם רעש במחנה: „אנו באנו ארצה לעקור ולגדוע ?!“

שני עצי האשכוליות העקורים משורש זעזעו את הקיבוץ כולו. ובינתיים התחילו להגיע החברים מהקיבוץ האמריקאי. משפחות

1946 ינואר

יזהר בן שנה.

שוב פורחים הפרחים כאז. הסביון — בהרת צהובה בשדה וריק. כלניות, הרבה כלניות. שדות אדומים כשמש השוקעת בפאתי מערב. לא, לא כדם, בן חביב! אולי נזכה ביום הולדתך הראשון לבשורת השלום האמיתי.

הטנדר עם ילדי הגן והגנון נסעו לגבולות — חברי הפלוגה יצאו לקראתם ובידיהם לפידים. מעל הבניין התנוססו דגלים מוארים באור המדורות. האם זהו החג האחרון? יום הפרידה? האם נאלץ לעקור מלבות ילדינו חווית ילדות זו ולהשרישם באדמה חדשה — בנוף חדש? איפה? מתי?

וכאשר יעלו להתיישבות, מי יעלה עם הבנים? אני עדין עסוקה בפעולה פוליטית במושבה, יעקב בריכוז המפעל האלקטרוני „שביט“. יאחדו כנראה, את כל המפעלים — הנגריה, המסגריה ו„שביט“ וזה יוטל על יעקב. סוכס שאחד משני ההורים יעלה להתיישבות עם אחד הילדים. טרם הוכשר המקום לקליטת כל הילדים. כמה קשה לחשוב על פירוק הרביעיה! על אף עומס התפקידים היתה בכל זאת שלימות, אחדות, ועכשיו? אנה? כיצד נפריד את יזהר מאורי? שניהם כה התקשרו עד כי לא נראית כל אפשרות להפריד ביניהם.

יולי-אוגוסט 1946

כבר נקבע מקום הנקודה. הגבעה המוריקה — תל-אל-רות, תל הרוחות הסוערות המשקיף פני הקמפ האנגלי ושולט עליו. איזה שם יהיה לנקודתנו? ויכוחים אין ספור.

ואפילו ילדים. והקיבוץ יושב על מדוכת החלפת המשמרות בגבורות. מי טרם היה בפלוגות? הכל כבר נדדו מהכא להתם וחזור. מבית גן אשר בגליל לגבולות אשר בנגב — נמאסה הארבעות. המוסדות המיישבים טוענים שכל כוונתם — תצפית. חברינו טוענים — ישוב של קבע. מומחים טוענים — המים מלוחים. חברינו טוענים — הנה מגדלים שכנינו אבטיחים גדולים. בכל מקום מקום בו גדלה יבליית — תגדל גם צמחייה אחרת. ההכרעה נפלה, הכשרת „גיר“, צעירי הניכיון, יקימו את „נקודתם בראשון-לציון ותצפיתם — בגבולות. עושים מאמצים להבטיח לנו נקודת התיישבות אחרת — סופו של חלום וחזון גם יחד...

והילדים בגן-הילדים שלנו עוסקים בתורת דרווין. הם אומרים, כי לפני הרבה שנים, לא היו אנשים היו רק חיות, ובקיבוץ ג' היו רק קופים. רק אחרי הרבה שנים נהפכו הקופים לחברים. והם נסעו לגליל ונסעו לנגב, ועכשיו ניסע כולנו להתיישבות. ואז שמעונה האתון וגליל הפרד יהיו כבר גם חברים.

המלחמה הסתיימה. יש טוענים שמלחמת עולם שלישית בפתח. לעומתם האופטימיסטים מבטיחים לפחות 20—15 שנים של שקט. בחדרנו המקומר אפלה נוראה מעשן סיגריות חריף ומר — עולים חדשים ממשיכים להחליף בגדי חיילים בבגדי אזרחים. מדפיסים להם תעודות זהות, ועל עגלה עמוסה מדי הצבא הבריטי — נוסעים גם אורי ויוזר למכבסת קיבוץ אי"ו לכבס הכביסה ולהיכינה לשליחי הציבור היוצאים לפעילות חינוכית-פוליטית או לפעולת נגם.

איש לא יעלה על דעתו שמשפחה מאושרת וחייכנית זו — סוגרת בתוכה את סוד ההעפלה והנגם.

ויזהר משחקים — צעצועיהם הטרקטור והמכבש עשויים עץ. לאחד קוראים „חמדה“ ולשני „תמירה“ — וכך הם „עולים“ לחצור. יום־יום הם משחקים כאילו עוברים יחד לחצור. בחצור משתנים סדרי בראשית. הגבעה יורדת — האדם עולה.

מתי נעלה גם אנחנו להתיישבות — שואלים הילדים?
שוב הגיעו חברים מארצות־הברית. ביניהם דוד הפעוט.
ילד חמוד. בהיר מבט ותמים. חברו של יזהר. מתכוננים לחוג את יום הילד — חמישים ילד.
המסיבה תהיה בחצור.

מתי נעביר את ילדינו? ברור שלא נעבור כל עוד לא חוסל הקיר התלול של המחצבה — אני בכל אופן יודעת שגדר לא תעזור בעד יזהר לגלוש מלמעלה למטה — —
והלב חרד.

הקבוצה הראשונה של חברי הקיבוץ עלתה לעבד את הפרדס. יזהר בגר, ילד נבון חייכני וער — הוחלט להעביר אותו יחד עם גבי לקבוצה בוגרת יותר, אשר מספר הילדים בה מועט מדי ליצירת גן.

קשה הפרידה מחבריו הטובים לקבוצה — ארנון, חגי, עופר. היו בירורים, היו דיונים וסיכמו שזהו הפתרון הטוב ביותר. אמרו: „יזהר וגבי יסתדרו עם הבוגרים יותר“. יזהר באמת מסתדר. רוצה לעשות הכל כמו כולם. „בעצמי, לבד, אני, אני“. ואנחנו מוכרחים לוותר לו ולחרוד לו. תובע מעצמו מעל לכוחותיו.

השבוע רכב יזהר יחידי על האתון — תמיד רכב עליה עם אורי ואנחנו הולכים לצידם. הפעם התעקש: „לכו לחדר, אני לבד...“ וכך עבר מתחת לרשת הכדור־יד, נתקל ונפל, אך אינו מוותר.

יזהר מתרכז יפה מאוד במשחק. לוקח ספר ומספר לעצמו סיפורים...

בזמן האחרון קשה ליזהר. יעקב מרכז את המפעלים. מרבה לנסוע ויזהר מוצא אותו במסגריה. אותי אין הוא יודע היכן לחפש. כיצד תסביר לו ריכוז סיעה פוליטית, לשכת עבודה?
יום אחד, כאשר עבדתי בפרדס במושבה, באו יעקב ויזהר לבקרני. מאז רווח לו: „אני יודע, את עובדת בתפוזים בפרדס. מדוע לא אמרת לי שאת עובדת בפרדס? אמרת במושבה. לא ידעת איפה. לפרדס אני יכול לבוא עם נור (הכלב).“ פחדתי שמא באמת ינסה לבוא. אך עד כה, למזלנו, טרם העז.

נובמבר-דצמבר 1946

פני הגבעה משתנים אט־אט. הוקם לשתי הפרדות „תמירה“ ו„חמדה“ מחסה מהרוח, הגשם והקור. ואילו בראשון־לציון אורי

יזהר בן שנתיים

קבוצתו של יזהר התפרקה. חגי, ארנון, ועופר עברו לקבוצה צעירה יותר. יזהר וגבי עברו לגדולים — עוזי, הגר, אסא ורותי — יזהר קיבל את השינוי בהשתוממות. אח"כ בעצבנות. יזהר היה ילד שלו ושקט. תמיד חייך, שיחק, רץ להביא צעצוע לקטנים ממנו. ועכשיו — מתיחות רבה. כל היום צועק: "מפיע לי... מרביץ לי..."

יזהר ממשיך, אמנם, לשחק באוטו, מים. מסוגל להעסיק את עצמו בכל — וללא עזרה. הכל אוהבים אותו. קטן, עליו, ואין איש עובר על ידו בלי לשחק אתו, ויזהר מרכין לחיו לנשיקה וללטיפה. כאילו רק לכך נוצר. לפני שאנו נפרדים ממנו מרכין ראשו — נשיקה... אח"כ גותן ידו — נשיקה... ועוד ועוד.

נהנה מאוד מהגנתו של האח הבכור. היחסים ביניהם מצוריינים. לפני הרדמו אמר פעם יזהר לאורה: "את יודעת, אני אוהב את יעקב, את שרה, את אורי, את רחל, את אורה..." אמר "שלום" וכאילו נרדם. לפתע קרא לאורה: "אורה, את יודעת מה? שכחתי להגיד לך שאני אוהב את יזהר..."

יזהר מדבר ברור ויפה. חיתוך דיבורו הברור והבוגר, חיוכו המקסים, מושכים כנראה עיני כל. הכל מטפלים בו ומלטפים אותו קצת יתר על המידה.

יזהר ואורי מעדיפים לשחק בינם לבין עצמם ולא להיות מוטרדים לעתים קרובות כל-כך על-ידי עוברים ושבים. פעם, כאשר הייתי במועצת המפלגה וגם יעקב לא היה בבית — שאלו את אורי: "עם מי היית?" ענה: "עם יזהר". "ועם מי היה יזהר?" "אתי, ושנינו יחד עם עצמנו כל הזמן".

לא הרפו ממנו ושאלו: "ולא בכית?" "בכיתי? מצחיק. אני לא בכיתי ויזהר לא בכה ושנינו יחד לא בכינו רק צחקנו ושמחנו כל היום!!!"

ט"ו בשבט 1947

נטיעות ראשונות בחצור.

מזג אוויר נהדר. השדות מוריקים ופורחים בשלל צבעים. שתי סוסות, אחת אדומה ואחת לבנה, יורדות מהתל. רוכביהם לבושים חולצות לבנות ומחזיקים את הדגלים. יזהר ואורי צועדים יחד איתנו לכיוון הפרדס. שם יטעו עצים.

אחר-כך עולים לגבעה, למקום הטקס. יזהר עומד על ראש התל ע"י הקיר התלול והחשוף ומסתכל מטה-מטה, עמוק-עמוק. ע"י מקלחת הפח עומד קשור עייר קטן — ויזהר אינו מסיר מבטו מעייר חמוד זה.

על ההר אשר נפל לבור

פעם, כאשר באנו לבקר בחצור, עמד יזהר על ראש הגבעה ונעץ עיניו החומות היוקדות בעבודתו של הבולדזור — "אוי", צעק ספק בפחד ספק בקונדסיות, "מה, זאב מפיל את ההר לבור...". היה הבור במחצבה עמוק מאוד, והיתה הגבעה גבוהה מאוד, והיה זאב מהבולדזור הולך ומישר הולך ומישר. הנה מתקרב הוא אל התהום, דוחף שכבת אדמה, וכאילו מתהפך, אך בין רגע לקול צהלת הילדים מסתובב שוב, כאשר פניו אל הגבעה. ואף הוא כיזרה, בהבדל של כ-30 שנות חיים, סיגן חיוך קונדסי מתוך עיניו החומות הטובות והמלטפות כל כך.

ימים על ימים ישבו הילדים, המטפלות וההורים לעת ערב לראות במעשי הפלא.

וואב, העובד השכיר של הבולדזור, עשה עבודתו בלי שאיש הכירו מקרוב. זולת הילדים. נשמתם נקשרה בנשמתו. גם הוא אהב את הילדים. וכל פעם בדחפו שכבה אל התהום היה זורק מבט טוב אליהם.

זאב מפיל את ההר לבור...

„זאב, צעק יזהר, „מדוע הפסקת לעבוד“.
 „כי אני אוהב להביט בך“, ענה זאב.
 „אתה באמת אוהב אותי“, הראה יזהר הפעוט באצבע על
 חזהו. „אותי, אתה אוהב?“
 „בוודאי“, אמר, „דווקא אותך אני אוהב מאוד...“
 „אח“ כ רץ יזהר אלי ובישר:
 „את יודעת מה אמר לי זאב?“
 „מה אמר לך זאב?“
 „שהוא אוהב אותי. ועוד דבר נחמד אמר לי. נורא נורא
 נחמד...“ נכלם הרכין ראשו.
 „מה עוד הוא אמר לך זאב?“
 „עוד הוא אמר לי, שדוקא אותי הוא אוהב מאוד“, הדגיש
 יזהר.

זאב הגדול, היפה, החסון, השליט על הכולדזור, המפיל את
 ההר לתוך המחצבה — לתוך הבור — דווקא הוא אוהב את יזהר
 מאוד... ולא היה קץ לשמחתו ולגאוותו — ולא הואילו שום תח-
 נונים — אי-אפשר היה להזיז את יזהר מהכולדזור — ומזאב.
 גם ילדים אחרים בילו שם את רוב זמנם, אך יזהר, כרגיל,
 להוט יותר, נאמן יותר בולע אל קרבו את הגבעה, את הכולדזור,
 את חיוכו של זאב.

„ואת יודעת“, אמר, „אני אוהב את זאב, אבל גם שלש
 רחלות: את רחל הרועה את צאן לבן, את רחל של גבי ואת רחל
 ז. המטפלת שלי“.

האוטו שלי נוסע רחוק

אולם אם יקרה וילד אינו נותן לו את מבוקשו, אין יזהר נכנס „לקרב אבוד“. הוא מוצא מיד עניין אחר לעסוק בו, ומתעודד בכך שעניין זה הוא באמת טוב יותר, מעניין יותר וכדאי יותר.

מרס-אפריל 1948

הילדים מפחדים. חרדים. מכינים כבר מלאי לימי חירום. השדות מזקיבים. הנקצור?

יזהר היה בחצר ונצרך לצרכיו ונחיות אין. אמרנו לו: „לך, יזהריק, אל הכרם“. „אני פחד“, אמר, „ישנם שם ערבים“. אמרנו לו שבכרם אין מה לפחד. חברים מסתובבים שם. וגם אנחנו כאן קרובים אליו. „אינני רוצה. אני מפחד“. אינני יודע עת מה קרה ליעקב, לפתע נתן לו כדור מסטן ואמר לו: „אם תראה מה שהוא רע, זרוק הכדור“. יזהר שמח מאוד, כי יש בידו נשק־מגן — רץ לכרם וחזר מרוצה. החזיר את הכדור ואמר: „שימרו לי אותו. היום לא פגשתי שום איש רע“.

מרס 1948

אין כיוהר בריכוז, משחקים ועבודה. למרות מראהו הקטן והרזה, הוא עושה עבודות שילדי הגן מתקשים לעשותן. בעבודתו עם הטוריה הגדולה אין הוא מפסיק כלל.

כבר ממש חששתי לו. הסברתי לו שחברים נוהגים לנוח בעבודת הטוריה עשר דקות בכל שלושת רבעי שעה. התחיל גם הוא לעשות הפסקות, כמו חברים.

דמיונו פעיל. מכל חיית עופרת, קוביה ומקל סתם, הוא מחבר סיפורים נפלאים. „הנה טרקטור חורש וחבר בא אלי...“ וכך מספר לעצמו סיפורים בלי קץ ובלי גבול. עם הילדים הקטנים והגדולים מסתדר נפלא. אוהב את הילדים והם אוהבים אותו. אוהב את בית-הילדים ונדמה לי את העולם כולו.

פעם אמרתי לו: „עכשיו נלך, כרגיל, לבית הילדים“.

ענה: „בית הילדים שלי איננו רגיל, הוא נפלא“.

כל מה שיש ליזהר אינו רגיל — הוריו, אחיו, קבוצתו, צעצועיו, וכי הוא עצמו רגיל?!

אורי מוותר ליזהר, אם קורה ואינו מוותר לו, מיד מנחם יזהר את עצמו, כי בכלל לא רצה בדבר זה. „כן, אורי, זה יהיה באמת לך, ומחר זה יהיה לי... מעולם לא הגיע יזהר להתנגשות. ברצותו דבר מחבריו הוא משיג זאת בחיוך על שפתיו. „נכון שזה שלי? נכון שאתה מאוד רוצה שאני אשחק בזה, כי אני חבר? ...“ „אתה יודע, יעקב שלי אמר לי שמחר זה יהיה שלך, אז אתה יודע מה היום זה יהיה בינתיים שלי“. או לילד הגר בצריף שלנו הוא אומר. „תן לי את הצעצוע שלך, כי הבית שלנו מחובר יחד“. „תן לי קוביות שוקולד, כי לי לא הספיק לתת לך“. והדברים נראים כל כך סבירים באוזני הילדים שהם מיד נותנים לו. האמת היא שתמיד הוא מחלק ונותן את כל אשר לו.

לאחר מעשה זה, או עוד קודם לכן, הוכתר יעקב למוכתר הקיבוץ.

אנו שומרים את שדות הערבים והם שומרים את שדותינו, הגובלים עם בתיהם.

שבת

השמש נסתה לשקוע, חלף להטו של יום קיצי ארוך. חברים וילדים מטיילים בקיבוץ השוקט והרוגע. לרגלי הגבעה שדות זהר בים, ירק הפרדסים, צהלת ילדים. — ומלחמה מתנהלת בקרבת מקום. חצור, משום מה, חיתה בשאננות את יום השבת. לפתע נשמעו יריות תותחים ואווירון ישראלי — אותו אווירון אשר עצר את הטור המצרי — התלקח ונפל. היתה זו פתיחת המערכה ליד-אשדוד. נמצאנו בקו האש. עם בוקר נהפכה חצור למטרה לפגזי הסוללות המצריות.

30.5.48

הילדים פונו מחצור והגיעו לחולון. בערב הפינוי לא הייתי בבית. למחרת בערב הגעתי לחולון עם השיכה. יזהר התכוונן ללכת לישון וקיבל בהתלהבות את בואי. אורי הסתכל בי ושקט. אח"כ סיפר שלא ראה את יעקב. שיעקב לא אמר לו שלום.

התברר לי, כי כאשר התקבלה ההוראה לפנות את הילדים, לא היה רכב בבית. יעקב ביקש את בעל האופנוע שחנה בקיבוץ להסיעו לרחובות אל אחי, אשר היה אחראי על גיוס התחבורה. היה קשה למצוא מכוניות ורק לעת ערב חזר יעקב לחצור כאשר הילדים כבר פונו בעזרת הצבא. המכוניות שבאו עם יעקב פינו את התפצים.

אני הייתי ע"י אמי החולה. ויעקב נחפו לחזור ולא ניגש למסור לי מה מהמצב. חשב שאחי יספר לי. את אחי לא ראיתי. בבוקר היו אופקות חוזרות ונשנות — צריך היה להוריד את אמא למקלט בחצר. היה קשה מאוד.

לפתע התברר לי שאנחנו רק נשים בבית. אמא, אני, גיסות. כל אחי מגוייסים. סיפרו שאחי הצעיר נוח עבר את רחובות לכיוון נען. ביקש למסור ד"ש. הופתעת. הוא הרי שוחרר כמחנך מצריך למלא חסרונם של מורים מגוייסים?! מסתבר שהגיוס במלוא תוקפו. אז סיפר לי שיעקב בא לגייס רכב לפינוי הילדים. מה קרה לחצור? היכן הילדים? האשאר את אמא במצב כה קשה? האם לחזור לחצור? האם לראות היכן הילדים ומי יצא איתם?

יצאתי למרכז המושבה. לא פגשתי איש מוסמך שיוכל לומר לי מה קרה, אך במושבה דברו על כך שחצור כמעט נהרס. שהילדים והנשים הועברו לחצר הקיבוץ בראשון-לציון. הן רק לפני יומיים יצאתי מחצור, כאשר כולם סברו שעד אלינו לא תגיע הרעה. רצתי ישר לראשון-לציון. חצר הקיבוץ היתה ריקה. אמת, אמרו השכנים היו כאן ילדי חצור לשנות בוקר — אך הוסעו מכאן צפונה. אין יודעים לאן. בבית הכנסת מרוכזים ילדי רוחמה. אולי ילדי חצור הצטרפו אליהם? רצתי תוך מועקה איומה. את בני אני מחפשת... אמא חולה כל כך. יעקב בחצור. מה נהרס. מה נותר? לאן לרוץ?!

אומרים שהדרך לחצור חסומה. שאין כל אפשרות להגיע לשם. ממפוני רוחמה נודע לי שהילדים שלנו עברו לחולון. בית-הספר המאוכלס פליטי רוחמה היה נורא. מהרתי לחולון. במרכז חולון שאלתי כל עובר ושב — האם שמעו על ילדים מפונים מהדרום, מחצור? כעבור רבע שעה של הסתובבויות ברחובות נתקלתי באנשים אשר ידעו, כי אכן הובאו ילדים מאיזה שהוא מקום לבית-הספר. הראו לי את הכיוון ורצתי לשם.

שם התברר לי שפונה מספר מצומצם של חברות לעבר זות החיוניות ביותר, טיפול ישיב בילדים, מבשלת. אך לא היה אדם לשמירת לילה, לסניטריות, לעזרה לבישול — לשליחויות

כך נראה מטבח הילדים

נרכשו 2 „ברנים“ עם 18 מחסניות.
יעקב שולח לילדים פנקסים ותמונות להדביק בתוכם ומוטיף:
„תנו לילדים ושיהיו מבסוטים. אני מקווה שנסיים את הפרשה
מהר — ונתראה בקרוב“.

מכתב מיעקב

שלום לכם ילדים חמודים!
בינתיים נפסקו היריות ואנו נחכה ונראה מה יהיה. המצרים
נמצאים עדין ע"י החולות אצלנו. כאשר הכל יהיה בסדר תוכלו
גם אתם לחזור למשק.

שלום לכם, שלכם יעקב

כתבו לי.

שונות של הסדר עניינים בעיריה וכו'. על כן שמחו לבואי —
אם כי חשתי היטב את ההשתוממות הכללית כיצד נקלעתי ובאתי
לכאן. האם לא הייתי בחצור? האם נשלחתי הלום?... גם
הילדים אשר ידעו, כי אף חברה לא הגיעה למקום כאם. השתוממו
וקנאו. הבנים שמחו ונפגעו. רצו להיות גיבורים כמו כולם. היה
גורל משותף ועכשיו נפרץ המעגל. הם גם נחשפו לקנאת ילדים.
נמנעו מהם דברים, אשר נתנו לאלה אשר הוריהם אינם. גם
מבוגרים העדיפו, לעתים, את אלו שאין להם אף אחד כאן —
לעומת שני בנים הכרוכים אחרי אמם יום ולילה. שמרתי בלילות
— בימים התרוצצתי לסדר עניינים, לשמור על קשר עם חצור,
לעזור במטבח, לנקות את הפרוזדורים הארוכים של בית-הספר
— כאשר באונוי מהדהד כל הזמן בכיים של הבנים. בלב מועקה
גדולה וחרדה רבה — לחצור, ליעקב, לאמא, לנוח.

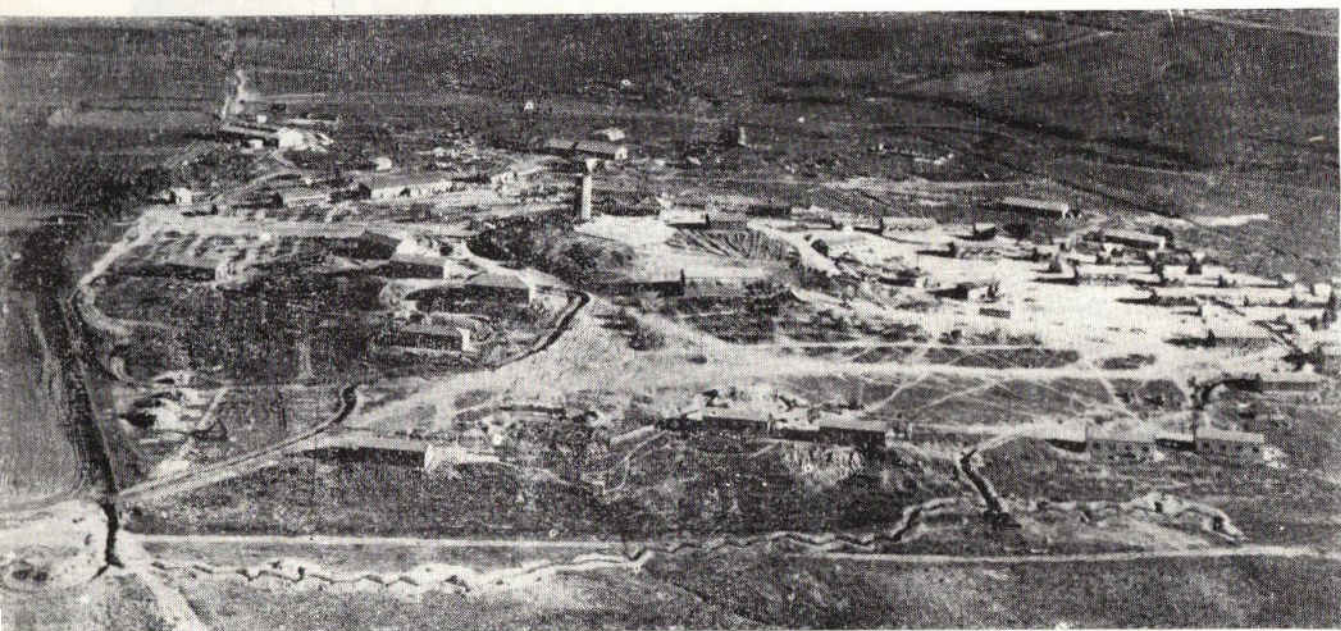
קיבלתי על עצמי כל שליחות על מנת לדעת מה נעשה
במשפחה. קיבלתי עלי כל עבודה בבית על מנת להצדיק קיומי
ושמרתי בלילות. עד אשר חשתי — שאם לא אנוח יום אחד לפחות
— אתמוטט... ואז נפגשתי עם אשה טובה אחת אשר הזמינה
אותי, בכל עת שארצה, לנוח אצלה מספר שעות.

ניצלתי הזמנה אדיבה זו ומספר פעמים נכנסתי אליה.
הסתגרתי בחדר קטן ובמשך שעות מספר נתתי דרור למעיין
הדמעות, אשר חנק ללא הרף.

מזוככת כולי חזרתי שוב לקלחת החיים — ומתח הלילות.
31 במאי 1948

יעקב נשאר בבית. עדיין אין יודעים מה יהיה הלאה. יק
קליין נפל בעת הנחת מוקשים סביב כפר מנחם. גויס כחבלן.
נקבר ע"י הגדר של הפרדס. בחפזון. היה מסוכן מדי להכנס
פנימה.

על הקיבוץ נורו 100 פגזים שנפלו סביב הבריכה. נפגע
צינור המים הראשי.

1948 — חצור במצור

שרה שלום רב!

שמחתי שגבי אתכם. אני מבינה את הקושי — אך אני בטוחה שתפיקו תועלת מהסידור הזה. הן גבי ויזהר יסתדרו טוב מאוד ביניהם. האם זה מקשה על אורי?? וכאן — אחרי יום של שקט שוב התחילו להטרידנו.

מבחינה מסויימת זה חיובי, כי חברינו התחילו להתרשל קצת. הן אסור ליהנות מאשליות — חיים אנו במין סגנון חיים מיוחד במינו. פסיביות. כל היום וכל הלילה בבונקרים ובמקלטים. עובדים רק בלילה — כך מסתכנים פחות. תפילתנו שמשוהו ישאר מחצור בשבילנו ובשביל ילדינו. הן הכרח הוא שישאר להם

חולון

ליעקב מיוזהר שלום,

שתבוא עם הבטפורד, שתביא סוכריה עם הבטפורד מחצור. וגם שוקולד וגם את הטקסי החום שלי. אתה יודע אנחנו גם ישנים. ומשחקים הרבה מאוד. פה בבית-הספר מצאנו הרבה צעצועים יפים, וזה כמעט מספיק לנו וגם אוכלים פה.

יזהר של יעקב ושרה

הגד, משהו קרה לבתים ולצריפים? אם משהו קרה תגיד לי. אם קרה לאיזה בית תגיד לי ואם תוכל לבוא. אז תבוא. אני מאוד מתגעגע אליך, ואני רוצה שאתה תכתוב לי מכתבים, כי אני כותב לך. אני ויזהר מתגעגעים אליך מאוד. תגיד לי איך זה לגור במקלט ובעמדה. באיזה מקום אתה ישן. במקלט או בעמדה. אני רוצה שתגיד לי באיזה עמדה. אם אתה ישן בעמדה.

מכתב מיעקב

לשרה, יזהר ואורי היקרים, שלום לכם חמודים!

אוריק, קיבלתי את מכתבך ואת התמונה ששלחת לי. תמונה יפה מאוד. ואני שמחתי מאוד. אתה רוצה שאכתוב לך בדיוק מה נעשה אצלנו כאן.

אני נמצא בקבוצת המרגמה. אתם הרי ראיחם כשלמדנו איך להשחמש במרגמה. ואני גר במקלט. אבל לא במקלט גדול שבנינו בזמן שאתם הייתם. אלא באחד הלילות חפרנו ע"י הגבעה, עלייד האוהל של איריס, מקלט קטן. חפרנו אותו קרוב־קרוב לגבעה בעומק. וכיסינו בעצים, פחים ואדמה. ובמקלט זה אנו ישנים. לא קשה לחיות במקלט. (אם כי בחדר בוודאי יותר געים), אך חשוב מאוד לשמור על הנקיון של המקלט. אנחנו מוציאים יום־יום את המזרון החוצה. מכבסים את הדברים שלנו ומתקלחים לעתים קרובות. לפעמים אפילו במקלחת של הגן שלכם, כי מקלחת החברים נפגעה ע"י אווירון מצרי.

אוריק, אתה שואל אילו צריפים נפגעו. אתה זוכר ע"י הצריף שלנו היו שני צריפים גדולים, באחד מהם גרה אילנה של עופר, חדר זה נפגע. ע"י החדר שלנו נפל פגז של תותח. אך החדר לא נפגע. אך אל תדאג אנחנו נבנה את הכל ונתקן את הכל — ונעשה את הכל אפילו יותר יפה.

פגיעות ראשונות

אל מה לחזור. לעת עתה הנזק אינו גדול. כל פגיעה שהיתה עד כה ניתנת לתיקון.

מצב רוחנו טוב. חיי חברה אינטימיים. הטוב שבאנשים. מת־גלה עכשיו ביתר שאת. היו בריאים ועליונים. מסרי נשיקה לגבי.

רחל ע.

מכתבים מאורי

ליקו שלום!

אני מתגעגע אליך מאוד ואני עכשיו חולה, יש לי דלקת גרון וקצת חום. יזהר מתנהג יפה מאוד. הוא אוכל יפה ולא מרביץ לילדי הקבוצה שלו. אנחנו לא היינו בקבלת השבת ושרה הבטיחה לנו שתעשה אתי ועם ניבה ועם נורית קבלת שבת לחדר כש־נבריא.

שלום יעקב, אם תוכל לבוא אז בוא לבקר אותנו — שלום מאורי ונשיקות והרבה מאוד נשיקות. יעקב!

יזהר ואני כאן שמחים מאוד. אנו אוכלים על שולחנות של בית-ספר ויושבים על כסאות בית-ספר. יש לנו צבעי-מים ויש לנו פה מקומות לישון. וכאן נעים מאוד מאוד. יזהר מאוד אוהב לשחק במעדר. בערב אנחנו משחקים בתותחים ובמרגמות. לי יש תותח אנטי-אווירי. וגם לאהוד. אנו יורים באווירונים. שלום מאורי ומיזהר

יוני 1948, חולון

ליעקב שלום!

אנו חיים כאן בית פתק לפתק. הציפיה לידיעות מחזור משגעת והשמירה בלילה וההתרוצצות ביום הביאו אותי כמעט להתמוטטות. הלכתי לי לבית הזורים של מ. מול בית-הספר — לנוח שעה קלה והנה התחילו ההפצצות — אימה ופחד. יזהר נבהל מאוד והוא רוצה שיגרשו כבר את כל המצרים. הוא מבקש שתשלח לו את הטקסי שלו ואת הטרקטור החדש. כתוב לבנים. הם מחכים לידיעות מחזור כל היום וכל הלילה.

יזהר מרבה לבכות. אינו מאמין בשום דבר. "זה לא יהיה, זה הלך לאיבוד וכבר לא נמצא", כאשר אני נאלצת ללכת לאיזה שהוא מקום הוא טוען: "אני יודע שלא תחזירי, גם יעקב לא חזר". הבאתי לו טחנת-רוח — והיא לא הסתובבה ברגע הראשון. יזהר מיד פרץ בבכי, "אני יודע, היא מקולקלת, אף פעם כבר לא תסתובב". אמרתי לו שחבוא רוח ותסובב את כנפי הטחנה. "שום רוח לא תבוא. את רואה, לא באה רוח. אני יודע שום רוח כבר לא תבוא..." בבוקר כאשר הוא רואה אותי בעבודה הוא כועס: "גמרי כבר את העבודה, מה אתך, אני יודע שתעבדי עד החושך, את אמרת שתגמרי באוו, הנה אור ועדיין לא גמרת..."

מרבה לדבר על המצרים, על אזעקות, על מלחמה — שאל את אסא: "במה מוטקה שלך מגרש את המצרים?" ענה אסא:

החיילים שלנו מתקיפים בכל לילה את המצרים ואני מקווה שבקרוב נגרש אותם בכלל. בימים האחרונים הם כבר יורים עלינו מעט מאוד. אני חושב שהאווירונים והתותחים שלנו פוצצו להם כבר כמה תותחים.

ודאי שמעתם, או ראיתם, איך אווירון שלנו הפיל אווירון מצרי על יד המקום שאתם נמצאים עכשיו.

אתה רואה, אוריקי. זה בדיוק מה שסיפרתי לכם.

אני שולח לכם צעצועים וספרים שמצאתי — האוטו מתכונן כבר לנסוע ואני אפסיק הפעם, בפעם הבאה אכתוב יותר... ליזהר ואורי ושרה היקרים שלום רב!

זה עתה נודע לי שיהיה הערב אוטו (בעמדה שלנו, בבוגק רים מאחורי התל ע"י האוהל של אברהם, אין טלפון וכל הידיעות או שלא מגיעות או מגיעות מאוחר). כעת אנו עובדים בחפירת תעלות לכן אכתוב רק מלים מספר. הימים האחרונים כמעט שקטים לגמרי. גופלים מדי פעם אי-אלה פגזים, אך לא הרסו דבר. וזה אינו עושה עלינו כל רושם. ההרס בכלל אינו גדול.

הלילה מתכוננים בסביבה שלנו למה שהוא גדול ואנו מקווים שיהיה טוב ונתראה בקרוב. את האלבומים לא כדאי לשלוח, לא יקרה להם דבר כאן. בקרוב הרי נתראה.

שלחתי לכם אתמול חבילה עם צעצועים — כתבו לי אם קבלתם ומה אתם מבקשים עוד.

מצב רוח החברים טוב וכדאי שאף אתם תהיו שקטים והעיקר לא להתרגש והכל יהיה בסדר.

1.6.48

מכתב מאורי ומיזהר

ליעקב שלום!

אתה יודע שפה נעים מאוד-מאוד. ושרה פה. אתה יודע? והיא עשתה לנו מעדרים. ואנחנו תמיד הולכים לקנות גלידות. אנחנו הולכים לטייל בחולות.

„ברובה“.

„ברובה?“ שאל יזהר בהשתוממות, „יעקב שלי מגרש במר-גמן. במרגמן מגרשים רחוק יותר...“ רוצה לראות את הסבא, האם הסבא הבריא כבר. טוב, סיפרתי לו על מותו והוא מסתכל בי בעינים נבונות כל כך, חודרות כל כך.

שמחתי לשמוע שהגלדיולות פורחות והעגבניות הבשילו. אני מרבה לספר לבנים על העמדות המקושטות בפרחים. הביקור שלי בחצור הוסיף לי חומר לסיפורים חיים, מרנינים את הלב. זה נראה כל כך אחרת מאשר בעולם הדמיוני שיצרנו כאן. סיפרתי לילדים על חברי הפלמ"ח אשר התחפרו בצלע המחצבה ומשקים את עצי הנוי בלילות. על ההכנות לקציר. על טלפונים, ראדיו, על השמעת קונצרטים, על עתון שמוציאים וקוראים לו „מתחת לתל“. הם מקשיבים רביקשב לכל סיפורי ואני רואה אותם נושאים עיני-הם לתל, מתארים לעצמם את חיי החפרפרות, הכל אגדתי ומציאותי כאחד. סיפרתי להם שמול חצור נמצא גדוד מצרי ע"ש פרוק מלך מצרים ומבחר צבאותיו... „איך סידרנו את פרעה?“ שואל אורי את יזהר. „אין דבר“, אומר יזהר, „הפל"ם שלנו יסדר את פארוק“.

לשרה שלי שלום!*

קיבלתי את שני המכתבים ואת השקדים.

אני כל הזמן אוכל דיאטה. בננה, תה וכבר מצות אפילו. משתדל לא לאכול סוכריות. רחל ב. שומרת אותן בשבילי כאשר אבריא. וגם את הוואפל עם השוקולד היא שומרת בשבילי.

קיבלנו דברים טובים מהדודים ברוחמה ואני שומר אותם. תביאו לי את הארון הגדול ואת הפינה שלי. שיעקב ושרה יעלו את זה על הבטפורד וזה יגיע הנה. היום היינו בבריכה ושחקנו יפה.

ועם אורי אני משחק יפה וזה הכל.

אני אמרתי שגבי הוא החבר הטוב שלי והוא אמר לי איזה ילד אני. אמרתי לו איזה ילד אני וזה הכל. אני שולח לך נשיקות וליקו גם כן.

שלכם יזהר

חולון

יזהר נוסע לחצור

יזהר אינו מפסיק לתבוע לנסוע לחצור. לעיתים, בזמני הפור-גה, נוסעים הילדים הבוגרים יותר לחצור (קבוצתו של אורי). ילדים בגיל יזהר אינם נוסעים לחצור, אך יזהר אינו מוותר. מדי פעם, בבוא מכונית המביאה מצרכים מחצור, אומר יזהר: „אני רוצה לנסוע לחצור, ליקו שלי, אני אעזור לו להלחם. גם אני אקח מרגמן (מרגמה)...“

עמדנו שוב ע"י מכונית מחצור. קיבלנו פתקים, ענבים, הע" מסנו ארגזים, שקים ריקים. מסרנו פתקים לנהג המכונית העומדת לזוו. ויזהר הרים קול צעקה: „אני נוסע לחצור. אני אעזור ליקו להלחם ולגרש את המצרים מהר מהר...“ התביעה היתה הפעם כה עקשנית וחריפה, עד כי עמדתי נבוכה. לא ידעתי כיצד להרגיעו. שאלתי: „אתה מוכן לנסוע לבד, בלעדי?“ „כן“, צהל והתחיל לטפס על האוטו. הנהג כבר התניע את המכונית. „מה העניינים“, שאל? סיפרתי לו... „יזהר אתה מוכן לנסוע אתי בלי אמא? טוב, אביא אותך אל יעקב“.

* נסעתי לחצור לעבוד בפרדס.

כל הענין נמשך כהרף עין — המכוננית התרחקה ונשארת
פעורת פה על הכביש ההומה של חולון. כשחזרתי לבית-הספר
ואמרתי למטפלות שיזהר נסע לבד לחצור הסתכלו בי — ולא
אמרו דבר. יתכן שמראה פני העגום כל כך מנע מהם את דברי
הבקורת המגיעים לי.

היה זה ליל שמירה טורף חושים. לראות את מיטתו הריקה
של יזהר ולא לדעת מה וכיצד. בלי אפשרות להתקשר עם יעקב.
מה יעשה אתו בחצור?
למחרת בצהריים, הגיעה ידיעה מחצור שהכל שמחו ביזהר,
אם כי, כמובן, לא כל כך מובן כיצד העזת...

חולון

שלום לך שרה.

יזהר כבר הבריא. אוכל הכל — אפילו סוכריות. הוא מלא
גאווה על מכתביך וכולם מונחים אצלו מסודרים יפה. אפילו
במעטפה. (כך מצאתי אותם — לאחר 20 שנה)...

אורי הביא ליזהר שזיף וסוכריה. יזהר התחלק בזה עם גבי.
אח"כ מסר לגבי נשיקה ולאורי אמר שיתן אחר כך.
הם שיחקו יפה מאוד בארגז החול על-יד הבריכה. בונים
בונקרים, עמדות. הכל לפי הצעתו ותוכניתו של יזהר. יזהר הציע
לאורי לבנות יחד — ואורי מיד הסכים. נהניתי מזה מאוד וציינתי
את שיתוף-הפעולה בין האחים. יזהר בוכה הרבה פחות מאשר בזמן
היותך כאן. ישן את שנת הצהריים וברצון בא להתקלח. בערב קצת
קשה לו להרדם בלי מנה של בכי. אך אחרי שאני מזכירה את
שמך ונותנת לו שתי נשיקות בשמך ובשם יעקב, ואז הוא מחייך
חיך כזה, שנעשה טוב על הנשמה. כאילו אמר, טוב שידעת מה
לעשות, וכך גרדם.

שכחתי לומר לך שיזהר מאוד שמח לקבל את הדובון. הוא
אמר שהדובון ישמור עליו. ביקש מהדובון לשמור על כל הילדים.
תלה אותו על-יד מיטתו — ומשם שומר הדובון שלו על כולם.
כתבו ליזהר הרבה. זה באמת טוב בשבילי. הוא מבקש
ממני להוסיף שיש לו כבר מכתב וציור עבורך.
שלום לכם מכולנו.

רחל ב.

„...אני נוסע לחצור. אני אעזור ליקו להלחם
ולגרש את המצרים מהר מהר...”

4 ביוני 1948

לילדינו בחולון!

הערב ליל שבת. אתם מקבלים את השבת בלי
הוריקם, אך אל נא תהיו עצובים. תשירו, תרקדו ותשמחו
— גם אנו איננו עצובים רק מצטערים מאוד שאינכם אתנו.
שבת שלום לכם מכל המגינים על חצור.

(מתוך „מתחת לתל“)

חולון 23.7.48

יעקב ביקר כאן. שוב אורו עיני הילדים. יזהר היה אומר: „את
יודעת, יעקב יבוא והכל יהיה בסדר“. וכאשר בא יעקב, קפץ על
ידי, ליטף שערותיו, עשה לו שביל באמצע. „כך אתה דומה למנדל
(אח של יעקב), כך אתה דומה לי“. אח"כ סירק את שערותיו הוא
ואמר: „עכשיו אני דומה לך“. רץ לראי הסתכל וצהל: „אני דומה
ליעקב שלי“.

פעם רבו ביניהם אורי ויזהר. ואח"כ התפיסו. כרגיל. בערב
היתה אזעקה. נכנסנו למקלט. הוחלט להשכיבם לישון במקלט.
בקשנו שאספר להם על האנשים הקדמונים. סיפרתי להם כיצד
חיפשו אחר האש והאור. כיצד מצאו אבני בולת ויצא ניצוץ.
ואחרי זה הדליקו מדורה. ומאוד שמרו עליה. כאשר היתה פורצת
מריבה בין אנשי השבט, היה אב השבט אוסף אותם סביב המדורה
וכורת ביניהם ברית-שלום. אורי הציץ ביזהר וקרץ לו: „נחזור
לחצור, יעקב יעשה לנו מדורה ואף פעם לא גריב יותר“. יזהר
סיגן בין שיניו ברצינות ובשקט: „בחצור הכל יהיה בסדר“.

לשרה שלום!

גבי ויזהר מבלים יפה מאוד יחד. גבי אומר שהוא בהחלט
מסכים שיזהר יהיה אתנו. והוא תמיד מסכים שילד אחר יהיה אתנו.
איזה רוחב לב!
יזהר סובל קצת משלשול. מקבל דיאטה. נאלץ לוותר אפילו
על הגלידה שדודתו של גבי הביאה. הוא סיפר לה שהוא חולה
ואסור לו לאכול גלידה. וכשהציעו לו גזוז אמר: „לא, רק תה, אני
בדיאטה“.

יזהר נעים מאוד ואני נהנית מהטיולים שלנו. הוא יודע.
גם לקבל את המציאות על מגבלותיה. את אשר יש לקבל, הוא
מקבל ברוח טובה. הוא שמח מאוד לקבל את החבילות הקטנות
שלך. היום קראתי לו גם את מכתביך. האם יש סיכוי קרוב
לחזרתך הנה?

שלום, שלך

רחל ע

לילדינו יש בית עם אבא ואמא, עם פרדס, כרם וחדר אוכל, עם בונקרים ועם מרגמה, והמרגמה היא של אבא שהם כה אוהבים אותו המגן על חצור, שהם כל אוהבים אותה. אכן אלו חיים בעלי משמעות, טעם וחוכן. את זאת אני חשה היטב כאשר יזהריק שוב מחייך, אך כאשר הוא מתחיל לבכות, אינני מוצאת לי מרגוע.
(מתוך יומנה של שרה)

17.8.48

יזהר ואורי נמצאים בחצור.

בהתקרבתנו לחצור צעק יזהר: „חצור, חצור!“ ואח"כ אמר ליעקב: „הגד, החדר שלנו באמת שלם? טפשים המצרים, טפשים.“ ירדנו ע"י גן הילדים ששם עכשיו חדר האוכל של החברים. שאלתי את יזהר: „אתה יודע מה כאן?“ „אני יודע, את לא צריכה להגיד לי!“ לא רצה להכנס לתוך חדר האוכל ולא לבית-הילדים. רצה להכנס לתעלה, לבונקר, למקלט. הכיר הכל. ומאוד נחפז לכיוון החדר שלנו. בדרך נכנס לחדר האוכל של החברים על הגבעה — למראה ההרס הרב הרכין ראשו ועמד כאילו עמידת דום. נבוכ, רציני, חברים נכנסו, קראו לו, ניסו לדווב אותו — לא ענה. באנו אל החדר שלנו — מצא את המעדר שלו: „הנה המעדר שלי, אני אעזור פה. הנה המשפך שלי — אני אשקה הכל הכל.“ בדק את החדר. „פינת הילדים בסדר, הכל בסדר“, מילמל, „אבל מדוע הם פוצצו את הזכוכית? את זה אפשר יהיה לתקן?“ היה מדוכא. הסברתי לו שההרס איננו חמור כל כך. „את לא יודעת, הם קלקלו, הם קלקלו את הכל. אי-אפשר יהיה לתקן מה שהם קלקלו.“

כאשר עמדנו לחזור לחולון יצא יעקב ללוות אותנו, אמר יזהר: „יעקב לך מהר חזרה, קח את המרגמה ושומר טוב על חצור“... בלילות, לאחר ביקור זה, התעורר פעמים רבות. חיפש אותי. ביקש שיקראו לי. טען שהכלב מפריע לו לישון. נרדם ושום התערור. נסיתי להרגיעו: „את לא יודעת, אני יודע יעקב שלי נהרג מכדור מצרי“. אמרתי לו שרק אתמול ראינו את יעקב ומחר בבוקר

חולון 7.8.48

...בחדרי המכיל 10 מיטות. הילדים משחקים כאן יחד אתנו. אסא, חגי, יזהר.

יזהר אינו מפסיק לכעוס: „את רואה, את לא יודעת, אמרתי לך, מה אתך“...

חגגנו את יום הולדתו של אורי. בן שש! ילד נבון וגדול. עדין ורגיש. נאה וחמוד. מה חסר לי, כי אהיה מאושרת? ובכל זאת קשה.

ויזהר נחמד כרגיל, אך בוכה הרבה שלא כרגיל. בקולי קולות קרא לי: „שרה, שרה“, ממש בכי של אזעקה. ואני נזעקת אליו בכל שעות היום והלילה. והסיבות שונות ומשונות. לא תמיד מספיקה לי הסבלנות והתבונה לעזור לו בדרכו. והמטפלות מתחלפות. והילדים משתוללים. והחוק מציק לחלש ממנו. וישנם פחדים בלילות. וכלבים גובחים. ושומרי הלילה הם שונים.

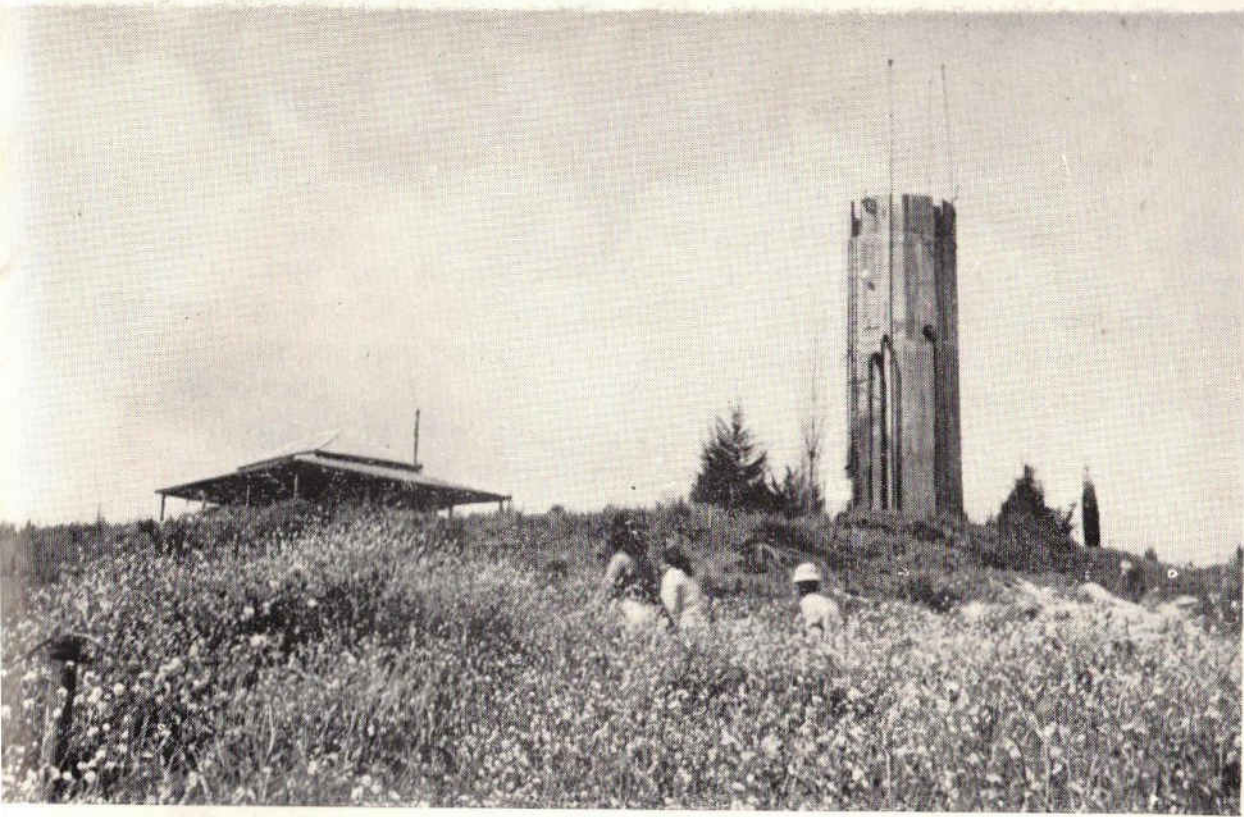
כאשר אני רואה את יזהרי צוהל וצוחק, משחק ויוצר, כל כולו מלא שמחת חיים והכמת חיים, נדמה לי שהכל שפיר ויפה. אני מוכנה לכל פעולה ולכל מאמץ בעבודה — בלי גבול, עד כלות... אולם כאשר מתחיל שוב הבכי בלילות ואני עייפה ועמוסת עבודה ותפקידים — נדמה לי שחשך עלי עולמי — קשה ממש להרים הראש...

יום אחד נסענו מחולון לחצור. כאשר התקרבתנו לקיבוץ פרצו הילדים בצעקות:

„חצור, חצור“ — בהתרגשות כזו ובהתלהבות כזו. עמדו דמ"עות בעיני — יש לנו בית. ולואי ולא יאונה לו כל רע.

יש לילדינו בית שהם אוהבים אותו. לכל הילדים בעולם יש בית עם אבא ואמא, אך כלום מחוסנים גם הבתים הטובים מפני טר"גדיות משפחתיות שונות?

גבעתנו
שוב הומה
מילדים

את המצרים ולכן עדין אינני יכול לבוא אליכם. איננו יכולים עדין להחזיר אוכם לחצור. זה לא כל כך קל לנצח את המצרים האלה, כי גם האנגלים עוזרים להם. אבל תהיו בטוחים שבסופו של דבר ננצח אותם ונגרש אותם חזרה לארץ המצרים.

ואתם יודעים ילדים איך לעזור לנו? דבר ראשון, כאשר מאוד תרצו לחזור, זה יזרו אותנו לנצח את המצרים. ודבר שני שתהיו חבר'מנים ותעזרו אחד לשני ולילדים הקטנים, למטפלות ולשרה.

הגינה שלנו מתפתחת יפה. היום השקיתי אותה. עץ הרימון פורח. יש לו כבר שני פרחים אדומים. גם הציפורנים פורחים. וכ" אשר תהיה לי הזדמנות אשלח לכם פרחים מהגינה שלנו.

ליזהר תודה עבור הוואפל ששלחת לי. באמת רציתי שאתה תאכל ממנו חתיכה וחתיכה תשלח לי וטוב שידעת מה רציתי בלי שאגיד לך זאת. אתה ממש חבר'המן! — — —

3.12.48

שוב הומה גבעתנו מילדים מכל הגילים. שוב נשמע הצחוק

ישלח לו שוקולד. „אני לא רוצה שישלח לי שוקולד מפוצץ — יעקב מת. כן, כן, אני יודע. יעקב היה מת, אבל עכשיו שאלתי אותו — עכשיו הוא כבר פצוע ומחר יבריא“...

כעבור ימים מספר בא יעקב לבקרנו. בילינו נפלא ארבעתנו — ואח"כ חזרנו עם יעקב שוב לחצור. הפעם התקרב יזהר בפחות חששות לגבעה. רק פחד ללכת לישון בחדר. ביקש לראות את שומר הלילה. את המרגמות, האווירונים. ישננו ארבעתנו בצריף שלנו. יזהר ואורי במיטה רחבה ויעקב ואני, כל אחד מאתנו במיטה צרה. יזהר התקשה להרדם. טען שכואב לו לישון במיטה גדולה. למחרת החליט בכל זאת להשאר עוד ימים מספר בחצור. „את יודעת“, אמר, „אני אוהב להיות בחצור. כי בחצור ישנם יהודים שהם שומרים עלינו. הם יעזרו לנו לגרש את המצרים. את יודעת אני אוהב מאוד את היהודים — — —“

מכתב מיעקב

לילדים הנחמדים שלי אורי ויזהר שלום לכם!

רק לפני מספר חדשים, כאשר הבנים היו רצים אלי בעת אזעקה חיוורים ורועדים, הייתי מושיבה אותם על ברכי ומספרת להם על חג השלום אשר יבוא. ציירתי להם את כל צבעי האורה והשמחה. חשבתי שאני מפליגה הרחק-הרחק על כנפי הדמיון, אך כך היה טוב לכולנו. והנה — בא השלום. והיתה מסיבה על גבעתנו. מטוס משלנו עבר מעלינו, חזר וחג מעל לראשינו, ירד מטה מטה והוריד לנו מצנח עם צרור ממתקים, והילדים בשאגת שמחה הת- פזרו לחטוף מכל הבא ליד. ואח"כ רקטות בכל צבעי הקשת, ושירה אדירה פרצה מלב כל — הרי קרה לי את אשר כמעט ואינו קורה לי, שמציאות החיים השיגה הפעם את כל הנישא על כנפי דמיוני — השיגה ועברה...

למחרת ראינו בדרכים המובילות לנגבה פנסי אור זזים ומתקדמים. היה זה מסע נצחון נהדר. גשם טפטף ואנו חייכנו על אם הדרך ל"טרמפ". מבעד לטי- פות הגשם גלשו עברו האורות. היה זה מראה נהדר. רב עוצמה. גם אנחנו נבלענו בתוך השיירה הגדולה של מכוניות, מכוניות משא, אוטובוסים ורכב צבאי המוביל את נציגי הפלוגות הלוחמות — — —

יזהר בגן המעבר.

יזהר כבר בגן המעבר — קבוצת "אילה". התחילו כבר לקרוא ולכתוב ויזהר נהנה מזה מאוד. מתלהב, רוצה שנעזור לו להתקדם מהר. טוען שלילדים אחרים עוזרים. אין לו סבלנות לחכות. מפותח מאוד, ער, עובד ולומד, הכל נעשה במרץ ובשקדנות. אך לנו לא נראית המתחחות בה חי יזהר. עדין איננו בן שש. "אילה" הם בני 7-8. נוסף לכך יזהר הוא קטן קומה. הילדים קוראים לו גמדי... הגר נושאת אותו על ידיה כאילו היה תינוק. רצינו להע- בירו לגן הצעיר. חשבנו שלא טוב שיזהר יתחיל ללמוד בטרם מלאו לו שש שנים. אך המטפלות מתנגדות לכך. לפי דעתן אין כל חשש למעמדו של יזהר בין ילדי "אילה". למעשה, על אף

גילו וקומתו, הוא משמש להם מנהיג בהמצאות, סיפורים, תעלול- לים. הם אוהבים אותו מאוד. יזהר הוא גם ילד בריא, חזק, נבון, בעל יוזמה והילדים מכבדים אותו. כאשר יזהר אומר: "אינני מס- כים", או "הרי אמרתי לך" — נעשה הכל כרצונו. בכל זאת — יזהר מותח את עצמו מעל לצורך, ואולי גם מעל לכוחותיו.

יולי 1950

יזהר עצוב מאוד שאיננו יודע לצייר. כל ציור שהוא מצייר שואלים אותו מה זה, והוא איננו יודע להגיד. גם אם הוא מצייר דשא, צריף, עצים, פרחים, אחר כך הוא רואה שזה לא דומה, ואינו יכול להגיד על הפרחים שהם באמת פרחים. אמו אמרה לו: "אין דבר יזהרי, צייר כפי שאתה מצייר. כל אחד מצייר שונה. וציורריך יפים מאוד...". כן, כועס יזהר, אבל לא ציירתי שום דבר... אני מצייר ומצייר, אבל לא ציירתי שום דבר..." ומה אתה רוצה

גדלה קצת" (רצייתי לדעת אם הוא חש דבר מה ולכן יזם את השיחה). "לא הבטן שלך עוד קטנה קטנה. אין שם עדיין זרע. ואני רוצה מאוד שתהיה לי אחות קטנה. או סתם תינוק קטן".

בינתיים — ממשיך יזהר לשחק בבובות. יש לו משפחה של־מה של בובות. אוסף של בגדים. בעצמו עשה כיסא לבובה, בנה בית מחומר. בלילה מדליק שם נר ומשכיב שם את בובותיו לישון. מספר לבובות סיפורים ארוכים ויוצר לעצמו עולם של אגדות. אין זה מפריע לו להמשיך בתעשיית נשק. בעבודות נגרות. בנהגות ובעשית אוטומובילים ואווירונים.

5.10.51

מיומנה של שרה

קשה ליהזר. חילופי מטפלות מקשה תמיד. יזהר מתקשה מאוד ואח"כ קשה הפרידה. נוסף לכך יזהר זקוק, כנראה, למטפלת לות עם חוש הומור, בלעדי זאת אין הוא מוכן לקבל שום תביעה. הוא מעמיד בניסיון את כל המטפלות בהכרזותיו: "אינני רוצה, היום לא אוכל, לא אשב, לא אתלבש". ומחכה לתגובה. בדרך כלל נוח מאוד להתפייס. אלא שצריך למצוא את הטון הנכון. בלימודים קשה לו. נמתח מאוד כדי להגיע לרמת הלימודים בקבוצה. יזהר אינו יכול לשאת מצב של נגרר. הוא הרי רגיל להיות המוביל, היוזם, המסביר. קשה לו בעיקר בחשבון. יזהר התחיל בלימודים לפני היותו בן שש. הילדים האחרים מעל לשבע. את דווקא ספרים עבים במיוחד. התעקש שאקרא איתו בכתבי לנין. "הספר העבה האדום" — צעק. יזהר לא ויתר. ואני ממש התביישתי בפני עצמי לקרוא איתו. "בכל כתבי לנין"...

אך יזהר עמד בשלו ולא היתה ברירה אלא לקרוא לו משפטים ארוכים, חמוהים. יזהר הסתכל בכל מלה, חזר לעצמו על כל הברה וכך קלט את ראשית הקריאה. בהיותו בן שש קיבל במתנה את הספר "חברי" ובתוך ההמולה של יום ההולדת חטף את הספר,

לצייר? "אני רוצה לצייר עצים ופרחים — שיראו שזה באמת ככה" ... נבוכה ולא ידעה כיצד לעזור. והבן עצוב, עצוב מאוד. אלא שכרגיל, אורי הבין מיד את שורש הבעיה ומיהר לעזרת אחיו הצעיר. שאל אותו בשקט ובתבונה: — "אתה רוצה לצייר עצים ופרחים בחצור? ושיראו שאלו הם בחצור?" "כן". פרץ יזהר בצחלה. "טוב", אמר אורי. "תן לי עפרון חום". רץ יזהר והביא לו עפרון חום — ציר לו אורי גבעה חומה. "הנה חצור, נכון?" ועכשיו בחום — נעשה את הגבעה של עץ השקמה, ועכשיו תן לי ירוק ונעשה את העץ, ועכשיו אדום, פרחים וכחול שמים". מוקסם עמד יזהר בפני התגלות הפלא. היו אלו פרחים ועץ — למורדות התל של חצור. מיד חטף יזהר מאורי את העפרונות וצייר כמהוהו תל ועץ ופרח ושמים עם ציפורים.

היו שני הציורים דומים מאוד, אבל גם שונים מאוד. כתבה האם על ציור אחד אורי — ועל השני יזהר — והתאריך יולי 1950.

הבובה והאחות

יזהר אוהב לשחק בבובות. ולא איכפת לו כלל שבנים אחרים אינם משחקים בבובות. רק בנות — דבר זה אינו מפריע לו. הוא מטפל בבובות, מלביש ומפשיט אותן. מנשק ומחבק. קנינו לו בובה עוצמת עינים והוא ממש מאושר. יש לו עוד בובה קטנה ובוב והשמחה רבה. אלא שהוא רוצה גם אחות.

"לאורי יש אח קטן ולי אין. אני רוצה אחות קטנה". הסברתי לו שאי אפשר להחליט שזו תהיה דווקא אחות. "טוב, אז לא חשוב, העיקר, תינוק"...

אמרתי לו שיהיה לנו קשה לטפל עכשיו בתינוק. יש לנו ארבעה בחדר, וקשה יהיה לטפל עוד בתינוק קטן. "זה לא קשה... אם תסעי אני אטפל בהם. אני כבר גדול ויכול לטפל".

"טוב", אמרתי לו. "נעשה כרצונך (כבר ידעתי שיש ביכולתי להבטיח זאת) אבל עליך להתאזר בסבלנות, כי הרינו, נמשך זמן רב. כאשר הבטן גדלה סימן שהתינוק גדל, בפנים. ואח"כ הוא די גדול התינוק ויוצא". "כן אני יודע, אני נולדתי מהבטן שלך ברחובות ואורי בפתח תקוה". "ועכשיו" — שאלתיו — "הבטן שלי כבר

ישב בפינה וקרא בבת אחת כ־30 עמוד. בשיטה כזאת למד גם לכתוב. תוך מאמץ רב ודריכות רבה. כך כבש לו את הציור. אך בחשבון זה לא הלך לו כך. לא היה מסוגל למצוא לעצמו שיטת לימוד. היינו במבוכה. לא ידענו כיצד לעזור לו. יעקב ניסה לעזור לו. בדרך כלל הצליח. אך בכל תקלה היה יוהר מתעצבן. חשש מכישלון. רצה להשיג לא רק את ידיעת החשבון הנתבע ממנו. אלא גם את השיטה המיוחדת לו. בה יתקדם.

יוהר מוכרח. כנראה, להבין את הגיונם של דברים. מדוע זה כך... אינו מוכן לקבל נוסחאות — ובחשבון העניין הסתבך. מדי פעם פרץ בבכי, הטיל את עצמו על הארץ. התחיל להעדר מהקבוצה. שוטט בחצר עם חבריו מהגן. ילדי הקבוצה החלו ללעוג לו. היו אוכלים את האוכל שהשאירו לו. „שלא ישוטט ודי“... אמרו. הוא היה חוזר עיף, רעב, ומדוכא...

מעמדו האיתן בקבוצה — מנהיגותו — עורערה. התחיל לבקש שנעשה איתו חרגילי חשבון. יעקב שאל אותו חיבור החיסור עד עשר. יוהר ענה ושמח על הצלחתו. יעקב העז ושאל מעל ל־10 — יוהר לא ידע. הוא כעס, בכה והטיל עצמו על הרצפה. נחנק מרוב בכי. לחשתי לו באוזן: „קום עכשיו ותתחיל לשאול את יעקב שאלות קשות, ונראה אם יעקב ידע לענות“. יוהר קפץ משמחה ובחיוך ער־מומי אמר: „יעקב, כמה זה מיליון ועוד מאה?“ ויעקב ענה — מיליון ומאה. אז פרץ יוהר בבכי שלא יכולנו לעצור בעדו. השליך כל מה שהיה בחדר — ספרים, כיסאות...

גדהמים ישבנו יעקב ואני ואורי מול מפולת זו...

הן יוהר כה עליו, כה שליו, ומתגבר כל כך בתבונה על כל תקלה שהיא — מה קרה כאן? לאהר נסיונות שונים להרגיעו הצליח לבסוף אורי להוודע מה היתה סיבת ההתפרצות.

„לא צריך לצחוק מילד... כשאני שואל את יעקב כמה זה מיליון ומאה, הוא לא צריך להגיד מיליון ומאה, שיגיד כמה זה — ודי. כשיעקב שאל אותי כמה זה שבע ועוד שלש לא אמרתי לו שבע ועוד שלש“...

אורי ניסה להסביר לו. הצעתי ליוהר שישאל את אורי שאלות בחשבון, כי אורי למד לפי השיטות שלומדים בקיבוץ, ואילו אנו למדנו מחוץ לקיבוץ. החלטתי לזקוף הכל על חשבון החינוך הישן...

או שאל יוהר את אורי: „תגיד לי אבל באמת, כמה זה מיליון ומאה“. ואורי ענה לו — מיליון ומאה... ואז שוב חזרה אותה הצגה...

בקושי הצלחתי להסביר לו שכאשר מוסיפים למיליון עוד מאה זה נעשה הרבה יותר ממיליון — אך לסכום כזה אין בעברית מלה מיוחדת. שאל איך זה ברוסית וכך עקפנו את התקלה החשבונית — ועברנו לבלשנות, דבר אהוב כלי־כך על יוהר...

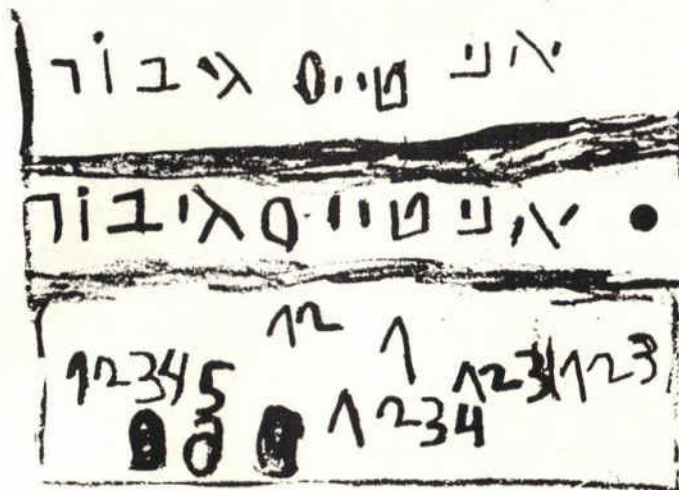
יוהר היה נפלא בזמן הקיטנה. אורי עזר לו הרבה מאוד. זיקו עודד את יוהר בשחיה, ריצה וכו'. שוב הרגיש יוהר את עצמו חזק ובטוח. גם כאשר חזר לקיבוץ — מצב רוחו היה טוב. אם כי ההתרגויות והכעס על כל דבר פעוט לא פסקו.

פעם סיפרתי לו שאבי מצא המצאה איך להתגבר על הכעס.

„איך?“ — שאל בסקרנות. הורגש רצון כנה לרכוש לעצמו המצאה כזאת. הדבר הפריע לו, כנראה. על כן אמרתי לו: „כאשר מתרגזים מונים עד עשר, ואז פתאום מחייכים ושוכחים על מה כעסו“.

„ומה מצחיק אותם“, שאל, „כאשר מונים עד עשר?“ „אינני יודעת“, אמרתי, „אולי האפס שבעשר, כזה עגלגל, שמנמן, אולי כאשר מגיעים אחרי תשע לאחד ועל ידו מין אפס כזה פורצים בצחוק ושוכחים את כל הכעס“... הדבר מצא הן בעיניו. התחיל למנות. הגיע לחמש והתחיל לחייך. „אני כבר בחמש שוכח על מה כעסתי“... עשינו תרגילים בחדר. הייתי עושה עצמי כועסת עליו, „מתרחתת“, צועקת: „אתה כזה וכוה, ומדוע עשית כך וכך“... יוהר היה עושה עצמו בוכה, כועס — עומד רגע, מונה עד חמש ומחייך.

כתיבה ראשונה

יזהר מצויין בלימודים ובעבודה. משתלב יפה בחברת הילדים. אף כי ה"חרמשים" כבר ילדים גדולים, הרי יזהר כובש לו את מקומו גם שם.

ליום הולדתו ביקש יזהר רק ספרים. אינציקלופדיה "מעין", "עולם הילד", "וראה ועשה". כאשר קיבל רק את שני הספרים הראשונים אמר: "מה עושים? ממי אני מבקש את הספר, ראה ועשה". אמרנו לו, כי מסבא שמעון סלוצקי.

"טוב", אמר, "אכתוב לך".

ישב וכתב: "שלום לך שמעון, מה שלומך? שלומי טוב. אנחנו לומדים עכשיו את הנושא... הנושא יפה מאוד וכו'".

אחר-כך פנה אלינו: "כתבתי לך כבר חצי עמוד, זה מספיק בשביל לבקש את הספר?"

אמרתי לו אם רצונו לבקש את הספר, הוא יכול פשוט לכתוב לו, שהוא מעוניין לקבל את "ראה ועשה" ולא מוכרחים להקדיט הקדמה. "מה את חושבת לך", אמר יזהר, "שאפשר פשוט ככה לכתוב — שלח לי את הספר, ראה ועשה"? ולא לשאול מה שלומך? ולא לספר איזה נושא אנחנו לומדים?"

"מה אמרת לי? שכחתי"... אחר כך אמר: "אבל גם את צריכה לספור כאשר את כועסת"... והתחלתי אני למנות עד עשר בכל פעם כאשר הייתי כועסת, כביכול, עליו. החלטנו להודיע על הפטנט שלנו לכל המטפלות וילידים. המטפלת אמרה, כי תנסה. הכעס של יזהר פסק לחלוטין. שמו הדהד בין כתלי הכיתה.

"תפסיק לצעוק", אמר ילד לחברו, "ספור לפי הפטנט של יזהר"... פעם קרה משהו ואני הרמתי את קולי ואמרתי ליזהר: "יזהר תפסיק כבר"... יזהר בכה. לא ניגש אלי כל אותו יום. יעקב מצא אותו משוטט בחצר. טייל אתו ואחרי שידולים רבים, אמר יזהר: "גם אמהות ומטפלות יכולות פעם לספור עד עשר, אבל הן דווקא שוכחות את זה כשצריך".

הקירבה לבית התינוקות אינה מקלה על יזהר. על אף התלהבותו מהאחות החמודה, הרי קשה לשאת את נוכחותי שם 6-5 פעמים ביום. אני משתדלת לבקר אותו ככל האפשר יותר ולפנות ערב להיות איתו כאשר יעקב נמצא יותר עם שלומית ועם אורי.

פברואר 1952

את שנת הלימודים החדשה התחיל יזהר ברצון רב. במשך החופש התבררו לו מושגים שונים. הוא ניגש ללימודים ביתר בטר חן. בחשבון הוא מצויין, לומד טוב וברצון. עובד במשק הילדים בהמסרות וברצינות. היחסים בינו לבין אורי ושלומית מצויינים. שלומית נהנית מהאחים והם מתייחסים אליה בעדינות ג'נטלמנית. בנוכחותה הם מתנהגים "כגברים מבוגרים". מדי פעם הם אפילו נבוכים ומתביישים קמעה מהאחות הצעירה. יזהר אינו מרבה לבוא לחדר. עיסוקיו רבים, אך בבואו — מופיעה תחילה בת צחוק רחב בה ואח"כ אץ-רץ יזהר אחריה — — —

יזהר גילה את האטלס. ימים על ימים יושב וחוקר ארצות. מטיע אוטו קטן ממכסיקו לארץ-ישראל וחזור חלילה. במפת הארץ הוא נוסע לאילת בכביש, או מחפש לו שבילים אחרים להגיע לאילת. מחצור לאילת-השחר, לתל-אביב, לרחובות. מתמצא במפה. אוהב משחקים הדורשים אינטליגנציה רבה. אנו חוששים קצת לכישלון אפשרי. הצענו לו, על כן, כי משחקים קשים ננסה אנחנו תחילה, ואחר כך נשחק יחד אתו על מנת שילמד גם להפסיד, כמונו... יזהר הסכים לכך וחש עצמו שווה בין שווים.

„אפשר“ — אמרתי לו.

„ככה את אומרת. אפשר. את תראי, שאם אכתוב ככה, ישלח לי את הספר ויכתוב, אני שולח לך את הספר, אבל שכחת לכתוב לי מה שלומך. מה אתה לומד...“

והנה התשובה:

שלום לך יזהר היקר!

הריני להודיעך, כי קניתי את הספר „ראה ועשה“ כבקשתך, ועכשיו עליך לבקש את אבא ואת אמא שישלחו אלי את החבר שנוסע מחזור לתל-אביב ואני אמסור לו את הספר עבורך וגם עבור אורי אחיך, ישחמש בו, כי בו עניין גם עבורי. תן נשיקה לאחותך שלומית ותגיד שזה שלח לה הסבא שמעון, הסבא של אלימא, ד"ש לאבא ולאמא.

שלך שמעון.

9.4.1952

בסוף שנת הלימודים השנייה זכתה קבוצת „אילה“ ונכנסה לביתה החדש. יזהר חיבר שיר לכבוד מארע זה.

כִּיתִי כִּיתֵה יֵה,

נחמדה כִּי-כֵך.

חלונות כה י' וזלזלות לראב י' כה,

כִּי-רִיק אֶרְוֹנֹת

לֵה הַכֹּל יֵה מֵאֵלֶך.

ספטמבר 1952

יזהר מרבה לבקר אצל שלומית ושלומית עליזה ושמחה. נוסע על „דיו“ על עגלת החמור או הפרד. וכאשר יזהר מזדמן לקבור צתה — הרי הוא העגלון, הפרד והחמור גם יחד. הקבוצה של שלומית עברה לגור במקום „אילה“ ויזהר הרי בן בית שם. לשלך מית קשה מאוד. מטפלות מתהלפות בזו אחר זו. חברות חדשות. זה עתה באו לקיבוץ. נכנסות, עובדות ועוזבות — ולשלומית קשה, קשה מאוד. על כן ביקורי האחים עוזרים לה מאוד. יום אחד סיפר לי יזהר ששלומית בכתה, בכתה מאוד. רצתה לאכול והדיסה לא יצאה מהפטמה של הבקבוק. עבר ישראל של ענת

וראה שהחורים קטנים מדי, פשוט גזר במספרים. נעשה חור גדול ושלומית גמרה בקבוק וחצי של דיסה...

בשעות הבילוי היא נוסעת על חמור, רצה לטקרטור, לאוטו, הולכת ברגל מהחצר עד לבית הילדים.

שלומית התחילה להעדיף את יעקב על פני ואת יזהר על אורי. החליטה, כנראה, להעמיד אותנו במבחן — ואכן כולנו מצפים לאהדתה ולחיוכיה. רק למען שלומית מוכן יזהר לבוא לחדר. בדרך כלל מגיע מאוחר, נרגז ועייף. מתרוצץ כל היום וכל הערב בחצר — גם לארוחות הצהריים אינו מגיע. משוטט ומשוטט.

החלטתי לנסות לדבר אתו על כך. באתי לקבוצה בשעה 1.30 אחה"צ. יזהר עדיין לא בא לאכול. חיכיתי לו. חיפשתי אותו ולא מצאתי. בשעה 2.30 היה כבר בקבוצה. הביא תירס לכל הילדים והילדים מתכוננים לבשל. ביקשתי אותו שיבוא לחדר, ינח קצת — ובינתיים גם הילדים יגוחו.

רציתי לשוחח אתו בחדר בשקט על סדר יומי. אך יזהר לא, ולא, לא ילך. הוא הביא תירס והוא יבשל אותו בשביל כל הילדים. התרגזתי ואמרתי: „כאן לא תבשל ולא תפריע לילדים אחרים לישון. אתה רוצה לבשל תירס — תבשל במקום אחר ולא במקום שילדים ישנים. רק אתה ויהודה משוטטים כל היום“. עד כאן שתק, אך כשהזכרתי את יהודה התחיל לכעוס ופרץ בבכי. „לא נכון, את לא יודעת שום דבר. יהודה לא אשם, אל תגידי שיהודה אשם, זה הכל בגללך. מפני שתמיד את צועקת עלי, תמיד כועסת“.

הצעתי לו שנלך לחדר שלנו נבשל שם את התירס — וכאשר הילדים יקומו נחלק להם.

„לא, תלכי לחדר, אני נשאר כאן“. הלכתי לחדר. לפנות ערב בא די מוקדם לחדר מפוייס. הצעתי שנעשה פגישת המשפחה ונברר את הבעייה. סיפרתי לכל הנוכחים שיהור מאחר לארוחות, אינו נח בצהריים והוא טוען שכל זה באשמתי — עכשיו השאלה היא מה עושים.

יזהר: „כן, זה נכון, את תמיד כועסת“.

אני: „בגלל זה אתה מאחר לארוחות?“

יולי 1952

הקיטנה בסוכריר

הילדים יצאו לקיטנה לסוכריר על שפת הים. נהנים מאוד. גם יעקב יצא לשמור שם שני ערבים. יזהר גאה על זה מאוד. שנת הלימודים הסתיימה במסיבה נאה ותערוכת עבודה. יזהר נראה בין התלמידים הטובים. אם כי הוא טוען תמיד: „אני שלישי — בכל דבר אני שלישי — לא ראשון ולא אחרון“.

פעם אמר יהודה: „לא נכון זיוו — בחברות אתה ראשון“. יזהר: „נכון, כי אני אוהב לעזור לילדים. כל הילדים אומרים: הכל אתה עושה בשביל יהודה, וזה אינו נכון אני פשוט עוזר לך ואני אוהב לעזור להרבה ילדים“.

יהודה: „אני אוהב את יזהר יותר מאשר את עצמי“.

יזהר: „גם אני אוהב את יהודה“.

„כמו את עצמך?“ — שואל יהודה.

יזהר: „לא, זה לא יכול להיות, כי אני זה אני ויהודה זה

אחר“.

שוחחתי עם אורי על מעמדו של יזהר בחברה. רציתי לדעת איך הוא מעריך את מעמדו ובעיקר רציתי לדעת אם העול לסייע ליזהר בחברת הילדים אינו כבד מדי.

אורי אמר לי, כי טוב ליזהר בחברת הילדים. יש לו חברים רבים, כל אחד מוכן לעזור לו. כל החיים החברתיים מתרכזים בחברת הילדים „אלומה“ ואם כי ישנם הרבה ילדים בוגרים ממנו, יזהר מוצא בכל זאת את מקומו ביניהם. יוום, מפקד, מציע הצעות וכולם, גם הגדולים, נשמעים לו. חשתי מדבריו של אורי שאין יזהר מהווה עבורו מטרד או קושי. נהפוך הוא. הוא גאה על מעמדו של יזהר בחברת הילדים. שניהם משתפים פעולה תוך אהדה והערכה הדדית. ובהפגש שתי הקבוצות „חרמש“, „ואילה“ לביצוע משימה משותפת, נמצאים אורי ויזהר בתוך. במוקד כל הפעולות ונהנים מאוד משיתוף הפעולה כאחים וכנציגי שתי הקבוצות המהוות את חברת „אלומה“...

יזהר חיך ואמר: „כן, את מרגיזה אותי ולי יש קצת חשק להרגיז גם אותך“. הצעתי לו ניסיון לחדש.

בתום החדש נעשה בוררות זבל“א ונסכם מה הלאה. הסברתי לו מה זה בוררות זבל“א. מיד הציע: „את תבחרי את יעקב ואני בוחר לי את אורי“...

יעקב לא תמיד פסק לטובתי; אך אורי תמיד פסק לטובתו של יזהר. אך יחד עם זאת, כאשר נשארו ביחידות, הציע לו אורי דרכי נסיגה מהמרי ודרכים להתקדמות אל הבררות. „תראה זיוו, אתה כבר יותר גדול ואתה יכול“... כך היה טוען אורי. ראיתי, כי אכן, הצדק עם אורי. עלינו לעורר ביזהר את הרצון להיות גדול, יותר מדי אנחנו מוותרים לו בחדר, מתוך ידיעה מה רב המתח שלו בחברתו. שם הוא מוכרח להיות גדול, חזק, אמיץ... ואילו כאן הנחנו לו קצת להרגיש עצמו קטן. צעיר הבנים...

החלטנו שהשלב הבא יהיה יום הולדתו השמיני.

הנה יזהר כבר גדול, כבר בן שמונה.

יזהר קיבל זאת. „כאשר אהיה בן שמונה לא אעשה כך, אבל עוד נותרו לי שבועיים“... „שוב אתם אומרים, אתה בן שמונה? עוד יש לי שבוע“...

7.5.1952

שלומית בת שנה. צועדת בטוחות בשבילי הקיבוץ והולמת בנעליה כילד גדול. יזהר נהנה במיוחד מהדפיקות האלה: „תראו איזה נעלים. איך היא הולכת“.

יום אחד חטפה שלומית עפרון מידיו של אורי, חששנו שתתקע אותו לפיה. אך יזהר הגיש לה פיסת נייר, קרץ לאורי ואמר: „בוא עכשיו שנינו נלמד אותה לצייר. הנה גבעה חומה — חצור. עץ שיקמה. פרחים וציפורים. נכתוב למטה קיבוץ. זהו זה. כך לימד אותי אורי לצייר“.

הבנים משחקים יפה עם שלומית. היא נהנית מהם מאוד. ליזהר היא קוראת זיוו. ויזהר ממש צוהל לשמוע את קריאתה זו.

...בכל זאת אני חשה עד כמה יזהר מתוח, מתרגז על כל דבר, אם כי מתפייס ונעשה רך וטוב. יתכן שכל ההתפרצויות האלה באות לידי ביטוי רק בחדר — אך מה היסוד לזעם ולמרי ?!

ליזהר ולאורי שלום בנים חמודים!

אנחנו כבר מתגעגעים אליכם מאוד, אבל אנחנו שמחים שטוב לכם ומחכים לכם מאוד. ביום שלישי אבוא אליכם. יעקב סיפר לי שטוב לכם מאוד ואתם ממש נהנים. שלומית מחפשת אתכם וכל ילד שעובר את החדר היא רצה אחריו, אח"כ מסתכלת ובורחת. הרבה שלום לכם מכולנו והרבה נשיות.

מסרו דרישת שלום לכל הילדים וכן לזקן, לפרומה ולמלוינה.

שלום שרה ויעקב ושלומית.

אנו קיבלנו את מכתבכם ושמחנו מאוד. מה שלומכם ? שלומי טוב. אנחנו מצאנו צדפים וכונניות. אנחנו שיחקנו פעמיים במשחק הדגלים. במשחק השני עוד לא היינו מוכנים וכבר שרקו. השתחננו והתחלנו במשחק.

שלום שלום מיוזרה.

הצורך 23.3

שלום שלום שרה,

אנו מבליים טוב את החופש ואנו עובדים מ-8:30 עד 10:30. שעתים במשק הגדול ובמשק הילדים. אני עובד בגינות נוי ואורי בגן-הירק. אני שמח מאוד על זה ששלחת לנו מכתב ושלומית שמחה מאוד שהיא קיבלה את המכתב ואת העפיפון אנו מעיפים עד עכשיו.

שלום שלום יזהר

שיכון „ילדי אלומה“

קיץ בעיצומו...

הילדים החלו להעלם מבית הילדים.

המטפלות עורכות את השולחנות, אין נפש חיה בסביבה.

רק בהשמע הקריאה — ילדים האוכל כבר מוכן — צצים כולם כאחד. בשתי הקבוצות. ונוסף לכך מספר ילדים מהגן.

איש אינו יודע לאן הם נעלמים וכיצד הם צצים. התורנים במשק הילדים מופיעים בסדר למילוי תורנותם. התורנים בבית באים לעבודה. אך היכן הן נמצאים כל השעות שאינם „בתפקיד“ — איש לא ידע.

יום אחד קרא לי יזהר ואמר: „בואי ואראה לך עולם של פלאים“. הלכנו מעבר לבתים של חברת-הילדים למגרש ריק מגודל קוצים. יזהר צועד לפני מאושר, גאון. „לאן יזהר ?“ עוד מעט תראי“. והנה בתוך העשבייה והקוצייה בחרו החברה בחלקת אדמה, ניקו אותה, שפכו סיד על השבילים, תקעו שלט „שיכון ילדי אלומה“, חפרו יסודות, סחבו לבנים ובנו לעצמם בתים קטנים. את הבתים סיידו מבחוץ — היה זה מחזה פלאים. חשתי את עצמי כבארץ הגמדים. הבתים — בתים של ממש. וילונות, רהיטים קטנים. ערוגות מסביב לבית ובתוך הערוגות צמחיה של ממש. העבירו צמחים על שורשיהם — וזה גדל. היה זה מחזה פלאים. אי ירוק בודד בתוך ים של קוצים יבשים, בתים מבהיקים בלובנס. שבילים, שיחים, וילונות קטנים מתנופפים ברוח...

סיפר לי יזהר כיצד תכננו, כיצד בנו, כיצד הובילו הכל... ואח"כ, נאנח. היה עסק מסובך מאוד. היה ריב בין דיירי שני הבתים. הבית הראשון היה כולו של „חרמש“ ויזהר, דיירי הבית השני היו צעירים יותר — מבני קבוצתו של יזהר וגם מקבוצת „שיבולים“. מה עשו על מנת שלא תהיה מתיחות?

כאן סיפר לי יזהר כיצד התגברו על העניין. אף כי לא הבנתי דבר מכל זה — הרי היה ברור שהיתה זו הצעתו של יזהר ושהעניין הצליח, והושכן השלום בין דיירי כל הבתים. ובכן מה עשו? דיירי הבית של יזהר החליטו, כביכול, להוציא את יזהר מהשותפות. הלך יזהר והצטרף לבית השני. הצטרף אליו עוד אחד. שניהם החליטו לצרף אליהם עוד אחד מהבית הקודם ושלושתם החליטו להוציא את שני השותפים הראשיים של הבית מהשותפות ולצרף את הבית הראשון על דייריו שנותרו אל דיירי הבית השני. וכך חיים הכל בשלום ובשלווה.

שאלתי את יזהר אם מותר לספר להורים על מקום שיכון
„ילדי אלומה“ והוא הסכים. „אבל חכי למחר. קודם נגלה את זה
למטפלות...“

ינואר — פברואר 1953

יזהר בן שמונה

יום ההולדת היה נהדר. השתדלנו להנעים לו ככל האפשר.
על אף הגשמים היה נעים, חם וטוב. כ־50 ילד התאספו בחדר שלנו.
כל ילדי „חרמש“, „אילה“, „שיבולים“, ילדי הקבוצה של שלומית
ועוד — הורים ומטפלות... החדר היה צר מהכיל, אך היה חמים
וטוב. יזהר קיבל מחנות לרוב. מצב רוחו היה מרום. כולו קרן
מרוב אושר.

יזהר לומד מצויין. עובד הרבה במשק. עובד קשה. ארבעה
שבועות עבד במשק החי ללא החלפה. הצטער על שעורי המלאכה
שהפסיד. „אם סידור העבודה אומר לך לעבוד באיזה מקום את
עובדת, נכון, גם אם את מצטערת?“

שר במקהלה. משתתף בכל ריקוד והצגה. מגלה יכולת משחק
וביום, וגם בריקוד יש לו תחושת קצב. יוזם מפעלים שונים. בונה
בניינים.

יום אחד הביאה לנו אמו של י. ש. (ילד חוץ הנמצא בחדרנו)
קופסה עם ממתקים. אמרתי לו: „תגיד לאמא שלך שהיא לא
מוכרחה להביא לנו תמיד כל כך הרבה ממתקים.“

יזהר: „זה פשוט חבל על הכסף. אני לא אוהב שמבזבזים
כסף על אוכל, ובכלל על דברים שאני יכול לעשות בעצמי. הנה
אני זורע לי צנוניות, אוסף תירס. בונה בעצמי. בכלל למה לבזבז
כסף?“

אכלו מהממתקים, שיחקו, ויזהר חזר שוב לאותו נושא. „תגיד
לאמא שלך שזה אמנם טעים מאוד ותודה רבה. היא יכולה בהחלט
להביא עוד, אבל היא לא מוכרחה.“

הרהורים ומחשבות

לאחר חילוקי דעות רציניים בקשר לדרכו של הקיבוץ,
חשבנו לעבור לקיבוץ שריד. יעקב נסע עם הבנים להתרשם מהמקום.
יזהר התלהב מאוד. „כמה טוב כאן לילדי המוסד“. אמרתי לו: „אולי
גם אתה ואורי תלמדו כאן במוסד“. „מה, באמת?“ „אמר, יופי!“

יזהר ידע שקבוצת „חרמש“ תלמד בקיבוץ אחר — וחשב שזה
שזה יהיה שריד. וגם הוא בבוא הזמן ילמד שם.

אני: „אבל זה רחוק מאוד מהצור.“

יזהר: „אין דבר.“

אני: „ותתגעגעו מאוד להורים, כי הם לא יוכלו לבוא לעתים
קרובות.“

אני: „אבל אתה יודע מה? אם יחליטו שתלמדו בשריד, אולי
גם אנחנו נעבור לכאן.“

יזהר: „איך אפשר? ולאן היינו חוזרים בחופש?“

אני: „לא הייתם צריכים לחזור. יעקב ואני נהיה חברי
שריד ואתם תהיו בשריד תמיד.“

יזהר: „לא, זה לא בא בחשבון...“

אני: „מדוע?“

יזהר: „כי אנחנו צריכים לצמוח כאן.“

הוא אמר זאת בתוקף כזה שחייכתי קצת.

יזהר: „מה את צוחקת? אנחנו צריכים לצמוח ולהצמיח.“

אני: „מה להצמיח?“

יזהר: „עצים, בתים, את חדר האוכל החדש.“

אורי אמר שהוא היה שמח לו נולד בגליל, אך מאחר
שהוא נולד כאן עליו להשאר כאן.

יזהר: „אינני אוהב את הגליל. הגליל הוא בצפון. אני אוהב
את הדרום. כך לשבת על החול החם של הדרום זה נהדר. אין כאן
עצים שמסתירים את השמש. חם פה, נעים ובהיר. אולי הייתי מוכן
לעזוב את הצור אילו היו ילדי „אלומה“ מקימים לעצמם קיבוץ
חדש — זה יהיה נהדר.“

„ומה היה לו ההורים שלך היו עוזבים את הקיבוץ?“

„לא הייתי הולך.“

„ואם גם אורי ילך?“

„אני אדבר אתר.“

„ואם נקח את שלומית?“

„שלומית תשאר כאן אתנו. לשלושתנו יהיה. כאן מצויין.“

אורי התערב בשיחה ואמר: „מה יש לדבר על דברים שלא

יכולים להיות.“

יזהר הסתכל בנו ואמר: „זה כן יכול להיות, אבל אני לא
אעזוב.“
אל תגנח!

ספטמבר 1953

לקייטנה יצאו שלש קבוצות: „חרמש“, „איילה“, „שיבולים“.
ל„שיבולים“ זו הפעם הראשונה לצאת לקייטנה ולכן חזר זקן
(החזן) שוב על סיסמתו של יזהר בשני החופשים הקודמים:
„אל תגנח!“

העמיד את כל החבורה במפקד והודיע: „ובכן אנו יוצאים
בסיסתו של יזהר: „אל תגנח!“

יזהר היה, כמובן, מדושן עונג. בפעם השלישית יוצאים
למחנה בסיסתו.

10.11.53

יזהר אינו גורם לנו צרות מיוחדות. ילד נבון, זריז, חמוד,
ער. אהוב על הכל. מלא חיים, בעל חוש הומור ויכולת התמצאות.
ראש וראשון לילדים גדולים ממנו. לומד טוב. יחסו אלינו, אל אורי
ואל שלומית, מצויינים. הכל יכול היה להיות טוב, אילו השלמנו
עם המסגרת הלימודית בה הוא נמצא.

אך איננו משלימים. שוב פנינו לוועדה הפדגוגית. ליהזר
טרם מלאו תשע שנים. הוא כבר בכיתה ד'. חבריו הם בני 10-11.
ביניהם בנות גדולות, מפותחות ומפוקחות. חבריו נמצאו ב„שיבולים“.
„שיבולים“ הם כיום בכיתה ב'. יזהר חי חיים כפולים — ב„איילה“
וב„שיבולים“. הוא חייב ללמוד עם ילדי „איילה“, אך רוצה לשחק עם
ילדי „שיבולים“. רוצה לשחק ולהשתולל קצת. אך יומו מלא עבר
דה במשק הילדים ולימודים. המחייבים מאמץ רב. קשה לו לשאת
לימודים מופשטים, לקרוא ספרים עם אותיות קטנות וכו'. הלימודים,
אמנם, אינם קשים לו במיוחד, אך הוא מתוח ומרוגז. כאשר הוא
כובש לעצמו שטח מסויים הוא שליו. עד אשר נתקל שוב באגוז
קשה לפיצוח. אנחנו עוזרים לו להתגבר. מסבירים לו. יש לו תפיסה
מהירה — וכך צועד קדימה עד למשבר חדש. והשאלה היא האם
יזהר לא יתעייף במירוץ זה? לא יתיאש?

הנה בנגינה בחליל — קושי חדש. בשנה הבאה לימוד אנג'
לית. הלימודים נעשים קשים יותר. הפיגור רב יותר והמתח עצום.
ויזהר אינו מוותר. הוא רוצה להשיג.

יזהר קטן במבנה גופו. חמוד, זקוק לחום ולפינוקים. הכל
מעניקים לו זאת — אך מה יהיה מעמדו בהכרה של בנות 15 והוא
בן 13, או בן 15 בין בנות 17?! ואחר כך במוסד החינוכי, בתנר
עז ובצבא — בכל מקום קטן בין גדולים. תמיד מוקדם מדי מב-
חינת הגיל...

הגענו למסקנה שיש להעבירו לקבוצת „שיבולים“ אם כי, הם
רק בכיתה ב'. לו היתה לנו כיתה ג' היה טוב יותר — אך במצב
אות שלנו „שיבולים“ הם למעשה המסגרת הטבעית שלו, שהוא
נותק ממנה. המחנכים מתנגדים לדעתנו. הם חוששים שזה ישרור
את יזהר. שזה כבר מאוחר מדי. אך לנו נראה שזה ניתוח הכרחי
ויש סיכוי לצאת ממנו בשלום. בעוד השארות ב„איילה“ תהיה
בעייה לתמיד, ותמיד יאמר, כי עכשיו כבר מאוחר מדי.

1.7.54 **ההעברה ל„שיבולים“**

העמדנו שוב לבירור את עניין העברתו של יזהר ל„שיבו-
לים“. הנימוקים נגד העברתו היו:

- (א) מעמדו של יזהר בחברתו איתו.
- (ב) אין חשש למבנה גופו. דבר זה עשוי להשתנות בגיל
ההתבגרות. הוא יכול אז לגבוה מעל לבגי גילו.
- (ג) יזהר יקבל זאת רע. הוא יראה בזה ירידה. כבן „איילה“
הוא מבלה יפה עם בני „שיבולים“, אך ב„שיבולים“ ישתעמם.
דעת מחלקת החינוך: —

- (א) חבל שלא העבירו אותו קודם.
- (ב) כאשר יתחילו הפעולות התנועתיות בשדה יקשה עליו
הדבר גם מבחינה פיסית.

- (ג) יש להתחשב בעובדה שהוא חי טוב ב„איילה“ ומשתתף
בכל. הוא אהוב על הכל ואילו מצבו ב„שיבולים“ עדיין לא ברור.
סיכום: יש לחכות עד סוף שנת הלימודים ואם ההורים ירצו
בכל זאת להעבירו — יערך דיון מחודש.
הגורם לדיון היה החשש שיהזר עשוי להיות מנהיג הקבוצה
ולהשתלט עליה. החלשים ירגישו עצמם חלשים יותר, ורגשי נחיתות
הקיימים אצל אחדים מהם יגברו.

נימוקים אלו לא שכנעו את ועדת החינוך. היא הכירה את יזהר וידעה שכזאת לא יקרה. ברבות הימים הודה מוני (המחנך) שזה היה חששו וכיום אין הוא יודע מה היה עושה בלעדי יזהר ב„שיבולים“, כי יזהר נהפך למנהיג חיובי, לעוזרו הנאמן של המחנך. שותף בכל. לא מתבלט, לא מתנשא, אלא נהפוך, תמיד פועל יחד עם חבורה מרכזית וחיובית בקבוצה למען הפעלת הקבוצה כולה.

עד סוף שנת הלימודים לא נערכה שיחה עם יזהר על אפ" שרות העברתו ל„שיבולים“ אלא בשעת משחק, בו השתתפו גם „שיבולים“ שאל משהו: יזהר, מדוע אינך עובר אלינו? יזהר ענה מיד: אני מוכן. זקו שהיה בקרבת מקום נדהם ושאל: האם אתה באמת מוכן? יזהר ענה: אני מוכן להיות גם פה וגם פה — והראה על „איילה“, ועל „שיבולים“.

זקו חשב ששוחחו כבר עם יזהר על כך ורצה לדעת מה באמת רצונו של יזהר. הוא קרא לו הצידה ואמר:

ז'קו: עכשיו אני שואל אותך ברצינות, היית מוכן לעבור ל„שיבולים“?

יזהר: בנוכחות הילדים אמרתי שאני מוכן גם כאן וגם כאן, אך אם אתה שואל אותי כאן בשקט וברצינות, אגיד לך, אני רוצה מאוד לעבור ל„שיבולים“.

ז'קו: מדוע?

יזהר: בכל יום אנחנו מקבלים דף חדש לעבודה עצמית ועוד דף ועוד דף, אינני יכול יותר. (ב„איילה“ למדו את נושא „אבותינו“, יזהר לא היה מסוגל לענות על השאלות המופשטות, שהיו בלאו הכי מרובות מדי).

בערב הגיע יזהר הביתה ובשורה בפיו:

אתם יודעים, זקו הציע לי לעבור ל„שיבולים“. הוא סיפר כיצד התגלגלה השיחה בינו לבין זקו, שאלנו אותו האם זו באמת דעתו.

כן אני מאוד רוצה לעבור ל„שיבולים“. לא רציתי להגיד זאת בנוכחות ה„אילות“ אח"כ כל הילדים שאלו אותי. אמרתי להם שאין זה חשוב להם, זקו יברר ואח"כ יחליטו. רק כאשר נעמי שאלה אותי אם לא יכבד עלי להיות ב„שיבולים“ אמרתי לה את האמת.

כי מכביד עלי מאוד להיות ב„איילה“.

שאלנו אותו אם באמת קשה לו להיות עם ילדי „איילה“. ענה: לא, לא קשה לי אתם, אני אוהב אתם. יש לי שם חברים טובים. אבל אני אחיה אתם בחברת הילדים. אני רק לא יכול ללמוד אתם. אני מכוסה בדפים ובשאלונים של הנושא, אינני יכול. אינני יכול... אני רוצה ללמוד ב„שיבולים“. שאלנו אותו, אם ברצונו לעבור מיד, כן, הייתי רוצה, אם אפשר — מיד.

בינתיים התעוררה התרגשות ב„שיבולים“ וב„איילה“. אלו צוהלים מרוב שמחה ואלה נבוכים ונדהמים. הם לא העלו על הדעת אף רגע שיזהר לא שייך להם. גבי ויזהר הגיעו לקבוצה בגיל שנה והשתלבו בקבוצה. מעמדם איתן ובטוח. גם החברות בין גבי לבין יזהר רצינית ועמוקה — ופתאום לאבד כך את יזהר...

גם גבי היה נבוך מאוד, אך יזהר אמר שלא ידאג. בחברת הילדים נהיה חברים טובים תמיד. כעבור ימים אחדים חזר בו יזהר מהחלטתו לעבור מיד. החלטתי, אמר, לחכות עד סוף השנה. אר" וויח בינתיים טיול של „הרמש“ עם „איילה“. „החרמשים“ יוצאים אחר כך למוסד, „שיבולים“ נכנסים למשק הילדים ולחברת הילדים ויהיה לי שוב אותו דבר — אהיה בחברה יחד עם „איילה“ ואלמד ב„שיבולים“.

בזה תמה שיחתנו ולא חזרנו אליה יותר. כל העניין חייב ברור מחודש והחלטה כיצד לבצע את הדבר.

כעבור זמן רב חזר פעם יזהר בשבת עיף ויגע לחדר. הש" כתביו במיטה כילד קטן. רחצתי את ידיו ורגליו שהיו מזוהמות מאוד. נתתי לו לשתות מיץ, פרוסת לחם. לאט לאט שבה אליו רוחו. כאן אמרתי לו: ראה, יזהריק, בכל זאת אתה מתרוצץ יותר מדי. הנה אתה כל כך עיף ויגע...

„אהיה ב„שיבולים“ זה לא יקרה לי“.

„מה זה שייך לענין?“ שאלתי. הרי התרוצצת עם „שיבולים“? יזהר: יש דברים שהם ככה, אף-על-פי שאי-אפשר להסביר אותם. תגידי, בגלל זה שאינני יכול להסביר לך את זה, זה כבר לא נכון? תראי שזה יהיה כך כאשר אהיה ב„שיבולים“ — אני אומר לך, שוב נפסקה השיחה על נושא זה.

פעם העלה אורי מחדש את ענין ההעברה: עכשיו גם אני

חושב שמאוד כדאי לזוהר לעבור ל„שיבולים“, באמת קשה לו ללמוד „באיילה“.

יזהר: דוקא עכשיו זה איננו קשה כל כך. עכשיו לומדים טבע ונושאים אלה אני אוהב ובכלל, עכשיו כל הנושאים אינם קשים לי.

שאלתי אותו: בכל זאת אתה חושב שכדאי לך לעבור?

— כן, בגלל הרבה דברים.

— אילו דברים?

— כבר אמרתי לך פעם, ישנם דברים שאי אפשר להסביר.

1.7.54

נעדרתי מהבית פעמים מספר במשך החדש — ישיבות ושוב ישיבות.

בהגיעי הביתה אינני מצליחה לפגוש את יזהר. מתרוצץ, משהו חולל, עסוק, טרוד. מעט מאוד מגיע לחדר. נדמה היה לי, כי משהו עובר על יזהר ואינני יודעת בדיוק מהו העניין. ראיתי שהוא עסוק מאוד לפנות ערב ואינו מתכוון לבוא לחדר, הזמנתי אותו, איפוא לטיול לילה. אינני יודע אם יהיה לי זמן — אמר. משך בכתפיו והלך לו. חשבתי שהוא חושש שלא יסכימו לו. הצעתי שאשאל את שושנה אם הערב יהיה חופשי. אינני יודע מה את רוצה ממני? — אמר. בערב באתי לקחת אותו. הוא היה כבר בפיגימה והקשיב לסיפור. חכיתי עד הסוף. חשבתי שירצה קצת ללכת אתי — כי הילדים שמחים מאוד להודמנות של טיול לילי — ומה עוד כאשר הם בפיוזמה ולאחר הסיפור.

אבל יזהר אמר בכעס: תגידי מה את רוצה להגיד פה על המיטה שלי. הוא הבין, כנראה, שהזמנתי אותו בכדי להגיד לו משהו הקשור בהתנהגותו. היה מסוייג, הסתובב ופניו לקיר... לא היה טעם לחפש נושאים אחרים ועל כן שאלתי מדוע הוא אינו בא לחדר, כי אנחנו מאוד מתגעגעים אליו. על כן באתי ורציתי להיות אתו.

— אני רוצה לשחק.

— את כל שעות הבילוי אתה רוצה לשחק?

— אינני יודע. מה את חושבת שיש לי שעון, שאני יודע את השעה? אני רואה ילדים משחקים, אני נשאר לשחק אתם.

הסברתי לו שאיננו מתנגדים שישחק גם בשעות הבילוי אלא שהיינו מאוד רוצים לראותו קצת כל ערב, וגם הוא היה בוודאי רוצה להיות אתנו.

— אז מה את רוצה?!

הצעתי לו שבין השעות 8⁵ בערב, בכל שלוש שעות הבילוי ימצא שעה, חצי שעה, או אפילו רבע שעה כרצונו, ויבוא לבקר בחדר. טוב אם נדע מתי הוא מתכוון לבוא, כדי שנחכה לו ולא נצא אז לטייל עם שלומית.

— טוב, אמר, אבוא לחמש דקות.

— חמש דקות זה קצת פחות מדי, אמרתי.

— כן מגיע לכם... מגיע לכם...

חשבתי רגע ואמרתי: אם מגיע אני מוכנה לשלם יתכן שיש איזה חוב שלא נפרע. לא תמיד זוכרים או יודעים מה וכמה חייבים. הנה, למשל, אני מרבה לנסוע. זה בוודאי מקשה, מפריע. על כן אני כ"כ מחפשת מה לעשות על מנת שהכל יהיה טוב כפי שהיה.

— כן, אמר, אין לי מה לעשות בחדר. אתם מחזיקים אותי בחדר ואינכם נותנים לי ללכת. אם אבוא לחדר, כבר לא אוכל לצאת. הוא הוסיף דברים שלא היתה להם אחיזה אובייקטיבית, אך חשתי שיש כאן הרגשה של אי נחת. משהו התרופף בקשרים בינינו...

היה לילה. הילדים כמעט נרדמו ולא היה טעם בהמשך השיחה בנושא זה. ליטפתי אותו ואמרתי לו: טוב יזהריק, נחשוב בדבר. נשתדל לעשות משהו שיהיה לך יותר נעים בחדר. האם לספר לך עכשיו איזה שהוא סיפור? לפתע הסתובב אלי, התקרב, נרכן אלי ואמר: אני רוצה שתספרי לי כיצד הגעת ארצה ואיך הגעת לקיבוץ... הם לומדים את נושא חצור ואחד הפרקים בנושא — כיצד הגיעו הורייך ארצה ולקיבוץ...

סיפרתי לו. הרגשתי עד כמה הוא מתקרב אלי ועד כמה מעט יודע הוא עלינו. למחרת בשעות הבילוי לקח אותו יעקב לחדר והתחיל לעשות אתו עפיפון.

— יעקב, נעשה את העפיפון לאט לאט. לא נגמור אותו ביום אחד. כשגומרים זה לא מעניין. עיקר העניין זה כאשר עושים...

ערב ערב בא לחדר. נהנה מהשקט. מהמשחק עם שלומית. שלומית כל כך נהנתה ממנו — הוא הרגיש את עצמו מצויין, נח ונרגע קצת.

ההעברה

מפליא באיו קלות קיבל יזהר את ההעברה. שני הבניינים של „איילה“ ושל „שיבולים“ סמוכים זה לזה ודומים זה לזה בצורתם החיצונית, בסידורם הפנימי. נבנו כמעט באותו זמן ובאותה המתכונת. והנה זמן מה לאחר העברתו של יזהר ל„שיבולים“, נכנסתי אתו לקבוצת „איילה“ לקחת משם משהו. תקפה אותי הרגשת געגועים לבית הזה ולילדים אתם גדל תשע שנים. הסתכלתי ביוזרה, העוברות עליו אותן המחשבות, אותם הגעגועים? יזהר לקח את אשר צריך היה לקחת וכאשר יצאנו אמר: את יודעת ב„שיבולים“ יש יותר אור. אינני יודע מדוע היה ב„איילה“ תמיד חושך, אולי משום שהתקרה כאן יותר נמוכה. ב„שיבולים“ גם יותר מסודר. יותר נקי. אינני יודע מה, אבל אחרת. לגמרי אחרת...

18.9.56

כל החששות בקשר להקלטותו של יזהר ב„שיבולים“ התבררו. כבר שנתיים חי יזהר ב„שיבולים“. נקלט יפה בקבוצה. הילדים אוֹרֵבִים אותו ומעריצים אותו. כל אחד שמח להיות בחברתו. יזהר אינו מתנשא עליהם לא רק כלפי חוץ, אלא הוא עצמו אינו חש בעליונות עליהם. מדי פעם מציין את כשרונותיו של ילד זה או אחר במקצוע זה או אחר. אמנם, הוא מעיר, ישנם ילדים שטרם התגברו על הקשיים של קריאה וכתובה, אך יחסו אליהם חברי וידידותי. יחד עם זאת הוא יודע מה השפעתו על ילדי „שיבולים“ ומקבל כמוֹבֵן מאליו את פנייתם של המחנכים אליו להסדיר איזה עניין התובע הסדר. הוא עושה זאת בפשטות ובחן. הרי מי שהוא צריך לברר זאת, לתקן זאת, להסדיר זאת... מוני (המחנך) יודע שאם רצונו לבצע איזה מפעל בחבורת הילדים, די לו אם ירכוש את יזהר לעניין. לעיתים היה מציע למוני לשנות דבר מה בתכניתו. לדחות או להקדים מפעל מסויים — ואז היה נרתם לעניין והתלהבותו היתה מקיפה את החברה כולה. די היה שליוזרה יהיה יחס חיובי לעניין מסויים כדי שבני „שיבולים“ ישנו את

יחסם השלילי לעניין. למשל היחס לבנות, הזלזול בילדים החדשים. כאשר יזהר מציע לשתף את הבנות במשחק, או מתידד עם בת מסויימת, או מתיחס יפה לילד חדש — הרי קרנם של הנ"ל עולה בעיני הקבוצה כולה. „בכלל לא אמרתי שהבנות לא תשחקנה“... אומר בן הידוע „באיבתו“ לבנות. „טוב“, מחייך, אליו יזהר. „גלך יחד ונזמין אותן. אולי נלמד אותן קודם את כללי המשחק?“ יזהר יוזם מפעלים קונסטרוקטיביים שונים ומשונים. ביניהם בתים. מקים גני ירק, חופר מקלטים. תמיד מצטרפת אליו קבוצת ילדים. על פי רוב הולך לו יזהר יחידי. מגלה מקום בו יבנה דבר מסויים. מתחיל לבדו, אינו אומר ואינו קורא אליו אף אחד — אך כעבור זמן קצר ביותר הוא מוקף קבוצת בנים — מגילים שונים. „יזהר להביא לבנים? צריך עוד? געשה גם גדר?“ ההורים של ילדי „שיבולים“ מציינים בסיפוק שמאו עבר יזהר ל„שיבולים“ הילדים עסוקים תמיד, יוצרים ושמחים. היה זה גן קשה ובו רוב בנים בעלי מרץ, שעוללו תעלולים רבים — ועכשיו הוסנה כל המרץ לאפיק אחר.

מבצע סיני

יעקב גוייס, חזרתי מהסמינר. אורי נשאר בעין החורש. אי-שם 6.11.56

שלום שרה!

כתבתי לכם כבר כמה מכתבים ומקווה שקיבלתם אותם. לי מכאן אין מה לכתוב. חבל לי גם להכביד על הצנזור. בכל אופן אם אני קורא בעתון על מפלת המצרים, לא הייתי מתאר לי את זה כמו שזה באמת במציאות. פשוט קשה לתאר. מה שברור לגמרי שההכנות שלהם היו להקים בגבולותינו בסיסים עצומים, אפשר אפילו להעריך את זה לפי המטבחים והמקלחות שבנו וכמעט גמרו. ממש שירותים של „שיכונג ותיקים“ מודרניים ביותר.

אני מחבטל כאן ומשתעמם. אנחנו מתחילים ללחוץ בעניין הופש, נו, נראה מה ילד יום.

מה יהיה כעת עם הלימודים שלך? בכל אופן הייתי מציע שתמשיכי ללמוד בבית. סוף־סוף גם זה יגמר ותוכלי להמשיך. אולי גם הפסיקו בסמינר בכלל את הלימודים?

כתבי על הנעשה. עדיין לא קיבלתי מכם כל מכתב, אך זה מובן, כי לא היתה לכם כתובת. אתמול והיום כבר התחילו להגיע מכתבים ראשונים לאנשים.

שלום רב ולהתראות

יעקב

לילדים אני כותב עוד יותר בקיצור. אינני יודע איך נראים להם המאורעות.

נובמבר 1956

מתחילים כבר להגיע לחופשות. יעקב טרם בא. הילדים נחמדים כרגיל, אך מתגעגעים וקצת כנראה מפחדים, אם כי לא מגלים זאת.

מתוך מכתב אל יעקב

4.11.56

...סודרו כל הסיפורים ההכרחיים, נדמה לי על הצד הטוב ביותר. הסיפורים במקלטים והאווירה בהם מצויינים וזה מקל הרבה על הילדים. בכל זאת ישנם ילדים די מבוהלים ודווקא כאלה שאין להם סיבה מיוחדת לחשוש. ואילו שלנו נפלאים. קשה לתאר. יום יום רואים אבות הבאים לבקר. ההתלהבות סביבם רבה. כולם רצים אליהם לשמוע, לראות. למשש... שלנו אינם אומרים דבר, מקבלים הכל באהבה ובהבנה. אימצתי, כמובן, את כל כוח דמיוני וסבלנותי בכדי ליצור להם חמימות-יתר בחדר ואנו מבלים בו מצויין. עשינו בחדר האפלה טובה וזה מאפשר לנו לשחק בחדר באור מלא. הוצאתי מהמטמון שלי משחקים חדשים ואפילו ביימתי משלוח שר קולד ממך אליהם. היה זה ברגע קריטי, כאשר חשתי שהם זקוקים לוודאות של קשר אתך. אח"כ באו מכתביך וזה הקל בהרבה. אני מקווה שבשובך יהיו הילדים שקטים ושלווים כפי שהיו עד כה... יש לי הרגשה שכבר לא אהיה מסוגלת לפרק שוב את את המסגרת הנפלאה שלנו ולנדוד למקום תורה...

נובמבר 1956

הולך טובב לגלג הזמן ועל אבני הריחים חיינו המשותפים. מלחמה ושלום, תורה ועבודה. חיי צוותא והחיים בנפרד... והאימה, והכמיהה, והגעגועים לשלימות בכל, חמיד. והחיים את שלהם עושים. את שלהם... לא את שלנו... את שלנו, עלינו לעשות. בדם, בדמע,

ובחיוך הנצחי — חיוכו של יזהר — — —
חברים רבים שואלים עליך. בשאלותיהם הם מכבידים יותר מאשר מקלים. ובקיבוץ ישנה הרגשה של יציבות. יש מזון. אין דאגה לעתיד הקרוב. החיים מתחילים לחזור למסלולם הרגיל ואתה חסר לנו.

שלומית אמרה: „זה כל כך טוב שבחנויות בתל-אביב נותנים לנו הרבה דברים טובים, כי כאשר עצוב לילד טוב שעושים לו שמח“. זו פעם ראשונה שהעזה להודות שעצוב לילדים.

אני משתדלת לשהות הרבה אצל יזהר. הוא נראה מתוח ועייף. אינו מבקש דבר ואינו אומר דבר, אך נעים לו בבואי אליו. שמחתי שסידרו אותו לישון ב„שיבולים“ בימים הראשונים, הקשים ליוהר, זה הוסיף הרבה. נתתי לו קופסת סוכריות שיהיו על ידו. אמנם לא חסר להם דבר, אבל שמח לקבל זאת ממני. הוא כל כך חמוד ונכון שקשה לתאר. אמש באתי ל„שיבולים“, הם ישבו בכיתה. זה הכין שעורים, זה הסתובב פה שם, אב הגיע מאי-שם — השמחה רבה. אם מספרת על מכתב שקיבלה — הכל שואלים אותי מה אתך, כיצד זה קרה שטרם הצלחת לבקר. האין מקום לדאגה?!... והכל בנכחותו של יזהר. היתה רחמנות על שינונו. התלוצצתי עם יזהר. אמרתי לו שתקפה מחלת השאלת את חברי הקיבוץ. שואלים ושוא-לים... יזהר חייך ואמר: „אבל הם שואלים בא' ומשתעלים בע'...“ צחקנו. על ידנו עמד כל הזמן יפתח. מקשיב, שותק ופתאום שאל: „יזהר מה הדרגה של יעקב?“ ... יזהר לא ענה. יפתח המשיך לש-אלו... אינני יודעת מה הציק לו. אך אני בטוחה שלא רצה לפגוע ביזהר. יזהר שתק כל הזמן ולא שם לב אליו. ויפתח שוב: „מה הדרגה של יעקב, הנה של אברהם...“ לא הספיק יפתח לסיים ענה לו יזהר: „יפתח, אינך יודע שהטוראים עושים את כל המלחמה...“ והלך... יפתח נשאר פעור-פה. אני יצאתי אחרי יזהר. ישבנו על מדרגות הכיתה. בקושי הצלחתי לדובב אותו. הוא סינן בין שיניו: „רב-חובל, קצין, אלוף, מה זה בכלל חשוב? העיקר לנצח, לגמור, כולם יחד“. שתק ושתק... ואח"כ אמר: „הייתי רוצה לראות את יעקב“. סיפרתי לו על מכתביך, עליך, על עבודתך בתע"ש, על הצלת הפליטים... היית בוודאי מסמיק וכועס עלי על כל סיפורי עליך... אך האמן לי היה זה הכרחי כל כך עבור יזהר. השכבתיו

במיטה כילד ועשיתי ממנו חבילה עטופה היטב. כיסיתיו מעל לראש. גדמה היה לי שמונן-מונן לא היה יזהר כל כך תינוק ואני כל כך אמא...

היום הגיע מכתב מאורי. כותב על המצב אצלם, נער נבון וחמוד. המחנך מגוייס. מורים רבים נעדרים מהלימודים. טוב שאליר שבע אתם ועושה הכל למען הרגשתם הטובה של ה"חרמשים". בראותי את שאוליק בחצר הייתי רוצה ללספו ולחבקו היטב. עבור אותו החום שאלישבע מעניקה ל"חרמשים" בחסכה אותו ממנו. 13.11.56

שלומית ויוהריק, שלום רב לכם!

היתה לי נסיעה קלה ומהירה, למרות שבראדיו הודיע על סופה בנגב. מזג האוויר הוא נפלא. העיקר שאני מקווה בימים הקרובים לחזור הביתה.

אני בטוח שגם אתם תשמחו על כך. בינתיים כתבו לי גם אתם ותציירו לי ציורים.

הרבה נשיקות לכולכם

שלכם יעקב

ליעקב אשל שלום מיוהר,

הפעם שלומית תכתוב לך מכתב ולמטה תצייר ילדה ששמה שלומית.

הפעם שהיית בצבא שלומית היתה במקלט וישנה ויזהר לא. ושרה היום תישן אצל יזהר. והיום שנרצה ללכת לקבוצה, שוב שלומית תישן במקלט ויזהר לא. במקלט נעים לישון, אבל ישנו רק חצי יום, (כי התינוקות הפריעו — אבל את זה שולמית לא מסכימה לספר...).

אני כחבתי מה ששלומית אמרה לי. היא אמרה יותר ולא רצתה שאכתוב הכל.

שלום לך יעקב ממני

יזהר.

ספטמבר 1958

עבודתי בחברת הילדים העולים "ארז", המקבילה לקבוצות של יזהר "שיבולים", מביאה אותי לפגישות ולשיחות עם יזהר, אשר

לא הייתי מעלה אף פעם על דעתי. ואכן, יזהר עוזר לי הרבה בעבור דתי וביצירת הקשרים בין שתי הקבוצות. מדי פעם אני נרתעת וחושבת, שמא אני מעמיסה עליו יותר מדי. היעמוד בזה? אני נרתעת — אך יזהר שואל, מציע, מבקר. ושוב אנו משתפים פעולה. והקשיים אינם קטנים. אמנן שהיה מוצמד למשפחתנו עוד לפני שנעשיתי מדריכת "ארז", היה חברו הטוב של יזהר. עם כניי סתי להדרכה נאלצנו להעביר את אמנן למשפחה אחרת. אינני יודעת אם משום כך או לא, אמנן היה לראש "האופוזיציה" נגד "שיבולים". קבוצה שניה משתפת פעולה עם יזהר ועם "שיבולים". יזהר בתווך. נשאר ידידו הטוב של אמנן — ראש "האופוזיציה". אתו משתף פעולה דן — ממפלגת "השלטון". ובינתיים גם קבוצה זו התפלגה. גם מעמדי ב"ארז" די מסובך כ"אם" של בני הקיבוץ... והטענות והטענות שכנגד...

וכאשר אני יוצאת מהשיעור וראשי עלי סחרחר, אני פוגשת ביזהר: "אין דבר, יתרגלו. תגידי רק לבנות שלא תהיינה רגישות כל כך". פעם אמר לי: "שמעתי שהבנות מארז' אמרו, מה חושב לו יזהר... תגידי להן שיוהר חושב שהן נחמדות מאוד אבל שלא תהיינה חמוצות כל כך... והבנים — חברה עם פטנטים. עם המצאות. הראי, כשנצא לטיולים נהיה הראשונים בזכות הטכניקה שלהם".

קלו קלו רגליים

„מדי פעם בא יזהר וסיפר...”

אישי, אינטימי — ויבוא במועד שיבוא, אך מדוע עוסקים בזה כל כך הרבה... יזהר הסביר לי (מענין הוא היה צריך להסביר לי) שכל העניין מרגש כל כך מפני שמתעסקים בכלל בשטח זה, מציצים למקלחות וכו'.

הוא אפילו שמח שדיברו על זה מה זה יהודי ומה זה גוי והפסיקו קצת עם יתר השטויות. וצריך היה בעצם להפגיש את שתי הקבוצות עם שני המחנכים ולשוחח על הכל באופן רחב ורציני יותר.

קיימנו את השיחות. והאווירה נרגעה לתקופת מה. אינני יודעת אם יזהר מרבה לצטט אותי. אני לעתים נבוכה כאשר אני חשה עצמי מצטטת את יזהר, מסתכלת סביבי, אין מחיכים. אכן, אומרים, הצעה נכונה. ואם יזהר חושב כך, יעשה גם מה שהוא בנידון. הרי ליזהר מקשיבים בשתי הקבוצות.

הערה זו של יזהר פתחה לפני פתח להעלאת הקבוצה ושיפור היחסים בשכבה. הפעולה הצופית, התנועתית, הפטנטים של „ארז”... הבעייה היא הבנות. וגם כאן נמצא מוצא. יום אחד בא יזהר ואומר לי: „את יודעת, בנות „ארז” הן הרבה יותר חברתיות. עברתי ערב אחד וראיתי איך הן מלמדות ריקודים את הבנים. היית צריכה לראות את הרגלים השמאליות של הבנים ואת הסבלנות של הבנות. זה היה טוב לו הבנות היו מלמדות ריקודים את כולנו”. „אתה צריך שילמדו אותך לרקוד?” — שאלתי. „אם לא, אז הייתי נהנה לרקוד, עם אחת שעפה מעצמה” — ענה.

מדי פעם בא יזהר ומספר ש„ארז” אומרים שהשיעורים שלי מעניינים. כולי נחרדת. באיזה מתח הייב יזהר להיות. הן לא אחת ישנן תקלות ביחסי עם „ארז” וישנם נושאים מעניינים פחות, וישנם מצבים קשים, וכל זה תוך הזדהות כזאת של יזהר אתי, ותוך פטריוטיות כזאת לגבי „שיבולים” ובחתירה להיות עצמאי. כן, לא מגן על „ארז” בגלל אמו... ולא מגן על אמו בפני „ארז”.

לא מזמן רגש המוסד בעניין ברית המילה. כן יעשו לבנים מ„ארז”, לא יעשו. אם לא יעשו יהיו גויים... ועוד ועוד. וב„ארז” דעות שונות ומתיחות. מה יודעים ילדי הקיבוץ — מה הם עברו כבר... הכל הלא מוגש להם על צלחת זהב...

ושוב בא יזהר לעזרתי. שוחחתי אתו. הסברתי לו את עמדתי לגבי יהודי מה הוא. סיפרתי לו שלאחר שהאמהות של הבנים רוצות בברית המילה והבנים מבקשים זאת — נעשה זאת. אך זה עניין

Handwritten text in a stylized, decorative font, possibly representing the name "P. G. S." or similar initials.

ינואר 1959

יעקב יצא בשליחות „אמן“ לארצות-הברית, ללמוד את שיטת יציקת הלחץ (וקום).

יזהר גאה על זה מאוד. על חצור כמובן ועל „אמן“ בעיקר. ומה יש להכחיש — חשוב לו שדווקא יעקב ילמד שיטה חדשה זו. בביקור בשערה-העמקים — כל אחד התפאר בקיבוצו. בני שערה-העמקים הובילו את יזהר בכל רחבי הקיבוץ, הראו לו את טחנת הקמח, המוסד החינוכי הצמחיה.

„מה עשיתי אני?“ — מספר יזהר בחיך קונדסי כל כך. „הקשבתי, הקשבתי, אח“כ רק גרדתי לי בראש ושאלתי בשקט: „אגב, וקום יש לכם?“ הם פערו פיהם ושתקו.

למחרת בבוקר פגש אותי חבר אחד, כנראה אבא של אחד מהקבוצה המארחת. ושאל אותי: „אתה הוא זה מקיבוץ הוקום?“ „כן“, אמרתי. „ספר לי מה זה“. וסיפרתי להם על ההמצאה האמריקאית, על מכונת היציקה — מאז לא נותנים לו מנוח: „טוב, קונץ גדול, אתם מקבלים הכל מאמריקה...“

שגעו אותי. עד אשר שוב הציל אותי הוקום. אמרתי לאחד מהם: „אתה יודע מה פירוש המילה וקום?“ לא ידע. אמרתי לו: „זה ריק, פשוט ריק, אז מדוע אתם אומרים שאנחנו מקבלים הכל מאמריקה?“ — — — שוב שתקו.

יזהר ושלומית מתגעגעים מאוד ליעקב. לא הייתי מתארת לי שיזהר, העסוק כל כך, ירבה לבוא לחדר, לכתוב מכתבים ליעקב. לשעשע את שלומית. מעכשיו — כאשר יעקב בחו“ל ואורי ב„עין החורש“, בגר יזהר עוד יותר.

עכשיו נכחתי לדעת כמה יפה מצייר יזהר. הציורים ששלחנו ליעקב היו נפלאים. יש משהו מיוחד בציוריו. יש מהטעם היוזרי המיוחד, מהתבונה ומהקונדסות. גדמה לי, לעיתים, שגם ציוריו שובביים כמוהו ונבונים כמוהו.

אהבה בניצניה הראשונים

אהבה של ילדות

חאת נתן יונתן

1960

אהבה של ילדות, איך נבטה סמוקת לחי, כנה ומכוושת. משלחת פתקה לבנה עם ניחוש עד אבדן החושים — מתגרה בזוגיות החלון. מכאיבה וסליחה מבקשת. מבטיחה נהרות של זהב ונותנת גלידה כבקשיש... רק ליקוק. באמת רק ליקוק! יד רעים חרידה ונרגשת מציינת הגלידה ואולי מיראת אנשים...

בינתיים חפזו השנים והסוף התייצב כבר בדלת. הוא הגיש לנו עט ונייר, נא לחתום חתימת זכרון! מגי אז, אמונים על פרידות, על תוגות, אהבה ותוחלת. על כתיבת חתימת זכרון בפנקס החיים האפור. לא נשכח לעולם פרח קטן שנפקח עם טללים ועם תכלת, וקמל בן עלי הפנקס כמבט אהבה אחרון...

(בפנקסו של יזהר נמצא קטע זה)

כי ליזהר חברה, סיפר לי יזהר בעצמו, בא ואמר: „רצייתי להגיד לך שיש לי חברה... עד עכשיו הייתי מקבל שתקאות מבנות רבות, קטנות וגדולות והייתי גבהל. הייתי לוקח את הפתקה ורץ רץ, בורח מעבר למגרש הספורט לפרדס הערבי, יושב רגע חושב מה זה? מה לעשות? אח“כ חוזר בשקט למגרש הספורט ומשחק לי. כאילו לא קרה דבר. הפעם זה שונה. אני פשוט רוצה בזה. אני מרגיש שאני רוצה להיות חבר שלה“...

בערב אחד, בלכתי במוסד, ראית מרחוק זוג צעיר עובר לשׁ ביל המוביל דרך מגרש הספורט. גדמה היה לי שזה יזהר, החלטתי לא להעמידו במבוכה ועברתי דרך שביל משק הילדים, אך פתאום שמעתי שריקה, ושוב שריקה, ומי שהוא מרחיב צעד להשיגני, הפנתי ראשי, יזהר — — — „שלום לאמא שלי!“

מה זה — בורחים? מתביישים? ואותנו לימדו בהשוה“צ שאין להתבייש... אז בבקשה לא לברוח ולהגיד יפה לילה טוב...“

חנה, חנונה שלי...

עד ליום האחרון, לימדתי במוסד. יוהר צריך היה לראותני במפ-
קדים, מסיבות, פגישות משוחפות של שתי הקבוצות, כאשר „כרסי
בין שיני“, יש להניח שזה לא היה קל עבורו. סיפרתי לו על הריוני
עוד בהתחלה. השתדלתי לחוש אם נכחותי במוסד מקשה עליו. אך
יוהר כדרכו: „שוב נקישות מצפון? שוב דואגים לבן החמוד? אל
תדאגי — את רואה, אני מסתדר“. מדי פעם הופתעתי לראותו
מביא לי כיכא לשבת כאשר הייתי נכנסת למועדון ולא היה כיסא
פנוי.

בכל אוסן עכשיו, עם הולדת האחיות הקטנה — יוהר מאושר.
שמת, מזמן לא היתה לנו ילדה קטנה וחביבה בחדר.

פברואר 1960

יוהר בן 15

נער רציני, נבון, לעיתים נראה כילד, בעיקר כאשר
הוא משחק עם חנה, מדי פעם רץ לבית התינוקות, לוקח אותה על
הידים, משעשע אותה. „כמה היא יפה חנה“ — כאילו מחייך לעצמו.
האם יהיו לה עינים כמו לאחים או כמו לאחות? אה, שובבה, הגידי!

קטעי פתקאות ומכתבים

— אני מקווה שקיבלת את מכתבי ושמחת — אם לא, אל
תכתבי לי בדואר, מסרי לי את מכתבך בבואי הביתה. הזמן דוחק,
אוכלים טוב, משחקים טוב, מתרחצים בים ועוד.

— הרבה זמן חשבתי עד אשר הגעתי לכתיבת מכתב זה,
הסיבה: פשוט פחדתי, כמו שאומרים.

האמת, שאני אוהב אותך, אך אינני יודע אם את אוהבת
אותי. אמנם שמעתי על כך מחברים רבים, אך כל עוד לא שמעתי
ממך, אינני בטוח. ולכן אני כותב לך. וממך אני רוצה לשמוע.

מצבי הוא כזה — אני יוצא לקורס ביום... אחיה שם 13 יום עד
ל... רצוי שתכתבי לי תשובה למכתב זה לקורס. אל תכתבי את שמך
מאחור על המעטפה (הסיבה ידועה) אותו דבר אעשה גם אני...

חזקי ואמצי

— רק בקשה אחת לי אליך. בואי הערב מיד אחרי ארוחת
הערב לדרך מאחורי המשתלה — שם נפגש.

בואי בכל מקרה, אפילו אם יש לך מעט זמן.

או נפגש לזמן קצר.

— הבעיה העיקרית שעומדת לפני — בכל יום ויום — היא
איך להעביר אליך מכתב. אני מתאר לעצמי שגם את הרגשת זאת.
אני מוכן להפגש בכל ערב — אך אין, ערבים פנויים.

אני מתכוון בערב הראשון שיהיה לי פנאי להפגש אתך, אולם
אינני יודע מתי יהיה ערב חופשי. יתכן, כי בחופש ראש-השנה
או בשבת, על כן הסתכלי בכל יום לפני ארוחת הערב בדואר ובאחד
הימים תהיה פתקה בשבילך.

במקרה ואינך רוצה כלל, כתבי לי פתקה ושימי אותה בתיבת
הדואר לפני ארוחת הערב.

22 באוקטובר 1960

א' חשון תשכ"א

נולדה חנה, לשמחת כולנו.

יוהר, שלומית ויעקב נסעו לבית היולדות להביא את הבת
והאחות הקטנה. אורי בצבא, הובטחה לו חופשה. בכל תקופת הריוני,

לקראת כניסה לשכבת הבוגרים וקבלת הסמל

יז הר: „אין מקום לדון על תנועה בקיבוץ. יש לדון על כניסתנו לשכבת הבוגרים. מי ישמור על ערכי התנועה אם לא. אנחנו? התנועה חזקה יותר מהחברה והיא צריכה להיות יותר חזקה ושוטפת. יש לשכוח את ההתחלה הגרועה. צריך להתחיל להדריך את עצמנו. לפעול ברצינות ולהעמיד בעיות רבות יותר לביור“.

„המפקד מראה את היחס לתנועה — ומכאן מור־גשת הפרדה בין החיים והתנועה. יש להעביר נקודות הכובד לתנועה. אנו עומדים בפני קבלת האחריות למוסד. לא יתכן שנהיה כל כך פאסיביים. יש להתחיל לפעול, לצאת בשבתות לטיולים ולמחנות וכך יפסיקו החיים להיות ריקים כל כך“.

על הקבוצה הבוגרת במוסד

ספטמבר 1962

יז הר: „כל אחד מאתנו, הנמצא בוועדה במוסד, חייב לפעול באופן רציני ולקבל על עצמו את ריכוז הווע־דה. למשל, ועדת עתון — לא פעלה כראוי, ועדת תרבות וכי'. כרגע אין מה לסמוך על בוגרים מאתנו — עכשיו אנחנו הבוגרים“.

„במשך החופש נשמעו תלונות בקשר אלינו בשטח סגנון החיים. אמנם, עלינו להתקרב אל „ארז“, אך אל להם למשוך אותנו אליהם, כי אם להיפך. אנחנו משמשים כיום דוגמא אישית לכל המוסד — בינינו לבין „דגן“ הפרש של שנה אחת בלבד וזה תובע מאתנו יותר“.

24.11.62

הקיבוץ במדינה

(ואחרי ביקור בקיבוץ ותיק)

„החטיבה הצעירה אינה פעילה כראוי. פרט לעבודה. ישנה ציניות כלפי המוסד. ואילו המוסד מזלזל בתנועה. אם הציניות מתחילה לחדור סופה להתפשט על כל השט־חיים“.

„באופן כללי יש לומר שהקיבוץ הוא מחוייב המ־

ציאות. ישנה סכנה לחקלאות אם התנועה הקיבוצית תחלש. קיבוץ מוצלח הוא זה שיש לו תוכן חיים וכושר עבודה. בקיבוץ יכולים להפטר הבעיות של מיזוג הגלויות. זו בעייה קשה בארץ. ניתן גם למצוא פתרון לאדם המודרני“.

מאי 1962

ושוב על היחס לפעולות התנועה

יז הר: „לא עבר שבוע מאז התלהבו כולם ורצו עוד פעולות תנועה — ושוב אתה שומע „אוף“. ה„אוף“ הנצחי לפני כל פעולת תנועה. אין לדבר בשיחה אם אין חושבים באמת את מה שאומרים. פעולות הקבוצה והגדוד אינם צריכים להתבסס על לימוד היס־טוריה, יש להרבות בפעולות קבוצתיות. היחסים עם „ארז“ ישתפרו לא ע"י ריבוי פעולות משותפות אלא ע"י החיים היום־יומיים. יש מקום לטיולים, לחוויות קבוצתיות. המצב החברתי כיום יותר טוב מאשר היה. יש להופיע בתלבושת שומרית לפעולה. פירושה לא רק חולצה שומרית. אין לבוא במכנסיים שחורים. יש לקבל עניבות“.

הקופה המשותפת

„לדעתי הקופה הוכיחה את עצמה. חברים רבים החזירו כסף שנשאר להם מהחופש. יש לסמוך על המצפון האישי של כל חבר. אני מקבל את ההצעה של מפעלים קבוצתיים על מנת להעשיר את הקופה“.

„אני חוזר ואומר שיש להמשיך בקופה משותפת. אינני רואה כל צורך לחלק את הכסף לכל אחד בראשית השנה. אף אחד אינו יודע מה ירצה לעשות בעוד חצי שנה. יש לסלק את המושג תל־אביב, דודים ועוד. נסתפק במה שיש לנו“.

נובמבר 1962

על חברות במוסד

יזהר: „האם אפשרית חברות במוסד? החיים אצ־ לנו רצופים פעולות, החיים שוטפים. זו, לדעתי, הסיבה שאין חברות חד־מינית במוסד. או יחסים חבריים חופ־

שיים בכלל. החיים מלאים מאוד. ואין זמן פנוי לפיתוח חברות חד-מינית אף שלעיתים קרובות זה דרוש. מצד שני ישנה חברות דו-מינית, הנובעת בצורה טבעית ביותר כאילו מאליה".

„היופי הפנימי מבוטא גם מבחוץ. בת שתתיפה יום שלם ותהיה ריקנית מבפנים, דבר זה יבוא לביטוי בתנהגות שלה, בפעולות שלה וכו': זבר אחד ברור. אין כל בושא לדבר עם בניס או בנות מקבוצה אחרת באופן חופשי. כלפי חוץ הבת רוצה להיות יפה, רוצה שיהיה לה חבר ודבר זה משמש לה מטרה. דבר זה מסמל סוג מסוים של בנות „המתנוונות" בשטחי חברה אחרים. הן דואגות לחיצוניות וכו'. כשיש לבת כזאת חבר, היא תלויה בו ומאבדת את אישיותה ועצמאותה".

פגישת הורים ובנים

השיחה נסבה על ההזדהות עם הקיבוץ ועם הדרך האידיאולוגית.

יזהר: „נצטרך לחשוב גם על גרעינים לקיבוצים צעירים. קיבוץ צעיר לא יחזיק מעמד ללא תוספת של בני קיבוץ. צריך לחשוב על דרכים לשינוי המצב".

שרה: „צריך יהיה להאבק במשותף בשלש סכנות: א. גם לתנועה הקיבוצית אורבת הסכנה של בריחה מעמל כפיים. המאבק על כך יהיה בקיבוץ הצעיר ובקיבוץ הוותיק. ב. תרבות עצמית; ג. יחסי אנוש".

„שלוש סכנות מהוות אתגר עבור כל אדם צעיר, בין אם הוא נשאר בקיבוץ בו הוא נולד ובין אם הוא ילך לקיבוץ צעיר".

יעקב: „אנחנו, ההורים, עשינו רק כבדת-דרך אחת. רבים הדברים שטרם הגשמנו. בעיית היחסים עם העם השכן ומשימות אחרות שנטלנו על עצמנו וטרם הגשמנו. השאלה היא אם אתם מוכנים ליטול את אותן המשימות ולנסות להגשימן באותה מסגרת ובאותו קיבוץ. צריך לגייס נוער נוסף להתיישבות ולתנועה הקיבוצית. גם זה תפקיד שלכם. אך המטרה הראשונית היא התקשרות למ-

קום אחד, לטבע לנוף מסויים מצד דורות רבים ככל ה אפשר — מאחר שאנחנו שייכים לעם נודד. זה רק חלק מההזדהות הרעיונית עם דרך מסויימת של בניין ומאבק".

יזהר: „בנוגע לאידיאולוגיה. אנחנו משוכנעים ש- דרכנו נכונה, אך אם מישהו עדיין לא השתכנע יש לנסות לשכנע אותו. זה עדיין אפשרי גם בצבא ואחר-כך בח"ץ".

על הבירורים האישיים

„עיקר הדיון צריך להתרכז סביב הערכים. היחסים עם החברים. היחס לקבוצה. הנסיון שלנו עדיין איננו כה רב שנוכל לקבוע, לפי עמדתו הנוכחית של הנער, את השקפתו הפוליטית. עדיין ניתן לשכנע. אדם שמפריע אין לתת לו סמל".

„ישנם חברים המגלים חוסר עניין וציניות. חבל להרפות את המתח בשנה האחרונה. יש לקבל החלטות ולקיימן. צר שישנם חברים שאינם מתעניינים בפוליטיקה, אינם קוראים עתון, אך אל נא יפגינו זאת!"

דעת חברים על יזהר

(בדיון על קבלת סמל הבוגרים)

יורם: „עושה הרבה למען הקבוצה. קל לדבר אתו, הוא לא מתעצבן. פועל הרבה ועושה דברים גם שאינם מביאים כבוד. יודע לעזור לחבר חדש ולעודד כל אחד. הורכיח עצמו בהדרכה. אדם סינטטי ומוכשר לכל דבר".

עופר: „מוסיף הרבה מאוד לקבוצה בשטח הארצי, גון, במפעלים של הקבוצה. אחד הכוחות המארגנים. דמות תנועתית שצריך לשאוף אליה. צריך לקחת אותו כדוגמא של חבר קבוצה".

יואב: „טוב, שנוזל לו קצת זמן בין האצבעות, זה הזמן לקשירת קשרים עם החברה. בשביל החברה הוא מוצא לו זמן אפילו על חשבון הלימודים. נער מבין ויודע להגיד את המלה הנכונה במקום הנכון. ואין זה נכון שהוא מתעלה. אבל מפריע לי שהוא תמיד צודק".

דוד: „יזהר זה אחד הבנים שהכי קל לגשת אליו.

הוא בן מפעיל ולא מופעל. יש לו היגיון בריא ויודע לעשות את הדבר הנכון בצד הנכון".

יפה: "יזהר בסדר בחיים החברתיים. הוא מרגיש עצמו חייב לעשות את הכל למען האחרים. פשוט נדמה שהוא לא מקדיש די זמן לחיים פרטיים".

מרים: "מוכן תמיד לעזור. יש לו שלוות נפש נעימה".

ג'ורא: "יש לו היום הארוך ביותר. והוא מספיק את הכל. הוא מוכן לכל פעילות. יש לו הבנה, אין לו שום טיפת ציניות. כל דבר איכפת לו".

חגי: "אינני יודע אם יש ליזהר לבטים. אצלו מפ"ם והשומר הצעיר זה הכל".

נירה: "את יזהר אפשר לראות רק באור החיובי ביותר. יש לו יחס טוב לגבי כל אחד בקבוצה, לגבי קבוצת צעירות ונערים חדשים".

ברורית: "ליזהר הכל איכפת. הוא מנסה לעזור ולהבין. אצלו הולכים הלב והשכל ביחד וזה שמוביל אותו לבטחון כה רב בדרך הקיבוץ".

רות: "אילו כולם היו כמוהו".

יעל: "אי-אפשר לעבור בשתיקה על בן כיזהר. הוא נחמד מאוד ומגיעים לו כל השבחים".

מאי 1963

יזהר על עצמו

"איכפת לי שהמוסד יהיה על הגובה. לי זה מור-סיף הרבה מאוד. אני תובע מעצמי ולפעמים מאחרים. כאשר אני מעיר למישהו אני מפחד שהוא יפגע ומנסה לש-מור על יחס טוב".

"בקשר לאי שימת-לב, זה קורה לי משום שאני שקוע בדבר אחר. כל דקה אני רוצה לעשות את הכל. זה פוגע בהכנת השעורים. הגעתי למסקנה כי עלי לעשות את השעורים כאשר הכל ישנים. אז אני עושה הכל מהר יותר". "ההדרכה הוסיפה לי הרבה גם בשטח של ההעמקה העצמית והקריאה".

סגנון חיים

"יש השפעה הדדית בין סגנון חיים חיצוני ופנימי. היום המאבק שלנו הוא אולי על דברים קטנוניים — אבל זה חלק מהמאבק על דברים גדולים".

עבודה

"נקשרתי מאוד ל"אמן", אני מעוניין לעבוד שם".
אידיאולוגיה

"אני קורא, מתעניין ויש לזה רקע גם בחדר. אני מופיע כ,על המשמרניק". יתכן שזה בהשפעת ההורים עלי. חשבתי על זה ונראה לי שלא תמיד אני משלים עם הכל. אני גם נאבק על עמדה משלי. יתכן וזה אינו מספיק".

"נכון שתמיד, גם בדברים קטנים, רציתי להיות צודק ונאבקתי על כך. היום קצת פחות, אך בדברים הגדולים נראה לי שאני באמת צודק, ואני נאבק על כך. אני משתדל להתייחס יפה אל הכלל. אני אוהב את כולם ואת הקבוצה בכלל".

הגשמה

"עבורי הקיבוץ זה דבר פשוט. אנחנו פשוט חוזרים הביתה. אך יש רצון לשנות כל מיני דברים. למנוע נסיגות. ומצד שני להאבק מחוץ לקיבוץ בתור שליח. אני רואה את הקיבוץ כמקום להגשמה ולמאבק".

שיחת קבוצה אחרונה של "שיבולים"

יזהר: "לדעתי עשה הגדוד במשך השנתיים כ-מיטב יכולתו. אך יש להזהר מהכבוד הגדול שאנו חולקים לעצמנו. יש להעיר הערות בונות. אי-אפשר להגיד שרק גדוד "דביר" פעל במשך שנתיים".

"בשיחה שתהיה במוסד, ובכל התקופה שלנו עד הצבא, יש להזהר שלא להרוס את אשר עשינו עד עתה. יש להזהר שהתקופה הזאת לא תיהפך לתקופה שחורה". 40 חברה יתחילו בבת אחת לעבוד יום שלם — זה לא יהיה דבר קל. לכן יש לדאוג שתהיה פעילות חברתית גם לאחר 8 שעות העבודה. אם נפרק את המסגרת, אז לשם מה תנועת נוער אם הכל נהרס כל-כך מהר? את הערכים קנינו

חזור אחרי:

אני נשבע!

לעצמנו — לכל החיים. ישנו סגנון חיים מסויים, ישראלי, שפרושו הליכה אחרי התענוג והנעימות. עישון מושך כל אדם. ריקודים סלוניים מושכים כל אדם, אך אם נמשך אחרי כל זה, לא נשיג את אשר רצינו להשיג. אם ברצוננו לבנו מה שהוא, איננו יכולים לחסל אותם ערכים במחיידי בגלל הרצון לנסות תענוג מסויים. א תכל הערכים, הפעולות, הידע והנסיון שרכשנו לנו בארגון חיי חברה, אסור לנו לבטל. יש לנצל את אשר השגנו עד כה..."

כמו כולם, כמו כולם...

כיתות י"ב בגבעת חביבה

לנסות לקלקל קצת את נאמנותו! ארנון (חבר), משוחח עם יזהר שיחה רצינית: „באמת, אל תהיה תמים, אל תסתגר בד' אמות אהר בתך הראשונה, היחידה. הרי טרם הכרת בנות אחרות. להכיר מותר לא כן?!“ ויזהר מחייך, נבוך ומתגונן: „אינני מתנזר. אך מה לעשות וזו שאהבתי לראשונה היא זו שאני אוהב אותה גם עכשיו?! אמת, ישנה סקרנות להכיר בנות אחרות. אך הסקרנות פגה עם השיחה הראשונה“. ואין גם פנאי. היום עמוס הרצאות. כלילה מארגנים פגישות משותפות. ויכוחים סוערים על סגנון חיים. על קיבוץ, על חלר ציות על קרמוסד, על הדרכה של התנועה בעיר ועל הקן הקיבוצי. ופה בגבעה הזאת — בסגל המורים והמארגנים — נמצאת גם האם.

ראשיתו — בגבעת חביבה. גרעין „דביר“ חצור, יחד עם בוגרי מוסדות חינוך בצפון ובדרום — מתכנסים ללימודים. לשיחות בירור, ליצירת הווי. קשירת קשרים. ליצני הדור אומרים — גבעת האפשרויות האחרונות, הסיכוי האחרון. יזהר יושב ומקשיב בדריכות וברצינות לכל מלה. אינו מחסיר שום הרצאה. רושם. שואל שאלות. מביע דעתו. בערבים — מארגן מפגשים עם הצפוניים והדרומיים. מנסה להגן על הצפוניים, אם כי הם באמת „פחות סוציאליסטיים מאתנו“. בנות מנסות מזלן. שובה את ליבן. שואלות האמנם לבו תפוס לנצח, או מותר גם לנסות?! חבריו של יזהר מעודדים את הבנות

מדי פעם קורצים עין, מתלוצצים. לעיתים נמצא הזמן להתפר-
קד על ידה על הדשא הגדול ולספר על התרשמותו מהסמינר, על
בעיות החברה, על אשר נוצר פה בהווי בלילות. „ארנון יעץ לי לא
להחמיץ את ההזדמנות להכיר בנות. נותנים לי להחמיץ?“ „ואתה
נבהל?“ „לא, עבר כבר הזמן שהייתי נבהל מכל בת שרצתה
בקרבתי. אינני נבהל. הנה אמש טיילתי עם בת אחת. שוחחנו. היה
די מעניין. בת נחמדה. סיפרה לי על המוסד שלהם. מסתבר אין
גרועים ואין טובים. הכל מתלבטים באותם העניינים... אבל לומר
שהייתי רוצה להמשיך בפגישות אתה לא אוכל. אינני יודע מדוע.
יתכן שזו אשמתי. אין לי צורך פנימי להכיר יותר מקרוב. ועכשיו
— עוד אחת תכתוב מכתב אחד. אם לא אענה, תכתוב מדוע אינך
עונה. אם אענה, תהיה כבר ב„רשימת החברות“ של יזהר — אצטרך
להזהיר הזהר היטב, אנא ללא אשליות. והיא תען, מה פתאום? סתם
להפגש ללא התחייבויות. ותבוא לבקר ותתפלל שאין לי מספיק
פנאי בשבילה. ושוב תאמר: הכך נוהגים לגבי ידידה...“

„הייתי רוצה להבין את הבנות. אולי שיפוטי אינו צודק משום
שאינני מבין אותן.“

„ראי, במשך כל ההרצאות נשלחות פתקאות, הזמנות לפגישות,
כאשר היוזמות להיכרות הן דווקא בנות. ואתם, המחנכים, תמיד
מטיפים מוסר לבנים. להיות זהירים, להיות אחראים... לא להשלות...
להיות כנים...“

ומתגלגלת השיחה על השירות הצבאי המתקרב.

„אין לי שום כוונות לגבי הצבא. אינני רואה בצבא מבחן
אישי. קרש קפיצה. אני רואה בזה רק חובה של שנתיים וחצי שירות.
הרי קוראים לזה שירות לאומי, שירות לצורכי בטחון. אינני הולך
לאסוף חוויות, ללמוד מקצוע, או לשקול שם אם הקיבוץ טוב עבורי.
אינני חושב שהאדם צריך לצאת מעורו על מנת להכיר את עצמו
או לעזוב את ביתו, על מנת לראות אם אין טוב מהבית. אני יודע,
רבים מבקרים אותי על כך. גם חברי קיבוץ חושבים שזה לא יפה
לחזור הביתה, רק משום שזה ביתך. הם היו רוצים שנמרוד בהם
ישנחזור אליהם. את זוכרת, אמרת לי לאחר שיחת בנים והורים

ב„שיבולים“ שכדאי היה שההורים יפגשו ויחליטו ביניהם מה הם
רוצים בסופו של דבר. מדוע אינם מרוצים כאשר חינוכם מצליח.
כאשר הבית הוא טוב וחס ורוצים לחזור אליו. היכול אדם להיות
בו בזמן בכל המקומות? אני רוצה לחזור לקיבוץ. ל„אמן“
(מפעל תעשייתי של הקיבוץ).“

„אני חושב מדי פעם על פעולות בחוץ. על הדרכה. שליחות.
הייתי מוכן להצטרף לקאדר של יודעי ערבית לפעולות בשטח זה.
אך זה עדיין לא הוקם. לא התרשמתי שזה יוקם השנה. אני בין
הבוגרים ב„שיבולים“, לא הייתי רוצה לחזור מהצבא זמן רב אחריהם.
בסיים את תקופת השירות בצבא — ואח"כ כל האופקים פתוחים.
אך ראשית כל צריך לחזור לקיבוץ אחרי הצבא. להתקבל כחברים.
לעבוד בשקט את יום העבודה שמסתבר שהוא די ארוך ודי קשה —
ואח"כ נתפנה לתכניות אישיות.“

נבעת חביבה 1964

השעה כבר 3.30 (לילה — בוקר?) שעה שלא כל אחד מכיר
אותה כמוני. לכל הדעות שעה קטנה מאוד. ארועי הלילה, השירה,
הריקודים, הטוילים — כל אלו תמו. הכל נגמר וכולם מתמקמים
ומשתרעים במיטותיהם. איש איש לחלומו ואני לחלומי שלי.
— הערב נערך משחק כדורסל — הכיתה שלי ניצחה במפתיע.
לי הלך. יום כזה — לא ראיתי ואינני זוכר זמן רב. אני רק מתפלל
לכך שבמוצאי-שבת, במשחקנו נגד קרית-ענבים, יחזור ויבוא יום
כזה.

— ושוב 2 בלילה. הכל נגמר ואני יושב לכתוב. היום היה יום
מעניין ביותר. בבוקר אמה תלמי, לאחר מכן שלמה עתיר ואחה"צ
לטיף דורי. מחר יום שכולו מוקדש לצה"ל, אך בין כל ההרצאות
הצבאיות תשתלב גם פגישה עם מערכת „על המשמר“. השבוע אנו
מעמידים בפנינו מטרה חדשה, להכיר את „נעמן“ ו„מורע“ ולהת-
קרב אליהם. הכל טוענים, כי אין מכנה משותף — ואילו אני משוכ-
נע שלכל חניכי החינוך המשותף יש מכנה משותף. נאחל לכולנו
הצלחה.

— אמרו. אח"כ מבדקי טייס. לא שמנו לב לדבר, לאחר שכך קרה גם עם אורי, ואחרי שיזהר אמר באופן ברור כל כך שאין לו כל רצון לתת יותר מאשר את השנתיים וחצי ההכרחיות. לאחר שהגדיר את רצונותיו ושאיוותיו אחרי סיום תקופת הצבא: לימודים, שליחות, מפעל.

והנה בערב אחד הופיע לחדר עם תמר. ישב שקט. קצת מכונס בעצמו ואמר: „באתי לומר לכם שאני רוצה ללכת לקורס טייס“.

זה היה כל כך במפתיע, עד כי שנינו — יעקב ואני — נאלמנדרום בלי להוציא הגה. „מה נבהלתם כל כך?“ דממנו זמן מה לבסוף אמרתי: „האם זה רצונך, או אתה שוב מרגיש עצמך חייב?“ „הן זהו חיל שמתנדבים אליי“ — אמר. „עד כה לא העזתי לרצות. לא חשבתי בכיוון זה, חשבתי שזה סותר את חיי הקיבוץ. שיש להכריע בין קיבוץ לבין חיל אוויר. נפגשתי עכשיו עם טייס ממר-חביה, שוחחתי עם חברים רבים, אין רואים בזה שום סתירה. על כן אני מוכן ללכת לחיל האוויר. „מוכן או רוצה?“ „מוכן. על כן אני רוצה“.

מועקה כבדה ירדה בחדר בו שורה שמחה כה רבה כאשר יזהר מופיע. והשאלות שתי וערב — מכות כהלמות פטיש. לא, לא יתכן שכך תתנהל השיחה בינינו לבן יזהר. „יעקב, מה דעתך?“ „אני יודע מה גדולה היא החוויה להיות טייס. השאלה היא אם יזהר באמת רוצה בזה“.

יזהר: „מאחר שאין סתירה בין זה לבין היות חבר קיבוץ, אני רוצה בזה. עד כה לא חשבתי על זה. אמת, לא חלמתי אף פעם להיות טייס. צחקתי כאשר נקראתי למבחנים. חשבתי שאכשל. מה פתאום דווקא אני אבחר? גם עכשיו סכויי ההצלחה מועטים. הסיגנון רציני. אינני משהו מיוחד שדווקא אני אסיים את הקורס ואהיה טייס. אבל אני מוכן להתנסות. ושוב אני אומר לאחר שהוסבר לי שזה לא מוכרח לעמוד בסתירה עם רצוני להיות חבר קיבוץ“. אמת, מעולם לא חשבתי על חווית הטיסה. תמיד חשבתי על הסכנה, על המתח, על המאמץ, על היות האדם מרחף בשמים רחבים מעל לאדמה המוצקה. תמיד התסכלתי במטוסים מתוך פליאה, כיצד יורדים, כיצד נוחתים. כיצד אין נופלים — — —

חברה, לעבור מהר להתקפה!

ביום ד' בבוקר — הביתה והפעם כמעט לעד. אני אומר כמעט, כי חודשיים וחצי אחרי אותו יום רביעי אנו יוצאים לצבא. קשה להאמין שאהיה כולי באווירה של הצבע החקי, הפקודות, המשטר החריף וההרגשה שאתה אינך אלא בורג קטן במכונה של המנגנון הצבאי. קשה להאמין — אך כנראה שכך זה יהיה. — היום הצלחנו להפגש עם חברה „מנעמן“. נו, ניתן לומר שהשד אינו גורא כל-כך. כנראה שגם להם נודע שאינו טרפים. — היום הוכה המחזור שלנו מהלומה קשה, עם בוא הידיעה על מותו של שמחה בן-אור — כיצד תתגבר אסתר על מצב זה?! — הכל כאן נמשך כסידרו, אולם האבל על שמחה מטיל צלו על האווירה בכללה. ישנה הרגשה אפורה מאוד. עצוב. — קיבלתי מכתבך ואינני מבין מדוע אין ההתנדבות בקבוצה גוברת בעקבות הבריורים. מדוע אין גרתיים ביחד להצלחת המסיבה. האין רצון להרגיש שהקבוצה עולה? ושוב השעה 2 בלילה. היום היתה לנו פגישה עם „נעמן“ הקרח כנראה נשבר.

מבדקים לקראת הצבא

יזהר הוזמן פעמים מספר לצבא. „זה סימן שהוא מוכשר“

אלא שעל סכנות לא רצייתי לדבר. מי יודע מה מסוכן יותר. והמוות אורב בדרכים ובפתח הבית. אלא שהפעם לא הייתי מוכנה להשלים עם ההתייצבות במקום שאין אתה נתבע, בזמן שאתה נשאל לרצונך. ורצונותיו של יזהר כה רבי-גוניים ויכולתו גדולה והצורך בו בבית כה רב, על שום מה עליו ללכת לחיל התובע חמש שנים טובות? בזה, בוודאי אינו מסתיים לגבי טייס מצליח והייתי בטוחה בכך שיוהר יהיה טייס מצליח — כמו תמיד, בכל.

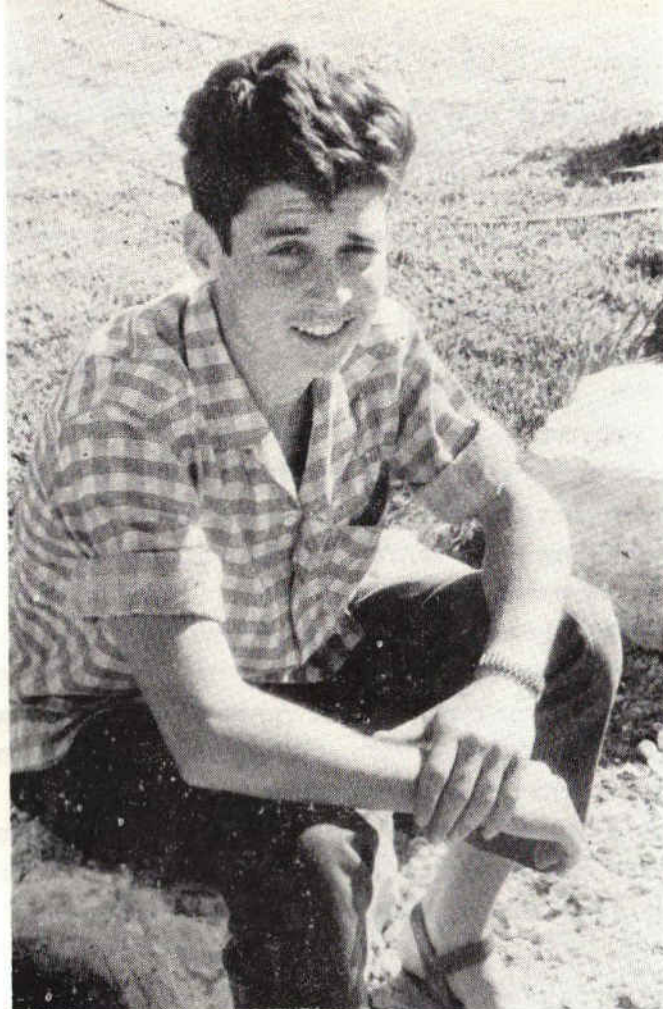
„ראה יזהר, לא אכחיש. אני חרדה להליכה לחיל זה שהוא יותר מסוכן מחילות אחרים. הייתי גם רוצה שתחזור הביתה ככל האפשר מוקדם יותר, אך כל זה פחות חשוב. החשוב ביותר עבורי הוא האם אמנם אתה רוצה בכך. אחרי שיחתנו האחרונה עבר חודש. מה השתנה בחודש זה? כלום רק זה שהתברר לך שאפשר להיות חבר קיבוץ טוב וטייס טוב? לו שאלת אותי, הייתי מיד מרגיעה אותך ומבטיחה לך שאינני חוששת אצלך לסתירה בין חברות בקיבוץ לבין הצלחה בטייס“.

„חכי, חכי, עדין אינני מצליח. ועדין אינני טייס“.
„אינני חוששת להצליחך וגם לא ליכולתך למזג מיוזג טוב, חברות בקיבוץ ואמוני טיס מדי פעם לאחר תום חמש השנים. אפילו תוכל לעבוד בבית היציקה, תוכל למלא תפקידים, להקים משפחה ולהיות טייס טוב וחבר קיבוץ נאמן. דבר אחד עליך להבין, שבזה אתה מוותר על כל השאיפות האחרות. השתלמות בטכניון, שליחות תנועתית, פעילות בשטח הערבי“.

„אם הבטחת לך את האפשרות להיות חבר קיבוץ וטייס, הרי עליך להבין שליותר מזה אין מקום. כלום תוכל לתאר לך יציאה להשתלמות בטכניון לאחר המש שנותר טייס? או כל פעילות אחרת, כאשר אתה חייב מדי פעם להתאמן, ולהתייצב לכל צורך לכל קריאה“.
„שקלתי כל זאת“, אמר יזהר. „אם יש באפשרותי למזג טיסה עם חברות בקיבוץ, עבודה במפעל ואימונים לפי הצורך, אינני מבקש יותר לעצמי“.

שתק רגע וחייך: „ועתה לעניין. אמרי לי, כמרכזת גרעין „דביר“, כיצד מגלגלים את העניינים הלאה? עלי לתת תשובה וטרם נתחי...“

„ומה אם התשובה תהיה שלילית?“

„...חכי, חכי עדיין אינני מצליח, עדיין אינני טייס“.

„יהיה כמו עם כל התשובות השליליות. אומר חבל, לא אגנח (את זוכרת הסיסמא: אל תגנח — מסתדרים אחרי יזהר...)”
ואלך לכל אשר אשלה. שלא תהיה טעות בלבך. אין זה חזון חיי וחלום נעורי. נמצאתי מתאים, אני מוכן לנסות את כוחי הלאה, אם אצליח מה טוב, אם לא — אלך לכל חיל אחר. אינני רואה בזה חזות הכל. אינני חוזר בי ממה שאמרתי לך בשיחה ההיא, שכבר הזכרת אותה — את העיקר אני רואה בחזרה לקיבוץ ובחיים בתוכו.”

„טוב”, אמרתי, „אמסור את בקשתך למזכירות הקיבוץ. הם בוודאי יבקשו חוות דעת של הגרעין. זה יעמוד בשיחת גרעין ויובא לאישור שיחת הקיבוץ. אשתדל שבכל השלבים הבאים יטפל בזה מזכיר הקיבוץ. כך יהיה נוח יותר. כדאי שתחטוף אתו שיחה, וגם עם חברים נוספים — ומה שיוכרע יוכרע.”

כעבור שנה סיפר על אותו בערב.
„מסתבר שכל דבר כאשר מתקרבים אליו ונכנסים לעניינים, נעשה פשוט יותר מציאותי יותר ואפילו אפשרי. לפני שנה היה הרעיון ללכת לטיס כה תמוה וכה נעז.”

„כיום אני מאושר שכך קרה ולא אחרת. שאני נמצא כאן ארבעה חדשים לפני סיומו של שלב קשה ומתוח. אפילו ההורים שלי שכה הסתיגו הפכו לאוהדים, מתעניינים ורוצים בכל ליבם שאצליח. אני זוכר את הערב שישבנו בחדר ההורים ואמרתי להם שאני רוצה ללכת לקורס. איזו הפתעה! היה קצת קשה לשכנע את מי שמעוניין בכל ליבו בטובתך, ורק משום כך הוא התנגד.”

„בקיבוץ, עברו הימים ההם, שלמעשה אינם רחוקים כלל, עוד לא הספקנו להניד עפעף והנה עברה לה השנה...”

השיחה בגרעין

במזכירות הקיבוץ סוכם להעביר את ההכרעה. לגופו של עניין מעט התיחסו, אם יזהר רוצה, ולנו אין טייס, מה הנימוקים שנוכל לנמק, כאשר יוצאים ארבעים חבריה לצבא. מצבי כמדריכת

הגרעין ואמו של יזהר לא היה נוח. כבכל מקרה גם במקרה זה הייתי סבורה שיש להקשיב לנער, לשמוע מה נימוקיו, להבהיר לו עד כמה הוא נחוץ בבית ומיועד למטרות אחרות חשובות לא פחות. לא על מנת למנוע ולא על מנת להעיק על המצפון. אלא על מנת להקל על ההכרעה. להבהיר שאין הכל לוחצים עליו רק בכיוון אחד. אם מתוך ארבעים חבריה נמצאו רק ארבעה אשר הלכו למבדקים, ואם מתוך הארבעה רק אחד נותר להתחלת הקורס — הרי שאין בכוחו לסרב... זאת ועוד אחת: היה ברור, כי מראש שית הקורס ועד סופו נותרים מעטים. הרבים הנפסלים בשלבים השונים ואף כי יודעים הם את הסטאטיסטיקה, הם נפגעים קשה. על כן מוטב לא לומר מראש: אתה ראוי, מוכשר, סומכים עליך... אלא, מוכנים שתנסה. אם כי מחכים לך כאן יעודים אחרים לא חשובים פחות. או שקול מחדש את הכרעתך נוכח הצורך בכ כאן... פשוט לתת מוצא לנסיגה, אם יהיה צורך בה...

יזהר בתוך הקורס המותח והקשה, נאלץ להגיע בכוחות עצמו לשכנוע זה אם כי תמיד היה מתוח. הן הקיבוץ סומך עלי, כל הקיבוץ בוטח בי, חברי הקיבוץ, חברי לקבוצה, חניכי, הכל, כולם. יש לי עורף המאמין בי על כן פי כמה קשה לאכזב עורף זה. האם אכזיב את התקוות שחלו בי? או אצדיק את האמון... והן זה, זהו הדבר, אשר ההורים כה חששו כל השנים, שיוזהר נתבע להיות ראוי לאותה דמות אידיאלית שנוצרה עבורו. וליזהר אסור להכשל, אסור לטעות, אסור לסרב, אסור... עליו תמיד לחייך, תמיד לסייע. תמיד להיות ער ורענן, לעולם לא עייף... „לא מתאים לך יזהר”. ההכרח להיות בסדר מאה אחוז, בכל, תמיד. רוח, גשם, סערה — תמיד מוכן... תמיד פנוי... תמיד מבצע על הצד הטוב ביותר — בכשרון, בחן, בכוננות, בלבביות ובשיתוף-פעולה. לא להתבלט שלא יראה שיש איזו הנהגה, קבוצה מתבלטת העושה הכל ובלעדום אי-אפשר... אנחנו עשינו הכל בצוותא... לא היה כאן יוום, ולא היה כאן מתחיל ולא היה אחד שמוכרח ויהי מה. נזכרתי איך פעם קם ממחלתו — והוא כמעט מעולם לא חלה — על מנת לשחק במשחק כדורסל נגד קבוצה יריבה. כיצד תיכשל קבוצתו בגללו!?

„לא שמעתי יותר, ברחמי. הרגשתי שאני כמעט נחנק... גם הראש כואב לי...“

„ועכשיו אתם, מה קרה, מה קרה, מה קרה? כלום לא קרה. פעם אחת שמעתי בקולך ולא עשיתי את הכל — לא את הכל... את הקרשים של הבמה לא הורדתי לנגריה. בסדר? סוף סוף בסדר?“

בזהירות ובעדינות, בניצול כל הסבלנות האפשרית, ניסינו להרפות את המתח לקראת המשחק. נתן עצמו לכל פינוק. שכב על המיטה אין אונים. הבאתי מגבת. נגבתי הידים מהסיד, נגבתי את המצח, הפנים. לפתע התיישב. חייך וביקש לאכול... כל המשפחה ליוותה אותו למגרש. למזלם שיחקה הקבוצה טוב. שוב זרחה השמש. למזלנו עומד יזהר בכל המבחנים. אך בכל זאת, אולי להרי פות קצת את המתח. לאפשר דרכי נסיגה...

אך דבר מכל זאת לא יכולתי לומר באותה ישיבת מזכירות. שתיקתי ומבוכתי התפרשו כחרדת אם. ניצלתי פירוש אפשרי זה וביקשתי, כי לשיחת הגרעין יבוא מזכיר הקיבוץ, אך לפני כן שישוחח עם יזהר ויתרשם באיזו מידה זה רצונו של יזהר ובאיזו מידה הרגשה שהוא חייב ללכת משום שהכל משוכנעים שעליו להיות טייס. אם כבר מי שהוא מאתנו — הרי ברור שזה יזהר... למזכיר הסברתי, כי המדאיג הוא שהחלטתו היא פרי של שבוע אחד בלבד. לפני שבוע בכלל לא חשב בכיוון זה...

בשיחה הבהיר מזכיר הקיבוץ את עמדת המזכירות המעוניינת, ראשית כל, לשמוע את חוות דעת הגרעין. הוא סיפר על השיחה עם יזהר, בה אמר יזהר ברורות, כי יקבל כל הכרעה. איננו חולה הגה ולא חלם מעולם על טיס. חשב לחזור לקיבוץ מוקדם ככל האפשר. אך אם לאחר כל המבדקים נמצא מחאים להתחיל בקורס — והמתחיל אין פירושו שהוא גם מסיים — הרי שיש לו הרצון להבחן בזה. אחרי שהוברר לו שחמש שנות טיס אינן נוגדות את המשך החיים בקיבוץ, הרי הוא מוכן לכך, מתוך החשבת התפקיד. על הגרעין להכריע אם לאפשר לו לחתום על חמש שנות שרות, כלומר, להכפיל את משך השרות.

לא לוותר עד הסוף...

סוכם שלאחר הלימודים יבוא לנוח בחדר ההורים. יאכל משהו ורק אחר כך יעלה על המגרש. בשעה המוסכמת לא הגיע. בא מאוחר מאוד לחדר, עייף, יגע, מתוח. מה קרה?
„מה קרה, מה קרה“ — זעק. „בכל מקום אינני בסדר, בכל מקום כועסים“.

„עברתי ע"י המגרש — איש לא סימן אותו. התרוצצתי להשיג סיד, מברשת“.

„והרי אתה לא בוועדת ספורט בשליש הזה?“ — אמרתי.
„אז מה זה חשוב. תגיע הקבוצה והמגרש לא יהיה מסוייד? ידעתי שאתם מחכים לי, חושבים שיש לי חום, שוקלים אם לרוץ אלי, או אני אבוא אליכם. ידעתי את זה. קפצתי על עגלה שהובי לה פרי לחדר האוכל על מנת להגיע מהר הביתה. מה זה יזהר — לא עוזרים לפרוק? עורתי לפרוק. וכאן צריך היה להעמיס על העגלה את הקרשים של הבמה. הסברתי שאני מוכרח לרוץ לחדר, כי יש לי עוד מעט משחק וכאן הייתם צריכים לשמוע הטפת מוסר... גם אתם השתחפתם בהצגה. כבר שבועיים מתגלגלים הקרשים, ואף אחד אינו מוכן לקחת. זה גם איננו ענייני, חשבתי בהזדמנות זו שהעגלה כאן ועלי להורידה למטה להביא את הקרשים לנגריה. אתה לא רוצה, גם לי זה לא איכפת...“

בשיחה היו שאמרו פשוטות וקצרות שיש לאפשר. היו שאמרו זאת ביתר התלהבות. היו שאמרו שאפשר לבטוח ביוהר, והיו שהתפלאו מדוע יזהר אינו בא ואומר בתקיפות — זה רצוני ולא אוותר. סוף סוף דבר כזה, תפקיד כזה, צורך חיוני-בטחוני כזה וכו'. יזהר הקשיב לכל בשאננות רבה. כבר ידע מה תהיה ההכרעה. הבעד והנגד בתוכו היו שקולים מאוד. דיבור לכאן או לכאן, כבר לא היה משנה כל כך. אלא שלפתע התחילה האווירה להתחמם קצת. החלו לדבר על סכנות. ואם מסוכן — אז מה. נופלים טובי הבנים, אז מה. בגלל זה אפשר לומר לא? ברגע זה של נופלים אז מה... נפגשו עיני בעיני יזהר. לפתע הרים יזהר עיניו חיפש אותי — נבוכ קצת. ניסה להתאושש ולחייך לעברי — אל תחששי, אני הן לא אפול. המדובר הוא רק על ראשית הקורס. מי אומר שדווקא אהיה בין מסיימי הקורס... אלא שמשום מה העינים היו עצובות קמעה ולאות מאוד. השיחה קלחה. המזכיר סיכם שאין צורך בהצבעה — חוות הדעת מובנת ותובא להכרעת מזכירות הקיבוץ ושיחת הקיבוץ — — — הכל התפורר.

חיכיתי לו בפתח מועדון החטיבה הצעירה, ניסיתי להתלוצץ אתו, לא נתפס. אמרתי לו ברצינות, כי אינני רוצה לחשוב על סכנות. סכנות יש בכל חיל, אלא בכל זאת מוזר, אם מי שהוא חושב כך מדוע צריך היה לומר זאת בנוכחותי. ובכלל מה הטעם לדבר על כך — — — „אהה” אמר, „כל אחד מדבר את אשר עם לבו, אני אוהב להקשיב לכל...” מבטו תהה במרחקים. היה מכונס בתוך עצמו כפי שלא היה עד כה... אכן, יתכן מאוד כי חסר היה ליזהר אותו קול התובע ממנו להשאיר אתם, לא ללכת קדימה, לא להמריא אל על, לחזור יחד אתם. חסר היה הקול הרוצה לומר ומתבייש לומר: „יזהר, יזהר, אתה מוכשר לכל, אנחנו זקוקים לך — — — אל תינתק מאתנו”. ראה את חבריו הנבוכים קמעה. שותקים ודוממים. אף הוא דמם כמוהם.

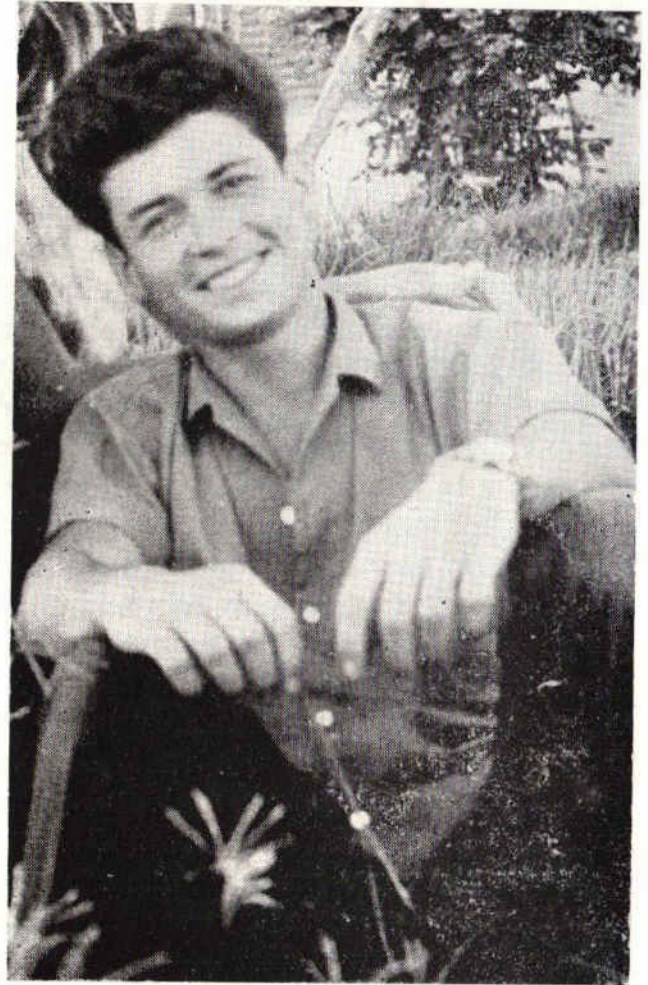
הדברים התגלגלו מהר. לפני שחתם התחיל הקורס. חתם על-תנאי, אם שיחת הקיבוץ תאשר — — — והשיחה לא התקיימה. הכל היו בטוחים שזה אושר. שזה מובן. ההורים רצו שהקיבוץ ילווה אותו בדרכו. יברך אותו בדרך צלחה. הכל ליטפו את יזהר במבטם. חרדו להליכתו ובטחו בו. איש לא ערער על ההחלטה. אלא שלשיחה זה לא הגיע — התחלפו מזכירים. רכזי הגרעין. ההורים יצאו לביקור משפחתי בברית-המועצות. המתיחות היתה רבה סביב הנסיעה ומלאי חוויות ורשמים עם החזרה. ויזהר עבר משלב אל שלב, במתיחות, בחרדה פן יכשל — ובציפייה שהקיבוץ סוף-סוף יאמר את דברו, אם כי דברו היה ברור. בינתיים התקיימו שיחות בקשר להתנדבויות אחרות והיו בעיות קשות, ועניינו של יזהר היה רק עניין פורמלי.

רק פעם אמר ספק מחייך ספק כואב: „יתכן מאוד שבכל זאת אצליח לסיים את הקורס, אינני יכול להאמין, אבל אולי... בכל אופן בדבר אחד אני בטוח, זה יהיה לפני שהקיבוץ יאשר את התימתני”. האם יש בדבר קושי פורמלי? לא. החתימה קיימת, כל עוד הקיבוץ לא שלל זאת והקיבוץ עדיין רשאי לשלול.

כל זה לא חשוב, ובכל זאת רוצים שהקיבוץ יאמר את דברו, גם אם זה ברור וידוע ומוסכם. מדוע שבמוסד שלנו יקום, ולו ילד אחד, ויאמר כי גם יזהר הלך ללא אישורו של הקיבוץ? ולידיעתכם הדבר כבר נאמר — — — הובהר לו שהיתה החלטה עקרונית של המזכירות, של ועדת הבנים, של הגרעין, הדבר הובא לידיעת הקיבוץ כאשר דנו בהתנדבויות אחרות. ובכל זאת טען, „אינני יודע מדוע, אני אוהב שהקיבוץ אומר — אנחנו בעד או נגד זה שיוזהר יהיה טייס וע”י זה יכפיל את תקופת שירותו בצה”ל...”

עם סיום הקורס הוזמן הקיבוץ לחדר ההורים להרים כוסית לחיי הטייס. ובעלון הקיבוץ התפרסמה הברכה: „מעתה יזהר, הקיבוץ מאשר ומברך...” ידעתי שהוא מאשר ומברך — רק רציתי לראות את זה כתוב.

NEIL
JAN

היום היה השיא שלי כאן. ראשית, החוויה הנהדרת והבלתי נשכחת של טיסה ראשונה, ושנית, עברתי את כל ארבעת המבחנים בהצלחה. בטיסה הרגשתי מצויין, המראה היה נהדר — נהניתי וליקקתי את שפתי.

הידיעה שכל הקיבוץ סומך עלי מחייבת הרבה. אני יודע שיש לי עורף גדול וחזק — זה מדרבן. אך גם החשש לא להצליח הוא גדול. נקווה שזה לא יהיה, אולם גם אם זה יקרה — אני משוכנע שאתגבר מהר. אין זה יעוד חיי ולא מטרת חיי. זהו שלב חשוב, אך לא אחסום בו את עתידי.

9.9.64

הרהורים רבים ומחשבות אין סוף. אני מנסה להעביר מעט מהן אל הניר לאורו הקלוש של הפנס.

כמה טוב כשיש לך בית קרוב לך כל כך וטוב כל כך. התרגלתי כבר לדברים שונים שאינם קלים. התרגלתי לעובדה שישנם דברים הנראים קשים לביצוע, אך לבסוף הם מתבצעים, במאמץ רב יותר או פחות, אך מתבצעים.

החופשה הקצרצרה עברה לה, היה נעים, היה טוב, היה נהדר אך זה עבר...

20.9.64

אני שוכב על המיטה ומהרהר. החבריה מנמנמים רובם ככולם. וכולם כאחד חולמים על הבית. אני שומע את הטרקטור חורש והוא קרוב, וריח הבית עולה ממנו.

מסתבר שהבית יקר בהרבה משחשבנו אי פעם. בלעדי אותו בית אין אתה זו ימינה או שמאלה. כל צעד אתה נזכר, חושב וחולם על הקיבוץ. הנה היום ערב חג, החבריה בוודאי ברובם בבית, והאווירה אירת חג קיבוצית אהובה כל כך. ואילו אני נמצא לי אי שם ומתגעגע.

10.10.64 אי שם

הזמן עובר ונעשים ותיקים יותר. אך תמיד ברומי של עולם עומדת הציפיה לחזור הביתה. ככל שהבית רחוק יותר, כן הוא יקר יותר.

הנה שמעתי על איזו דרך שחורה ומבריקה, המפלטת כיוונה

9 באוגוסט 1964 אי שם

ל"עומרים" חזק!

לאט, לאט, הופכת הדמות החיצונית לדמות של חייל. הכומתה שמוטה מטה. סמל החיל מתנוסס בגאווה ונוצץ כראוי. הבגדים הולכים ומתקמטים ומחר אף יעטר את הכובע הפס הלבן המסמן את פרחי הטיס.

ומה אצלכם מתחת לחקי — כחול? ! אתם בוודאי מקללים כל יום חופש הבורח מתחת לידיכם, ואילו אני נקלעתי פה לקורס בו אני לומד פי ארבעה או פי חמישה מאשר למדתי בבית...

ומתגעגעים הביתה. נראה לך כאילו שכחת מה מראה הקיבוץ, כאילו זמן רב לא ראית איש ממכריך, חבריך, והעיקר — חניכיך... עם כל זאת יש סיפוק. החברה מתלכדת. הקימונו כאן את "ברית התנועה הקיבוצית".

ואתם כתבו מה נשמע בבית. האם כבר התחילו למתוח את כביש האספלט, או שנצטרך להגיע הביתה באותה דרך אבק החלוצית? אוגוסט 1964

מחר, לאחר המבחן בבוקר, אמריא בפעם הראשונה בחיי אל המימד השלישי, עתה נשאר רק להתפלל שירבו ההמראות וכמובן, כמספרן כן מספר הנחיתות. מוטב יותר נחיתות מהמראות מאשר היפוכו של דבר.

אני מתגעגע כבר אל הבית, אל האווירה הנעימה, השקטה והקרובה של הקיבוץ שלנו.

— היום הייתי מעל הקיבוץ. ברגע הראשון שחלפנו מעל הקיבוץ ביעף, עברה בי צמרמורת של גאווה ואהבה לבית ולכל אשר בו. היה כה יפה לראות את המוכר כל כך מלמטה כשאתה למעלה. היתה זו חוויה שלא תשכח. נקווה שתהיינה לי עוד הרבה הזדמנויות לעבור ביעף מעל הקיבוץ העומד בבטחון על התל ומצפה לכולנו. ברגע שעזבנו את האזור צעק לי המדריך: "הסתכל על הבית שלך". ואילו אני פחדתי שהוא יכעס על אשר אני מסתכל רק על הבית שלי.

על קיבוצנו. האם באמת? קשה להאמין שבחופשה הקרובה אגיע הביתה על כביש שחור, מחייך וגוצץ.

20.12

היום כבר הצלחנו לראות את כולנו קטנים, ויותר קטנים, עד כדי כך שאינכם כלל. ראינו בבת אחת יותר ממצחית ארצנו. זה היה ממש נהדר.

עוד יום ועוד מעוף. לאט לאט מתלהבים יותר מהיופי המקסים הזה וממעוף הציפור.

מכתבי מנ"שיבולים" ואחרים

ליזהר!

— נראה לי לעתים שהאידיאל נחלש נוכח הפיתויים החומריים. בני אדם כאילו אינם מסוגלים להתעלות על עצמם, לעמוד ולחשוב רגע. לשקול את הדברים על כף המאזניים ולומר מה עדיף על מה...

...אולי אותך, יזהר, זה אף פעם לא העסיק. אתה הלכת תמיד בקו. אותו קו קיבוצי בריא שאינו שואל שאלות ותמיד יודע להשיב את התשובות הנכונות. לי עכ"פ נראה שכך זה אצלך ואם כן אשריך וטוב לך.

— שמחתי ששוחחתי אתך. לאחר השיחה הרגשתי ממש טוב. יזהר, אתה ממש מלאך. יודע כל-כך להקשיב, להבין ובעצם לעזור לצאת מהבורך... אני מזהירה אותך, מעכשיו כשאתקל בדבר שיעיק עלי אפנה אליך — הוזהר!

— שמע יזהר, בטח הבטחת להיות ילד טוב או, סליחה, קיבוצניק טוב ואתה מגשים זאת, מה? אל תתרגז, זה רק בצחוק. ואתה אינך סובל צחוק בנושאים רציניים נכון?

— יזהר, אני מוכרח לציין שמכתבך היה חמוד מאוד ונהניתי ממנו מאוד. יש לך מזל שאנחנו מכירים אותך טוב ולכן סלחתי לך את כל השחצנות שלך וגוסף לכך יש בזה הרבה-הרבה חן.

— יזהר, אני מרגישה צורך להתייחס לאחד מפרטי מכתבך. בקשר לחשש שלך שאנחנו כאן השמצנו אותך, ובכן העניין היה כך, נסענו באוטובוס עם איקס והתלקח ויכוח על השוה"צ, הקבה"מ על חינוך וכו' איקס אמר ש"השמוציקים" מתוכחים בצורה עיוורת. שהם אנשי חזון והתלהבות ושאיין להם תקנה... ואז הפטרנו שבטח הוא התרשם ממך והסיק מכך מסקנה כללית, כי אתה בינינו הקיבוצניק המאמין ו"השמוציניק" המאמין, ולא רצינו בזה להוריד מערכך. זהו זה... והוא בוודאי מסר לך דו"ח מוטעה מאותו ויכוח.

— אולי אינני צריכה לכתוב לך את המחשבות שלי בקשר לאלה שנעדרים. אצלי זה עדין לא נקלט, מה פתאום הם — חברי הטובים — אינם? אתה כותב שכל אסון, כביכול "מחשל" אותך. אתה מנסה להשלים עם עובדת המוות. אולי זהו סוד החיים שלך ושלכם הטייסים? אתם כאלו מגיבים אחרת מאשר אדם רגיל. אולי זו היא חובתכם לעצמכם, אולי זה הכרחי להמשך המקצוע. אסור לך לחשוב כמוני, ואולי אסור לי לכתוב לך על כך. אולי לא לשלוח את המכתב?

— רק ידידים אמיתיים, וכמובן אנשים מבוגרים, מסוגלים להגיע לשיחה כזאת — אליה הגענו אמש. היה זה גילוי של הבנה רבה למצבים מיוחדים אליהם עשוי פעם כל אחד להגיע.

— אם דברתי אתך על עצמי בכנות כזאת — הרי זה בזכותך, בזכות כנותך.

— יזהר, אינך מסוגל לדעת כמה אני מאושר שאתה בין המוכנים לעזור בעניין שלי. אתה הן בין אלה המעטים היודעים לראות את שני צידי המטבע. אתה מהיחידים המסוגל לעזור ולהדריך בעצה נבונה אפילו אותי... אם "עול" זה יכביד עליך אל תתבייש לומר...

עלה והצלח בשחקים וזכור שישנן גם בעיות על הקרקע שבהן המהירות היא גורם חשוב!

— יזהר, כל הזמן „העומרים“ חושבים עליך, מתפללים ומקווים. שמעתי שיהיה לך מסע רעב, אל תרזה!
ראה הוזהרת!

— שלום לך טייס!
המכתב הפעם יהיה מוקדש לכל השאלות והנושאים ששאלת עליהם במכתבך. „העומרים“ שלך פועלים חזק, משוויצים, משמיצים. וזה קצת חבל.
מי שכתב לך שהתחלנו את הלימודים על רגל שמאל, לא צודק. לי נראה שבינתיים הכל הולך טוב. ואני מקווה שנמשיך כך.

— ליהזר שלום רב!
בעונג רב קראנו את מכתבך העליון, אשר סיפק לנו דקות של קורת-רוח והתרוממות. אצלנו הכל בסדר. מספר חברי החליטו לקחת את עצמם בידים וללמוד. כרגע אנחנו מצויים בעיצומו של ויכוח על מפ"ם, השקפת עולם וכולי.

— היד כבר כואבת ממהירות הכתיבה, אך אתה כרגיל, תבין יותר ממה שאני כתבתי ויותר ממה שאני מבינה בעצמי.

— ליהזר הנחמד שלנו בתקווה שלא תעוף מהקורס. כולנו מאחלים לך הצלחה וסיפוק בדרך האוויר שבחרת!

— ליהזר רב שלומות!
בעונג רב שמענו את סיפוריך המלבבים והמרתקים על התחלתך כפרח-טיס. רטט עבר בנו כאשר נודע לנו, כי עברת בהצלחה את טיסת הפייפר.

— יזהר, כשגמרת להדריך חיפשתי את הרגע לומר לך מספר מלים, עכשיו אכתוב. פשוט רצייתי להגיד לך שאתה הראשון שנתן לי את ההרגשה שישנם אנשים המבינים. הרוצים את טובת הזולת. הוספת הרגשת ביטחון.

שלום לך ונקוה להפגש שוב לצילי מוזיקה נעימה וכוס קפה...

מתוך מכתבי „עומר“

— אני מזכירה לך בשנית, אל תענה לכל אחד לחוד, ענה לכולנו יחד. בין כה כולנו קוראים את המכתבים.

— ס"ס ראינו אותך לאחר הפסקה של ימים אחדים, אבל זה לא הספיק, לא הספקנו לדבר אחד כלל. בפעם אחרת, אני מקווה, שתהיה לך חופשה ארוכה ונוכל לשוחח על הכל.

— יזהר, אינני יודעת איך להודות לך על המכתב. הכל היה נפלא. ביום שקיבלתי אותו הלכתי כל היום שמחה. הרגשתי כאילו מי שהוא הוציא מתוכי את כל המכביד והשאיר לי רק את הטוב והטוב מאוד. אתה מדריך כזה שאין צורך לומר לו הכל — בלי שאומרים אתה יודע את הכל.

— קראתי את מכתבי לפי ששלחתי אותו אליך. אדם רגיל לא היה מבין בו דבר, אבל אתה הרי אינך אדם רגיל, על כן בוודאי תבין.

תזמורת בצורת

— יזהר, עכשיו שיצאת לצבא המרחק ביננו גדל, אבל אתה עוד תמשיך להקריין ואני מאחלת לך הרבה טוב בצבא.

— ליהרר רב שלומות!

מה שלומך? איך אתה מרגיש בצעדיך הבטוחים לקראת התואר הנכסף. תמיד ידענו וחייכינו שתצליח. אצלנו הכל כבר יודע לך...

למותר לציין שבשיחה הגורלית בענייני ההדרכה, תמיד הישוו אותך אל מי שעתידי לבוא במקומך, או כאשר בחרו מדריכים „לשחק“ כל אחד פחד שישוו אותו אליך. תמיד הצטיירת כדמות המדריך האידיאלי וכל אחד בטוח שהוא אף פעם לא ישתווה אליך. טוב, מספיק עם זאת. אתה מספיק שחצן כדי לדעת זאת בעצמך.

אני החלטתי לעשות משהו שירגישו את הקן בקיבוץ. ננסה לארגן מפעלים שונים. עוד אכתוב לך על כך.

— שלום לך יזהר!

מה זה לא רואים אותך? מחכים לפירח הטיס שפניו הוורודות מחייכות תמיד והוא לא מופיע. כמה אפשר לחכות?

— ליהרר שלום!

אכן שעשעת אותנו במכתבך האחרון. ב„עומר“ כרגיל... ולבסוף הרבה שלום לך — אני מקווה שתחזיק מעמד, ושתהיה כמו שאתה תמיד — יותר מטוב.

— יזהר, אתה אינך צריך לענות לי לחוד, אם כי אני שמח ומשוויץ עם מכתביך. אבל מספיק שאתה כותב לכל הקבוצה — מוטב שבמקום לכתוב לי מכתב תלמד עוד משהו. ברצינות! אנחנו הרי כל כך רוצים שתצליח.

— לטייס הפורח שלום רב!

אתה לא מתאר לעצמך עד כמה „העומרים“ שמחו לקבל את מכתבך. שאלת על סלילת הכביש — כנראה שנצטרך להיות חלוצים לפחות עוד חודש.

— יזהר, אינני יודעת אם צדקתי או לא... במקרה ותהיינה לך כמה דקות פנויות חזור לימים הטובים של שיחות חטופות לאחר הפעולות. בהן דיברנו אתך על הכל וכתוב מהי הדרך הנכונה...

— יזהר, בהזדמנות זו שאני כותבת לך (בע"פ זה קצת קשה) אני רוצה להודות לך על הכל... שנתיים שלמות הדרכת אותנו ועשית מאתנו בני אדם. (אם מותר להגזים כך). נכנסת אלינו בלי להכיר אותנו אפילו טיפה.

כיום אפשר להגיד שאתה מכיר אותנו יותר מאשר אנחנו מכירים את עצמנו. נכנסת כשהיינו ילדים והפכת אותנו לבוגרים ומבינים. כל אחד מאתנו יזכור טוב טוב את השנתיים בהן הדרכת אותנו.

אני מודה לך אישית — האם אתה מרגיש את התודה הגדולה שלי?

— מה חדש בבית? גמרו את תיקרת העזרה וזה מתקבל די יפה. גם מסביב לחדר האוכל השטח מתחיל לקבל צורה יותר יפה...

בסוף דברי אומר שאנחנו מחכים מאוד למכתביך.

18.8.64

לטייס החדש חזק!

איך עברה הטיסה ומה הרגשת כטייס?! אנחנו כמובן מברכים אותך במזל טוב, ואם עברת את כל המבחנים הרי כל הכבוד! בקיבוץ אין מפסיקים לדבר עליך. כל אווירון שעובר מרימים ראש. במקרה עבר „פייפר“ מעל לבריכה וחג מספר פעמים. כולם עשו לו שלום. חשבו שזה אתה.

חזק ואמץ ותמשיך לא לבייש את הקיבוץ שלנו... לא ירחק היום ונראה אותך גם על מיראז'.

20.8.64

יזהר!

תענוג לקרוא את מכתביך. אנחנו אוקיבים לשמוע את סיפוריך, אך מתרגשים מאוד בבוא מכתב ממך.

שיר לגרביים צבאיות

יש לה עיניים...

8.12.64

— על מכתבי זה יש לענות תשובה מיידית, מהירה ועמוקה;
כי העניין מסובך... אני רוצה שתחשוב ותנסה להשיב לנו מה
לעשות במקרה זה.

— אנחנו צריכים להכין פעולה על סגנון חיים. מחפשים
חומר. אולי נמצא משהו בעצמנו. לא מצאנו שום סיפור מתאים...
נקווה שנצליח.

נ.ב. היינו מאוד רוצים שתבוא לעזור לנו להכין את הפעולה
הזאת...

ממכתבי יזהר

18.8.64

היום היה יום השיא שלי כאן. ראשית, החוויה הנהדרת
והבלתי נשכחת של טיסה ראשונה. שנית, עברתי את כל ארבעת
המבחנים בהצלחה ומכאן הסיכויים לברא הביתה הגיעו למקסימום.
התחלנו היום בטירונות.

למרות כל השמחות ישנה גם הרגשה משונה. מרגע זה אתה
יודע שכל יום אתה יכול לעוף. החשש של נשירה מעכירה כל
הרגשה טובה.

בטיסה הרגשתי מצויין. המראה היה נהדר. כלל לא התרגשתי
רק נהייתי ולקקתי את שפתי.

ממחר מתחילים שעורים של ממש, המחייבים דריכות ומתח.
ביום ששי אבוא הביתה — זו הרגשה טובה לחזור שוב
הביתה, להיות חפשי. להיות נתון להחלטתך אתה ושקולך אתה
ולא תחת כוח עליון הפוסק ואינו שוקל...

23.8.64

היום חודש להיותי בצבא, הרבה לא?! הכל עבר בשלום.
ממש לא יאומן. התרגילים מתחילים להיות יותר קשים ומזיעים
חזק, המאמץ עילאי.

מצבי בסדר, אך קשה מאוד לדעת מה יהיה הלאה, יש
להיות מוכן לכל. פה מאוד מעניין ומותח. אני כמוכן עושה הכל
על מנת להצליח. תהיה זו ממש שמחה ללא גבול אם אגמור
שלב זה. אך אין זה תלוי רק בי — מי יודע אולי לא לזאת גולדתי
— ימים יגידו...

117225 P. 210

סולו גוברים מיום ליום. היום נבלו עוד שני פרחים, כך שבסיכום נבלו עד היום כבר תשעה פרחים. וכל פרח שנובל, מגביר סכוי הפרח הרענן עדיין להשאר חי בתנאים של מים וקררע קבועים.

אי-פה — אי-שם
11 בספטמבר 1964

ל"עומרים" שלום!

קיבלתי שוב את הבילת המכתבים ונהניתי כשהחיוך פרוש מאוזן לאוזן.

הכל ברור לי ומובן, אך דבר אחד מפתיע, מדוע צריך להתחיל את הלימודים דווקא ברגל שמאל — ובעיקר כשהמדובר בכיתה בה' הידיעה, כתה י"א? ! ראו, הוזהרתיכם!...

...אנחנו לומדים כאן צופיות על רמה גבוהה, אם כי בצורה אחרת וללא מתקנים וכו'. עפ"י התכנית שקיבלנו פה אני כבר מצטער על שלא יצא לי להדריך אתכם לאחר תקופה זו.

היום אני מתהלך כבר עם כותפות ופס לבן על הכתף וזה כמובן עושה את הרושם הדרוש.

מעניין לשמוע איך מחנהל מוסדנו בהנהגתם של "הדגנים" כאשר "עומרינו" הצעירים מהווים גוף מדרבן ומסייע בעורף... אל תתביישו, כתבו, אני מבטיח לא לספר לאיש. ככה שזה ישאר בינינו.

להתראות שלכם
יוזר

24.8

עוד יום עבר והסיום מתקרב — ועמו כמובן עולה גם המתת. היום הודחו עוד חמישה חברה — זה קצת מבהיל. בבת אחת, ללא כל הודעה מוקדמת...

החברה אמנם קיבלו זאת יפה ויצאו בצורה הוגנת ולבבית.

25.8

עוד יום עבר וכבר הלכו מאיתנו שבעה חברה וארבעה בדרך. ושוב הסיכויים להשאר גוברים, אך החשש שגם אתה תהיה בין ההולכים גדל. בכל יום אתה נעשה יותר ויותר האיש שעל ההגה. לאט לאט השליטה גדילה — אך עם זאת יש גם יותר מקום לטעור יות והן גם קורות ואין פלא. בידך כלי מסובך שלא היה לך מעור לם מושג על דבר שכזה. עליך, תוך זמן קצר, לשלוט במכונה מסר בכת זו. לכן גם סולחים לך, אך תובעים ממך תפיסה מהירה, דור- שים קור-רוח ומאמץ עילאי.

ובינתיים מנצלים את בין הזמנים לוויכוחים עם חברה שונים על קיבוץ, על הצבא ועל הכל.

ואת, השקיעי את מאמציק בהדרכה. בחופש תמיד מתרופפים הקשרים ואתה מרגיש, כי המושכות ניתקות מידך, אך עם התחלת המשטר הלימודי והחברתי חוזר הכל למסלול ובמידה שמשקיעים מאמצים ורצון, ובעיקר מדריכה כמוך, אז העניינים רצים בכיוון הנכון — ולכן בהצלחה!

26.8.64

איני יכול לקבוע אם אסיים או לא. אך הסיכויים להגיע למבחן

„היום הייתי מעל לקיבוץ...“

פשוט נחמד. שוחחנו כמה דקות ונפרדנו איש לדרכו. בדרך חזרה ראיתי את גיורא מחכה ל„טרמפ“. הספקנו רק ללחוץ יד ולהחליף מלה או שתיים. זו היתה ממש חוויה נחמדה ומשמחת לראות את חבריך לקבוצה, לאחר זמן רב שלא נפגשת אתם כשהם לבושים מדים כחולים.

4.10.64

קצת התאוששתי — נכנסתי למסלול. הכל התחיל כליך במרץ שבליית ברירה — נכנסנו לזרם.

הערב עשינו 8 ק"מ ריצה. הפעם היה זה כבר קל יותר, מלא הווי וסיפוק. שרנו כל הדרך, הרמנו את המוראל מעלה מעלה.

5.10.64

היום היה המבחן הראשון. הפעם לשמחתי ולהפתעתי הוצאתי מאה אחו.

11.10.64

חזרנו מריצה ושוב לא רע — התרגלנו כבר לדברים שאינם קלים. התרגלנו לעובדה שיש הרבה דברים שנראים קשים לביצוע ולבסוף הם מתבצעים — במאמץ רב יותר או פחות — אך מתבצעים. — כתבי על הכל: „שורקו אותך מהשעור ואת בכלל לא אשׁ מה“. „שהכביש גמור“, „שירון שבר את היד“, „ששתלו דשא“ — העיקר

היום הייתי מעל לקיבוץ. ברגע הראשון שחלפנו מעל הקיבוץ ביעף עברה בי צמרמורת של גאווה ואהבה לבית ולכל אשר בו. היה כה יפה לראות את המוכר כל כך, כשאתה למעלה. היתה זו חוויה שלא תשכח. היה זה רושם אדיר וחזק. נקווה שתהיינה לי עוד הרבה הזדמנויות לעבור ביעף מעל הקיבוץ העומד בבטחון על התל ומצפה לכולנו.

ברגע שעזבנו את האיזור צעק לי המדריך — „הסתכל על הבית שלך!“ כאילו הוא כועס שאינני מסתכל די. ואילו אני פחדתי שיהיה ההיפך. והוא יצעק: „מדוע אתה מסתכל כל כך הרבה לשם“. טוב שכך היה ולא להיפך...

24.10.64

גמרנו מסע נוסף בהצלחה רבה. היה זה מסע ארוך וקשה, אך

מעניין ומספק.

מסחבו שהשגנו כושר טוב. יכולת לנווט בכל מקום ואפילו בתנאי חשכה. הרים, צמחיה סבוכה. פגשתי את חגי כשהוא חבוש קובע פלדה, עטוף חגור וכל היוצא בזה, רץ ומקפץ בין מכשולים.

לשלום, לשלום...

1.11.64

היום התקבלו תוצאות של שני מבחנים נוספים. באחד הוצאתי 85 אחוז ובשני 90 אחוז, כך שבינתיים הכל פחות או יותר בסדר. נקווה שנמשיך כך.

8.11.64

המזל האיר לי פנים. על תפיסת „הטרמפים“ בזמן המסע, חטף כל הקורס ריחוק עד סוף התקופה. כולם מלבד חוליה ו', מי הם חברי חוליה ו' שהיתה בכלל המסע בסדר גמור ובצעה את המשחק לפי הכללים? נו, מי? עלי מכפר גלעדי, נחום מאפיקים ו... יזהר מחצור.

שלושה בלבד יצאו לחופשות — מזל גדול לא כן? נכון, פה הכל אפור, שיגרת, חסר ברקים וניצוצות של משהו צבעוני יותר ומגוון יותר, אך אנו התנדבנו לכך, לכן יש לקבל זאת כפי שזה ולנסות להנות גם מחיים אלו.

11.11.64

עוד יום עבר ואנחנו מוחקים אותו מלוח השנה התלוי על הדלת. והקווים הולכים ומתקדמים לעבר הסוף. האם נגמור? האם הזמן יעבור?

אמא הגיעה

שנהיה מעודכנים. לעתים אני קורא איזה תיאור מהחיים שאני כל-כך מצפה להם, של הבית הקרוב, שכולי מתמלא שמחה, הרגשת ביטחון ועידוד. אפילו אותן הבדיחות של הסקירון ששלחת — החיו והעלו את המוראל. סתם כך-להרגיש קרוב יותר את הבית.

— מחר אהיה בבית — יום גדול לא כן? קיבלתי היום את החבילה המסורתית של מכתבי „עומר“ (חניכיו). שוב אותה כנות וחיוניות של קבוצה במוסד. החברה אינם מרוצים מביטול התעמלות הבוקר — כמוהם גם אני. זה פשוט בושה! סוף התעמלות הבוקר — זו התחלה של תקופת ציניות במוסד. במוסד מוכרחים להיות קיצוניים — ובכל שטח. זה מגוחך אולי, להתעסק בדברים קטנים, אך בשביל לא להכנס לציניות יש צורך להקפיד על קטנוניות — קטנוניות בשיתוף, בסגנון חיים, בפעור לות, בלימודים, בכל. יש צורך להיות תקיף ולא לוותר. אין לתת את האות, „כי גיבור הוא המזלזל“.

30.10.64

— הגעתי... החופשה מאחורי, ושוב הכל רחוק וכאילו אי-אפשר להשיג את הבית ואת כל היקר. אני שומע את הטרקטור חורש והוא קרוב וריח הבית עולה ממנו. אך למרות שכה קרוב, אני רחוק רחוק ממנו...

— אני שוכב על המיטה ומהרהר לי, החבריה מנמנמים רובם ככולם, וכולם כאחד חולמים על הבית. מסתבר שהבית יקר בהרבה משחשבנו אי-פעם. שאתה מסגרת מצומצמת יקרה לך, אולי, מכל ובלעדי אותו בית אין אתה זו ימינה או שמאלה. בכל צעד אתה נזכר, חושב וחולם על הקיבוץ. היום ערב חג הסוכות, החברה נמצאים לבטח ברובם בבית והאווירה אווירת חג קיבוצית אהובה כל כך. ואילו אני נמצא אי-שם ומתגעגע.

הערב נכנסו כל פרחי-הטייס לסוכה שבנו ליד חדר האוכל, שרנו קצת וניסינו להעלות את המוראל, כי ערב חג היום...

נדודי שינה...

ושוב עונשים... על כל שטות קטנה בא העונש. והוא בא כמהלומה.

הנה עמדתי בהפסקה עם ידיים בכיסים, מיד הוזמנתי למדריך הראשי והנ"ל העניש אותי בכתיבת חיבור: "מדוע אסור לעמוד עם ידים בכיסים בחברה בכלל ובצה"ל בפרט"... והחיבור צריך להיות בן 100 מלים וכמובן יש להעתיקו ארבע פעמים.

ביצעתי את העונש והכל עבר בשלום, אך נשאר טעם מר.

14.11.64

שרה הגיעה הנה ובמזל פגשה אותי. הוצבנו בשמירה (כונ"נות) וכך, במקרה, ראיתי את ה"פורד" שלנו מגיע לשער הבסיס.

עבר מבחן נוסף, הפעם בעקרונות הטיסה — המקצוע החלש שלי. להפתעתי הוצאתי 91 אחוז, חצי גאון לא כן?!

16.11.64

ובכן, חזרתי מהשלה"ב — בכל זאת לומדים משהו. מתברר שהעיר אינה נוצצת כל כך. מסתבר שמאחורי הקיוסק ובד הקולנוע ישנם גם אנשי עמל המוציאים כל כוחם על מנת להשיג אוכל. יותר מאשר נוכחים לדעת כמה רע בעיר, נוכחים לדעת עד כמה טוב אצלנו.

23.11.64

ושוב חושך. עדיין לא התקינו את החשמל. לאור הנר המ"הבהב אני כוחב... רומאנטי לא כן?...

26.11.64

כולנו מודאגים — מה יהיה עם הבחור הרעב? ובכן הרעב נשבר ומסע הרעב נגמר.

היתה זו חוויה מיוחדת במינה בה נוכחתי לדעת שאפשר ואפשר להתקיים מספר ימים בלי לאכול דבר. מתברר, אמנם, שככל שהזמן הרעב גדל, פוחת הכח — אך בכל זאת ביצענו מסע ארוך ודי מהיר בלי אוכל.

עתה אני שוכב לי במיטה, ניקיתי וסידרתי הכל. ניערתי שמיכות, קיפלתי הכל כראוי, ולאחר כל אלו מקלחת חמה וטובה, כוס קפה עם עוגיות ובפיג'מה חמה למיטה — היש טוב מזה? היום כשחזרתי מהמסע, בכניסה לבאר-שבע, ראיתי את אורי נשען על

שמיים וארץ

הסוף. הכל עדין לא ברור, כל מבחן והסכנות שבחובו. הכל נראה עדין רחוק ולא בטוח. ככל שהסוף מתקרב הביטחון קטן.

חנוכה עכשיו? כולם אומרים שכן, אך אני כלל לא הרגשתי זאת, רק הסופגניות מהבית רמזו לי — חג! אך אני כאילו כלום, כאילו סתם יום של חול. הולכים כנמרים, לומדים כאריות, כאילו יום אפור של ממש.

אך לי ברור שהחג שלי — בואי הביתה — אל הבית החם והאהוב.

13.12.64

— חזרנו. לאחר שגמרנו קורס אחד והפכנו למסיימים בוגרים ויודעי כל, שוב נעשינו מתחילים ותמהים.

14.12.64

הגשם הנוראי.

שמעתי שכבישים הוצפו ועוד אלפי סיפורי בדים על אנשים ששוחים באוטובוסים וברחובות, ומוניות שנהפכו לגונדלות, ופרד' סנים שנעשו נוזגי רפסודות, בקיצור רטוב ושמת. החומר שיש ללמוד רב, רב רב מדי, הכל בעל פה שוטפת...

מכונית צבאית כשהוא מאובק וכולו אומר קרביות, לצערי לא הספקתי להגיד ז'ק והמשאית הפליגה צפונה.

— לפני שאתם יוצאים לאילת שימו לב. קר בנגב ובעיקר בלילות, השתדלו להשיג אוהל, מעיל, כפיה וכפפות ואני משוכנע שלא תתאכזבו.

ראינו נוף מעניין ויפה. צביות מקפצות ומדלגות על ההרים כאילו עובדות הן על מנוע סילון. ראינו הרבה ואכלנו מעט — אך היה טוב...

28.11.64

אתם שם משתגעים לגמור את שנת הלימודים, בדיוק כפי שאני השתגעתי לכך ובדיוק כפי שאני השתגעתי לצאת לצבא — ומסתבר לי עכשיו שהמוסד וכל התקופה הזו הופכים לחלום כאשר עוזבים זאת וקצת מתרחקים מהבית.

ועכשיו אני משתגע לגמור את הקורס.

הטבע בשלו — תמיד משתגעים „לגמור כבר“.

2.12.64

רק עוד חמישה ימים לפני — ובכל זאת אינני רואה את

אני מסתכל בעתיד ואינני מאמין שאני הנני אותו בחור, אשר יוכל לעמוד בכל הדרך הארוכה הזו ולגמור. ושוב אני משאיר את התשובה לימים הרצים להם, לימים אשר יעברו איך שלא יהיה ועל אף הכל. הם בשלהם — רצים קדימה. תמיד באותו קצב ובאותו ביטחון — קדימה.

לו יכולנו, ולו לשניה קלה, להציץ אל השנה הבאה — לראות ולדעת שבעוד שנה נהיה כך וכך שנגמור או שלא נגמור... שנהיה פה או שם. רק לדעת — ולחזור למציאות, כי אז היה הכל ברור בהרבה, אך מענין פחות. עד כה טרם נתקלתי במצב כזה. תמיד היה ברור לי, כי בסוף השנה אגמור כך וכך, אחיה כך וכך וכו'. אולי לא ידעתי בדיוק כיצד אגמור את שנת הלימודים, כיצד בדיוק אשתלב בעבודה, או בכל תפקיד ובכל מקום. אך תמיד היה ברור שכך יהיה פחות או יותר. והנה עכשיו אני עומד בפני חוסר ודאות מוחלט. לומד ומתאמץ, משתדל לפעמים יותר ולפעמים פחות, אך משתדל הרבה... ואולי כל זה לריק? אולי יבוא יום וכל אשר למדת לא יהיה בו טעם ולא יהיה לך בו צורך יותר. אך נחמה אחת לי, או כמה נחמות. ראשית, ראיתי עד עכשיו הרבה דברים שלא מזדמן לאיש מאתנו להרגיש בחייו הרגילים, להנות לראות. למדתי שאפשר לדעת הרבה יותר משחשבתי ולמדתי הרבה ממה שידעתי. אך למה נשיר כבר שיר קיגה, אולי בכל זאת... מי יתן... אני בכל אופן אשתדל לא לאכזב את הבוטחים בי.

9.1.65

הנה עבר השבוע שבסופו עלי להשאר בבסיס ומתחיל השבוע שבסופו אצא הביתה. כך זה, שבוע אחד כולו צפייה לסיומו ואחד כולו מחשבה על הביקור שהיה בבית. שבוע אחד אתה חושב איך היה, ושבוע שני איך יהיה... ושוב מתחיל המתח להצטבר, שוב אינך יודע מה יהיה מחר, שוב דרוש מאמץ עילאי של שלווה נפש, מאמץ של התגברות על המתח שנוצר, האם שוב נהיה חדשים, טירונים?!! האם יתגשם החלום ההולך ונוצר עם הזמן, החלום של בוגר הקורס או שיחנפץ בבוקר בחיר?!! האם באמת צודקים רביס-רביס בחצור, הבאמת אגמור? אני עדיין אינני יודע. אני משאיר את התשובה לזמן ולמאמצים.

20.12.64

היום כבר הצלחנו לראות את כולכם, קטנים יותר וקטנים עד כדי כך שאינכם כלל. ראינו בבת אחת יותר ממחצית ארצנו. משונה, אך ככה זה, היה ממש נהדר.

אך זהו ה"כייף" האחרון שלנו. ממחר כבר נתחיל להתאמץ חזק ולעבוד חזק יותר.

לעתים נראה לך שלא נועדתי לך, כי רק גאונים מסוגלים לבצע כל זאת — אך שוב... ימים יגידו והרצון אף הוא יגיד את שלה.

3.1.65

קשה להאמין, אך הנה כבר 1965. הזמן עובר והחיים מתקדמים אני נזכר באותם הימים אשר שנת 1965 נראתה בהם כעין חלום. אלפי סיפורים דמיוניים סופרו ושוערו על שנת 1965. והנה גם שנה זו הגיעה.

אנחנו פה מזיעים ומתוחים. צריך המון לדעת, להתרכז, להשתדל להצליח. נדמה לי שאילו הייתי נגש לכל הדברים בצורה כזו אפשר היה להפוך עולמות. בכל כך הרבה שינונים ומאמצים באמת אפשר היה להגיע לסוציאליזם.

— ראינו פה סרט נהדר על שני טייסים אמריקאים שנפלן בשבי ונחקרו — סרט מותח, יפה ומלמד רבות. דברים שאפילו הטייסים עצמם לא ידעו. והם, בלי להבין, שיתפרסעולה עם אותם חוקרים שהוציאו מסקנות מכל פרט קטן והגיעו לפתרון ולידיעה מתי, היכן ואיפה מתכוננים האמריקאים להפציץ. נקווה שאף פעם לא נצטרך לעמוד בניסיון כזה. אך היום למדנו פרק חשוב מה לא צריך לעשות ועל מה לא צריך לדבר.

השעה 10. במוסד היה זה עבורי ראשיתו של לילה, סיום איזו שהיא פעילות. כאן זה כבר אמצע הלילה — הנה, הכל באמת יחסי.

6.1.65

היום "העיפר" שני חברה שעמדו כבר לגמור. עמדנו נדהמים ופעורי פה. פה נהגים בבררנות רבה — כנראה שכך צריך להיות. ואילו בחצור הכל מאמינים ובטוחים שאני אצליח — זה מעודד ומביא קצת ביטחון, אך בכל זאת, יודע אני היטב שהמכשולים הם לאין ספור. לא מכשולים בזדון, פשוט דרך ארוכה, מאומצת וקשה.

11.1.65

אתמול היה לי שעור גרוע. מחר אגייס את כל הרצון, הכוח והמחשבה על מנת להוציא שעור טוב.

13.1.65

המתח גובר. היום הדיחו אחד, דווקא בחור טוב ולא מאלו שהיינו מצביעים עליהם כמועמדים להדחה. קשה, קשה לאותו בחור וקשה לנו שפתאום, בצורה חדה כל כך וקיצונית, עוזב אותנו בחור שהתאמץ כל כך ועשה איתנו את כל הדרך עד כאן. פתאום נסגרה בפניו הדרך אל חלומנו וצריך להתעורר ולהתחיל הכל מחדש במקום אחר. קשה גם משום שהחשש פן גם אתה תהיה בין אחד ההולכים פורץ לו דרך מדי פעם...

יש לי עורף כל-כך חזק של אנשים המאמינים בי, האם אאכזב אותך, אותם ואותי? אני מרגיש שאני מוכרח להצליח, שעלי לעשות הכל על מנת להצליח. להצליח משום שהחלום הולך ומעמיק והרצון להיות כזה גובר ומתגבר. אך... תמיד צריך לדעת ולהתכונן גם למקרה הלא כל-כך רצוי וצפוי ולהיות מוכן לפתוח דף חדש במחברת חדשה.

17.1.65

אין זה סתם יום של חול — עבורי זהו יום של היסטוריה... „הסולן“, קשה להאמין אך עובדה היא — ואולי מחר ומחרתיים היא תתבסס יותר ויותר, ואולי עם הזמן תיהפך להרגל. היום עבדתי קשה, הייתי באוויר יותר משעתיים. וכוחי נשאר בעננים. עלי ללכת לישון ולארגן קצת כוחות חדשים למחר.

18.1.65

שהיתי שעה שלימה באוויר — לבדי !!
היתה זו הרגשה נהדרת, להיות לבדך ולהתמודד לבד עם כלי חזק ורבי-יכולת זה. אם כי לא ביצעתי הכל בשלימות, הרי בכל אופן מסתבר שאני מסוגל לנהוג „בסוס“ מהיר זה. מחר שוב אני ו„הסוס“, זה מול זה. אני מקווה שאמשיך להתקדם הלאה ולא אאכזב איש. אך העניין דורש הרבה מאמץ ויכולת. מאמץ אני יכול להבטיח — אך יכולת — זה תלוי בהרבה דברים שלא תמיד אנו קובעים. אך אולי... אולי יהיה בסדר...

20.1.65

היום שוב שעה שלימה אני מול הסוס הדוהר, באמת היה נהדר. הרגשה נפלאה של שליטה, של כח, עוצמה ומהירות — באמת היה טוב.

26.1.65

שוב קדרו פני השמים ושוב גשמים. האם שבת כזו תחכה לנו הפעם? נסו לסדר מה שהוא עם ההוא שבשמים ולו רק לשישי ולשבת.

17.2.65

לשמחתי עברתי את מבחן הביניים. אם כי אפשר היה לעשות טוב יותר, אך טוב פחות טוב מגרוע...

והשבוע, רץ, רץ, רץ — ואין סיבה לעוצרו אדרבא שירוצ.

22.2.65

העניינים ממשיכים להיות קשים. הרבה מחשבה, ריכוז ומאמץ ואין סוף של בעיות במקצוע מסובך זה, אך מכיון שהחלטתי להתמודד עם קושי זה, אני ממשיך וביתר מרץ. — אם כי לא תמיד התוצאות הן כפי שהייתי רוצה שיהיו... אלא שאינני יחיד ואין האחרים מלקקים דבש — כולנו מתאמצים וכולנו מתקשים.

עכשיו עלי להכין איזה טיול בשמי הארץ למחר.

21.2.65

— יפה, כפי שכתבתי כבר, לא חסרות חוויות לאלפים. ועניין רב.

הספקתי לעלות ל„סולן“ על כלי משוכלל יותר מאשר עליתי לפני כן והספקתי להתלהב ולהשתכר מהטיסה, נקווה שנוכל להמשיך הלאה להתקדם ולהרקיע שחקים.

24.2.65

רק אתמול הייתי בבית ואולי מחר אהיה שוב. אך ככל שאהיה בבית, אף פעם לא יהיה זה די.

אתמול, לפני שחזרתי, הצצנו לשיחה ואז אמרתי לך שאני מקנא בכל אלה היושבים בשיחה ולאחריה, הולכים להם איש איש לביתו — ותמיד הם בבית.

אמת, קשה לא להיות בבית ובעיקר שכה הייתי קשור אליו.

אף-על-פי שפה כל כך מעניין ומותח — והחוויות רבות, אין

7.3.65

היום היה מזג אוויר גרוע ולכן הספקתי לבצע רק גיחה אחת — אך אולי ביום מהימים אבצע שלוש גיחות ונכסה את החסר.

גותר רק שבוע אחד בלבד והוא תובע מאמץ רב, על כן צריך גם לישון. ומכיוון שמחר יש מבחן לימודי — צריך ללמוד. מה עוד שיש להתכונן למסיבת סיום התקופה ועלי להכינה. כי כל החברה פה קצת אינוואלידים במה שנוגע לתרבות... כך שיצאתי „דפוק“ מכל צד.

3.4.65

ל„עומרים“ שלום!

כיוון שיוצא לי כשבועיים לא להיות בבית ובימים טרופים אלה זה הרבה זמן, הרי שיש הזדמנות טובה לכתוב אליכם ובעיקר משום שלפני ימים מספר אף הגיע אלי מכתב מכם, מכמה כתבנים עליונים. תודה רבה להם.

ובכן כפי שאומרים נשאתם יתומים. שלום עליכם אמו' פעם „אשרי כי יתום אני“, הפעם אולי גם לכם מותר לומר כך ולעשות „מתוק מאז“, כלומר להפוך את החסרון ליתרון. והעניין אמור בעיקר לוועדת הקבוצה, אך גם לכל הקבוצה.

אני זוכר ש„שיבולים“ היו באותו מצב. היתה זו התקופה התוססת ביותר בקבוצה, אפילו לא הסכמנו לקבל מדריך. אולי קצת הגזמנו, אבל זה היה מצויין.

מחר אני יוצא לשבוע שלם לירושלים. או מה שנקרא „סידרת חינוך“, נשתדל לעשות חיים וללמוד קצת.

אז מה, נשאר לכם עוד חופש פסח ומזנקים לבירורים. אוי ואבוי לכם אם זה לא יהיה בסדר! כמו שאמרנו אז לכם זה לא מתאים. ולכן גם אני משוכנע שיהיה בסדר. אם רק תהיו משוכנעים כמוני שיהיה בסדר, אז בוודאי יהיה בסדר.

חוץ מזה מחר־מחרתיים אתם כבר בוגרי המוסד, עם כל הזכויות ועם כל החובות. אל תבישו את הפירמה ולמרות כל הקשיים — מוסד חצור יהיה שם דבר. לפחות בשנה הבאה.

אני מציע לכם שוב, כיוון שהמוסד כל־כך קטן, עשו כמה שיותר פגישות עם קבוצות ומוסדות אחרים. להפסיד אין מה אך להרוויח, מי כמוני יודע? בקיצור, בהצלחה.

דבר טוב מהבית. מהקירבה אליו ואל חיים חופשיים יותר, אך שוב, מכיוון שעלינו לחיות כך, צריך למצוא גם באלה את הטוב והמעניין. ובינתיים מדיחים ומדיחים. בלי סוף. האם כל זה באמת לא יפגע גם בי? אנחנו מצטמצמים ומצטמצמים, מה יהיה הסוף? אומ' רם שהסוף יהיה טוב — אולי...

שמעתי על משברים שונים אצל חברה שונים. צריך יהיה פעם להתאסף בליל שבת בבית ולמצוא דרך איך לזעזע קצת את החברה שלנו, ולהבהיר להם שצריך לשמוח וליהנות מהחיים. למה לא? האם לא כדאי לנצל שנים אלו? בשביל מה צריך לשבור את הראש בכל מיני צרות? את הצרות כדאי להשאיר למי שהוא אחר או לזמן אחר. אינני יודע איך עלה במוחי רעיון גאוני כזה? חשבתי, חשבתי, ולבסוף מצאתי — כדאי ליהנות מהחיים! חס וחלילה לא אומר שבזה נגמר כל העניינים, כל הדאגות וכל האידיאלים. כלל וכלל לא, אך צריכים גם למצוא את הטוב, המעניין, המהנה. אינני בא להאשים איש — סתם כך חשבתי כדאי לנסות למצוא את הטוב, ואם לא מוצאים אותו? אז זה קצת יותר מסובך. נכון, אבל אולי בכל זאת לחפש?

23.2.65

היום סוף־סוף הלך לי. היום סוף־סוף אפשר לומר, כי היה לא רע. ערכתי טיול חמוד וארוך מעל ארצנו הקטנטונת. הייתי במקומות שאולי בשלושה ימים אפשר היה לעבור ברכב. זה היה אמנם טיול, אך תבע הרבה מאמצים וחשובים — אך כפי שאמרתי הלך לא רע.

1.3.65

המתח הזה הורס אותי. אולי זה מוגזם לומר הורס, אך טוב שישנו בית, נקודת משען — מקום שבו אני בטוח יותר, שבו אני יודע את אשר יהיה מחר. עתה נראה לי כי טוב בבית, בקיבוץ. לחשוב שאתה הולך לישון במוצאי־שבת בבית ומתעורר ביום א' בבית — היתכן?

3.3.65

הנה השבוע עבר וגותר שבוע אחד לסיום הטיסות ועוד שבוע לאימונים, למסדר והביתה. לשבוע שלם... ממש יום יום להתעורר ולהרדם בבית, להיות ולו שבוע משוחרר ממתח, מפקדים ופקודות להיות אני... זה נראה כחלום.

11.4.65

נעים לפגוש כאן את הפלחים שלנו. היום היו פה אורי ויאיר עם הג'יפ של הפלחה והיה ממש נחמד לראות את שני החברה העליונים מופיעים ונוסעים בקלות כזו ובפשטות כזו — אני ממש מתגעגע לימים ששוב אוכל גם אני בפשטות כזו לחזור הביתה. בכל אופן הרגשה טובה שיש איזה קשר עם הבית — למרות האווירה הפסטוראלית ועופות הברזל. מראה מזור.

12.4.65

התחלנו לחזור לתמונה — ראינו שוב את הארץ ממעל, אך מה שהוא עוד חלוד, או בשפה עממית אנחנו לא בכושר — נקווה שנחזור למוטב.

13.4.65

הנה כבר בא הפסח — מי היה מאמין שבפסח אהיה עדיין בקורס. כולם האמינו, אני בשום אופן לא תארתי לי, כי את הסדר אעשה עוד כפרח'טיס. נקווה שב"סדר" הבא יזויה הטייס בלי הפרח.

18.4.65

כבר נורא מאוחר. חזרנו „מטיול לילה שמימי“. הכננו משהו למחר והשעון, בשלו, הולך ומתקדם. כל העסק הזה עם הסנדר והיציאה במוצ"ש באמת שעל לי כבר על העצבים. כבר הייתי מוכן ללכת ברגל, או מוותר על כמה ביקורים בבית — כדי לחסוך עצבים ומצפון. אבל אינני יכול. אולי אצא מוקדם יותר בכל „טרמפ" שהוא. היום פגשתי את משה „שוקולד" ויאיר בבסיס. אני הייתי בתוך „הציפור המעופפת" כאשר השנים עיבדו ביגיע כפיים את הקרקע. עשיתי להם סימנים, אמרתי להם שלום והמשכתי בדרכי.

מסתבר שיש לכם הרבה קשיים והרבה מה לעשות. כך גם אצלנו, אם כי „קצת" אחרת. מתחילים תקופה חדשה ועימה כל הקשיים של התחלה אם כי זו כבר לא התחלה. כל הקשיים של שלב מתקדם יותר והפעם שוב נחרוק שיניים ונסה להצליח. אני אומר נחרוק משום שזו באמת חריקת שיניים והרבה רצון ומאמץ. ובינתיים חברה הרבה שלום ולהתראות בשבת.

יזהר

3.4.65

לאשלים, שלום רב!

ביום ב' הייתי בפגישה של כל חיילי התנועה הקיבוצית. מס' תבר שיש בידי התנועה הקיבוצית כוח עצום של חיילים ודווקא חיילים לא סתם מן השורה, אלא מפקדים רבים ומתנדבים. יש הרבה סיפוק לראות שיש לנו הרבה כוח שיכול לתת את הטון הנכון בצבא.

ומה נשמע עם חנונה החמודה. היום ירד פה המון גשם וחשבתי שחנה בטח נורא כועסת שהיא לא יכולה לצאת החוצה לטייל ולהשתולל. נכון חנונה? אבל אין דבר, עוד מעט יבוא הקיץ עם הרבה שמש, וחנונה שוב תוכל לרוץ לבריכה להשתולל ולשחות ממש ממש.

שולמית כתבי לי איך מסתדרים המדריכים החדשים שלך. הם לבטח טובים. אין כל סיבה הגיונית שלא. נכון? אני בכל אופן עשיתי הכל כדי שהם יהיו טובים. את תספרי לי אם הצלחתי.

שמעתי שכבר גמרתם את השליש והשבוע תלמדו את הנושא המשותף. לאחר מכן תצאו לטיול היפה ביותר — מים לים. נקווה רק שלא יתפוס אתכם איזה גשם ארוך.

להתראות

יזהר

אשלים

שגם פחות מסוכן מהנסיעה בכבישים. כי השמים הם מרחב תלת־ממדי, כאן יש מקום, יש שטח, יש עומק. בקיצור אפשר להשתולל... אך בזהירות. גם כאשר יש הרבה מקום יש הרבה בעיות וסכנות אם אין נזהרים. על כן אין טוב מאשר לטוס ולהזהר...

17.5.65

...רק לפני רגעים מספר ישבתי ע"י הטלפון ושמחננו. טוב שהמציאו פטנט שכזה. הכל כל כך חי ומהיר. באמת נחמד. טוב לשמוע אותך צוחקת.

מאי 1965

...יום נוסף למניין הימים וגם הוא כשאר הקודמים. מקרבנו יותר ויותר לסיום. אך נעזוב את המחשבות על העתיד ונתרכז בהווה, אף כי נעים לא פעם לחלום על אותו יום מיוחד שהלוואי ויגיע. אותו יום שאדע, כי גמרתי תקופה ארוכה וקשה, מלאת מתח וסיפוק. תקופה שאולי לא היה לי האומץ לחזור עליה שנית, כי אילו הייתי היום נשאל אם מוכן אני לחזור שנית ולהתחיל הכל מחדש, ספק אם הייתי מוכן לכך. על אף הענין והיופי שבכל השטח הזה, על אף הקסם והשיכרון — קשה לאדם להתחיל דבר כזה, מלא מתח ומאמץ, כאשר הוא יודע מראש עד כמה קשה מתח

26.4.65

איך אוכל להסביר לכם את האווירה הזו כאן, של מתח מתמיד. כל הזמן אתה נמצא בספק. הבית הוא כעין מקום בטוח ביותר. הבטוח היחיד, שבו אתה לעצמך, שבו אתה יודע שהכל ברור ובטוח. פה לא יקרה שום שינוי קיצוני בזמן קצר — על כן קפצתי קפיצה קלה הביתה, להתרענן קצת באווירה הקיבוצית וחזרתי עם הטנדר לגדרה...

28.4.65

בזמן האחרון הולך לי לא רע ואני מתפלל שימשך כך ואש־תפר בקצב ימים אלה, אך כמו בכדורסל, גם פה יש יום שהולך ויום של משר או „יום שחור“.

3.5.65

— בבית כמעט אין חדש. חנה גדלה ושלומית מתענקת (מהמלה ענק). אורי ויעקב עובדים מהבוקר עד הלילה ושרה מהבוקר עד אחר הצהריים. כפי הנראה אנחנו עוד נהיה המשפחה העשירה ביותר בקיבוץ ואולי בעודף הכסף נקנה לנו... סליחה, בעצם שכחתי — הכסף הולך לקיבוץ, או מילא נהיה הקיבוץ העשיר ביותר. ואצלי כרגיל מתאמצים, נמתחים ונהנים. גוף, שמים ועוד אלפי דברים שאין אדם רגיל זוכה בהם. זה פשוט נפלא ונראה לי

9.5.65

הנה נגמר החופש הארוך יחסית ושוב חזרנו לבסיס. הפעם נכנסנו להתחלת השבוע בשתי רגליים כשרק עתה בשעה 11.15 בערב נגמר "טיולי הלילה". הספקנו היום 4 טיסות ואפילו סולו לילה — ומחר שוב ממשיכים.

2.6.65

חיכתה לי כאן הפתעה ועדיין אינני יודע כיצד לעכלה. מסתבר שמפקדת בית-הספר לא אישרה את ההצעה שלנו לנציג לחו"ל. הצענו את אחד הצעירים שבינינו, בגלל הגבלת הגיל (עד 19) ומפ"קדת ביה"ס בטלה את ההצעה והודיעה שהיא ממליצה רק על אחד למרות גילו המבוגר. נו, ומי הוא אותו האחד — מסתבר שאני הוא... ברור שעדיין אין זה בטוח והכל בגלל הגיל, אך יש תקווה רבה. לומר את האמת עדיין אינני חושב על כך ברצינות ממש ואינני מאמין שזה יתגשם, אבל העובדה שהמליצו דווקא עלי מעודדת.

18.7.65

יהיה אשר יהיה ויהיו התנאים אשר יהיו, אך תמיד יהיה הבית הטוב מכל.

הנה בימים אלה בדיוק, אך שנה קודם לכן, יצאתי לצבא. כלור מר עברה שנה שלימה והזמן רץ. הפכנו מטירונים לוותיקים, מזוטרים לבכירים. וקשה להאמין שבאמת כך, כי רק לפני חודשיים פערתי פי למראה אותם בכירים, השולחים מבטיהם מתחת למצחיה השחורה. ובלבי חשבתי: "נו, אלא כבר ממש..." והנה הפכנו להיות אנחנו לאותם הממש...

2.8.65

שכבתי לישון כשהספר "דרכים לזהות" בידי, אך לא יכולתי להרפות מהספר — הרבה מחשבות עילות בי בעת קריאת הספר הזה. עד היכן אפשר להדרדר ועד כמה תלויים חיי אדם בזולתו. אינני יכול להאמין שאי-אפשר אחרת. בטוחני, כי אפשר גם ליצור חיים משותפים הרבה יותר טהורים.

16.8.65

השיניים, השיניים... הפלגינים אינם עוזרים. השיניים, בשלהן, כואבות — אם מחר זה ימשך כך לא תהיה ברירה אלא ללכת ל"דוקטור". אני פשוט חושש להפסיד שעורים, ואז יש סכנה להשאר

זה, אך לשמחתי את אשר עברתי לא אצטרך לעבור שנית. ואת אשר עברתי עברתי בלי דעת, כי עד כדי כך יש להתאמץ ולהמתח. מי יתן ונהיה כבר חצי שנה קדימה.

...נעים לחלום שאכן הזמן עובר מהר. שהנה כבר גומרים והמתח יורד קצת והכל כבר בטוח יותר ואנחנו טסים. אינני מצט"ע, ולו לרגע קט, שבחרתי כאשר בחרתי. כל-כך הרבה חוויות ועניין, דבר שמעולם לא הייתי זוכה בהם אילמלא... באמת, קשה, אך נהדר.

— היום הייתי בצפון — עברנו מעל בית-אלפא. הרבצנו "בז" בגובה נמוך, נדנדנו בכנפיים והמשכנו הלאה. אחר כך עברנו מעל שדה שהבחור אשר טסתי אתו, זרע בחופשה האחרונה שלו ובדקנו אם הכל כבר גובט... נחמד לא כן?!

— זה עתה חזרתי מטיל לילה בשמי הארץ, פנטסטי. המראה של הארץ המוארת, כבישים, אורות רצים, תל-אביב המסוג-וורת באורותיה ובצורות ההנדסיות שלה, ומהעבר השני של "הקו הירוק" חושך מוחלט. אין אורות ואין סימן חיים — שקט מוחלט. לילה של ממש. בקיצור עוד חוויה נהדרת.

— יעבור גם היום הזה ומחר יעבור, וכבר הביתה לאווירה הנח"דרת של חג בקיבוץ. כאשר כולם מצוחצחים וחגיגיים כל כך... והכל כאילו מוכן ומצפה לחג. העצים והדרכים. וחדר האוכל המתקשט והילדים המקושטים גם הם. כולם כולם... טוב, לא כן?

— אני מחכה בקוצר רוח לשבוע של חופשה בבית. לראות יותר מפעמיים את הבוקר בקיבוץ, לראות יותר מפעמיים את השמש שוקעת בחולות אשדוד. לעבוד בבית היציקה. להשכים קום ולעבוד כאשר כולם ישנים. להשכים קום ולגמור לעבוד כשכולם רק בהת-חלת יומם. בקיצור להיות קצת קיבוצניק... זה נראה לי יפה כל כך, וקוסם כל כך. כך סתם להיות קיבוצניק...

— הראית היום את העננים? הם היו כה יפים. לבנים ומת-פתחים כארמונות. חבל שלא יכולתי לקחת אותך, ילדונת, ולתמרן מסביב לעננים, להכנס לקניונים של עננים, לחדור לתוך החורים כארובות, ולהתפתל כנחש בין ארמונות נהדרים אלה. חבל... את היית בוודאי מוקסמת מכך, אני משוכנע... אולי פעם בכל זאת? נחיה ונראה.

תקופה, על כן אני משתדל להתגבר על הכאבים, אך לכל יש גבול. לעלות למעלה עם כאב כזה זה מוגזם. נראה, איך השיניים מחר...

האווירה הפעם טובה. יחס המדריכים חברותי יותר, הרגשתי טובה, זו פעם ראשונה שאמרו לנו: „אתם בסדר גמור, המשיכו כך“.
21.10.65

קשה לי להאמין שאני נמצא לבד במרומים. יום-יום אני ממריא לשחקים לבדי, ללא אדם נוסף, ממש לבדי. זו חוויה אדירה והרגשה נפלאה.

אתה שולח מבט וכל הארץ, מקצה לקצה, שרועה תחתך. אתה רואה את הכנרת וים-המלח במבט אחד. אתה מצמיך טוס וחש איך הכל חולף ביעף. הגה אתה עובר מעל הכל. מושך קלות במוט ההיגוי והנה המטוס נשלח כחץ מקשת מעלה, והכל נעשה קטן יותר. הב-תים, העצים, והאנשים אינם עוד. זהו קסם, זהו שיכרון... הטיסה היא חוויה מרשימה ומשכרת, אלא שזה עניין קשה ומסובך המצריך המון מחשבה, המון ריכוז וזריזות.

ויש גם מתח. בכל יום אתה עומד בפני השאלה אם תשאר פה או שיעיפו אותך — נקווה שהמתח ישאר תמיד, אך שלא נעוף...

כה מעטים גומרים. לעתים קרובות אתה חושב רגע קט ואומר: „האמנם אני אהיה בין המעטים המאושרים, האמנם אני עד כדי כך מוכשר?“ וקשה להאמין... קשה.

כבר שני לילות אני מתעורר מכאבים ומתהפך כתולעת חסרת אונים. בקיצור, יש לי רושם שאתן עוד לשן הזאת אגרוף בשיניים שתרגיש קצת...

19.9.65

לאן אלך עם סיום הקורס?

בדרך כלל היה מזלי טוב. אין לי טענות כלפי רוב רובם של הדברים מבחינת מזלי. לרוב הצלחתי באשר ניסיתי וכמעט ולא ידעתי מה זה כישלון. הלוואי וגם הפעם לא אדע כישלון.

20.9.65

נושא היום — הבחירות. הפתעה! הפתעה גדולה ומאכזב.

הטייס שלנו

היום אתם מצטרפים למשפחת חיל האוויר!

מאוד. חיזוק כה רב של הימין וכישלון רציני של כל מפלגות הפועלים.

אני נזכר, כי בשבת אמרתי בחדר הורי שהמפלגה השניה תהיה גח"ל ולא רצו להאמין. אמרו שזה בלתי אפשרי. בקיצור, צריך יהיה לשבת ולשבור את הראש כיצד ומדוע כך קרה.

31.10.65

הפלא ופלא — הנה גם הקורס שלי עבר. מהיום והלאה אני טייס של ממש בלי תוספת „אם ירצה השם“. וכי פעם הייתי מאמין, כי זה יעבור ונגיע לימים אלה.

היום פגשתי את אורי ועשיתי קצת שיעורי נהיגה. היה נחמד. מחר נצא לטיול הרציני שאנחנו מתכננים...

1.11.65

עדיין אינני מאמין שאכן הגיע הסוף שאני „פרצוף כמוני“, יהיה טייס של ממש. אני מסתכל על הכנפיים ואינני יכול להאמין. התתנוססנה כנפיים אלה על חולצתי אני? קשה להאמין, אך נעים להשתכנע שאכן עמדנו גם במבחן קשה זה בהצלחה.

11.11.65 ט"ז בחשוון תשכ"ז

מסדר ענידת כנפיים לבוגרי בית-ספר לטיס.

24.11.65

יום שני עבר. התנאים כאן מצויינים. בינתיים אנחנו חייבים להשאר בבסיס מלבד (after) ושבתות. יש הרבה עבודה ללמוד, ללמוד ולשנן. ושוב אני בפני התחלה — גם הפעם קשה אם כי בצורה שונה לחלוטין מוז שבקורס. הפעם אין מתח נוראי כזה והיחס הוא חפשי ונוח.

י. הנני עונד כנפיים. יש לי הסמכה לטיס.
 ל. אז אתה יכול גם להטיס אווירון אזרחי לאמריקה?
 י. לזה דרוש לי רישיון אזרחי. חוץ מזה אם המדובר
 ב„בואינג“, אז אולי תעמיד לי כזה לשבוע אימונים.
 אחר כך נראה.
 ל. טוב, נשתדל, ואם נרכוש פיפר לריסוסי הכותנה?
 י. דבר כזה יהיה בסדר מוחלט.
 ל. והליקופטר?
 י. הליקופטר הנו כלי מסובך ואני שמח שלא צנחתי לתוכו.
 ל. אבל זהו הרי כלי העתיד.
 י. זה מעניין. אבל חסר אלמנט הטבעיות. האדם רוצה לעוף
 עם כנפיים. כמו איקרוס היווני ולכן אעדיף את המטוס.
 ל. וכאילו ב„מיסטר“ אינך קשור ודבוק ובכלל לא מרגיש
 את המהירות.
 י. אם המדובר בגובה רב אז אתה צודק. שם בכלל לא
 מרגישים במהירות ונדמה לך כאילו אתה עומד במקום
 אחד. אבל ישנן תחושות אחרות מעניינות ונעימות.
 ל. רגע, רגע. נתרכז קודם בהרגשת המהירות. אם כך הרי
 סוס מירוץ ערבי, שהנו גוף חי וגושם, או לפחות מכו-
 נית „טריאומף“ ספורט. הם המנחילים לך הרגשת המהי-
 רות ואילו אתה עם כל הטכניקה הסילונית היכן התחושה?
 י. לאט לך. ראשית, אם טסים גמוך הרי שיש לך אותה געי-
 מות ההרגשה של המהירות המסחררת ועוד יותר מזה.
 אבל נוסף לכך בכל טיסה שאני טס ישנן תחושות פגאס-
 טיות נוספות.
 ל. והן?
 י. הרי אינני טס כמו אותם תיירים המתיישבים בלוד ומגי-
 עים הישר לאילת. יש לי הרגשה, כי הכל פתוח לפני
 והנני טס לאן שאני רוצה. אתה מבצע ביצועים אקרוב-
 בטיים לולייניים, ישר והפוך.
 ל. וזה בכלל לא מפחיד?
 י. לא ולא. אבל יש תופעות אחרות. למשל, אם טסים הפוך
 ואז מקדם התאוצה הג' הנו הפוך. אין זו הרגשה נעימה

גור טייסים חושף שיניו

(ראיון — לובקה)

שלפנו את יזהר, על פגיו החיכניות ובת צחוקו התמימה,
 מחבורת בני התשחרות והנחחנו אותו ליד שולחן צדדי בעזרה.
 כמובן, זכות פרסום סודות צבאיים על כלים מעופפים, שמורה
 ל„במחנה“, אנו נעסוק באדם המעופף.
 ל. ובכן מה מצבך, כעת?
 י. גמרתי קור טיס.
 ל. מה זאת אומרת לאנשים פשוטים?

ביותר. לכן מתרגלים תמיד שבטן המטוס תהיה כלפי חוץ (ובטן הטייס כלפי פנים...) או מגיעים לג' חיובי. לפעמים מגיעים ל-7 ג' (!) פירוש הדבר שאני, כמו שאתה רואה אותי, משקלי אז 450 ק"ג.

ל. כן, אז אתה נהפך לחבוב קצת כבד. ואז מה?
י. אז אחת מצטמצם. הראש שוקע בין הכתפיים, הידים נדבקות לברכים, הרגלים למטוס והישבן לכיסא.
ל. ו...

י. לכן משתדלים מיד להתיישר ואם רק יכולים טסים גמור-נמוך... ולאט. למשל בנגב, אנו משתדלים לראות כל נמלה. אגב, האמהות מתוך הרגל אומרות תמיד לבניהם: "טוס לאט ונמוך". הן לא יודעות שזהו הדבר המסוכן ביותר.

ל. בכל זאת נשאל שאלה קצת יותר כללית: איך אנחנו לגבי יתר חילות האוויר בעולם?

י. לפי דעתי אנו על הגובה. פרט למטוס "פנטום" האמריקני, הרי המטוסים שלנו הינם בין המשוכללים בעולם. וגוסף לכך, הרי חשוב מי נוהג בהם. למשל, לירדן יש אמנם מלך טייס, אבל עד שהם יוכלו למירוים יעבור קצת זמן.

ל. עיקרו של דבר, גמרת ומתחילים חיים יותר רגועים?

י. לא הייתי אומר זאת. ראשית, איננו מפסיקים ללמוד וזה בכל יום.

שנית, טסים בכל יום. תראה, טייס חייב לטוס בדיוק כשם שפסנתרן חייב לתרגל יום-יום. ההבדל הוא שהפסנתרן תמיד בטוח ביכולת הפסנתר בזמן שבאווירון גם אותו יש לבדוק יום יום כדי להיות בטוחים שלא תהיה תקלה...

ל. איך החיים בטייסת?

י. טייסים זו משפחה אחת (המתחיל לטוס מתקשר לענין עמוק-עמוק ברגשותיו). האוכל שלנו טוב, אבל כל חשבו, כי בכל יום אני שותה ליטר של מיץ אגנס.

ל. ואיך היחס למכוניות?

י. כל טייס גם חולה אוטו, אך היחס יותר כמו לצעצוע ולא לדבר רציני כמו מטוס.

ל. כללית איך אתה מסכם את אשר מאחוריך ולפניך?

י. ראשית, צריך לרצות הרבה, מי שרוצה משיג.

שנית, היה קורס מותח ורב עניין. מקצוע מאוד מעניין. שלישית, תפקיד חשוב. אתה ממש מרגיש שהנך עושה מעשה רציני. רביעית, בכלל לא מפחדים. זה לא כמו בצניחה. אם מפחדים הרי זה מהמדריך שהוא בדרך כלל בחור טוב. נהנים מהטיסה וממש רצים למטוס. אמנם, בהתחלה כשנוחתים, נדמה לך, כי האדמה רצה יותר מדי מהר לקראתך, אך לאחר כמה פעמים מתרגלים לכך. חמישית, ולבסוף, רואים את כל הארץ כמפת תבליט נהדרת וחוטפים גם מבט לחוץ-לארץ. אני מקוה, כי אחיה קרוב לבית, אבקר פעמים די תכופות, אקרא חמיד בעיון ב"על התל" את המדורים, "מה נשמע בשדות ובבניה", ואוכל לבדוק מלמעלה האמנם נכונה האינפורמציה המתפרסמת בעלון.

ומכאן התהפכו היוצרות. המרואיין הפך למראיין. ללא כל אזהרה, קיבלנו מטח שאלות סילוניות על העיתון בקיבוץ, מתכונתו, צורחו וכו'. ספק אם ענינו ליזהר תשובות מזהירות, אך לחשנו אותן בטון של... סודות צבאיים.

(מתוך "על התל")

מכתב מגבי

שלום לד יזהר!

הרשה נא לי לברכך ברכת "חזק ואמץ" וללחוץ את ידך חזק-חזק לרגל הצלחתך.

יודע אתה, היה קשה לי לקבל את עובדת הליכתך לטיס. פשוט זה לא נתפס אצלי שיזהר ילך לטיס וישקע שם עד צוואר. דווקא יזהר... שכליךך האמנותי בו וציפיתי ממנו בשטחים אחרים לגמרי...

מכתב משרה

אורנים, 1.11.66

ליזהריק החביב שלי, הרבה הרבה שלום!

לאחר השיחה בינינו, בצהרי אותו יום, חשבתי שוב עד כמה אנו מאושרים כהורים, אשר יכולים כך לשוחח עם הבנים ללא חיץ.

אינני משלה את עצמי שאפשר על הכל לדבר וש אפשר הכל לדעת, סוף־סוף האדם אינו מגלה אף לעצמו את הכל. הוא דוחק הצידה דברים בעלי חשיבות, הרחק, עד עת מצוא, או עד עת לבלוי מצוא...

ימים רבים התהלכתי בשמחה בלב. הכל רונן בתוכי. חבל שאין ביכולתי לתת קולי בשיר, כפי שקולך בוקע ופורץ כותלי המקלחת... שמחתי, אם כי דובר על קשיים. על מועקות. על חיפושי דרך ולעתים על הרגשת אין מוצא.

יזהריק, ידעתי כי לא בנקל אתה מפלס נתיב. ולא רק משום שהדרך כה לוטה בערפל, אלא לעתים משום שאתה הנך כל־כך בהיר מבט.

צחקתי כאשר סיפרת לי ש„העומרים“ שלך שואלים תמיד, כיצד זה ניתן לאדם אחד להשיג הכל בקלות שכזו? ואתה אמרת לי אז: „הם אינם יודעים עד כמה אני משלם עבור הכל את מלוא המחיר“.

ידעתי, יזהריק, את המחיר ואת חריקת השיניים. אלא ששינינו יודעים היטב את ערכם של דברים המושגים תוך מאבק. אני צופה, כתמיד, באמונה שתמצא גם הפעם את דרכך הנכונה. וכל אשר תעשה הרי ברכחנו נתונה לך מראש.

רציתי הפעם לגעת בעוד נקודה אשר בוודאי תאמר: „מדוע את מקבלת הכל ברצינות שכזו?“

זה אודות אותה הערה חייכנית שלך: „אני עושה הכל על מנת להצליח בטיס“. כאן יש, אולי, הבדל בין רצונותיך לרצינותי...
אין, יזהריק, גם כאן מקום להפרדה בין הדבר שמספק אותך, שממלא אותך תוכן רב, לבין הרגשתי אני כאם. בוודאי

...וכמובן שבדרך הטבע מגיעות שמועות וידיעות על כך ש„או שלא גומרים או שגומרים ועוזבים את הקיבוץ, או שנמצאים במתח מתמיד עמו“.

ופשוט — היה קשה לקבל את העובדה שתחסר לנו. תחסר לנו במשך חמש שנים תמימות. ו... מי יודע מה הלאה.

אך לזכותך יאמר, שלאט לאט הצלחת, אף מבלי משים, לשנות תחושות, רגשות מחשבות אלו מתוכי ולהעלות אחרות. אלה הראות בראש ובראשונה את האדם. על תכונותיו וסגולותיו המיוחדות ועל דרכו בחיים.

והנה ראיתי שלא נשבר הקנה, כי תוך כדי כניסה לטיס לא איבדת ולו נימה מדמותך הקודמת. להיפך רק העשרת אותה בחוויות ורשמים חדשים, תוך המשך עיצובה וגיבושה.

אינני בא לחלק לך סתם שבחים, כדי לצאת ידי חובה. אומר אני אשר בלבבי, ומאוד אקווה, כי קלעו דברי למטרה וכי עליתי, כמו שאומרים, על הגל שלך. אולי ישמשו הם גם לך חיזוק בדרכך, למרות כל המכשולים מבית ומחוץ. תמשיך להתמסר לטיס ובו בזמן להיות קיבוצניק שרוף ויותר מזה „שמוצניק“ שרוף. בשביל להיות שרוף, דרוש לדעת הרבה ולהיות רבי־צדדי ומעמיק, אך בכל זאת דרושה גם אמונה. גם אותו זיק שבלעדיו נהפך הכל למצוות מורים מלומדים. לך, בעצם, איני צריך לומר זאת. „אדם לכל עת“ — זוהי אולי הסיסמה החשובה ביותר.

שלום והלתראות מגבי המבלה בשמירה על גבולות ישראל.

11.11.65

ליזהר, כסיימד תקופה מאומצת, עלה והצלח!

מסתבר שאתה טייס טוב, ובסופו של דבר, אח טוב — באמת! המשך בדרך זו (בטיס).

שלך
שלומית

המרא והצלח בן!

חשוב מה היתה ימערכת המחשבות וההרגשות, אשר קבעו את ההכרעה בשלביה השונים) וראינו שאתה שלם רגשית, הכרתית, מצפופנית, מרגע זה לא היה כבר הבדל בין הטוב עבורך והטוב עבורנו. אנחנו תמיד אתך, יזהריק, המרא והצלח בן!

שרה

שאתה מזכויות היסוד, ממניות היסוד של אם זה להיות חרדה, על שום היותה אוהבת ולא משום היותה אם. חרדתי ועודני חרדה. זכות לגיטימית זו אני מנצלת עד הסוף. אם כי, נדמה לי, לא לרעה. זה אינו מפריע לי לפעול ואינו מונע, כך נדמה לי, את חופש פעולתם של הבנים והבנות שלנו. אולם, יזהריק, ברצוני שתדע, מהרגע שהתברר לי שאתה שלם עם הליכתך ליחידה זו, הרי גם אני שלימה עם זה. לא רציתי ולא יכולתי לקבל כעובדה הליכה לחיל שהוא נקבע מראש (ובודאי ישנן סיבות לכך) כחיל התנדבות, מתוך שנקבעת לזה ע"י אחרים, שנמצאת ראוי לזה. אם אחרים אינם מסוגלים לבצע זאת אתה חייב. הפעם לא יכולתי לקבל זאת כך — משום שמהותו של חיל זה מחייבת הזדהות ורצון אישי. וגם משום שנראה היה לי שיותר מדי היו בנויים חייך על ההכרח לעשות מה שאחרים אינם עושים. מעט דברים עשית משום שרצית לעשותם. הנה דווקא על הצורך ועל הנגינה נאלצת תמיד לוותר, אלא אם כן זה היה קשור במסיבה או הופעה... אינני אומרת שהיית חסר שמחת-עשייה, שמחת-חיים, סיפוק מעצמך, אלא שעובדה זו שהיית תמיד חייב לעשות את אשר מצפים ממך, להיות בהתאם לדמות האידיאלית שציירו עבורך, נראתה לי מכבידה מאוד ומותחת מדי. אם כי שמחתי לראות שאתה עומד בזה ולא בכדי עומסים עליך העול. בסופו של דבר טוב לך בהיותך טוב כל כך.

אולם כל זאת כאשר הולכים על אדמה מוצקה. אדמת חצור. משוטטים במרחביה העצומים והאוהדים כל כך. אך לטוס במרומים, כאשר אי-אפשר לעמוד רגע ולנוח, אי-אפשר להשתתות ולמחות אגל זיעה, אי-אפשר להעצר לנשום נשימה ארוכה ולחייך ולומר — יהיה טוב... כאשר אין אדמה מוצקה מתחתך ומסביבך מרחבי-אל רחבים, היה נראה לי כלי-כך קשה לקבל שגם כאן, גם הפעם, נבחרת בין רבים ומי שהוא סוף-סוף צריך להמריא.

וכאשר אתה חשת שאתה חייב ללכת, וכאשר הקבוצה והקיבוץ אמרו לך כי אתה רשאי לחתום, רצינו אנחנו שתדע שאתה רשאי גם לא ללכת לחיל זה, וכי נכוננו לך משימות רבות אחרות ומכאן, אולי, הסתירה המדומה.

יזהריק, מהרגע שהכרעת את הכרעתך אתה (וכאן כבר לא

תורת של ה'אית

מכתביו של יזהר

2.6.67 חצור

אורי שלום!

מוזר לחשוב שהגה בימינו-אנו אנחנו עומדים ממש בפני מלחמה ולא פעולת תגמול קטנה או תקרית. מלחמה גדולה שאולי בעוד עשרות שנים תראה כמלחמת שחרור או סיני גדולה, השד יודע.

מוזר משום שמעולם לא התייחסנו כה ברצינות להכרזות של שכנינו והם, משום מה, התייחסו להכרזותיהם בכל הרצינות. הם חושבים באמת ובתמים למחוק אתנו מעל פני המזרח-התיכון. ועד כמה שזה נראה מס'שפתיים ודברי שחצנות — זה כך. וזאת מוכיח נאצר בימים אלה, ממש בימים אלה.

עד כמה שאני התרשמתי יש בציבור פחד גדול מאוד מפני מלחמה. עצם המלה הזאת מרעידה עם שלם. וכל הסימנים של תעלות, ניירות-דבק על החלונות, גברים ב"אי-שמים" הכל מראה מלחמה והאנשים פוחדים. ומצד שני אותם "אי-שמים" אלה שאני מכיר, מחכים למלחמה ולא משום שהם רואים בה משחק. הם רוצים להלחם (ובלי פרוזות) באוייב שנראה כה מוחשי, כה מאיים ולמרות הכל חסר סיכוי לנצח.

ואולי טוב שכך הוא המצב, שאלה הצריכים להלחם רוצים להלחם. בסך הכל הרי כולם רוצים שלום, אפילו גדולי הרברבנים. אך כאשר המלחמה קרובה ונראה שאין מוצא ממנה, רוצים להלחם. להלחם משום שיש על מה ולמען מה.

בלי כוונה הרבצתי פה כמה גרמים של ציונות, אך לא נורא? ואצלכם? חיות הנגב ועופות המדבר. איך מצב הרוח?

אצלנו לשבת ולחכות זה אולי מעצבן, אך נחים טוב ואוכלים טוב. בבית חם ובתאורת חשמל. ואתם לבטח אוכלים את כל חולות המדבר. מה יהיה?

אורי, אם מותר לי לנחש הרי שלא נותר עוד הרבה לחכות. נראה שהכל הולך ומסתיים וההכרעה קרבה ובאה. יש אומרים, כי את השבת הבאה לא גבלה כבר בחיבוק ידיים. אורי אסיים בלילה טוב ולהתראות.

יזהר

3.6.67 מוצאי-שבת

שוב, או ליתר דיוק, עדיין אנחנו עומדים לפני ולקראת... ושוב מתגלגלות המחשבות על המלחמה כיצד ואיך ומדוע ומתי... יוצא להסתובב קצת ולפגוש אזרחים, או כפי שאומר אשכול "את העם", ולראות עד כמה הם חרדים ממלחמה. עד כמה מושג זה נקשר עם הרס, שוד, ביזה ועוד הרבה דברים נוראים. לעתים נראה לך קצת מגוחך, מדוע הם כה מבוהלים, כי הרי אתה וחבריך כה בטוחים בסוסי הפלדה ומשוכנעים שכזאת לא יהיה. להיפך, אם תבוא מלחמה ונראה שאין מנוס ממנה, הרי תהיה היא מלחמה של נצחון ולא של תבוסה...

ובנושא זה סיפורון נחמד. אחד החברה שלנו הסתובב בחוצות העיר הגדולה ת"א עם נערתו והנה עוברת על ידם קבוצה של אנשים והוא שומע אותם מפטירים: "מה היא הולכת עם טייס בימים כאלה"..." מצחיק? אותי זה עדיין מצחיק.

9.6.67 שבת

עברו חמישה ימים של לחימה, והכל עדיין כליכך מבולבל, לא ברור. הכל נראה כבחלום, שאולי נתעורר ממנו ושוב הכל יחזור לקדמותו.

אך חלום לא חולמים חמישה ימים ומסתבר שזו המציאות והמציאות הזו כליכך לא מציאותית, כליכך אגדתית שצריך יהיה הרבה זמן, מחשבה, סיפורים וניתוחים כדי להבין ולשלוט בכל התהפוכות, המלחמות, הנצחונות והכיבושים האלה.

4.6.67

מכתב להניכה

... קצת מרחם אני עליכם, שצריכים אתם בימים אלה לשבת

האות ניתן — המלחמה החלה

ושנית קצת ד"ש מהחזית. נראה כי הנצחון הוא מעל לכל המשוער וקשה להאמין ולהבין כיצד הכל התרחש.

למרות הכל היו כנראה קרבית קשים בירושלים ובסיני. לאחר שהשגנו עליונות אווירית השתדלנו לעזור ככל האפשר לחברה על הקרקע ומסתבר שזה עוזר.

אחת החוויות הגדולות היתה המיתלה. לראות את המיתלה מלאה שריון מצרי ולהכות בו על ימין ועל שמאל, ולראות הרבה עשן ולדעת שזה האויב שהוא נראה כה אומלל, מובס ובורח. בקיצור הרבה חוויות לעתים גם קצת אכזבות ורגעים קשים. אך בקיצור נצחון מסחרר!

בנדה, שוב, שתהיה בריא ולהתראות בקרוב „בחצור הבנויה“ יזהר

13.6.67

ושוב על חברים שנפלו... אמת, קשה. והארץ כולה אבלה. בכל מקום דמעות ועצב מהולים בשמחת הניצחון, אך מעולם לא אשכח מה שאמרה האם שבנה הטייס גפל... „בשביל מדינה משלמים

וללמוד. כי מי יכול להתרכז בלימודים על ימי הביניים, כאשר עצם קיומנו מוכרע לנגד עינינו? אך כדי להמשיך להתקיים אסור להפסיק בחיים הנורמאליים. צריך ללמוד, לעבוד כאילו לא קרה דבר. קשה, אך צריך להתאמץ...

ימים קשים עומדים לפנינו ומי יודע כיצד יתרחשו הדברים, ומה יהיה אחרי הכל. טוב לנו שאנו בוטחים בכוחנו ומאמינים בלב שלם בנצחוננו. כולם מפחדים ממלחמה. כי מלחמה משמעותה הוס, משפחות שכולות ועוד הרבה דברים גוראים. אך לעתים זהו הפתרון האחרון שנותר לעם החי 20 שנה תחת איום של השמדה. כאשר המלהמה היא הפתרון האחרון, יש להלחם למרות הכל ובכל הלב. ושיהיה טוב. הפעם נאמת שיהיה טוב — ולהתראות.

8.6.67

בנדה שלום!

חבר הקיבוץ — קצין צני-
חנים. נפצע בשעות הרא-
שונות של המלחמה.

ראשית, החלמה מהירה ושתהיה בריא!

ואת יצאנו חיים מהכל וזו הרגשה טובה. הרגשה שעברנו הכל בשביל
מה שהוא חשוב וכדי להמשיך לחיות...

16.6.67

השעה 1 אחר חצות. ¹

בכל מקום שאתה עובר בקיבוץ נשמעים הציזובטים על
המלחמה. הקיבוץ שלם. כולם שלמים. כאילו לא קרה דבר ובכל זאת
רק תמול-שלושום היתה פה דאגה שקשה לתארה. היתה מלחמה
שקשה להבינה ונפלו רבים שקשה להספידם. אך העולם כדרכו,
חוזר לחיים השיגרתיים. ומה שנותר הם הסיפורים והמעללים...
ובכל זאת עדיין לא נגמר הכל. עדיין המאבק בעצומו.
ועדיין המשקע של שבוע זה משפיע... המלחמה נגמרה. כולם
חזרו הביתה — כביכול, ימים של נחת למרות החללים הרבים כל
כך. כי למען משהו חשוב נפלו והמשהו למענו נפלו הושג —
אך לי אישית חסרה עדיין האפשרות שאוכל לספר על הכל, להזכר
באותם רגעים מרגשים שלפני ובזמן ואחרי הגיחה, וסתם לפטפט
על חולין ושגרה ולספר ולהזכיר את אלה שלא חזרו... וכמו הסיפור
על החייל שאמר: „המפקד, לא שאני לא רוצה, אני פשוט לא
מסוגל” — — —

בדם...“ ואולי אמרו זאת רבים אחרים לפניה, אך היא אמרה זאת
ברגעים הקשים ביותר. ברגעי הבשורה הנוראה, כי בנה איננו עוד...
והכל נראה כל-כך משונה והמלים מתאימות לסיפורי תהילה
על מלחמות שהיו ואתה אינך מאמין... שגם היום, שרק אתמול
היתה פה מלחמה. שדור שלך וחבריך גיבורים ממש כמו בסיפורים.
ש„להגן על המולדת“ זה לא שורה משיר ישן. זו ממש אמת פשוטה.
ואלו אולי המלים הכי פשוטות, הכי צנועות שרק אפשר לומר על
מה שהיה.. יקח עוד זמן רב עד שנבין ונספר סיפורי גבורה.
הספקתי הרבה לשותק. אינני מסוגל עדיין לספר. הכל טרי
כל כך וגם עצוב.

לספר שאני גיבור — זה מצחיק. לו יכולתי לעמוד מהצד
ולראות את כל המלחמה ואז לבוא ולספר על אותם לוחמים, כי אז
זה פשוט לשבת ולגולל מעשי גבורה. אך מסיפורי שלי? הכל כל-
כך פשוט. הכל נעשה כפי שנאמר וכפי שתורגל, כפי שהתאמננו
וידענו שכך זה עלול להיות... היה ברור שמוכרחים להתעלם
מדברים רבים ולטוס, לטוס ולטוס.

הייתי רוצה שיהיה זמן וחשק לגולל לאט לאט את שהיה.
אולי יוחר בשבילי מאשר בשביל סיפורי מלחמה. ואין הזדמנות —
בינתיים צריך לנחם אחרים... ובסך הכל לא נורא כל כך, כי בכל

אזרחים במדים

הנוער הזה...

4.7.67

— ישבתי עם מזכיר הקיבוץ לברר עניינים של עתיד — חתימה של כמעט שנתיים נוסף על חמש הראשונות... ואני, שאינני שלם כל כך עם זה, צריך להחליט, צריך לשכנע אחרים... כולם מבינים, ובכל זאת רוצים שאחזור מהר הביתה. וסיבות לכך — אלה המפעל מחכה, החטיבה הצעירה מחכה. כולם והסבריהם הצודקים. אפילו אני אישית מחכה ורוצה מאוד לחזור מהר הביתה... אולם מסעמים שונים של התפקיד, שהוא חשוב בהרבה ממה שאפשר לומר במלים הנראות גבוהות וחסרות טעם... של חלום ושל שאיפה להגיע למעולה ביותר ולטוב ביותר — החלטתי להוסיף עוד שנה ושמונה חודשים לחמש השנים הראשונות...

16.7.67

— שוב „מתחממים“ אויבינו. ושוב אש, פצועים והרוגים. ולשם מה כל אלה? רצתי מעיר הקייט הצפונית נהריה — דרומה... אך למרבה הצער, אם אפשר לומר כך, אחרתי. נותר לי רק לשמוע סיפורים וחוויות של אחרים...

מזור, המלחמה עברה, כביכול, כל אחד מאיתנו זכה להיות שותף בקרבות רבים, בחוויות, סכנות ושבחים שלאחר המעשה. כאילו שבענו קרבות, לפחות לשנים הקרובות, והיו כולם רגועים יותר, ותורניים יותר... אך הנה לא עברו אלא שבועות מספר ושוב רוצים כולם לטוס ומוכנים להלחם אם יהיה צורך בכך. והרי כיום כולנו יודעים היטב את הסכנות הכרוכות בכך, ובכל זאת לא מוכנים להיות בצד. לא מוכנים להפסיד, ולו גיחה אחת. מדוע?! כשאני מנסה להסביר לעצמי מדוע אני מוכן לוותר על ימי הנופש, על טיולים, על הכל רק כדי לשבת קרוב לבסיס ולהיות מוכן ברגע שיהיה צורך להפעיל את חיל האוויר, הריני מוקף משפטים כמו „להגן על המולדת“ — והם נראים מפוצצים מדי ופחות מדי ממדויים. אך נצטרך, כנראה, להתחיל להאמין שאמנם זה כך, שאהבת המולדת היא מעל לכל, שההרגשה בחשיבות עצם קיומנו כאן, או יותר נכון — קיומנו בכלל מושרשת בכל אחד מאתנו ואולי בתת-ההכרה.

גועים בליווי דאגה וחרדה, למד לדעת, שעם הזמן הכל עובר ועוד לא מספיקים לומר ג'ק — וחוזרים הביתה! גם אני זכיתי לתקופה של מחוץ לבית ואינני מצטער.

אם כי אין לי כל טענות לגבי הקרבה לבית, להיפך, מזלי שזכיתי לקרבה כזאת, ובכל זאת להיות קצת באיזור אחר, אין זה רע כלל, בעיקר כאשר ברור לך שזה לזמן מוגבל מאוד.

בקיצור, אורי, אני שומר על מירה (אשתו של אורי — המע.) ואתה תמשיך לשמור על המולדת...

וזכור, תמיד כשאתה רואה פגז רודף אחריו, אז וזו הצידה, ותהיה בריא, יא אחי!...

12.8.67

— שבת אחה"צ. חזרנו מהמפגש המסורתי של כל "הנוער" על גדותיה של הבריכה — פגישה, אבטיחים, גלידה.

ביום ששי לפני שנסעתי הביתה הספקתי עוד לטוס טיסה אחת וס"ה יש לי כבר בארנקי שבע טיסות מיראז', מהן ארבע סולו! ממש ממש סולו! המיראז' "בחור טוב" — בחיי!

כאשר טסנו במבנה מכונס של שלושה "שחקים" מעל למפרץ חיפה, נזכרתי לרגע באותן טיסות ראשונות של מבנה מכונס בפוגה ובאותן טיסות שלא הבנתי כיצד אפשר בכלל לטוס במבנה מכונס... והנה, אותו ליצן של און, יושב במיראז' וטס לו במבנה מכונס... ממש לא להאמין... ובבית, נחמד לחזור הביתה, ובעיקר אתה, שהיית יום יום בבית, מתחיל להגיע קצת פחות, ועל כך עוד נוסף "בז" מסורתי של כל יום ר' בשעה שלוש אחר הצהריים עם פייפר מעל לבית.

וכולם כבר יודעים, שהנה אתה בא...

כל אלה הם באמת הנשק הסודי של צ.ה.ל. עוד מימי הפלמ"ח... וזה נראה כליכך מליצי לבוא ולומר דברים כאלה, היום כשרק תמול-שלושום היתה הארץ כולה משמיצה את "הנוער הזה", דובר על מהגרים, "על מסיבת סיום למדינה"... והמון, המון שכו' אלה, ומסתבר שמשוהו נטוע בכל לב יהודי ואי-אפשר להסביר מהו... 29.7.67 — מוצ"ש

— הלימודים קשים ומעניינים. צריך ללמוד בעליפה ולהבין מערכות שלמות ולדעת נתונים שונים. את יום השבת ביליתי בלימודים, אם כי די קשה לשבת בבית וללמוד במקום ליהנות קצת מהשבת, מהשמש, מהבויכה וסתם מ"החברה ליצים"... אך אני אצטרך עוד לנצל ללימודים את הערב כולו ואת הלילה כולו.

5.8.67

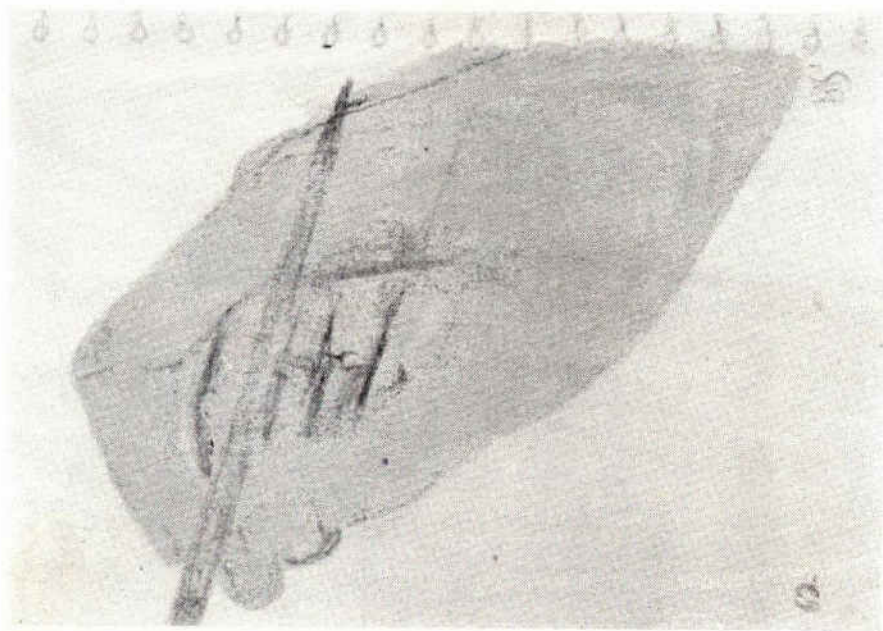
(לאח הנמצא במילואים)

לאחי שלום!

לפי חשבון פשוט, אתה כבר מבלה כשבוע במרחק כמה מאות מילין מכל מרכז אורחי יהודי. בוודאי משעמם קצת. אך מה אין עושים למען המולדת?!

קיבלנו קצת ידיעות על תפקידך ומקומך ומשתדלים לזהות ולאחר את המקום במפה, מקשיבים לחדשות ושמהים על כל הסכם של השחיית השיט בתעלה וכל מיני הסכמים אחרים. ואצלי — עוד הכל לפני. למדנו שבועיים ואפשר לומר, שידועים כמעט הכל ואפשר כבר להתחיל לטוס — כך שעוד קצת סבלנות ואוכל לומר לך בדיוק מה ההרגשה על מטוס כזה (הכוונה למיראז' — המע.).

לומר את האמת — מתגעגע אליך. כשבאים הביתה בסוף השבוע ואתה אינך — מתגעגעים. אך מי שעבר מלחמות כאלה וגע-

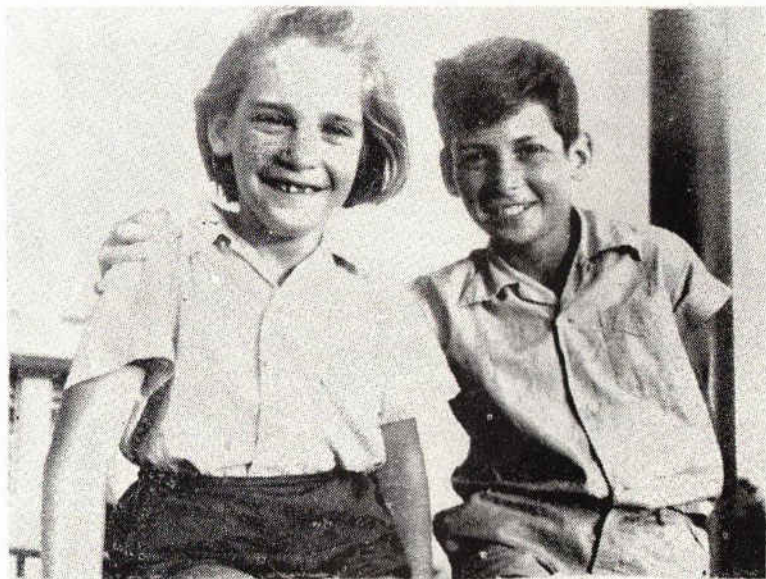
„וידי עשתה כל יום בכל המעשים
הקטנים הטווים את מטווה החיים הגדול...”

(רישום של יזהר)

שובב פעם — שובב תמיד

אחי הטוב

יא אחי!

גדלנו

נהיה גדולים

היה קשה,
קשה לומר...

רב-שיח של „עומרים“

כל זמן ההדרכה שלו בעצם... האישיות שלו... ולא היו חוויות מי יודע מה, ככה חוויות גדולות יותר.

אמירה: היה ואולי את לא זוכרת.

שלומית: המיוחד שבו היה כל האווירה סביבו, שהוא היה... בעצם, הוא הקרין תמיד מהאישיות שלו, ולא היה איזה מבצע מיחד או משהו שאפשר ככה ממש שיהיה חרוט בזכרון. כן, בטיולים ובכל הדברים שהוא עשה... תמיד היה כל העידוד, בכלל כל ההכוונה של הקבוצה היתה תמיד על-ידי שיחות, על-ידי שכנוע... על-ידי שיחות שקטות. לא היו לו אילו מבצעים גדולים במיוחד.

אמירה: מה זאת הדרכה? לא מבצעים גדולים!

שלומית: כן, למשל, אני אספר איזה מקרה שקרה לי איתו, שוודאי כבר סיפרתי: „באחד הטיולים היינו צריכים לעלות על טרסות... זה היה על הר הטייסים. היה סיוט גורא. היו טרסות של מטר גובה... הרבה מאוד טרסות... והיה חום גורא. אתם זוכרים? ראש הטיול שכח את הדרך התחלנו לעלות על הטרסות וממש היה קשה. כל

היה קשה להתחיל. ישבנו „עומרים“ מעטים בחופשה מהצבא. חסרו רבים להוסיף חוויה, התרשמות, זווית ראייה, אהבה משלהם. חסרו להדבקת גופך אישי של כל אחד ואחת ממרכיבי החבורה שהוא, יזהר, היה לה למדריך, לדמות אחריה נמשכנו.

הרגשנו שצריך להתעלות מעל לכאב העצור, לעשות עצמנו, כביכול, קלים, כמדברים בשטף של זכרונות טובים בלי שכל רגע יספח על המצח להזכיר...

היה קשה. קשה לומר: „עכשיו אני זוכר רק את שהיה כשהיה. עכשיו אני מסתיר את הכאב והופכו לצחוק שובב של זכרונות...“ אך אט-אט החלו לזרום זכרונות, המיות לב... רצינו לזכור אותו כפי שהוא, מאוד כפי שהוא ולא אחר. מתוך כל שבריר זכרונות עולה חלקיק נוסף, ולו קטן ממרכיבי אישיותו הנפלאה. ולנו, הזוכרים מאוד, פי אלף תגיד כל מלה. ...וכך סיפרנו:

שלומית: לא היו לנו איתו הרבה חוויות גדולות. זה היה כל הזמן.

טרסה היתה כמעט יותר גבוהה מאתנו, והיה קשה מאוד לעלות. ואז הוא, יזהר, אני זוכרת טוב מאוד איך הוא נתן לכל אחד מקל ואחד הלך וסחב את השני. הוא עבר ככה ממש מאחד לשני. אני כבר כמעט נפלתי ורק בגלל חיוך אחד קטן שלו ומילת עידוד, אפשר היה להמשיך את העוד-כמה מטרים ולהגיע עד הסוף. כי כמעט כולם הגיעו לאפיסת כוחות. בסוף גם הוא אמר שאפילו לו זה היה קשה. כן, אבל הוא המשיך בכל זאת תמיד לחייך, להגיד, לצעוק. זה בעצם מה ש... לדעתי, מה שאפיין את כל ההדרכה שלו. העידוד היומיומי הזה, הדאגה לכל אחד. החיוך שלו שתמיד היה בכל מקום.

ברוך :

זה היה בירושלים, באותו מחנה נודד. היה לנו משחק בין כל הגדודים. אנחנו התקפנו מחנה שמעל נחל שורק. בסוף ההתקפה, כשעמדנו לחזור, התברר שעופר (הוא היה המלווה שלנו) הלך בדרך אחרת. הוא הקיף את ההר וחיכה מן הצד השני. היה צריך לשלוח מישוה שילך אחריו, יקיף את ההר, יפגוש אותו ויחזור איתו למחנה בהר הטייסים. יזהר ואני הלכנו לחפש אותו. הלכנו והיה חם מאוד וקשה. את עופר לא מצאנו וירדנו לכביש בנחל שורק. כשהלכנו על הכביש לכיוון המחנה, הופיעה מאחורינו מכונית שנסעה בכיוון ההליכה שלנו. הרמנו יד לעצור אותה, אך הנהג סימן לנו שהוא עוצר בקירבת מקום. חלף על פנינו, ואחרי-כך ראינו אותו נעצר. ואני זוכר שיזהר אמר אז: "אילו היה יודע עד כמה כל מאה מטרים היו עוזרים לנו עכשיו!" הגענו להר הטייסים והיינו צריכים לטפס מנחל שורק לפסגת ההר כדי להגיע למחנה. אחרי המשחק וההליכה ובגלל החום היה קשה מאוד לטפס על ההר הזה. יזהר

זיוה :

לא ניסה לעודד אותי במלים ולהמריץ. לא דיברנו כל הדרך, אך הוא הקפיד ללכת כל הזמן קצת מאחורי, נתן לי ללכת קדימה, לבחור את השביל, ובאמת היה לי הרבה יותר קל... הרגשתי כאילו אני יותר חזק, הולך לפני המדריך וכך הגענו.

היה לו גם איזה מין חוש תושיה שכזה. בכל מקום... אני כל-כך זוכרת ב"יום הקופים" (אני מאוד התרשמתי מזה) כולם התחלקו לחוליות, עבדו ובקושי הקימו את הסוכות. אני זוכרת שהסוכה שלנו כמעט והתמוטטה. והוא לבדו שם עשה לו איזה... איפה-שהוא גבוה... איזה משטח כזה. ככה אחת-שתיים סידר לו במקום, אילתר משהו. היה פנאסטי איך ישב למעלה וככה הסתכל על כולם. תמיד, בכל מקום הסתדר.

גדעון :

בקשר לחוש התושיה שלו נזכרתי שפעם... כשיזהר נכנס להדריך עשינו מחנה איתו ועם רותי, מחנה החלפת המדריכים. בנינו כמה מיתקנים ובין היתר בנינו גשרי חבלים מעל הוואדי. היינו צריכים להקים את הגשר ולצורך זה עשינו, נדמה לי, איזו רפסודה קטנה או משהו שהיה צורך בחביות ריקות שיצופו על המים. נו, ואחת החביות התחילה להתמלא מים. היה צורך להוציא אותה מהוואדי ולא ידענו איך לעשות זאת. יכולנו לגעת בה, אבל לא היה מקום להאחו ולמשוך אותה החוצה. היו שם "טובי המוחות" של "עומר" וגם הם לא מצאו פתרון, כיצד להוציא מהמים את החבית המלאה. עד שבא יזהר וככה מהר ובלי לחשוב הרבה מצא פתרון פשוט. הוא לקח מקל באורך של עשרים סנטימטר קשר באמצע חבל והכניס את המקל דרך החור שבחבית. אחרי-כך איון את המקל בתוך החבית שלא יוכל לצאת ונתפס בה. החבל היה קשור למקל, וכולנו

לקחנו אותו ו... היה הופ משכנו את החבית.

שלומית: אתם זוכרים איך מ. מתה מפחד לרדת באומגה? איך הוא ממש... שעה שלמה עמד לידה עד שהיא הצליחה לרדת. הוא לא הרשה לה לוותר, הוא לא ויתר לה על זה ובסוף הוא הצליח. זה שוב אחד הדברים שלו... שתמיד היה מעודד, תמיד מנסה לעזור ככה ולדבר.

דווקא אותי בטיולים גורא הרגיו שהוא הרבה פעמים היה הולך בצד עם החברה שלו מסמיגר ההדרכה. היה תמיד מביא... ככה היה מצוייד טוב. הולך בצד, מטפס שם על הרים. ולפעמים זה הרגיו אותי. אבל הוא עשה לנו מוראל טוב. פעם... אני לא זוכרת באיזה טיול... ישנתי אז, הוא הזמין מישהו לספר לנו... אני לא זוכרת באיזה טיול... ישנתי אז, הוא הזמין מישהו לספר לנו...

זיוה:

גדעון: כן, דרוזי. בסיום "פסגות הגליל"...

זיוה: באחת בלילה בערך... יוני ואני לא התעוררנו. יזהר בא, העיר אותנו וסיפר שהיה מאוד מעניין. כעסנו עליו... והיתה איוו מריבה בין הבנות, אז הוא לקח אותן הצידה, והשקוט את הרחות...

טליה: זה הוא שיצא לפטרול עם הבנים במחנה הנודד, נכון? היו הרבה סיפורים מאז, מהפטרול הזה.

אורן: הוא לא הסכים שנאכל משמש בדרך. המטע היה של ערבי. ברור שבסוף גם הוא אכל...

יובל: את החוויה הכי יפה איתו לא סיפרתם. אֶקיצר, בטיול... איך זה נקרא? עין־גדי... חיכינו מערב היום האחרון של הטיול עד הבוקר ואז היו צריכים לקחת אותנו הביתה במשאיות. חיכינו וכולם היו מיואשים ומיובשים, כי המכוניות לא באו. אֶקיצר, יזהר תחבל לו פתאום איזה תחבולה: "כל מי שרוצה להתרחק, קדימה אחרי".

בחישוב מהיר הוברר שגעשה את הכל בריצה. כי היו כך וכך קילומטרים. התחלנו לרוץ כולם, בנות ובנים. רצים, רצים עד שלבסוף הגענו ליס־המלח. היה שם באמצע המדבר איזה עץ בודד עם שני עלים. ויזהר אמר: "משמאל הבנות, מימין הבנים". כך לבשנו בגדי ים ונכנסנו בשאגה למים. צפנו משך שניה, הצטלמנו ומיד יצאנו. כל אחד אחז במטלטלים שלו. יש להזכיר שג. התרחץ במכנסי בנות... אחר כך התחלנו בריצה לכוון המעיינות. כשלתע מגיחים בשורות "בני עקיבא". כאן הגיע הרגע הדרמטי. "הדוסים" אסור היה להם לראות בנות ולכן שמו את הידים על הפרצוף כשהם משאירים רווחים מתאימים בין האצבעות ומסמיקים. אך נכנסנו למעיינות (כמובן הצטלמנו) מיד הלכנו להתלבש וחזרנו בריצה. כל זה היה לאחר שראש הטיול לא הסכים אפילו שגדוד אחד ילך ליס־המלח להתרחץ במעיינות בגלל קוצר הזמן. אבל יזהר אמר שאם כבר הגענו ליס־המלח הוא לא מסכים שנוותר על החוויה הזו. עשינו את הכל בלי שראש הטיול ידע. ואני חושב שרק בגלל חווית הרחצה אנחנו זוכרים את הטיול.

זיוה:

פזמונים... כשהיינו מציגים פזמונים תמיד היינו אובדי עצות. "דביר" — יזהר היה מחבר להם כל מיני תנועות יפות כאלו כמו של "התרגולים". תמיד הם היו עושים משהו ו"עומר" רצו לחקות אותם. כשעשינו להקת פזמונים היינו עומדים כמו "לימכים" עושים תנועות בידים פה ושם ולא מצליחים לעשות כלום. ברגע האחרון תמיד היינו קוראים ליזהר. הוא היה ממציא לנו... לא, בהתחלה הוא היה אומר שזה לא בסדר שאנחנו... שהוא לא צריך לעשות...

גדעון:

לא נכון. תמיד היינו מסתדרים איכשהו בעצמנו. הוא לא עשה לנו הרבה פזמונים.

יפה : זוכרים שהלכנו הליכת זיקית על חבל ליד האקליפטוסים ? רוני :

י. נפלה. עזבה שתי ידיים ו-"פלאטה" על הארץ.
 הפסיקה לנשום...
 גרעון : יזהר בכלל לא איבד את העשתונות...
 זיוה : אבל הוא עשה את המעשה ההפוך בדיוק.
 מליה : הוא רץ ומיד התחיל לעשות, אבל עשה בדיוק את ההפך
 זיוה : ממה שצריך... עשה לה תנועות בידים.
 גרעון : הוא בכלל לא התרגש והשכיב אותה מיד על הארץ.
 אנחנו נורא נבהלנו... אני זוכרת... והוא מיד הרגיע ככה...
 גרעון : אתם זוכרים את התעמלות הבוקר ? בגללנו הוא היה
 צריך לקום בכל יום להתעמלות... להראות לנו דוגמא
 אישית.
 זיוה : כשהיה ב-"גבעה" (גבעת חביבה) היה כותב לנו מכתבים.
 אנחנו היינו מעבירים מכתב בשעור וכל אחד היה כותב
 משהו. חוץ מזה גם הבנות כתבו לו מכתבים.
 גרעון : נסענו פעם ליד-מרדכי לפגישה, זוכרים ? חזרנו בלילה
 עם הטנדר. אני ישבתי לידו... שם בקצה... התחלנו לשיר
 כולם. שרים, וכל אחד ככה לעצמו שר משהו אחר,
 שר כל מיני וריאציות. אני שם לב שכל פעם כשאני
 שר משהו, הוא שר אותו דבר. שרים ויש איוו הפסקה,
 ומוסיפים עוד אי-אלו צלילים מתאימים לו... פתאום
 אני עושה משהו שונה מהשיר, אז הוא עושה בדיוק
 אותו הדבר. אמרתי לעצמי: אני לא מבין מה קורה
 פה!... החלטתי שאני מפסיק לשיר וחושב על משהו.
 אני לא שר זאת. רק הפסקתי לשיר — הוא שר בדיוק
 על השיר שחשבתי. רציתי לקפוץ מהאוטו...

גם לי יש זכרון אישי ממנו. אימוני הכדורסל יצרו
 בינינו יחסי חברות שהם לא כמו בין מדריך וחניך.
 אני הייתי גדול ממנו בגוף וזה היה נושא להשתחצויות
 שלי, שנעשו כמובן ברוח טובה... סתם השתחצתי והתחלתי
 לקרוא לו "קטנצ'יק". עד שיום אחד, אחרי שהגזמתי
 גם לפי דעתי, הוא אמר לי: "אתה יודע, רוני, מה אמר
 נפוליון לאחד הקצינים שלו שהיה גבוה ממנו בראש
 והתחצף כלפיו? אם תמשיך כך אוריד לך גם את היתרון
 הזה". העובדה שאני זוכר את המשפט מעידה על כך
 שדברים אלו הספיקו להחזיר אותי למקומי.
 בפעולה הראשונה (עם רותי) היו כולם מתוחים מאוד.
 יזהר אמר שהוא ילמד אותנו שיר, וכולם היו סקרנים
 לדעת איך יזהר ישיר לבדו. הוא התכוון הרבה, כעכע
 בגרון והתחיל לשיר את "רכבת הברית". כולם התחילו
 לצחק, הוא שר נהדר. תמיד עם כל הלב.
 ואיך הוא עמד... בנינו שם איזה מגדל. אף אחד לא העז
 לטפס, אז הוא טיפס למעלה, עזב את הידים, הסתכל
 בשמים ופתאום... כמעט נפל. לא זוכרים? התחיל להת-
 נדנד. זה היה מגדל משולש כזה... ויזהר התחיל להתנדנד.
 אני נורא נבהלתי, חשבתי שהוא נופל.
 היתה גם איוו פעולה בפרדס. הוא קשר לנו את העיניים
 והלכנו בשרשרת. כולם התחילו שם לעמוד ולחפש את
 הצפון.
 היתה לנו פעולה שמאוד נהננו ממנה — על אהבה.
 זוכרים?

מרתה: הוא קרא איזה סיפור...

זיוה: ...על איזה זוג ש...

מרתה: כן, על זוג בקיבוץ...

שלומית: ...שאמרו שהם יתחתנו...

זיוה: ...איך הם רצו להפרד וכבר לא יכלו...

שלומית: אני זוכרת שיחה שהיתה לנו פעם בחורשת הזיתים.

זוכרים? על מצב הקבוצה. היתה גם פעולה אחת

בלעדיו... הפעולות לא היו בסדר. אבל בפעולה הזו לא

דיברנו עליו. דיברנו על הקבוצה. אני זוכרת את השיחה

הזאת מצויין. הקבוצה היתה אז במשבר. ניסינו לעשות

כל מיני מפעלים ולא הצלחנו. ואז אני זוכרת היו לנו כמה

שיחות עם יזהר והן לא הצליחו. כל שיחה כזו ממש

נכשלה. כי החברה לא כל-כך השתתפו והתחילו כל

מיני מריבות. עד שלבסוף הוא החליט, כי כדאי שנתחיל

לדבר... שנעשה פעולה עצמאית. זאת היתה אחת הפעולות

הראשונות שלנו. לוועדת תנועה היתה הרבה יוזמה וגם

התעסקנו אז עם ... התחילו אז לדבר על המצב בקבוצה.

ולא דיברנו עליו. לא אמרנו שהפעולות שלו לא היו

בסדר ושנעשה כמו המבצע הזה של רותי. אני לא

זוכרת את הסוף... החשוב הוא שלא האשמנו אותו בזה.

אף-על-פי שמרחוק אפשר לראות שיתכן והיה יכול

לעשות פעולות ש...

פעם, אחרי החופש... היה פעם איזה חופש-גדול אחד

שכמעט לא היו בו פעולות. אני זוכרת שמאוד התמרמרו

עליו, על יזהר. בסוף החופש היתה שיחה על זה והוא

ככה, הרגיש שאנחנו לא כל-כך מרוצים. הוא אמר שכולם

גידו מה הם חושבים עליו. ואז אמרו שהוא לא מספיק

זיוה:

„שם“ ובחופש לא היו מספיק פעולות. הוא אמר שזה היה

בכוונה, כי הוא חושב שצריך לתת קצת חופש ושהחברה

ידעו לארגן את עצמם. זה גם כן... זו אחת הבעיות של

מדריך: שצריך כאילו לתת את כולו לקבוצה.

אורן: ולעצמו לא נשאר כלום.

זיוה: זהו, אז מתישהו... ככה זה... ישנן מין תקופות כאלו

שפתאום...

שוחחנו עליו. עליו כתור מדריך ובתור אחד שכזה —

יזהר... לפתע הרגשנו עצמנו שוב אותם נערים קטנים

בתוך הפעולות, הטיולים, החוויות הקטנות שהן מאוד

שלו ושלנו בלבד. ואחד נכנס לדברי השני, זרק עוד

רגע שנזכור... ומתוך המשובח הזו של אלף זכרונות

ורגעים עלתה לנו דמותו. הכל התערב בדברינו — הוא

וחוויות הימים של אז.

שלומית: כשקראנו ביומן שלו, ביומן הפעולות, שמתי לב כי

כאשר כתב פעולה תמיד התחיל במטרת הפעולה. היה

מאוד מעניין לעקוב איך... כן, אילו מטרת הוא מציב

בפניו לפעולה. שמתי לב לדבר שהיה מאוד מוזר לי.

אני השבתי שהוא... כשהוא מארגן פעולה יש לו מטרה

חינוכית. זה היה מעניין שלפני כל פעולה הוא כתב ביומן

שהמטרה היא להגיע לאנשהוא. אבל הוא לא הציב

לעצמו אף פעם מטרת חינוכית. אני חושבת שזה היה

אחד הקווים בפעולות שלו. בזמנו לא הרגשנו בזה.

אבל אם הושבים על זה יותר מאוחר אפשר לראות

שבעצם לא היה לו איזה קו-פעולה יותר מכוון... לכון

את הקבוצה. בגלל זה היו לנו קצת טינות בזמנו, מה שסיפרת קודם... החופש... כי בעצם לא היה לו איזו קו מכוון עיקרי. הוא נתן עצמאות כאילו בלי הכוונה. והפעולות עצמן... אולי היתה לו איזו מטרה שלא כתב עליה. אך באופן כללי הוא נתן פעולה בלי... בלי מטרה חינוכית.

אמירה: איך אפשר לדעת? שלומית, כל סיפור שהיה לו, כל פעולה יש לה כוונות כלפי הקבוצה.

גדעון: זה שהוא לא כותב זה לא אמר שאין לו...

מרתה: שלומית, למה את קוראת קו עיקרי?

אורן: אני חושב שאני מבין. את פשוט לא מתבטאת נכון. היו לו מטרות, היתה לו כוונה חינוכית. כן, אבל לא היה... לא רצה להחזיר לנו קו מסויים. נאמר של המפלגה או משהו כזה, אלא נתן לנו הכל בצורה כך חינוכית דווקא... אני חושב שהוא היה חינוכי מאוד — יוהר, אבל הוא לא כיוון אותנו על פי דרך מסוימת, אלא נתן לנו הרבה אפשרויות, הרבה אפשרויות למחשבה. הוא לא הלך בקו אחד מסויים.

זיוה: גם אי־אפשר לכל פעולה לקבוע... נניח, פעולה זו עצמאות, פעולה זו...

שלומית: לא זו הכוונה, בכלל לא. יש... לכל מדריך יש איזו שהיא מטרה. נניח, הקבוצה נמצאת במצב מסויים...

זיוה: יש קו מנחה של הרבה פעולות, אבל אי־אפשר לקבוע לכל פעולה...

שלומית: זהו, קו מנחה. דברים כאלה את כותבת ביומן ואחר כך מסכמת אם השגת את המטרה או לא. שמתני לב שבעצם לא היה לו איזו קו... נניח, גיבוש הקבוצה — לא היו לו פעולות לגבי כל המשברים האלה.

אמירה: דווקא היו!

מרתה: למשל, אחרי הטיוול הוא כתב הערות... מה זה היה?... מריבות בקבוצה וחוסר עצמאות. והוא עשה כמה פעולות בעקבות זה, במטרה לשפר את הדברים האלה. ואני זוכרת שהיתה תקופה שנהגנו לקללו הרבה, והוא עשה אז שיחות על כך.

זיוה: אבל אי־אפשר לדעת. יכול להיות, משום שזו מטרה לא לפעולה אחת בלבד. הוא לא כתב על זה, אי־אפשר לדעת...

מרתה: הפעולות לא כתובות...

שלומית: כן, אין פעולות כאלה ביומן... הוא כפי הנראה „פספס“ על זה.

טליה: כן, לבסוף הוא הפסיק.

שלומית: מה שרציתי להגיד קודם... לא הבנתם את זה בדיוק. כל הדרך שלו, דרך ההדרכה שלו, היתה מבוססת על קשרים אישיים, על האישיות שלו. הוא לא בנה על פעולות את ההדרכה שלו. הרבה יותר דוגמא אישית והדרכה אישית. עצם ההזדהות עם האישיות שלו זה כבר היה מספיק.

אורן: היה מה ללמוד ממנו.

אמירה: זה הרבה יותר טבעי להדריך כך.

שלומית: אבל לא כל אחד יכול. לא לכל מדריך יש אישיות כזאת. זה היה מאוד מיוחד אצלו, כי מדריכים אחרים לא היו יכולים להסתמך רק על דוגמא אישית.

זיוה: אני לא יודעת אם הוא בכלל הקדיש הרבה לדוגמא האישית. לי היה נראה שכאילו זה דבר טבעי, שזה נובע מהאישיות שלו. זה שהוא כזה... הוא לא היה צריך להתאמץ הרבה כדי שהחבר'ה יפנו אליו, יתקשרו

אליו. זה היה מין אופי כזה שהוא כבר לא הצטרך להתאמץ למען זה.

טליה:

זה לא נראה לנו, אבל איך אפשר לדעת אם הוא התאמץ או לא? זה מאוד קשה. אפילו עד כמה שהוא נראה אדם טוב ושלם.

אורן:

הוא לא נראה, הוא היה כזה.

טליה:

אבל זה עלה לו במאמצים. ברור שזה לא בא כל-כך טבעי. זה לא כל-כך פשוט.

זיוה:

נראה לי שהיה לו יותר מדי... גם אז זה קצת הפריע לי... כאילו עולם משלו... שאנחנו תפסנו לו יותר מדי...

תפסנו הרבה מקום. הוא עסק בהרבה מאוד דברים: בספורט, כדורסל, לימודים — הוא היה יושב עד שעה מאוחרת לעשות שעורים, והיתה לו חבירה, ובכלל היה לו...

היה תמיד כזה מאוד עסוק. והרבה פעמים היה נראה לי שאנחנו תופסים לו מקום רב, אבל בכל זאת הוא היה הרבה... בא הרבה פעמים לקבוצה... בערבים... אני

זוכרת איך בלילות היינו יושבים על המרפסת (בפני'מות, לפעמים) ומדברים הרבה זמן. איכשהו הוא הצליח להכנס בכל זאת לקבוצה גם מחוץ לפעולות למרות שהיה מאוד עסוק. ואני זוכרת שהרבה בנות... היו בנות שבאו לשפוך את לבן לפניה. והוא הצליח לרכוש את האמון. את הקירבה. כשהיה כבר בצבא... אני זוכרת שהיה בא.

ישבנו בכיתה והוא סיפר לנו על הגיוס, על הקורס ואחר כך על מסע הרעב. בהתחלה היינו... היה כותב לנו, היינו כותבים לו לצבא.

אני זוכרת שהיה לנו נושא על האזרח במדינתו. יזהר נתן איזו הרצאה. היו לו הרבה מלים יפות. זה היה מעניין מאוד לראות איזה אופקים רחבים יש לו. הוא ידע הרבה. על כל נושא הוא ידע.

מרתה:

אני זוכרת שהיה לנו נושא על האזרח במדינתו. יזהר נתן איזו הרצאה. היו לו הרבה מלים יפות. זה היה מעניין מאוד לראות איזה אופקים רחבים יש לו. הוא ידע הרבה. על כל נושא הוא ידע.

ג'רעון:

אני זוכר... לפני השיחות על סמלי בוגרים היתה הקבוצה במשבר, ולא ידענו איך זה ילך. רוני ואני עוד מישוהו עברנו פה פעם (ליד הצריפים). הוא בא לחופשה מהצבא. סיפרנו לו שאנחנו לא יודעים מה נעשה והוא אמר: „חבר'ה, הכל תלוי רק בכם. אתם צריכים... לא

משנה מי יהיה שם — מחנכים או מדריכים או... איך שאתם תקחו, תחליטו לעשות, כך זה יהיה. לא צריך להתיאש. גם אנחנו בהתחלה חשבנו שזה יהיה ככה.“

הוא צדק. הכל היה תלוי בנו.

כשהצטרכנו לבחור מדריכים ל„שחף“... אני כבר לא זוכרת... או ל„מעין“ זה היה... היה ויכוח אם לבחור שניים — מדריך ומדריכה, או רק אחד. הזמנו את רותי, תמר ויזהר ועשינו סימפוזיון — מה חושבים המדריכים בעבר. והוא אמר... נדמה לי שהוא היה בעד מדריך אחד.

זיוה:

הוא אמר שיותר מאוחר... אני זוכרת... הוא אמר שקבוצה מתחילה (אז זה היה בגיל של „מעין“) צריכה רק דמות של בחור להזדהות; ספורט, עניינים וכל הדברים האלה. ורק יותר מאוחר צריך יותר... הבנות מתבגרות וצריך לאזן יותר את הקבוצה. ואז צריכים לבחור גם בת וצריכים להיות שניים — מדריך ומדריכה.

אני חושבת שהוא התנגד גם אחר כך לשניים.

הוא באמת לא יכול היה להדריך עם עוד מישוהו. השני היה פשוט עומד בצילו.

שלומית:

השתרר שקט. שקט כזה שמכיד, שקט כזה שמוזר... (היו רגעים של השתתקות אחרי זכרונות ודיבורים קולחים ושוטפים, אך סיפור קטן של אחד החבר'ה קשר שוב את קצות הימים שהיו)... על הרגע הזה לא גברנו.

זיוה:

השתרר שקט. שקט כזה שמכיד, שקט כזה שמוזר... (היו רגעים של השתתקות אחרי זכרונות ודיבורים קולחים ושוטפים, אך סיפור קטן של אחד החבר'ה קשר שוב את קצות הימים שהיו)... על הרגע הזה לא גברנו.

מרתה:

השתרר שקט. שקט כזה שמכיד, שקט כזה שמוזר... (היו רגעים של השתתקות אחרי זכרונות ודיבורים קולחים ושוטפים, אך סיפור קטן של אחד החבר'ה קשר שוב את קצות הימים שהיו)... על הרגע הזה לא גברנו.

היו שתקעו מבט אילם כרצפה — אילו רק יכלו הסיפורים
להחיותו. היו שניסו לצהקק ברא והא, כלא רוצים להאמין.
ואחרים... לפעמים קשה להזכר מדברים שמה יפים היו
ולדעת ששוב ולעולם לא יהיו.

זיוה: תמיד אחרי ש... אחרי שאדם מת אז ככה תמיד יש...
עושים מהדמות שלו דמות יותר מדי טובה. כולם מספרים
עליו רק את הדברים היפים ושהיה אדם נהדר. אני לא
יודעת... על יוהר זה לא נראה ככה. אני זוכרת שתמיד
היינו אומרים שהוא אדם שלם. ברור שהוא לא היה שלם,
אבל הוא היה כל כך כזה... משהו שכולם רוצים להיות
כמוהו... כמעט שלם. וגם עכשיו זה לא נראה לי ש...
נניח אנחנו מדברים, או שסתם חבר'ה רוצים ככה... זה
לא נראה שעושים ממנו אידיאליזציה. תמיד זה אמיתי,
כי תמיד אמרנו את זה עליו. כאילו אין מה לעשות
מזה יותר, ממה שזה היה, ממה שהוא היה.

חזק ואמץ!

בעקבות הזכרונות

עם חברי הטייסת

(רבי-שיח — הוקלט ב-12.6.68)

ז'קו: חרדה אחזה בי, האם אצליח לדובב את הטייסים.
 האמנם ניתן בכלל לבוא עמם במגע. לא פעם נזימה לך שלחברה
 אלה טמפרמנט ופסיכולוגיה שונים לחלוטין מאלה של הזלמי
 רגל פשוטים. והתהילה סביבם! כל אלו הרתיעוני עד לפחד
 ממש. ובכל זאת פנית.

חברים. כוונתי ובקשתי מכם היא פשוטה: הבה ננסה
 לשוחח ובצורה בלתי-אמצעית על יזהר ואישיותו.
 עיני הטייסים הבריקו. כאילו נדלקו מבפנים. עוד בטרם
 התחילו לדבר הרגשתי שכל המחיצות בינינו נפלו. שמו של
 יזהר מחק, ובבת אחת, הבדלי גישה, מוצא והשקפה: היינו
 לחבורה אחת שהלכה בעקבות הזכרונות.

סרן ר. יזהר היה למעשה החניך השני שלי. פגישתי עמו הביאתני להת-
 רגשות מהסיבה הפשוטה שגם אני הייתי מדרך מתחיל. באו אלי
 שניים, מרחוק הגיעו. אני זוכר את הליכתו של יזהר, הליכה אופיינית:
 רגלים טיפ-טיפה עקומות, עגולות, כמו של בוקר, והיתה לי הרגשה
 שהנה עוד מעט הוא שולף אקדח. לא אדע להסביר מדוע, אבל זו
 היתה הרגשתי. כשהוא התקרב, ראיתי את עיניו הכחולות. אחד הדב-

רים החשובים שידענו בתור מדריכים היה לא להתרשם ממראה חיצוני של חניך. לא להתרשם מפניו של יזהר היה בלתי-אפשרי. היום אפשר לומר, כי התאהבתי בו ממבט ראשון. שפע של יושר וטוב לב. אינני יודע איך להגדיר זאת בדיוק, אינני סופר, אבל מין כנות שכמותה לא יכולת למצוא אצל החניכים האחרים.

החניכים מודאגים ואינם יודעים מה יהיה ואיך יהיה. הם מנסים לשוות לעצמם דמות אולי שונה, דמות שהם חושבים שהמדריך רוצה בה. יזהר הגיע, הצדיע הצדעה חצי מרושלת, אך הוסיף, „המפקד”. את זאת כבר הספיקו ללמד אותו. שאלתי אותו איך קוראים לך והתיישבנו על הדשא. זוהי היתה פנישתי הראשונה עמו. זכור לי עוד שאני בעצמי לא ידעתי כיצד להמשיך ובהצני גמגום הוספתי: „נו, מה אתה רוצה להיות?” והוא — „אם אני כבר כאן, אני רוצה להיות טייס קרב”. הוספתי לשאול: „נו, ואתה חושב שיש לך סיכויים?” והוא עונה דוגרי: „ננסה ונראה”.

כבר בפגישה ראשונה זו, אמרתי לעצמי: „אם אצטרך לעבוד על הבחור הזה פי שלושה מאשר על כל אחד אחר, הוא יהיה טייס”. האמת היא שלא הצטרכתי להתאמץ הרבה. יזהר ברגע שהתיישב במטוס, הרגיש כאילו בביתו. התרשמותי זו התחזקה בכל פעם יותר ויותר. בראשית — היתה זו סימפטיה אבל כל פעם יותר ויותר נהפכה היא לידידות מתוך ידיעת ערכיו.

הבנתי, ובמהרה, שיש ביזהר תכונות, שיש בו חומר שאני חושב שהוא טוב בשביל טייס קרבי. והנה מקרה שהיה: היתה זו טיסתנו השלישית. טיסה שאתה עוד מלמד את החניך לטוס ישר. וזה נקרא ישר וזה נקרא עקום. כשעדיין אין לחניך שום מושג — ופתאום ראינו ממול מטוס נוסף, עוד פוגה. אני החלטתי להכניס ביזהר טיפה של קרביות (אני לא יודע אם זה כל כך חינוכי) אבל כך נהגתי. ואמרתי: „בוא, אני אראה לך איך מתלבשים על זנב של מטוס אחר. תראה מה זה קרב אוויר”. לקחתי את המטוס והתחלתי להפעילו בצורה של קרב אוויר.

הטייס השני הרגיש מיד והגיב. התפתח קרב אוויר. באותו רגע החלטתי שאין טעם להמשיך בכך ואמרתי ליזהר: „קח אתה את המטוס ועשה בו כעולה על רוחך”. הבחור לקח את המטוס לאחר 1.5 שעות של טיסה והתחיל להשתולל בצורה כזו שלא אני ולא המדריך במטוס השני הבינו מה קורה, לכן גם לא השיגו

יתרון עלינו. בקיצור הפסקנו הקרב, ניתקנו מגע וחזרנו לבסיס. בסופו של דבר ניצח אותנו המטוס השני, אולם יזהר לא הפסיק להתפעל במיוחד כשמשך את המטוס כלפי מעלה. אתה הרגשת ברדיו, ולא רק שמעת, שהוא מתלהב. לאחר מכן ביושבנו על הדשא התקרב הטייס השני עם, "פול" גאווה (זה היה סרן ש. אז עוד סגן) והכריז: "ניצחנו אותך!" הוא היה בטוח שאני נהגתי במטוס. באותו רגע אמרתי ליזהר: "אתה לא אומר מלה. שקט, אני נלחמתי". אבל יזהר לא יכול היה לשבת בשקט. ראיתיו, עיניו מבריקות וכאילו רוצות לגלות את הסוד. מאוחר יותר סיפרתי את האמת לש. לא בנוכחות יזהר. סוף סוף יש לשמור על קצת "דיסטנס". ש. מאוד התפלא, "איך הבחור הזה עשה דברים כאלה כבר בטיסתו השלישית". סיפרתי כל זאת כדי להוכיח שהתרשמתי מיכולתו של יזהר התגבשה בכל פעם יותר ויותר...

...אני קראתי לו תמיד ילד. זה היה שם חיבה וברור כשצעקתי ילד בטיסת, הוא היה מופיע. בקיצור, חיבבתי אותו מאוד. מאוחר יותר הסתבר לי שעוד רבים כמוני חבבוהו.

יזהר נשאר אצלנו ואני בטוח שכל אלה שעבדו אתו נהנו ממנו באוויר ועוד יותר על הקרקע. הוא ידע לארגן שירה, פה מסיבה שם פזמון. אלו דברים שלא כל אחד יכול לעשותם. אני בכל אופן לא מסוגל לכך.

ז'קו: היתה לי פעם שיחה עם בני פ. לפני כמה שנים היתה במשקני מסיבה. הקיבוץ התכנס לציון 20 שנות עליתנו על הקרקע. היה זה בפר"דס. הופיעו כרגיל, כמה מהצעירים וביניהם יזהר. עם גמר הופעתם שאלתי את בני: "נו, בני מה את האומר על זיזי שלנו". אני קראתי לו זיזי, אתה קראת לו ילד. "מה אתה אומר עליו?" ידעתי מראש שבני קמצן במלים וגם אם הוא חושב טובות על מישהו הוא לא יאמר זאת. הייתי בטוח שהוא לא יגיד לי מלה ובכל זאת שאלתי: "מה אתה אומר על יזהר?" בני ענה: "נחמד מאוד על הבמה". אמרתי לו: "מה הוא על הבמה, זאת אל תספר לי, זאת אני יודע טוב ממך. הייתי רוצה לדעת איך הוא אצלך". והנה, להפתעתי, "נפתח" פתאום בני והתחיל לספר: "סודות לא אספר לך, אך דע לך שהטיסה מתחילה על הקרקע. עוד לפני שממריאים יש להכין את הטיסה. אם יזהר טוב למטה, אם הוא מקרין, אם הוא תורם לחבורה שמסביבו, אז כאילו הוא תורם לטיסה..."

נכון — הוסיף ר. הוא הגדיר זאת יפה הוא צודק — הצטרף לדעתו
סרן א.

הדבר האחרון שאני זוכר — ממשיך ר. — מעבודתנו המשותפת, היתה
נסיעתו בטוסטוס שלו. הוא הגיע לטייסת, כשהטוסטוס רועש וכל גלגלי
השניים חורקים. שאלתי אותו: „ילד, מה זה? מה עם הטוסטוס
הזה?” הוא לא ידע בדיוק, הוא חושב שאחד החוטים השתבש. היה
זה יום חם. התיישבנו והתחלנו לפרק את הטוסטוס. עשינו זאת
קטעים-קטעים. פירקנו ונחנו, פירקנו ונחנו, לבסוף תיקנו את הטוס-
טוס. זאת היתה הפעם האחרונה שעבדנו ביחד בטייסת.
יומיים לפני שנהרג נפגשנו בחיפה, בחתונה. היה נעים. תמיד היה
נעים אתו יחד.

בחזרנו אמר לי יזהר: „שמע ר. (אני מקורקע לילה) אם יהיו
לך בעיות בהדרכת לילה, אני מוכן לעזור לך. זה יהיה בסדר”. וזהו
זה...

סגן י. יומיים אחרי המלחמה נודע לי שיש אפשרות לטוס לשארם-אל-שייח.
לאחר שהבטחתי לעצמנו (לי וליזהר) מקומות בין אנשי הצוות, רצתי
לקיבוץ והערתי את יזהר משנתו. לכוון דרומה הטיס יזהר את המטוס.
חיש מהר הסתגל למטוס. בחזרה עשיתי זאת אנכי, אך הדבר היה
הרבה יותר קשה, היות ומאחורינו ישבו כ-20 חיילים. עם הנחיתה
קפצנו למים ולאחר מכן התחלנו לאסוף אלמוגים. זכור לי שיזהר צלל
ובאחד המקרים אבדו משקפיו. התחלנו לצלול ולחפשם. בינתיים, אחד
הטייסים זירז אותנו לחזור אל המטוס. יזהר מצא שק והתחלנו למלאו
באלמוגים.

כן, אחרי המלחמה טיילנו הרבה... פעם יצאנו לרמה והגענו
לברכת-רם, זו הפעם הראשונה שראינו את המקום מהקרקע. טסנו
מעליה פעמים רבות ומלמעלה היא נראתה כאגם מים ולא כלוע הר-
געש. הגענו ופתאום ראינו איזה מן בור מלא מים. יזהר התחיל לרוץ
והתגלגל...

אחד ממפקדי הטייסת ישב מולי. גופו חסון, בלוריתו בהירה ומדולדלת קמעה. שתי עיניו יוקדות ומחפשות אחיזה בחלל החדר. מדי פעם ראיתו רושם בחופזה, כאילו פחד פן ישכח דבר־מה. כאשר דיבר — כמעין המתגבר עלו מחשבותיו ושטפו את כולנו. את דברי א. קשה לרשום, אך קשה יותר להתקיים. רק נגעת במשפט וצמצמת ברעיון. לכן נקרא את דבריו כשם שנאמרו.

א. הבעייה היא יותר בעייה של ניסוח והגדרה מבעייה של איסוף הנתונים על יזהר, מתוך כך שדווקא לא היה איש קצוות, לא היו לו תכונות שנוו בין שתי קצוות קוטביים. אבל דווקא באותו תחום ממוצע של תכונות היה בו כל כך הרבה גיוון שאני חושב שלאדם רגיל, אדם ממוצע, קשה לאסוף כלי ביטוי כדי להעלות את דמותו. זו הבעייה שלי.

אדם נמדד במה שהוא משאיר מאחוריו בעזבונו המדעי, הכתיבה, ובמקרה זה באותם משקע־רגש שהוא השאיר אצל אלה המקורבים אליו. ואני, אולי במקרה זו דוגמא טובה, אני אולי מדד, קנה מידה, מתוך כך שבס"ה אני ויזהר אנשים ממעגל חיים שונה, שכבות גיל שונות, מרקע, מעבר שונה ומתחום תפקידים שונה.

פשוט, יד השליט העיוור, היא שזמנה אותנו להיות ביחד. אנחנו למעשה אנשים מרובד שונה. זהו, ואל תשכחו שאני בצבא הכרתי חברים טובים ויקרים בצנחנים ואחר־כך בח"א. אולי באופן כולל אפשר להגיד ש-12 שנים אני מאבד יקרים משמאל ומימין.

לפעמים אני חושב שיש לי כבר הסתיידות בתהום האלאסטי של הנפש. לחשוב שהתרגלתי לדברים אלה, עם כל האבסורד שבדבר... והנה באה תופעה אנושית, כמו אובדנו של יזהר, שנותן לי מכה בנפשי, איזה „גונג“, איזה צליל עז, עד שעד היום אני מצטער. יזהר חסר לי, אני מתגעגע אליו.

אני למדתי בשירות הצבאי ובעבודתי עם בני אדם, שיש איזה שהוא יחס ישיר בין הצורה החיצונית, בין ההתנהגות הפיזית של האדם ובין תכונות הרוח שלו. אבל היו מקרים רבים שטעיתי. אני לא חושב שיש אדם שכל כך תיאם את ההתנהגות שלו ואת הדמות הגשמית שלו עם דמותו הרוחנית. אני חושב שיזהר הוא הדמות הקלאסית של תוכו כברו.

הוא לא היה טיפוס זוויתי, של זוויות חדות. היה לו ראש עגלגל, עגלגל מאוד אפילו. כתפים עגלגלות. לא היה לו גוף חטוב משולשי כזה, לא היו קווים נשברים. היו לו קווים עגלגלים. החיוך הפתוח, השיניים הצחור-רות. היו בו תכונות כאלה שכולם יחד באו לאיזה שהוא מיזוג נפלא. אי-אפשר היה להגיד עליו שהוא היה ממוצע. אני חושב שהיה משכמו ומעלה בהרבה תחומים. אבל נוכחותו לא צרמה. את עבודתו עשה בשקט ובענווה.

היו בו תכונות מגנטיות כאלה שאנחנו הלכנו אחריו. אני חושב שהוא יצר לעצמו תשתית, איזה קו הערכה שאולי היה מביא את האנשים להיות סותרים את חוש הצדק. כלומר, מקובל לחשוב שבחברה מקבל אדם מה שמגיע לו, ואני חושב שבס"ה ישנם אנשים רבים שעושים מעט ומקבלים הרבה. יש הרבה שעושים הרבה ומקבלים מעט. אני חושב שיזהר קיבל תמיד מאלה שהיו בסביבתו את כל שהגיע לו משום שהוא השקיע יותר מאשר קיבל. מתוך כך שהוא לא היה תובע. היה מתפשר, היה משתווה.

אני חושב שזאת תכונה שהיא אולי מיוחדת למבוגרים ואולי מיוחדת לאנשים שיש להם הכושר הטכני או המכני לרסן את עצמם. כאשר הם יודעים בפירוש שריסון כזה זו מגבלה. אצלו זה היה טבע. הוא ידע להעמיד את עצמו במקומו מבחינת הוותק, הדרגה, התפקיד. ומצד שני הרגיש את עצמו כשווה בין שווים. לא חשש להביע את דעתו כאשר היה צריך להביעה בין אנשים אחרים, אך לא עשה זאת בחוצפה. היו לו תכונות מאוד מגוונות שתרמו לנו. במיוחד בצבא. תכונות הווי, תרבות. כל פעולותיו נעשו תוך התנדבות שלא על מנת לקבל פרס. אם בגינה, אפשר לומר שעד היום הגינה של הטייסת קיימת בזכותו. ואם בעיטורים ובציור לוחות עבודה. ומי כמוני יודע עד כמה דרשנו ממנו. עבודה עד חצות. לגבי איש סגל זה דבר רגיל, אך לגבי טייס, בחור צעיר, דינמי, רווק, עם כל מאוויי הבילוי... לי כבל תפקיד היה נוח מאוד ללחוץ עליו ולדרוש ממנו, אך אפשר לומר שהיה נעים לבקש ממנו. מעולם לא נתקלת בסירוב מצידו. דרשנו ממנו דברים שהוא לא נועד להם כלל. למדוד, לצייר, הנדסה פה, הנדסה שם. אני חושב שבס"ה הוא ידע לחשוף לעצמו תחומי כשרון שלא השתמש בהם יום-יום, אך כשנדרש היה מצוי בו הכל. ומעל לכל כטייס. אני חושב שכטייס, אולי יותר מכל אחד אחר, היתה בו תכונת האלסטיות.

כשישב בתוך המטוס חייך והתנדנד בו כפי שהלך. נחיתותיו היו חלקות ואלגנטיות. מין הומוגניות שהיתה בו בכל. במלחמה, לפנייה ולאחריה, עברו על כולם משברים נפשיים קשים מאוד. אני חושב

לקראת המראה

שיזהר ידע ע"י חכמה, הלצה, ע"י משפט מסויים, מבלי להגרר להגזמה, לבטא מצב, לבטא צורך, לבטא הכרח. אין ברירה צריך להלחם אם כי לא נועדנו להרוג, אך אם אינך רוצה לההרג הינך מוכרח להרוג. הוא שמר על נימה חברתית, אנושית תוך כדי מלחמה, תוך כדי נפילתם של חברים, הוא עדיין שמר על איזו שהיא מקצועיות, יעילות בהפעלת המטוס.

ואחרי המלחמה. מצד אחד שמחת הניצחון ומצד שני המשבר על אבדן חברים. מצד שלישי שמחת התרחבות הארץ, שהתבטאה אצלו ואצל חבריו בטיולים, בשוטטות, ברצון לראות ולהכיר מקומות חדשים. לי יצא לטוס עם יזהר מספר גיחות ועל אחת מהן, על האחרונה, אני רוצה לספר. טסנו מעל סוריה. סוריה נראית ארץ אפרורית. שטחים עצומים של מישורי לבה חד-גונית. הצפון הזה תמיד קודר בגלל העננים שנמצאים באיזור החרמון. עובדה פסיכולוגית היא שלהלחם נגד

הסורים זה להלחם נגד ערבי קשה ועובדה שבס"ה היינו כבר עייפים, עייפים מאוד מהמלחמה. על רקע זה קיימנו גיחה זאת. ואני ראיתי והרגשתי שהיה צורך לשבור קצת את המתיחות ששררה במבנה. עשיתי זאת ע"י כמה דרישות שהן אופייניות יותר לטיסות אמונים, כמו הקפדה על מבנה, הקפדה על נוהלי טיסה, דברים שבמלחמה פחות "משחקים". ביצענו המנעה באזור דמשק. כ-12 ק"מ דרומית-מערבית לדמשק במסעף שנקרא "קטנה". במבנה טסו אני, יזהר שהיה מספר שניים שלי, ז. — 3 ופ. — 4. הפצצנו גדוד טנקים שנע לעבר דמשק מאיזור קוניטרה, כנראה במגמה להגן וליצור קו הגנה אחורי ליד דמשק. הפצצנו וצלפנו. אני מוכרח לומר שהייתי מודאג באופן כללי ובמיוחד לגבי יזהר. היתה לי הרגשה שבמלחמה הזאת הגיחה האחרונה חייבת להיות בטוחה ומאידך צריך להשיג תוצאות ויש יחס הפוך בין הבטיחות ובין התוצאות. עם כל יעף של יזהר, כשהיה יורד למטה והאש של הנ"מ אש תופת, הייתי מלווהו במבטים, הייתי מאוד מודאג. ושמחתי תמיד היתה גדולה כשראיתי שהוא יצא בריא ושלם. כשהייתי שואלו: "שתיים, הכל בסדר?" — היה עונה באותו קול בטוח, שליו. שוב פעם היתה מצטיירת בפני דמותו: החיוך, השיניים הצחורות, הגוף הדינמי שלו. "זה בסדר, אחד, אין מה לדאוג אני יוצא. הכל בסדר". היתה לי ההרגשה שאני יותר מודאג מאשר הוא עצמו למרות שבס"ה מספרי 2 סובלים אולי יותר. אני חושב שהמתים, ברגע שהם הולכים, עלינו החיים, הם מקשים מאוד בזה שהם אינם. אני מאמין באהבת גברים. אבל בשביל שתהיה אהבה זו דרושות תכונות חזקות יותר מאשר באהבה בין מינים שונים. אני חושב שיזהר היה דמות קלאסית לחבר, גבר, שאפשר לאהבו. א. משום שהוא ידע לאזן תמיד יחסים דו-סיטריים; ב. משום העדפת הרוח על החומר אצל יזהר.

בעידן הטכנולוגי שלנו יזהר היה כעין שמורת-טבע של רוח, אנושיות וחברות. היה לו הכישרון לשמוע ולהקשיב לזולת. האדם המודרני ממעט בדרך כלל לשמוע, כי כולם רוצים להשמיע. הוא ידע לשמוע ואני חושב שהוא ידע לסכם בקצרה, בעצה טובה, עצה לחבר. היה לו כושר פנימי, כתכונה נוספת, להתאזרח בכל מקום שהוא היה. היה לו כושר התאזרחות לא רגיל.

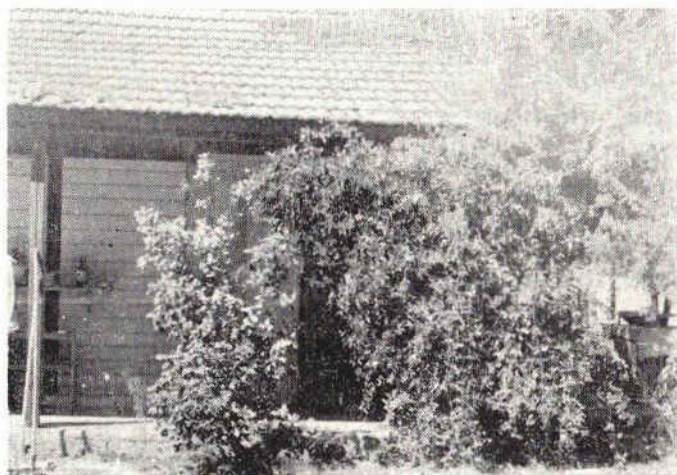
סגן ח. והסיבה פשוטה, הוא היה נעים הליכות ותמיד בסדר. משתי סיבות אני התקרבותי אליו. ראשית, היותו קיבוצניק. לי היתה האפשרות

להיות בקורתי יותר ולמדוד אותו מראש כקיבוצניק מכיוון שידעתי
והרגשתי על בשרי את תנאי הקיום בקיבוץ. ידעתי את הלבטים שלי
בדבר האפשרות לקיים קיבוץ וצבא זה ליד זה. ומה שמצאתי אצלו
זוהי האמונה והביטחון שאפשר ואפשר לעשות זאת. אמנם היתה לו
גם האפשרות האוביקטיבית לעשות זאת משום שגר בסביבת הבסיס.
הוא עשה זאת במין שלמות כזו שאני תמיד קנאתי בו. לי, למשל,
לא יצא אף פעם (חוץ מבחופשים) לעבוד במשק. הוא לא יצא ממש
מהמסגרת של הקיבוץ. מתוך כך היה מסוגל גם להדריך. אני הדרכת
גם כן לפני שהתגייסתי, אך ברגע שהגעתי לצבא נחתם כל העסק. לא
הייתי מסוגל יותר לעשות זאת והוא הצליח, באיזו שהיא צורה,
לעשות גם את זה וגם את זה בלי ששני הדברים פגעו אחד בשני. ואין
זה חשוב שמדי פעם הוא היה מתנצל בפני חניכיו, כי טיסות הלילה
מנעו ממנו לבוא לפעולה. וכך לחיות במשק. אני חושב שזה חיזק את
פנימיותו ואת שלימות נפשו. אני, למשל, הרגשתי את עצמי הרבה יותר
חצוי ממנו. גם בשיחות אתו אמרתי לו לא פעם, אני נורא אהבתי
לקנטר: „אצלנו טוב יותר, מאשר אצלכם“. סתם לשם הוויכוח
הוספתי זאת. אצלו לא היה דבר כזה „סתם לשם ויכוח“. אם אתה
מתווכח אז לעניין. הוא תמיד היה משתיק אותי ולא היה לי זמן
להקניטו. אני הייתי מתחיל והוא היה מפסיק בבדיחה. היה אומר:
„מה אתה מדבר. אני יודע בדיוק שאתה סתם מבלבל את הראש. אתה
יודע מה זה קיבוץ בדיוק כמוני“. כל הגישה הזאת היא אשר קרבה
אותי אליו, בכל פעם יותר. היו לי שיחות אתו כשהלכנו לישון
(ז'קו: „כמו בבית ילדים“) ומתחילים לדבר על כל מיני עניינים
אינטימיים. מספרים אחד לשני. פתאום גילית שגם ליזהר יש לבטים
ובעיות ובמיוחד בזמן האחרון, אך הוא ידע לשמור על ספקותיו
ולא לספר עליהם.

אני זוכר שבמלחמה יצאנו להקות-להקות של צעירים. גיחות ואבי-
דות. היה שלב, אמנם קצר, של הרגשת דיכאון כזו שלא ידענו בדיוק
מה יהיה. אח"כ התבהר הכל אך דווקא בשלב זה, ידע יזהר לומר
מלה, בדיחה, להעלות את המוראל. נקודה שנייה שאני רוצה לציין.

באתי אליו לחדר, חדרון בתוך צריף מכוסה צמחים ומטפסים. כמו־
בו, שהתחלתי מיד לקנטר. „בוא אלי” — אמרתי לו — „בוא תראה
איזה חדר גדול יש לי”. והוא אמר — אני זוכר משפט שלו שלעולם
לא אשכח: „קיבוץ זהו מין יצירה חברתית שמשתדלת להוריד את
החומר ולהעלות את הרוח. לכן בן־אדם בקיבוץ לא צריך להתבייש
במה שיש לו. מה שיש לו לא קובע לגבי דמותו. לך יש חדר כזה, לי יש
חדר כזה. זה בכלל לא משנה, אחי. קורה לא פעם שבאים אורחים
לקיבוץ וישנם צעירים אשר כאילו מתביישים לארחם בחדרם. הם רצים
אל הוריהם, אל הקוטג’ היפה והמסודר, לעשות כאילו רושם. עצם
העובדה שבחור מסוגל לעשות דבר כזה, סימן שהוא לא מבין מה
זה קיבוץ והעיקר שכנראה אין לו הרגשת בית”. אני זוכר שמחשבתו
זו שכנעה אותי ממש וזכור לי, כי חצי שנה לאחר מכן קרה לי דבר
דומה. בא אלי חבר מכפר מנחם ואני חודש קודם לכן עברתי חדר.
ואצלי מהפכה ואי־סדר. והוא אמר לי: „מה, ככה אתה גר? בוא אלי
ותראה חדר...” אז אמרתי לעצמי, אם אתה נעלב ממה שהוא אומר
סימן שמהו לא בסדר... נזכרתי בדברים של יזהר. השלמות הזאת
והידיעה איך לתפוס את העניינים, זה מה שגרם לו להיות יותר פתוח,
יותר חברתי ופשוט לכולם.

הבית שאמר כה הרבה...

סגן י. היתה בו מין עדינות ויכולת התחשבות שקשה לתארה. ז'קו בוודאי זוכר את הפגישה עם אותו מפיק של הסרט „אני אחמד“. התבטא, בין היתר, גם אחד מאתנו. התייחסותו אולי היתה קיצונית, לא מתאימה לגישתו של הבית המארח, אך התייחסות אישית וכנה. הוא זכה לקריאות ביניים חריפות ביותר. יזהר, בתנאים אלה, היה ממש אומלל. אמנם את גישתו לא קיבל, אך לא השלים עם התגובה של כמה מחברי הקיבוץ. גם היא נראתה לו קיצונית וברגע מסויים אף לא נימוסית...

ז'קו: מבחינה פוליטית היה כל הזמן בהתהוות. הוא כל יום נולד מחדש. גדל בבית מאמין ואורתודוכסי. הורים בעלי הכרה כמעט מלידה. האמא וכן האבא יעקב, כל השנים עסק בענייני צבא, מעפילים, תע"ש. יחד עם זאת היה אחד משוחרי השלום היהודי-ערבי. הוא למד ערבית בצעירותו. זאת היתה מזיגה מאוד דיאלקטית ואם תרצו טראגית. יזהר ספג כל זאת מהבית. אבל יחד עם זאת אתה ראית שבמידה שהוא מתבגר הוא גם ממשיך לספוג. הוא לא נעצר בהתפתחותו. למראית עין תמים, אך למעשה מפוכח. בחוץ ידע להקרין את הערכים שלנו ופניי מה, מדי פעם היה מביא מהאופקים הרחבים... ומעל לכל חוש ההומור — פה בדיחה, שם עקיצה.

סרן ר. באחד מהימים יזהר לא הכין את עבודתו. כמובן שרגזתי עליו. להשקיע עבודה אתם והוא לא מכין. החלטתי להענישו כפי שנהגו איתי. אמרתי לו: „יזהר קח את המצנח יחד עם הסירה ולך עד לחדר האוכל“. ויש שם ללכת... יזהר ידע לקבל גם את העונש בהומור. אמרתי והוא עשה. רגעים אחדים לאחר מכן השגתי אותו באופנוע שלי. הוא ראה, ידע בבטחון שזה אני, הסתובב, חייד וביקש ממני „טרמפ“. ברגע זה לא ידעתי מה לעשות. כן לסלוח, לבטל את העונש. אך תוך כדי הרהורים עברתי על פניו. רק חמישים מטר, לאחר מכן חזרתי ולקחתי אותו....

א. היום, אחת הבעיות שלי היא כיצד להגדיר את התכונות של יזהר. אני הושב שתכונותיו אינן נעות במרחב הרחב של קיצוניות. אבל יש אצלו גם מה „דבר והיפוכו“. הייתי אומר, בדרך הדימוי, שתכונותיו

„חמור“ חדש וטוב

אינן כנוקל עם שני קצוות. יש בו תכונות מרכזיות, אבל לא מרכזיות מסביב לנקודה אלא מסביב לכדור והכדור הזה כל הזמן כאילו מסתובב וכל פעם יש איזה שהוא קוטב אחר מול התכונה המסויימת. בתחום שבין צבא למשק היתה לו התכונה המופלאה להביא את הקיבוץ אל הצבא, ואת הצבא אליו הביתה. בצבא בדרך כלל, הקיבוץ הוא נושא למהתלה. נושא לקנטרנות לשמצה של הווי — לא שמצה אידיאולוגית. והוא תמיד ידע לאזן את העניין. יזהר נפל מכל מצב על הרגליים. הוא ידע למשוך אליו אנשים זרים מהעיר, משכבות שונות. לעתים קרובות הזמינם אליו הביתה לקיבוץ. ידע ליצור אהבה אצל האנשים. ואולי זאת בזכות הקיבוץ שגם הוא ידע לארח...

כאשר היו מתחילים הוויכוחים האידיאולוגים ואני אולי מתוך נטיה אישית ללחוך, הייתי משתדל להעמידו תמיד בצרה. הייתי לוחץ אותו, הייתי עושה זאת לפעמים בצורה לא יפה. אני מוכרח לומר לשבחו שהוא מעולם לא שבר את הכלים. הוא לא היה מהטיפוסים האלה. כמה שלחצת עליו הוא לא שבר את הכלים. לוויכוח הוא תמיד נכנס בצורות שונות, באספקטים שונים. הייתי אומר עליו דבר שאני חושב שחייבים זאת לקיבוץ. אישיותו של יזהר הייתה מאוד אופיינית לאדם שבא מרקע טוב. כשראיתי את יזהר אמרתי לעצמי שהתכונות שיש בו הם מרכיבים עצמאיים שלו. אבל כמו בהרכבה חקלאית הקנה

והרוכב, הקנה הוא שלו אבל הרוכב הוא הס"ה של הבית והחינוך הנפלא שהוא קיבל. והפעם אומר על יזהר דבר שאולי לא הייתי אומר על מישהו אחר (זוהי דעתי שלי): יזהר לא היה מאולץ. הוא היה מחונך ויש בזה הבדל גדול מאוד. ואחרי כל התכונות האלה עומד קיבוץ מחנך ועומדת משפחה עם רקע בלתי-רגיל. אם באהבת הארץ, אם בתודעה של שליחות, של פעולה ציבורית, ערבים — נושא רגיש מאוד ואני חושב שהקיבוץ יכול להתגאות שהעניק ליזהר את כל התכונות האלה כגוף והמשפחה כהורים.

ר. אגב אמרתו של א. שיזהר מעולם לא שובר את הכלים, יש ברצוני להוסיף. אני שונא ערבים („מדוע תגיד שונא?“ מפסיקה אותו רחל — „אולי מספיק אינך אוהב אותם“). טוב, אם תרצו אולי אינני אוהב אותם. כמובן, שבהדרכתי את הטייסים הצעירים השתדלתי להעניק להם את הגישה הזאת. סוף-סוף אנחנו לא טסים כדי ללמוד אוויר-בטיקה. מטרתנו כטייסי קרב, בחשבון סופי, להרוג ולהשמיד ככל

שלושה שיצאו לדרך...

האפשר יותר. מובן שמדובר על ימי מלחמה וגיחות קרב. אני אינני זוכר שיזהר התווכח עם גישתי זו. אני לא ידעתי את הרקע החברתי והחינוכי שלו. אבל תמיד היתה לי הרגשה שהוא אומר בלבו: „טוב אתה אומר ככה, אבל אנחנו חושבים אחרת, ואולי אפשר בלי להרוג“. לזכות החוש הטאקטי שלו יאמר — הוא לא נכנס לוויכוח איתי משום שידע שזה יהיה לרעת שנינו. אבל את הכלים לא שבר. את שלו הוא ידע, ויותר מזה, הוא האמין בהשקפותיו.

ז'קו: משונה, כמה שהוא היה נראה כילד כפי שאתה קראת לו, באותה מידה ואפילו למעלה מזה הוא היה מפוכח. הוא ידע מראש אם כדאי לו להכנס לוויכוח. הוא חישב היטב היטב ובמקרה שהיה בסביבה זרה שבה אין טעם, אין מה לומר, למרות נאמנותו ודביקותו להשקפותיו, אם הוא חשב שאין שחר לוויכוח — לא התחיל בו. במקרים כאלה הוא נראה נוח אבל זאת בשום אופן לא היתה השלמה. הוא ידע בדיוק שהוא עומד מהצד השני...

כאן מצטרפת רחל ומוסיפה: „זאת היתה הבגרות שלו“. „כן“ — מוסיף ז'קו — „זאת היתה מזיגה מופלאה — צעיר בכל, עדין בהופעה ומפוכח ויודע לשקול“.

רחל: וקולט, כל הזמן קולט, וטהור וטהור...

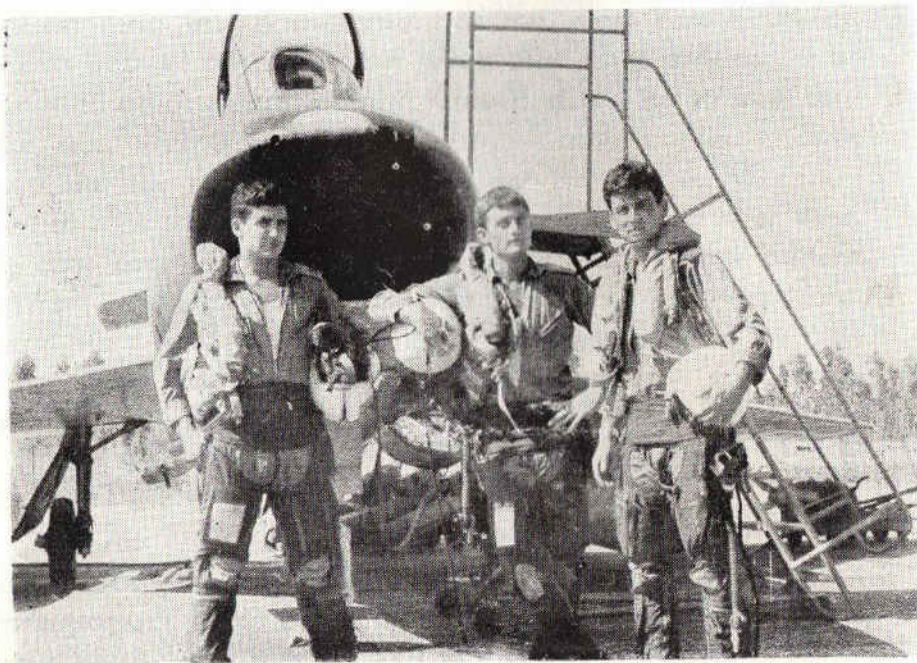

וקולט וטהור...

השעה הייתה מאוחרת. הרבה אחרי חצות. מן עצבות
וכאב אחזו בנו אחרי דבריה של רחל. על יזהר אפשר לדבר
בלי סוף אמר א. אלא שמחר צריך לטוס — מוכרחים...
החברה התחילו להתנועע על כסאותיהם, אחדים אף
קמו על רגליהם.

ר. הסתכל סביבו נאנח ובטון של הרהורים, ואולי ברגש
של התוודות סיים:

ר. כן חברים שיחתנו על יזהר ואישיותו הכניסה אותי לדילמה — אותי
אישית. לפני רגעים אחדים אמרתי שהנני שונא ערבים. לפני המלחמה
חשבתי שלמלחמה צריך לצאת בהכרה ובצירוף של שינאה. הסתבר,
שאפשר לעשות את אותה עבודה ובאותה צורה כמוני ואולי אפילו טוב
יותר מבלי לשנוא — יזהר הראייה לכך —

חברים טובים

במחיצתו של סגן אלוף י.

(מפקדו האחרון של יזהר)

את מראהו של סגן-אלוף י. הכרתי מאיסוף התמונות של הטייסת, אך אותו עצמו, מפקדו וחברו הבוגר של יזהר, היכרתי באורח מקרי לחלוטין. הוא — נוסע קבוע ומכובד של בנדה ואנוכי טרמפיסט של יום ראשון. פנינו צפונה. בנדה נהג באומנות. מכוניתו החליקה על פני הכביש, כאילו ריחפה. בחברתם של טייס וצנחן נדמה היה לי שהנני בתא של אווירון. אזרתי עוז וללא הקדמות ביקשתי מסא"ל י. שיוסיף קווים אחדים לדמותו של יזהר. מנקודת ראותו, כמובן. בקשתי התמלאה בלא הפצרות רבות.

„ — — — יזהר היה מנהיג מטבעו” — התחיל המפקד וכדי שלא אבין את רעיונו שלא כראוי ובכיוון הלא נכון, הזדרז להוסיף, „דע לך, כי אינני מדבר על מנהיגות של כוח ושלטון, אולי ההפך מזה. הנהגתו של יזהר היתה טמונה בתכונות חברתיות ורוחניות. תכונות אלו הן שעשו ממנו נושא בעול, מדרבן לפעולה ובחשבון סופי — מנהיג בחברתו. לראשונה פגשתי את יזהר בקורס טייסים מתקדם. כבר בימים הראשונים הבחנתי בנטייתו והוא נבחר ע”י חבריו לראש מפקדת החניכים בבית-הספר לטיס. את צעדיו בטיס עשה בביטחה ולנגד עיניך ראית כיצד טיסתו משתפרת מתוך ביקורת עצמית וניתוח מחשבתי, אם כי לא חסרו לו גם אינסטינקטים. מעניין היה לראות כיצד ילד זה (הוא היה נראה ממש כילד), ידע לנתח ולפתור בעיות וכל זאת בפשטות כזו כאילו „מהשרוול”. אחרי שקיבל את הכנפיים נפרדנו, כדי להפגש שנית, אלא שהפעם בסופר-מיסטרס. באו אלינו שלושה טייסים צעירים, נחמדים. סגן-משנה ק. ס”מ מ. ויזהר. אחד טוב מהשני ויזהר טוב מכולם.

שמחתי להפגש עם יזהר. אני חוזר ואומר: שמחתי לקלוט את יזהר בטייסת שלי. ידעתי שהוא יהיה לי לעזר ובשטחים רבים. יזהר היה התרבותניק שלי. ממונה על ספר הטייסת וההיסטוריון שלה. בקיצור טייס מצויין, כשרוני, פעלתן ומעל לכל אדם נפלא...!”

נמנום מתוק

חסיה, אשתו של המפקד, ישבה לצידנו ושתקה כל העת. רק לאחר שסא"ל י. התחיל לשבח ולהלל אורו עיניה והחליטה אף היא להוסיף ובחיבה אמהית: „אתה יודע“, אמרה חסיה, „שיכון המשפחות הוא איזור סגור בפני זרים. אנחנו בשיכון בבחינת חברה סגורה. במיוחד נכון הדבר לגבי טייסים צעירים, רווקים. הם פשוט לא מוצאים את מקומם בקרבנו. אך לא כן עם יזהר! הוא טייל בשבילי השיכון כבביתו. בדרכים סמויות הוא חדר אלינו. קשר קשרים נפלאים עם הילדים. רק „נתן חיוך“ ואיזה חיוך! והילדים רצו אחריו“. ברגע זה נרעדה חסיה קמעה והוסיפה: „בתי הקטנה אהבה אותו כאהבת נערה את בחיר ליבה. לא פעם ראיתיה כיצד היא מתביישת, מסמיקה אפילו בראותה את יזהר. עד היום לא גיליתי לה את דבר מותו. אני פשוט מפחדת מעוצמת הכאב שיגרם לה בהודע לה האסון. הוא עבר לרמת-דוד. זהו „השקר הנפלא“, שהמצאנו עבורה...“

„היתה בו מין שמחת חיים, כזו חזקה וכובשת עד שבלתי-אפשרי היה להתעלם ממנה“, הוסיף סא"ל י. „במחיצתו נדבקתה באופטימיות ואמונה. לא פעם שאלתי את עצמי מנין לו, לילד הזה, כה הרבה כוח וקסם.“

הגענו אל המחנה. ילדי המפקד גלשו על הדשא ובהיפוכם התקרבו אלינו. שתי הילדות הקטנות תבעו את זכותן. הן רצו את אמם ואביהם הטייס. הסתכלתי בעיניהן ולא יכולתי לשאול יותר.

לחצנו ידים לשלום כשזכרו של יזהר אינו מרפה מאיתנו.

על אודות ואחרי...

רב-שיח „דביר“

אין אגדות כתובות. דברים נאמרים אודותיך, סיפורים נרקמים סביבך, אך המלים סוררות, מסרבות לכלוא עצמן בסוגרי הדפוס. מפחדות מן האילוף, מקפאון השורות השחורות והישרות. אולם הן עוברות ועולות מתוכנו בכל חיותן בכל פשטותן. הזמן אינו חולף. בטילטולי החיים מנסים אנחנו לתקוע עמודי ציון כמו אבני-מדבר, כדי להבין, כדי לדעת, כדי לקרוא כיוון. כמו אותם מעשים פעוטים המגלים אותך ואתנו, אותך בנו. ועדות השנים העונדות על עצמן, כחרוזי עינבר וקשרי-זכרון, את היפה והקשה והחם שהותכו בלחץ הימים לטיפות-יהלומים קטנות.

ולא יישכח מה שלא הוגד: לא חיוך בחשאי, לא אהבה נסתרת, תנועה רכה, הבכי, שמחה גואה, משחק, חימה, הצלחה בוערת — כל מה שמרכיב את המערבולת העזה המתקראת חיים. מה שמשאיר אותנו בהיפסקה, בכל פעם מחדש, כילדים קטנים מול העולם הנורא, הגדול.

ארנון : אחרי שהוא גמר עם „איילה“, אז — — —

— רגע. יש לי סיפורים מ„איילה“ — מתפרצת רותי.

ארנון : טוב, (ממשיך) קצת לפני שהוא עבר מ„איילה“ (צחוק) יום אחד ניגשתי אליו, התחלנו להיות חברים דווקא, ורואה אותו מנגן בחלילית. אני אומר לו : „אולי תלמד אותי?“ אז הוא התחיל לבוא בכל יום והיה נותן לי שיעור בחלילית.

אחר כך הוא עבר ל„שיבולים“. אז אני והוא לא הצטיינו בגוף מיוחד במינו. החלטנו שאנחנו מוכרחים, איכשהו, להיות שריריים. עשינו חבלים על האשלים והיינו, יזהר ואני, „עובדים“ על הגוף.

רותי : אינה מוותרת, וחוזרת ל„איילה“ :

— בכיתה ג' ישבתי יחד עם יזהר ליד אותו שולחן. גם בתקופת המוסד והצבא היינו צוחקים על כך שהידידות התחילה מה„שותף“ שלנו בעפרונות צבעוניים. יזהר היה ילד רגיש מאוד, בעיקר כש היינו ממש צעירים. היה לנו מורה לחלילית שפחדנו ממנו. אפשר היה להפיל בכיתה סיכה ולשמוע את קול נפילתה. כשמישהו זייף, או ניגן לא נכון, היה המורה משתיק את הכיתה ונותן לו לנגן סולו. פעם יזהר ואני טעינו ונתנו לו לנגן סולו. כמובן שהתבלבלנו גם בקטע הסולו, והמורה חיקה אותנו. יזהר נפגע נורא, נעלב ופרץ בבכי לפני כל הכיתה.

— אתם זוכרים שבהשלמה הצרפתית היה אחד שקוראים לו חיים ?

— שואל חגי — היה בוגר מאתנו בארבע שנים בערך.

יום אחד עמדתי על הבאר ולמטה אני רואה את יזהר במכנסיים קצרים, חצי ערום, צוציק כזה — בן 10. חיים פוגש אותו ובמקום לומר לו שלום, תוקע לו קוץ בגב, יזהר מסתכל סביב, מחפש משהו שיעזור לו, מתכופף ובום — עוד קוץ בגב. וכך — חיים בשלו, מכה את יזהר, ויזהר מתעקש, לא מוותר ומנסה להחזיר. אני זוכר שירדתי ורצתי אליו. מצאתי את הגב שלו אדום ומלא דקירות של קוצים. כבר אז התפלאתי על העקשנות, אי הוויתור — עד הסוף... — כשהודיעו לנו שיזהר יעבור אלינו היתה כמובן התרגשות — נזכרת יעל — הוא עבר אלינו בכיתה ג'. לגבי הבנים היה זה מישהו יותר מבוגר, גורם לתחרות. ובאמת היו קצת חיכוכים. לגבי הבנות היה זה פתח לעולם ומלואו... העיקר, כל הבנות התאהבו ביזהר. כמובן, זה היה סוד. אף אחד לא דיבר ולא גילה.

ערב אחד הלכנו לחדר-האוכל להביא גלידה ויפה לוחשת לי בסוד: את יודעת יעל, אני ככה... מאוהבת ביזהר. כל הבנות בקדר מתחייכות ונזכרות בסודן שלהן. והבנים?

— לגבינו היתה זו דמות להערצה — מגלה אחד הבנים. כולנו היינו קמים בבוקר ומחכים לראות אם יזהר ילבש מכנסיים קצרים או ארוכים.

ובן אחד מוסיף:

— בשעור ספורט אחד הלכנו לוואדי. היה צריך לעבור על צינור ולשאת שני דליים בידיים. יזהר ניסה פעם אחת — ונפל. ניסה עוד פעם ושוב נפל. ניסה עוד ועוד ובכל פעם היה נופל לתוך המים המלוכלכים. התחילו לצאת לו דמעות מהעיניים, אבל הוא התעקש והמשיך לנסות — אך ללא הצלחה. אחר-כך, זמן רב, היה הולך יום יום אל הוואדי ועושה תרגילים עד שהצליח.

— זה מזכיר לי את השייט על הוואדי. כשהוואדי מתמלא מים, אומר אריה, היינו לוקחים חצאי חביות ושטים בתוכן. יום אחד הזמנו את גושו. יזהר וגיורא היו צריכים להדגים לו „שייט“. לא הצליחו לעשות הרבה וגיורא ירד מן הסירה. יזהר המשיך ופתאום הסירה התהפכה. יזהר התחיל לשחות „קראול“ בתוך הבוץ ויצא

רטוב ומלוכלך. אחר־כך הוא אמר שזה בסדר גמור, שהוא בכלל לא

נפל אלא פשוט קפץ ליבשה — — —

— וכמו מאליו עולה יזהר העקשן „עד הסופניק“.

— משחק מקובל אצלנו היה „מי שנוגע אחרון“. מכות כאלו, בצחוק

— מזכיר עופר לכולם. עם יזהר אי־אפשר היה לשחק את המשחק

הזה. הוא היה רודף אחר־יד לכל מקום, שעות, העיקר שהוא היה

האחרון שנתן את המכה. היתה בו מין עקשנות כזאת.

אפיק חיובי הוא נתן לתכונה זו בריצותיו הארוכות. היה רץ וכאילו

שוכח את עצמו, בדבקות ובהתמדה. במין רצון פנימי שלא תלוי בשום

דבר. אפשר היה לראות על הפרצוף שלו איך שהוא מתענה. והתוצ־

אות שהשיג היו טובות למדי.

— יש לי עוד סיפור אחד בקשר לעקשנות, מוסיפה רותי. לקראת

הסיום הדרכתי ב„עומר“. הכנתי עם יזהר גיחה צופית. יצאנו בארבע

אחה"צ בעגלה של המוסד, עברנו את יזר, הקפנו את הגבעות של

ביתניה וכשרצינו לחזור ירד עלינו החושך ונתקענו במבואות הכפר

הנטוש, במקום שפתחו אפיק חדש לוואדי. קשה לתאר איך הגענו

הביתה. אנחנו היינו הולכים והעגלה עוברת כל מיני וואדיות, חושך

מסביב ולא יודעים את הדרך. ויזהר כל הזמן אומר לי: „תראי כמה

טוב לסוסה, היא בטוחה שאנחנו יודעים את הדרך“. שנינו פחדנו

ויזהר עם האופטימיות שלו: „תראי, אנחנו בסוף נגיע הביתה, אל

תדאגי, נגיע הביתה“.

שתיקה נופלת והחברה צוללים בזכרונות.

— טוב, אז אולי נעבור לתקופת חסמה — שובר ארנון את השתי־

קה — זה לא היה הרבה זמן אחרי שיזהר עבר אלינו. זאת הפעם

הראשונה והאחרונה בהיסטוריה שהבנים של „שיבולים“ והבנות

של „איילה“ התאחדו. החלטנו להקים על משקל של חסמבה חבורת

סוד מוחלט בהחלט. כמובן שיזהר היה שם הכוח המבצע. היינו

יורדים לתוך „החורשה הענפה עם פלגי המים“ שעברו בה אז, ונש־

ארים בה כל אחה"צ במקום ללכת לחדר...

יעל מאירה נקודה נוספת באופיו של יזהר.

— אני זוכרת שכולם התנפלו פעם על מרים ויזהר אמר: „לפחות

אחד נגד אחד“. אז הוציאו את יואב נגד מרים וכל היתר הסתכלו

מהצד.

— באחת מ„פעולות הקליטה“ שלנו — מוסיפה מירה — סגרנו את הבנות בחדר הדוד. חדר מטר על מטר. כולם השתתפו במבצע ויזהר החליט גם הפעם לעמוד על שלו ו„להטיף לנו מוסר“. כאשר מוני הגיע לקבוצה ותמה על הנעשה, הוכרחנו להודת בבושת-פנים שיזהר היה היחיד שלא השתתף.

— כן, הוא תמיד היה מתווך — נכנס ארנון — כשעברנו למוסד „ארז“ היינו מפוצלים; שמואל היה מנהיג קבוצה אחת ואמנון מנהיג קבוצה שניה. בקיצור זה היה אשכנזים ולא אשכנזים. יזהר ואני התערבנו בעניין; היינו חברים של שמואל. עכשיו כשאני מתחיל לחשוב, אני רואה שהמטרה של יזהר, אז, היתה לכרות בריתות-שלום בין שני הגופים. זה היה טקס די רציני. שמואל לובש ארשת רצינות ואומר:

— יזהר היה אדם מאוד עממי, הוא ידע להתקרב ללבבות של ה-חברה ומאידך היה לו „קצת יותר“.

אנחנו היינו אז נערים במוסד ותמיד נגרפנו לוויכוחים וחיכוכים שלא ידענו איך ומתי להפסיקם. לא ידענו מהו הגבול. ליזהר היתה תכונה נהדרת: הוא ידע ברגע המתאים להגיד „סטופ“. לעצור אותנו ולמנוע ע"י כך הרבה חיכוכים מיותרים. זכור לי מחנה ל"ג בעומר בו היתה תחרות משיכת חבל והקרב האכזרי היה בין „ארז“ ל„שיבולים“.

כולם היו מתוחים נורא. „שיבולים“ נצחו בפעמים הראשונות והיה צריך לעשות שלוש מערכות. יזהר בא ואמר: „חברה“ — גמרנו, אנחנו באותו גודל. משחק שלישי לא ילך! שני משחקים, מספיק. אנחנו עומדים להיות גוף בוגר במוסד. אסור שנהיה דוגמה רעה. בתור גודל אנחנו חטיבה אחת ושום דבר לא יעזור. אסור שיראו את החיכוכים הקטנים בינינו“. הוא התרוצץ בין שני הצדדים, אשר לא רצו להפסיק את התחרות בשום אופן. ברגע האחרון נגש אל הקו ואמר: „חברה“ אנחנו לא עושים את זה“. ולבסוף השיג את שלו.

היה בו חוש שביעי, הגיון ברזל, הגיון בוגר שלא היה לנו. אני זוכר, למשל, את הפשיטה על בית-הקירור. לאחר שכבר פרצנו דלת אחת וכל החברה כבר כמעט היו בפנים, עמדו יזהר ואבנר בחוץ ואמרו:

„חבר'ה אנחנו לא מוציאים את הדלת מהמקום!“ אצל יזהר זה היה כן. הוא היה נסחף אתנו בכל, אבל ברגע שהיינו עוברים את הגבול, והגבול היה דק לחבר'ה בגילנו, היה נעמד בצד ואומר — לא ומתעקש. רבים הצטרפו אליו ברגעים כאלה והתחילו מפקפקים אם מעשיהם היו נכונים.

כולם זוכרים שהראשון ש„השיג“ חבירה היה יזהר. בשבילנו היה זה חידוש שזכה להיבחן מכל צדדיו. הבוחן הראשון, ארנון, נזכר בשמץ תרעומת:

— תמיד אמרנו: אם יש לו חבירה, אז הוא כל הזמן מבלה אתה ולא עושה שעורים. אז הוא היה גומר ב-10 בערב „ללכת“ ואז היה עושה את שעורי הבית וזה היה מרגיז אותי: אם יש לו חבירה, לפחות שלא יהיה טוב בלימודים...

והשיחה קולחת.

— היה חוזר בארבע מהעבודה. שעה וחצי מוקדשות ל„עדשמוריד“ את הנעלים. היה ידוע שהוא מבזבז את הזמן. עד ארוחת הערב הוא לא היה עושה כלום. מנקה את החדר, מסתובב פה, מסתובב שם...

— בעשר וחצי היינו נפגשים במקלחת או בכיתה. הוא היה מת-חיל לשבת על האנגלית והחשבון, דבר שלא היה קל בשבילו, ופשוט היה נרדם על המחברות. אני לא יודע איך היה למחרת מסתדר עם המורים.

— בבוקר היה שוכב במיטה. כולם קמים ויזהר ממשיך לשכב במיטה. פתאום ברגע האחרון היה קם ומספיק לשעור.

— אתם זוכרים שיום אחד לא קמנו מהמיטות ודוד ל. עבר בחד-רים. הוא נגש למיטה שלו, תפס את השמיכה וצעק: „בן עשרים ולא קם!“

נכון, תמיד היה צריך להוות דוגמא ובכל השטחים. והחבר'ה מתי-חסים כל אחד לפי דרכו: ראשון עופר:

— ערב אחד אני פוגש את אחד החבר'ה והוא מתחיל „לבכות“ לי: „שמע לכל הוועדות בוחרים את יזהר, בכל תפקיד יזהר, בכל דבר יזהר“. זה לא היה רק מתוך קנאה, היה זה גם מתוך הערכה ואפילו הערצה אליו. לחלק מן האנשים היה קשה לשאת שהוא נבחר לווע-

דוד. היה טוב בספורט וטוב בלימודים ו... היתה לו חבירה :
— לפני כל שיחה שבה בחרו ועדה היה שמואל אומר: „לבטח
יבחרו את יזהר ואת מירה ואת עופר ? !” — זורק איציק.
— אופייני לזהר היתה הרב-גוניות שלו — טוענת יעל. קשה לי
לחשוב על שטח שבו לא נטל חלק, בו לא היה לו כישרון או תפיסה
כלשהי. חיבר פזמונים, צייר, כתב אומנותי, היו לו כל מיני
יוזמות בשטח החברתי. מין רב-גוניות שהלכה קצת לאיבוד בשעה
שהלך לטייס. אז השקיע את כל-כולו בכיוון אחד.
— אף-על-פי שהיתה לו חבירה ועסק בדברים רבים, יכול היה
למצוא פנאי לכל שטח ושטח. כל דבר היה מעניין אותו, גם אם
לא היה בוועדה או בתפקיד מסויים. הוא אהב לשאול: „העתון
יופיע ? מתי ?” היה אוהב לעזור. הוא „הכניס את האף שלו”, אבל
בצורה חיובית לא כ„נודניק”. כל עצה שלו היתה במקום ותמיד עם
חיוך.

— ומי אינו זוכר את הספורט ? — אומר שמואל. היתה ליזהר
יכולת לחתוך דברים — ובזמן. במשבר הכדורסל שפקד את החברה,
לאחר שחגי עבר לכדורעף והחליט לא לשחק כדורסל, „התלבש”
יזהר על העסק וסחב ממש את החברה לאימונים. אף-על-פי שהחב-
רה התאוננו על אבדן השחקן הגבוה, לא עזר שום דבר והמשכנו
לשחק בליגה. היה לו העוז להגיד: „חבר'ה, אנחנו ממשיכים
בליגה”, ואנחנו הלכנו אחריו.

— יזהר היה נלהב לספורט — ממשיך דוד. היתה אז התקופה של
בניית ראדיו גביש עם אוזניות. היינו שוכבים עם האוזניות ומחכים
לשעה 11 בלילה כדי לשמוע את התוכנית על האולימפיאדה שהת-
קיימה באותו זמן. כולם היו נרדמים ורק יזהר היה מחזיק מעמד.
היו אז שתי קבוצות — של אמריקה ורוסיה. יזהר וגבי תמכו ברוסיה
ויואב ואני אוהדי אמריקה. ממש שנאנו אחד את השני. יזהר
העריך את הפועל ת”א, את טיש...

— אתם זוכרים את המורה לספורט חיים ? — שואלת רות. איך
יזהר העריך אותו.

— היה לוקח את ירונצ'יק מ„סלע” — מפרט שמואל — וזה היה
מודד לו כל פעם 100 מ' עם סטופר. אחרי כן היה מלביש לו את
הטרנינג ונותן לו ספל עם מים...

— לגבי האתלטיקה — מבקש גבי להזכיר — היתה תקופה בה הש-

תתפנו בתחרויות ליגה. אני הרגשתי לאחר זמן שהעסק הולך ומת-
פורר, עד שהגיע מצב שלתחרות אחת לא נסע איש. יזהר ואני
החלטנו, אני לא יודע מי אמר למי, שאנחנו נוסעים. נסענו ב-
„טרמפים“ לראשון. הופענו שנינו מטעם חצור מול קבוצות של
עשרים איש. להפתעת כולם השגנו השגים לא רעים ולא היינו
במקום האחרון.

אחריכך תמיד רציתי שהוא ימשיך באתלטיקה, כדי שגם אני אוכל
להמשיך. לאחר המלחמה השגתי שני זוגות נעלי „ספיקס“. שאלתי
את יזהר: „אתה רוצה ספיקס? אבל תרוץ איתם“. הוא הסכים.
אמרתי לו: „תעבור ליד החדר שלי וקח אותן“. הוא כל-כך
התלהב...

בליגת הכדורסל תמיד נערכו ויכוחים עם השופט, המזכירות או
הקבוצה היריבה. יזהר היה איכשהו „מתברג“ ונעמד בראש החברה
שלנו. תמיד היה באיכוחנו בוויכוחים עם גורמים חיצוניים. היה לו
אומץ להתווכח ויכולת שכנוע חזקה.

— אתם זוכרים את המשחק באשקלון? — מקשה נדב. באנו, קטנים
כאלה, בליגה ב' של מבוגרים. יזהר התחיל לצעוק על מהטי, שהיה
מאמן-שחקן וזה התחיל להרביץ לו. אלו היו ממש מכות. והוא —
התעקש...

רותי עוברת לנושא חדש:

— יזהר נתן לכל אדם את ההרגשה שהוא החבר הכי טוב שלו.
וזה לא היה נכון אלא היתה לך הרגשה כזו. לכל אחד שעבר בחדר
היתה הרגשה, שהוא בכל זאת קשור קשר מיוחד אל יזהר. הוא לא
עשה זאת בצורה מלאכותית, זו היתה תכונה טבעית שלו, אחת
התכונות היסודיות.

לי היו הרבה שנים קשרים עם יזהר אבל לא קשרים אישיים ממש,
אולם הרגשתי שהיו לנו דעות משותפות בהרבה דברים, זאת אולי
הסיבה לכך שהמעבר להדרכה ב„עומר“ היה כל-כך חלק.

— כל הזמן הייתי מקניט את יזהר — מספר ארנון. אבל הלכתי
איתו מפני שהערצתי אותו. הייתי מקנטר אותו והוא היה — צדיק,
קראנו לו „צדיק“.

— לפני זמן מה ראיתי את הסרט „שלוש שעות ביוני“. אינני מבין
איך למסריט היה חוש להסריט דוקא את הדבר שאפיין אותו כל
כך. היתה ליזהר נקודת חן על השפה. והמסריט, אף כי הראה את

יזהר מעט מאוד כשהוא מסתכל על מפה, הסריט את נקודת החן הזו. מי שמכיר את יזהר אומר — זה יזהר.

אני מתרשם שהרבה חברה מדברים על יזהר כמיוחד-מיוחד. אם היה יזהר יושב בינינו היה ודאי אומר: „מה אתם רוצים ממני? אני בכלל לא מיוחד“. הוא היה מתפלא שאתם מדברים עליו כך. יזהר ידע לגשת אל כל אחד. למצוא את העיקר, להזיז הצידה את כל הדברים הבלתי חשובים ולתפוס את העיקר. היה מנתח ויודע להגיע לפתרון. וזה הדבר שהיה אופייני לו — מסכם גיורא.

אופייני? אולי האופייני ביותר היה יחסו לאנשים. ארנון מתאר: — ליזהר לא היו אף פעם אויבים. תמיד הייתי אומר לו: „תגיד לבחור הזה שילך לעזאזל, או אל תענה לו בכלל, מה אתה מתיחס אליו?“ אז הוא היה עונה: „חכה, צריכים לדבר איתו, לא צריך לכעוס“. ואני תמיד הייתי יוצא מן הכלים: „אנזה — אני קראתי לו אנזה — תפסיק לבלבל את המוח, תגיד לו שילך“.

אני לא אשכח. כאשר שמענו על העזיבה של בארי, נאספו אותו ערב כעשרה חברים אצל יזהר בחדר. אני לא יודע איך זה קרה, אבל דוקא אצל יזהר, כ"א רצה לדבר על זה עם מישהו ובא אל יזהר. החלטנו שנלך אל בארי ונדבר איתו. יזהר דיבר בצורה כזו — הוא לא התפלסף ושום דבר. היתה לנו הרגשה שבארי נשאר בגלל יזהר.

— תחום העבודה לא היה פחות חשוב בשביל יזהר. מהדרכה, ספורט ויתר השטחים — מזכירה מירה. תמיד נלחם על כך שמקום העבודה הוא דבר חשוב. צריך להתקשר אליו עוד בזמן המוסד. אני זוכרת כמה התנגד לקיצור שעות העבודה אף כי ידע שזה הכרחי. הוא היה מוכן לשבת על שעורים עד מאוחר בלילה, רק כדי לא לפגוע בעבודה. תמיד יכולת למצוא אותו עד שעה מאוחרת ב„אמן“.

זוכרים את המקרה של היוצקים? הוחלט בקיבוץ שחבר'ה מכיתה י"א הולכים לצקת ב„אמן“. חיפשו מישהו שיסכים לעבוד ביציקה. יזהר התנדב. אף אחד לא הבין: יזהר הצנום, הקטנצ'יק, זה שכולם חששו לו מבחינה גופנית? והוא: „אני מתנדב. צריך לעשות את זה? אני הולך לעשות את זה!“ ככה זה היה אצלו. אם עובדים אז צריך לעבוד „עד הסוף“ בדבקות האופיינית לו.

חלק נכבד מחיינו תפסו השיחות על נושאים שעמדו ברומו של עולם. לגבי יזהר היתה דעה מוסכמת. ארנון מסביר:

— קשה להגיד שיזהר היה מקורי. מה פירוש? באותה תקופה כל

המדיניות של המפלגה סובבה סביב בריה"מ והסוציאליזם. יזהר
קיבל את זה, כנראה, לא רק מבית-הספר אלא גם מבית הוריו.
בלימודים היה תמיד רק מבסס את מה שלימדו אותו. כשדוד ל,
היה מתווכח עם החברה הוא היה מצדיק את דוד. תמיד היה
ה,"צד הטוב", הצד של המחנכים. אני לא בטוח שתמיד הוא חשב
כך. אלא שלמען שלום-בית תמיד צריך היה להצדיק את הצד של
המורים. עופר ויואב היו מתווכחים איתו, אבל הוא תמיד הצדיק
את קו המפלגה והתנועה.

עופר מחזק את דעתו :

— זה מזכיר לי את אחת השיחות בהן עשינו לדוד, "בלבולי סוציא-
ליזם". והוא הבין שאנחנו צוחקים לו. הוא נורא התרגז ואמר :
,"אני לא תופס למה אתם תמיד צריכים להיות נגד התנועה
ומפ"ם ! ! מה רע להיות יחד עם המפלגה. הנה מירה ויזהר חושבים
מה שהמפלגה חושבת ומה יש, כולם צריכים להיות נגד ? מה אתם
מתנפלים עליהם, כאילו הם לא בסדר ? ! " לא אגיד שיזהר דיבר רק
בשביל שלום-בית. אני סבור שהאמין בזה. זה היה טבוע בו עמוק
עמוק.

ושמואל ממשיך :

— יזהר היה ספוג רוח המפלגה. זה היה אצלו תת-הכרתי — רגשי,
הוא לא יכול היה לחשוב על כל העניינים האלה בצורה רציונאלית.
כל התורה הזאת לא היתה מבוססת, היא היתה יותר ספוגה. היה
לו כושר ביטוי לא רגיל. היה לו הסבר לכל דבר אף-על-פי שידעת
כמעט בבירור שאינו צודק.

בקשר לוויכוחים ששמואל סיפר עליהם, מוסיפה מירה :

— אני זוכרת שחבר'ה מהצבא היו מספרים שה,"שמוצניק" היחיד
שאי-אפשר להתווכח איתו זה יזהר. הוא מאמין בדעות שלו, קשור
לקיבוץ ולמפלגה בכל נימי נפשו. תמיד סיים את הוויכוחים בחיוך
טוב ובטפיחה על השכם.

השנים עברו, התגייסנו לצה"ל, יזהר נעשה טייס. נזכר עופר :

— כשיצאנו בסוף י"א חמישה חבר'ה למבדקים, הוא עדיין לא חשב
כלל על טיס. מי חשב אז על טיס ? היינו צעירים, לא ידענו מה
זה צבא והמצב הבטחוני לא היה חמור. כשהתווכחנו בשעת המב-
דקים הוא לא דיבר על הליכה לטיס. רק כשהזמינו אותו לקורס
והוא החליט ללכת, רק אז התחיל להיות קנאי לזה.

— בשיחת מזכירות החליטו שיזהר לא ילך לטיס — מתפרץ דוד — משום שגם בתור ילד הוא לא נמשך לנהיגה ודברים מסוג זה. בכלל הוא לא התעניין כמו ילדים אחרים באווירונים, בטאון ח"א וכו'. „דביר“ החליטו שהוא כן ילך. אנחנו הרי התגייסנו יחד ושהינו מספר ימים בקלט. אני נזכר בשני קוריוזים מאותם ימים.

רק באנו לקלט החל „הטרטור“. אנחנו רצים ורואים בצד עומד מישהו. אני צועק לו: „הי, מה נשמע?“ מיד נעצר המפקד, מסתכל, פונה אל יזהר ואומר: „בוא הנה טירון“. יזהר במקום למחות על הטעות ולומר שזה לא הוא צעק, קם והתיצב לפניו. מובן שהעונש לא איחר לבוא. יזהר ריצה אותו ובשובו לא אמר מלה.

יומיים לאחר מכן עמדנו במסדר. אני פורץ בצחוק — ושוב מפקדנו מתבלבל ופונה ליזהר. ויזהר שותק ואינו אומר דבר. וארנון מעיר:

— אני הייתי מנסה, ככה, ל„עבוד“ עליו: „יזהר, אני לא מסוגל, אבל אתה, דחילק, מה אתה חוזר בכלל למשק. יש לך שם — וילה“. אז הוא היה עונה: „אתה יודע מה, אם אני רוצה, בלי בעיות, אני יכול לנסוע על כזה“ והיה מצביע על אחד ה„פריבטים“. אמרתי לו: „עשה את זה, מה אתה חושב הרבה“. הרי סיפרתי שהייתי עוקץ אותו: „שמע, אתה אל תספר לי שתחזור למשק, אני הרי יודע שלא תחזור“. תמיד הוא היה עונה: „אני אחזור. למה אתה אומר? אני גומר עם המיראז'ים, אני לבטח חוזר למשק“.

עופר מעלה נקודה רגישה:

— הוא מאוד התרגז על עצם הרעיון של עזיבה. כשהייתי אומר לו: „אה, חמש שנים. כמו שאתה עכשיו אדוק לקיבוץ ככה תהיה אדוק למיראז'ים“. הוא היה עונה לי: „זה שאתם אומרים לי כל הזמן שאני לא אחזור. שאתם לא בוטחים בי שאחזור, זה הדבר שמפריע לי. עצם ההעזה להגיד לי שאני לא אחזור מערערת את בטחוני. היו בוטחים שאשוב, אני אתלבט — ואשוב“.

הוא עצמו היה בטוח שיחזור, בטוח לגמרי, כלפינו בכל אופן. לאחר שיחה כזאת כבר לא היה נעים לקנטר אותו.

— אני חושב שאני היחיד שהתערבתי על חפיסת שוקולד, כשאני אומר שהוא יחזור — מתגאה איציק.

— קשה היה לי בהתחלה לעכל את ההליכה של יזהר לטיס —

אומר גבי בהחלטיות. לא הייתי מוכן שהוא ינתק עצמו מחצור למשך חמש שנים. אבל זה היה בהתחלה. בהדרגה שונה יחסי ובסוף הקורס השתנה לגמרי.

לי היה ברור בהחלט: אם יש לנו טייסים, אם בכלל צריך לתת לחבר'ה ללכת לטיס, אז רק חבר כמו יזהר. זה האידיאל. כן, דווקא כאלה. לי היתה אמונה בלתי-מעורערת שהוא יחזור לקיי-בוץ. זה לא היה מוטל אצלי בספק ולכן היה כל-כך טבעי שהוא יבקש את ההארכה בשביל המיראז', דבר שיקצר לו את התקופה בה יהיה בטיס.

— הדבר ששינה את כולנו, ואת יזהר כאחד מאתנו, היתה היציאה לצבא — מספר שמואל. אני הרגשתי שבשטח השקפת החיים שלו על בריה"מ, סוציאליזם, מלחמה ושלום במזה"ת, חל בו שינוי מהותי. דראסטי.

שבועיים לפני המלחמה הוא סיפר לי, כי בא אליהם מזרחן והסביר להם שלפי דעתו לא יכול להיות שלום בעשרים השנים הקרובות. המלחמה היא בלתי נמנעת. שאלתי אותו: „זיזיק, איך אתה רואה את הדבר הזה, האם אתה חושב שהוא צודק?”

בפעם הראשונה הוא הניע בראשו לאות הן ואמר לי: „שמע שמואל, הורגלנו לחשוב בקו. לא הורגלנו לחשוב בקו הנכון, המציאותי. אני חושב שיש הרבה צדק בדברי המזרחן הזה. לי יש הרגשה שתהא מלחמה ואנחנו במלחמה זו נצטרך לתת את הכל”.

פגשתי אותו יום לאחר גמר המלחמה ושאלתי אותו: „נו זיזיק, מה אתה אומר על הנבואה של המזרחן?” אז נכנסנו לוויכוח על תפקיד בריה"מ. יזהר לא הודה אף פעם בטעויותיו, וגם הפעם הוא ניסה לסובב את הדברים — אבל הרגשתי שיש בו מורת-רוח, אכזבה מבריה"מ. נדמה לי שבויכוחים אחרי המלחמה הדבר הורגש היטב.

הוא השתנה — — —

— נכון, אומרים שיזהר השתנה בצבא — ממשיך גבי, אבל רק בנקודות מסויימות. נדמה לי שבהרבה דברים אחרים הוא לא השתנה. לפני המלחמה היתה לי איתו שיחה ועלה עניין סגנון החיים, והוא אמר: „הנה, למשל, המכנסיים השחורים שכל-כך התנגדו להם. עוד היום, למרות שמתבגרים ולמרות שמיחסים לזה פחות חשיבות, עוד היום אני משוכנע שאנחנו צדקנו בעניין זה. כיוון שאז סימלו הדברים האלה לגבינו את הכל”.

שזה „אותו היזהר“.
ובקשר לתנועתיות. מישהו הזכיר שהוא היה תמיד בקו. אני לא יודע אם היה צריך להיות קו של דוד ל. כדי שהוא יהיה בקו זה. יזהר היה התנועה עצמה. אני זוכר, כי כאשר הוא הלך לטיס, הוא דיבר על בן קיבוץ הזורע, טייס, שהיה למזכיר ח"ץ. לא שהוא רצה להיות מזכיר ח"ץ, אבל הרגשת את ההערכה שלו.
ואיציק?

— אני נקשרתי אל יזהר בכיתה י"א כשהתחלנו להופיע בלהקת ה„אפרוחים“. הוא התגייס לפניי ובא במדי חיל האוויר. שאלנו אותו: „אתה טס?“ ענה: „לא, אנחנו רצים — — —“
אני התגייסתי אחריו ואחרי קורס נהיגה הציבו אותי בחיל האוויר. הוא קיבל אותי לחיל: „עוד אחד לחבורה, כל הכבוד. „כשהוא גמר את הקורס וחזר לבסיס שלנו היה בא אלי ושאל: „איך עושים פה, איך עושים שם?“ אחרי התקופה הראשונה, כ-4 חודשים, הוא התחיל להסביר לי, לקח אותי לשק"ם. בטיסות הייתי לוקח אותו תמיד למטוס. היתה לו הרגשה שלו לא יקרה דבר. הייתי אומר לו: „אשל, תזהר!“ לא יותר.

ידעתי שהוא ישיג את התוצאות הכי טובות והוא באמת הביא תוצאות טובות. הוא היה הראשון שקיבל את התוצאות ותמיד אהב להגיש לי: „תראה, איציק, היום יש לי אדום“ (אדום זו התוצאה הכי טובה) ותמיד היה אומר: „אני מוכרח, אני מוכרח להשיג“.

— אני זוכר שאחד הטייסים אמר שהוא מעריץ את יזהר מפני שהוא, למרות שיש לו תוצאות וציונים גבוהים, אף פעם לא בודק ולא מסתכל — ממשיך דוד.

— הוא כן היה מסתכל — מוחה איציק — אבל לא ליד כולם. בצבא ישנה תחרות וגם הוא השתתף בה. הוא לא היה שונה מיתר הטייסים, הוא היה טייס. שחצן כזה, חמוד, מין מתוק כזה. תמיד עם החיוך, היה בא אלי, מזמין אותי לשק"ם ואומר לי: „תסתכל עלי פה — צבע אדום. היום הלך לי, היום הלך לי“. אחרי זה כש- השתחררתי מהצבא והוא היה בא עם הטוסטוס — — —

— זה היה מתחיל כך, קוטע אותו ארנון — היו שומעים רעש, כל הקיבוץ היה מרים את הראש, ביום שישי, ככה, בשתיים עשרה, היו רואים את הפיפר...
128

אחר כך הוא עבר לקורס מיראז'ים וקבל פיפר „הלוך-חזור“. בכל יום שלישי או שישי היה בא מעל לבריכה. אומר לי : „תראה, אני שובר קצת מעל הבריכה“. כשהוא הגיע לקורס האחרון, היה אומר לי : „אין כמו מיראז'. מיראז' זה מטוס טוב, מטוס בטוח“.

בשבת האחרונה הוא בא ואמר : „כל הכבוד, כל הכבוד, הגעתי הביתה. כל הכבוד, השבת הגעתי הביתה“ „מה קרה ?“ — אני שואל. והוא מספר : „באחד התרגילים ביצענו תקיפה על היס. אני טס, נכנס לתקיפה ראשונה ו... התא מתמלא אדים. עולה למעלה, נכנס לתקיפה שניה ושוב התא מתמלא אדים. לא מוותר נכנס לשלישית ו... אותו הדבר. כמובן שזה היה כבר יותר מדי — הודעתי למוביל על נסיגה וחזרתי לבסיס. מאוחר יותר סיפרו לי שותפי לתרגיל שהייתי קרוב מדי, משום מה, לפני המיס“.

— זה מזכיר לי את נחיתת האונס בחצרים — מזכירה מירה.
— נכון — ממשיך איציק — טס עם „אורגאן“ בתרגיל בדרום, קרתה לו תקלה במטוס, עפה לו טורבינה ועשתה חור במנוע. יזהר דווח וקיבל פקודה לנטוש. הוא לא ויתר, דהר מעל חצרים ונחת בדיוק בקצה המסלול. אחרי כן היה אומר : „ממש כמו בתרגיל, ממש כמו בתרגיל“. הגיע לו ציון לשבח על מעשה זה וזה התעכב והתגלגל ולא הגיע. יזהר לא הלך להתעניין והציון נשאר במשרדים. במלחמה, כל „סופר-מיסטר“ שהיה עובר בשמיים, הייתי אומר : „זה יחזור הביתה, זה יחזור הביתה“. והדבר הראשון כשחזרתי הביתה היה לראות אם הטיס שלנו הגיע בשלום. ואני בטוח שזה לא רק אני.

— יצאנו פעם לטיול להרי ירושלים — נזכרת רותי — והיתה אז מתיחות לקראת סמוע. באותו ערב טלפנו יזהר ויוחנן לבסיסים שלהם. בקיצור, הם החליטו לחזור. יזהר נהג נורא מהר, ממש טס. הגענו מירושלים לחצור בארבעים דקות בערך. כמעט והת-הפכנו בסיבוב נחשון. לי היתה הרגשה ששניהם, אבל במיוחד יזהר, חרדים נורא שהם עדיין לא בבסיס ואיכשהו יצאו בלעדיהם ושהם יאחרו. היה מין מתח כזה — — —

— אני זוכרת את יזהר באחת השבתות היפות של השנה האחרונה בחייו — אומרת רינה. זה היה הטיול ב„סימקה“ האדומה שלנו. לגבי יזהר זו היתה חוויה שהוא לא שכח זמן רב. הוא כולו חי את זה. היה אומר : „לנסוע בגשם, סתם ככה שישי, שבת, לנסוע בגשם,

שום דבר לא מטריד אותך. כל הצרות נשארות בבית". נוסעים ב"סימקה" האדומה, שם בכביש הצפון ואין איש ואין חיה. סתם נוסעים בגשם. והרבה זמן עוד המשיך לדבר על "סתם שבת של נסי-עה בגשם".

ושוב רותי, אך הפעם על יחסו לקיבוץ.

— ליזהר היתה בקורת על דברים בקיבוץ. אבל מה שייחד אותה שהיתה זו ביקורת בונה. פעם היה ערב ספרד בקיבוץ. מאוד לא מוצלח, אבל החברים יצאו כאילו "מבסוטים" מעוד ערב ששי שעבר. יזהר דיבר על זה: "איך אנשים מסוגלים אחרי ערב כל כך לא מוצלח לצאת, וכאילו להיות מרוצים ממה שהיה". היתה לו בקורת, אבל המאפיין אותו שהוא היה מוכן לעשות משהו בשביל לשנות את הדברים.

— מי זוכר שהוא בירך את הקיבוץ? — משיבה יעל. החברים חיכו למשהו, לביטוי עליון, לרגשות נעלים, ובסוף הוא דיבר דברים כל כך פשוטים והוא גם לא חשב לפני כן. כשהוא ישב במסיבה הוא אמר לנו: "בעצם אני עוד לא יודע על מה אני אדבר". זה היה ממש ברגע האחרון.

— זה היה כך — משלימה מירה — אף אחד לא הסכים לברך ויזהר שהגיע רק אחה"צ שמע שאין מי שיברך ומיד רגז: "מה פת"אום, מסיבה שלנו ואין מי שיברך?" ולקח זאת על עצמו. אותו דבר היה בעניין ההדרכה של "סלע". דיברנו על כך שאין "לסלע" מדריך. יזהר אמר: "מה הבעיה? אני מוכן". באותו שבוע הוא נכנס להדרכה.

הזכרונות הטריים והחזקים ביותר הם על המלחמה ויעל מתחילה: — בלילה הראשון של המלחמה היתה האפלה ומצב רוח זוועתי. אתם יכולים לתאר לעצמכם: לא ידענו שום דבר. העתונות הרי טרם סיפרה. ממש נפוצו שמועות. פתאום הופיע יזהר ובכל הקיבוץ פשטה שמועה שאנחנו חסלנו להם כ-400—300 מטוסים. אחר-כך הסתבר שלא יזהר פרסם זאת אולם זה התפרסם בתור הודעה של יזהר. כולם נשמו לרווחה.

— קשה ממש לתאר מה היה יזהר, עם החיוך הזה על הפנים, בשביל אנשים ששהו כאן בבית. כמה היתה זו דמות מרגיעה. אנחנו הרי ראינו את המטוסים ממריאים חמושים וכל אחד התמצא — יזהר ידע הרבה לפנינו מה עומד להתרחש — מספרת מירה —

ואת הכל הוא שמר בלבו. בלילה האחרון לפני שגייסו את הבנים, נסענו לבקר אותו בבסיס והוא אמר: „אורי, הלילה מגייסים אותך“. מסתבר שהוא היה די מעודכן בכל מה שהולך אבל לא סיפר.

על השתיקה הזו שמר במשך כל המלחמה. כל ערב היה קופץ להגיד שלום בחדר. וכששאלנו אותו: מי, מה — מכירים? שום דבר. לא היה מוכן להוציא הגה. היה רק מספר על הדברים הטובים: כמה מטוסים השמדנו, כמה שדות תעופה חיסלנו וזהו.

רק אחרי המלחמה מאוחר יותר, הוא התחיל קצת לספר ואז הסתבר שכבר ביום הראשון, שהיה בעצם היום שלהם, הטייסת שלו סבלה אבידות קשות מאוד. הוא חזר עם שני מטוסים במקום ארבעה. הוא סיפר, כי כאשר הגיע לבסיס וראה את כל הפקידות יושבות על הדשא ובוכות הוא החליט: „זהו, עומדים לפנינו, כמה ימים של מלחמה, מוכרחים לשכוח הכל. מי שמת — מת. אנחנו מוכרחים להמשיך“. ובאמת הוא שם לפיו מחסום. אחרי המלחמה, כשהם היו צריכים לזהות גופות ולנחם הורים שכולים, התחילו הפצעים להפתח, והסתבר שעבר עליהם לא פחות מאשר על החיילים על הקרקע.

בשביל יזהר הוותה המלחמה זעזוע קשה מאוד.

— יש לי זכרונות יפים מאוד מהמסיבה שהיתה בקיבוץ אחרי המלחמה — קופצת יעל כמה חודשים קדימה — מסיבת הנצחון. אנחנו היינו בין הקיבוצים היחידים שיכולנו לחוג את הנצחון בלב שלם כמעט.

אחרי שמשה א' הסביר את המערך בסיני ומה שהלך שם, ככה די ביובש, עלה יזהר והאולם החל לחיות את מה שהוא אמר. פשוט הקסים את כולם, במין פשטות כזאת כאילו מובן מאליו, בסגנון כזה ובחופשיות של דיבור, כל הקיבוץ נסחף, זו היתה ממש חוויה.

— אני זוכרת שלצעירים היתה התנגדות למסיבה זו — ממשיכה רותי את דברי יעל — אותי הכריחו לקשט. וכשעמדתי ככה במצב רוח רע, ניגש אלי יזהר ואמר לי: „תראי רותי, לי יש — אני כאילו הפסדתי במלחמה. לי הכאיבה המלחמה אולי יותר מאשר לכולכם ביחד, אבל אנחנו מוכרחים להבין שהם צוו לנו את החיים“.

— נכון — אומרת מירה — יזהר התנגד לשבוע אבל בקיבוץ אחרי שאדם נפטר. הוא טען שלא יתכן שקיבוץ שלם אבל במשך שבוע

ימים. וכל הזמן היה חוזר על המשפט : „המתים צוו לנו את החיים, המתים צוו לנו את החיים“.

— זה בא לו כתוצאה מהטיס — מסבירה יעל.
בגלל הסיכון שזה יקרה אצלם. סיכון גדול כל-כך — הזמן לא מרשה להם להתחיל — — הם מוכרחים להמשיך הלאה — וזה היה בדיוק ביטוי להרגשה שלו.

— ביום השישי האחרון — מהרהר גיורא ז. — ישבנו למעלה בב-ריכה ואני שאלתי את יזהר : „לא מתחשק לך פתאום לרדת מלמעלה. מה אתה עושה אם פתאום אתה רוצה להיות למטה, לרדת?“ אז הוא צחק ואמר לי : „אתה יוצא בהרגשת בטחון שלך לא יקרה כלום. אתה טס — אתה בבית. אתה יודע טוב מאוד שאתה מגיע“.

— הוא באמת התיחס למטוס כמו אל בית — מאשר עופר. פעם התווכחתי אתו על נטישת מטוס והוא אמר לי : „מה אתה חושב שזה ג'יפ, שאפשר ככה לרדת ? אתה נכנס למטוס וזה הופך לביתך. אתה לא מוכן לעזוב אותו. גם אם הוא בוער, גם אם יש תקלות וכל מיני דברים — יש לך הרגשה שאתה מוכרח להביא אותו שלם למטה. זה הבית שלך. אינך יכול לנטוש אותו, את ביתך, יקרה אשר יקרה. יש לך הרגשת „עד הרגע האחרון“, עד שאתה בטוח לגמרי שזה בלתי-אפשרי — אתה נשאר בתוכו“.

ולי יש הרגשה שבדיוק כך הוא התייחס לביתו ולחיינו. וזה מה שנתן טעם לחייו ועשה אותם מלאים כל-כך עד גדוניהם.

הרבה לפני שובו הביתה אני תיכננתי... רציתי, למעשה, להקים עם יזהר וחגי שלישיית שירה. רציתי שהיא תהיה ממש מעולה. היתה לי הרגשה שאנחנו יכולים לעשות משהו. גם דיברתי על זה עם יזהר והחלטנו שנתחיל בסוף קורס המיראז'ים... רציתי מאוד לעבוד איתו... :

— נדמה לי שהתשובה לשאלה אם היה יזהר אופטימי, צריכה להיות חיובית, למרות הלבטים. כי אם יש בכלל איזו משמעות למושג אופטימי זה יזהר בלי ספיקות. זה משהו שבמידה רבה נתן לי, ברגעי משבר, את הרצון לחיות. רבים מאתנו עוברים משברים ותקופות קשות, ביחוד בשלב של לאחר המוסד, (אולי גם לפני זה) אבל תמיד ידעת שקיים משהו יציב, שקיימת איזו שהיא נקודת משען. יש לי אמונה תמימה שהרבה מהדברים שעכשיו אין מרץ לעשותם ואין שביעות רצון, יש לי הרגשה שהדברים האלה, ההתפת-

חוויות האלה, לפחות בחלקם, השורש שלהם ביזהר, באי-היותו. אמר לי פעם מישהו: „רציתם קיבוץ נורמאלי — הנה לכם קיבוץ נורמאלי, תאכלו את זה...” ההרגשה היא שיש דברים שלא היו קורים ואם היו קורים, היה לך בטחון איך להתמודד, איך לחיות עם זה, עם מי לחיות את זה.

— זוכר, פעם הלכתי לארוחת ערב, בשעת בין ערביים. נכנסתי לחדר האוכל פתאום קפאתי במקומי, ראיתי את יזהר. ואני רציתי, כל כך רציתי שיהיה הוא, רציתי לשמוח... אחרי זה כמובן שזה היה מישהו אחר, אבל הרגע ההוא לא ישכח.

אני אתחיל מחלום. חלום האומר לגבי הכל. זה חלום מזעזע מאוד.

דוד:

שלושה אנשים מהקיבוץ היו צריכים למות, אחד מהם היה יזהר. אנחנו ישבנו בחדר. יזהר ישב על המיטה, נשען על הקיר בתנועה האופיינית לו והיה מספר ומדבר עם הידיים והחיוכים, צוחק וכולם סביבו. סיפרנו בדיחות וצחקנו ואף אחד לא חשב על זה שהוא צריך למות, או שיש בכלל דבר כזה כמו מוות. התחלנו להשתולל, לחבק אחד את השני: „יזהר לא מת...” ואני רצתי בכל כוחי לחדר של גבי לבשר לו ואמרתי: „בוא מהר, נכין את הקומזיץ”.

הבאנו ארגזי בירה ועוגות. הגעתי לחדר ואמרתי לגבי: „אתה יודע, בעצם זה רק חלום”. אז הוא ענה לי: „נכון, הוא באמת מת”. בחלום הזה כאילו הבהרתי לעצמי בדיוק מי היה יזהר לגבינו ומה היה יחסנו אליו.

— אם לדבר במושגים של חצור, יזהר היה דוגמא לאדם אופטימי בקיבוץ. הוא היה יותר מאופטימי — היו בו תוקפנות ואומץ להלחם על הדברים שבהם האמין. ליזהר היה טוב במה שהיה לו וכשלא היה מרוצה, נאבק וידע על מה.

— אני לא זוכר את יזהר ברגעי חולשה. רק מקרה אחד של חולשה נחרת בזכרון. זה היה באחד מימי ההולדת שלו. היתה הפסקת חשמל באמצע המסיבה. מוני הבין מה קרה והתחיל לארגן משחקים אבל זה לא הלך... יזהר התחבא מאחורי גבה של שרה והתחיל לבכות.

— יזהר היה כאילו מעלינו, אבל מצד שני היה אותה דמות רזה ונמוכה, מעורה בחברה ומאוד מקובלת על אנשים שהיו בשולי החברה.

— זה אומר הרבה על יזהר. הוא היה חכם יותר מהרבה אנשים ויחד עם זה פשוט כמוהם.

יעל : גבי דיבר על מקרה בו כאילו ראה את יזהר. לי זה קרה לא פעם ולא פעמיים. פעמים רבות כשאני נכנסת לחדר האוכל יש לי הרגשה שפתאום אני רואה אותו. מין הרף עין כזה של שנייה שנדמה לי שזה הוא, אבל מיד אני תופסת שזו אשליה, שזה רצון לראותו שנשאר בגדר רצון.

— אני חושבת שהמלה אופטימית אינה יורדת לסוף הדברים. הייתי מגדירה את התכונה הזאת כאושר למרות שגם פה — לא נכון להגדיר אדם מאושר כאדם שכל הזמן שמח ומבסוט מעצמו ומהסובב אותו. במיוחד לגבי יזהר. אני בטוחה שהיו לו לבטים ובעיות אישיות משלו והתנגשויות עם החברה. אבל אלו היו דברים שנשארו בתוכו, שנשארו לפתרונו הוא. הוא גם מעט מאוד שיתף אחרים. באמת לא רבים חדרו לתחום הפרטי שלו. יש לי הרגשה שהחברה הזאת לא היתה מוכנה לקבל אותו כאדם שמתלבט, אדם שלא יודע את הדרך. כל אחד חיפש ביזהר את הצד החזק שבו, את האדם השלם, זה שיש לו תשובה לשאלות החיים, שצועד בשתי רגליים על האדמה. כזה שהקיבוץ וחיי הקיבוץ ברורים לו.

זוכרת, בכל יום שישי כשיזהר בא הביתה, היתה לנו נקודת אור, הוכחה חיה שאפשר להיות חבר קיבוץ שלם, שהדברים האלה יכולים להתקשר בפשטות שלהם, ביומיומיות שלהם, בחוסר השיגרה שבהם. בשבילי זה היה הרבה. בשבילי כל אדם שעוזב קיבוץ, שמערער על חיי הקיבוץ, זו מעין פגיעה אישית שאולי אין ערך לחיים האלה, שאולי לא נמצא בהם, באמת, את מה שאנחנו מחפשים. יזהר היה ההפך, ההוכחה שאפשר אחרת וזה היה דבר בעל ערך לגבי כל אחד מאתנו.

דוד : בקרב חבורת הבנים היתה תמיד פינה לביקורת על יזהר. לאחר שביררנו את זה יותר עמוק, היה ברור לנו שזו קנאה, בתת-הכרה, בשלימות שבו.

יעל : והיה במה לקנא. זו לא היתה קנאה מתוך רוע לב, אלא קנאה כנה באדם שיש לו דברים שלאחרים אין. שהוא מעצם טבעו כזה. כבר אמרתי שגם אצל יזהר היו סתירות, אבל הוא ידע לישבן בתוך עצמו, להתעלות מעל הדברים הקטנים, להיות שלם.

רותי : דיברנו באחת השיחות על הפחד מהמוות, הפחד לחזור הביתה שמא... שמא קרה משהו.

באותו יום לא הייתי בבית ואת הידיעה קיבלתי בדרך חזרה, באוטו-בוס. אני לא חושבת שהיכרתי את יזהר היכרות קרובה, בכל אופן לא בשנים האחרונות. אבל הקשר נשאר מפעילות משותפת בהדרכה ונבע מאותה תכונה שלו, לשמור על קשר עם אנשים ולתת להם את ההרגשה שזה אינו נעשה בדרך-אגב.

— אומרים על יזהר שהיה שחצן. אני אהבתי את השחצנות שלו. כזאת חביבה ועם שתי רגליים על האדמה.

— אופטימיות. מדברים כל כך הרבה על כך ואני שואלת את עצמי מה פירוש אופטימיות? מהיכן זה נבע: מבית ההורים? האם זו תכונת אופי שהיתה ליזהר? או שבעצם זה היה בו מאוד כלפי חוץ?

מירה : אני את הידיעה קיבלתי בטלפון. הייתי ב„אורנים“. סיפרו לי שיש לי טלפון דחוף ולא התרגשתי. מה זה כבר יכול להיות?! התגובה הראשונה היתה, כי זה לא קרה באוויר, לבטח תאונת דרכים. זו היתה הרגשה לא רק שלי, שלא יכול לקרות לו דבר. אחרי שנגמרה המלחמה וכבר סוף קורס המיראז'ים, אז כבר לא יקרה דבר. האמת היא שלא הלך לו כל כך פשוט, גם בקורס טיס וגם אחר כך. אבל כלפי חוץ הכל היה בטוח שתמיד יהיה בסדר. התחלנו להאמין שבאמת אין מה לדאוג.

מאז מותו כל דבר שמדברים או עושים קשור בו: „איך יזהר היה מגיב“... „איך עשה“... וכו'. וזה מוכיח מה הוא היה בשבילנו. מה היה מקומו בחיי הקבוצה, בקיבוץ, בכל מקום בו היה.

— לא היה דבר שלא היתה לו דעה לגביו. לא היה דבר שלא היה לו עניין בו — אפילו כאשר לא היה בבית. ולכן, מה שנשאר לנו זה כאילו כל דבר חסר משהו, מפני שחסרה לנו דעתו של יזהר והעזרה שלו. בשיחות במוסד היו רוב הדעות שלי ושל יזהר זהות. תמיד כאשר יזהר דיבר היו אומרים: „עכשיו תגיד מירה אותם דברים“... והדברים שלו שכנעו, לכן לכל אחד היה חשוב שהוא יאמר אותה דעה כשלך.

— אני מקבלת את ההגדרה של יעל, שהחברה לא היתה מוכנה לראות אותו אחרת ואני חושבת שזה היה הדדי. יזהר גם לא הרשה זאת לעצמו, כי הוא ידע למה מצפים ממנו ולא הרשה לעצמו להראות חלש או מתלבט. בעצם זה לא היה בדיוק כך. בכל תקופת

הקורס (קורס טיס) היה מתוח מאוד. כל שבת שבא הביתה היה אומר: „זהו, בשבוע הבא מעיפים אותי ואני לא יודע מה יהיה.“ — מה שאפיון אותו בכל שטחי החיים, זו השלימות עם כל דבר שעשה. בעבודה, בנאמנות לקבוצה, ביחס לקיבוץ, כל דבר עד הסוף. בלי לוותר. מכאן נבעה האהדה סביבו. זה היה אדם שכלפי חוץ נראה, כי אף פעם לא רע לו, תמיד חילק לכולם את האושר. למרות כל זאת קיבל יזהר את הבקורת ברצינות רבה. כביכול, צריך היה להיות מחוסן שהרי כולם אהבו אותו. בכל זאת, היה לוקח את הביקורת ללב יותר מכל אחד אחר.

התכונות היסודיות באופיו יצרו את הדרישה של החברה ממנו ואני חושבת שמעצמו הוא דרש לא פחות.

דוד: אני הגעתי למסקנה, בעיקר אחרי הברורים לקבלה לחבירות בקיבוץ, שקודמת להזדהות היא לימוד הדברים. לכן אני רואה היום אחרת את יזהר של אז, של המוסד. ליזהר היה כושר הזדהות. הוא הבין דברים אולי יותר מאחרים, וזה עזר לו להזדהות במידה כל כך גדולה. כאשר רצה להבין משהו, הוא חקר אותו ויהי מה. לא היה אצלו לגמור משהו בלי לסגור את הבורג האחרון.

עופר: יכול להיות שאני אחלוק על דעתך, או על דעת חברה אחרים שדברו פה. היו לי יחסים מאוד מורכבים בשנים שחייתי עם יזהר. לא היה לי, במיוחד לי, אף פעם יחס של הערצה אליו. באופן טבעי, אנשים שמעריצים אדם אחר נוטים קצת להתבטל, נוטים לראות את הדברים לא כפי שהם במציאות, אלא יותר כפרי דמיונם הם. בכל קבוצה יש עמדות מסויימות. באופן טבעי, בגלל מעמדו ומעמדי, באנו הרבה פעמים לידי חילוקי-דעות, לא רציניים, אבל היו דברים שלא קיבלתי והמשכתי לא לקבל לאורך שנים. משום כך יחסי אליו לא היה יחס של הערצה והיה יותר אובייקטיבי. — לעניין הזה של האופטימיות — יכול להיות שהיום אני אענה אחרת, אבל בזמנו היתה לי הרבה ביקורת על כך. לי יש הרושם שהוא לא תמיד ירד לעומקם של הדברים. אנסה להסביר זאת. פעמים רבות הוא לא הסתכל במציאות „ישר בעיניים“. באיזה שהוא מקום הפסיק לנתח, הפסיק לשאול את עצמו שאלות וענה

תשובה שהיתה מושרשת בו מילדות, מההורים. לא אגיד שהוא לא ידע לנתח דברים, או לשקול דברים, אבל במקום מסויים הוא הפסיק לשקול, הפסיק לחדור.

בדרגה מסויימת, לגבי רוב הדברים, הוא לא שאל את השאלות שאנשים אחרים שאלו. ברגע מסויים היה הבסיס הרגשי שלו חזק מאוד היות והיה לו בית כזה. הרגשת שהוא בא מתוך בטחון. ועל הבטחון שלו נשענה קבוצה שלמה ואח"כ קיבוץ שלם (אם אנחנו מדברים על החבר'ה הצעירים). הבטחון היסודי הזה, שלרוב החברה שלנו לא היה, זהו בטחון שאחרי ויכוח ואחרי התלבטויות. — היחס אליו חייב היה להיות מורכב. היית חייב להתיחס אליו. זה לא מסוג האנשים שאתה יכול לעבור על פניהם כל החיים בצד והם לא „משחקים" בשבילך. הוא היה חלק ממך והיית צריך להתמודד איתו בצורה זו או אחרת. לקבל אותו, לא לקבל, להעריך או רק להעריך אבל היית מוכרח להתיחס לעצם קיומו, לא יכולת להתעלם ממנו.

כששינינו היינו בקבוצה אחת כל זה נהפך למוחשי מאוד. ההתמודדות. במקום הזה הייתי תמיד נעצר. גם בוויכוחים איתו הייתי מוכרח להעצר באותו מקום בו הוא היה בטוח ואני לא (מטעמים שלי). בנקודה זו גם התגלעו חילוקי הדעות לגבי מפלגה, קבוצה או יחס לקיבוץ. יכול להיות שזו הגדרה לאופטימיות. שעל אף הכל ובסופו של דבר אתה מוצא את הבסיס המוצק כדי להמשיך הלאה. את הקרקע המוצקה. אחרי שאתה שוקע, שוקע, שוקע, אתה מוצא יכולת לעמוד ולהמשיך לחיות. ידעת שעל אף ההתלבטויות, יגיע בסופו של דבר לקרקע מוצקה וימשיך בצורה חיובית, בצורה שמחייבת חיים, מחייבת קיבוץ. זה דבר שהיה חסר, שעד היום חסר לנו בתור אנשים צעירים, בתור אנשים שקיבלו חינוך מסויים.

— אנשים נטו, ונוטים עד היום, להסתמך על זה, להישען עליו. גם בחייו נהפך למעשה לסמל. סמל של בית, של אימהות, שתמיד יכולת לחזור אליו. יזהר היה דבר כזה באופן מופשט. אנשים ידעו שמותר להם לעשות דברים קצת לא נכונים, קצת לא קיבוריים, לחשוב בצורה אחרת מפני שידעו שיש קו שאפשר לחזור אליו ויזהר סימל את הקו.

אפשר לקרוא לזה קנה־מידה. אני חושב שזה מעל לקנה־מידה. זה הבטחון שיש משהו צודק. אני יודע שאני לא הזדהתי איתו בדברים

האלה. לא הזדהתי, כי חשבתי שהוא פחות מדי מעמיק, אבל הזדהיתי עם הבטחון. ידעתי שזהו זה. זה העמוד שעליו יכולת להישען, אע"פ שהעמוד הזה לא תמיד יסודותיו חזקים ביותר. מבחינה זאת, לאחר מותו, הרגישו אנשים שמשהו חסר בכל מערכת הבטחונות שלהם, ההתייחסות שלהם לחיים, לקיבוץ, פה הוא כבר הפך לקנה-מידה, קנה מידה שאבד...

אפשר לראות את זה היום, אולי לא בצורה מוחשית, אצל הח"צ או אצל „דביר“. חסר להם כוח מאחורי הקלעים שידרבו, שידעו שלפיו הולכים. גם תת-הכרתית, לאו דווקא דברים הקשורים בהחלטות מעשיות. אנשים נוטים יותר לפרוק עול. ויש גם סיבות אוביקטיביות. נוטים יותר לחשוב בצורה אחרת בלי לתת דין וחשבון לעצמם שיש קו של מפלגה וקיבוץ. לא שהם מרשים לעצמם יותר אלא שבאופן טבעי המצפון החברתי לא פועל.

מאותה סיבה שלא יכולת לעבור על קיומו באדישות, תפס גם מותו חלק כל כך חשוב בתודעה שלנו, במיוחד אצל חבר'ה שהיו קרובים אליו. וזאת עובדה שהוא עדין חוזר בצורות שונות; אם בחלומות, בדמיונות, או הזיות למיניהן. לדבר הזה יש חשיבות רבה, כי זה מראה איזה חלק מילאה אישיותו בחיינו.

— אני קראתי את הידיעה בעתון, דבר שהוא מאוד לא נעים. תמיד האמנתי שליזהר לא יכול לקרות דבר מכל מיני סיבות, חלק מניתי קודם. בעיקר, אלו היו דברים שלא היו תלויים בו אלא במה שהטלנו עליו. זה לא נקלט אצלי. אצלי הוא לא היה מסוגל למות. גם בקורס הטיס לא פחדתי מזה, פחדתי שיעיפו אותו. גם הסיפורים על אדים ועל נחיתות-אונס למיניהן לא נקלטו. חודשים רבים לא עיכלתי את מה שקרה. בגלל זה שלא הייתי קרוב אליו, הוא לא חסר לי בחיים היומיומיים. יזהר יחסר לי בתור „סמל“. בשבילי זה היה פחות ממוות, זו היתה היעלמות. היה לי חלום אחד בו נתתי לעצמי דין וחשבון שהוא לא קיים. אנחנו נפגשים בדרך ומתחילים לדבר והיה לי ברור שבעצם הוא מת, לא יכול להיות קיים, גם בחלום. והיה קונפליקט, בתוך עצמי, תוך כדי החלום. אף כי ראיתי אותו, התייחסתי אליו בידעה ברורה שהוא לא יכול להיות קיים. התעוררתי בהרגשה מוזרה מאוד. היה לי גם חלום אחד בו הוא בא ותבע להיות חי.

לגבי דברים ממשיים אינני מחפש אותם. אני נזכר בו בכל מיני מצבים בקיבוץ. הוא עולה מפינות שונות, אבל דווקא בצורה חיה שלו ולא בצורת עצב או אי-קיום. אני רוצה שאנשים ימשיכו לחיות אותו לא בתור עצב, לא בתור אדם שאיננו, אלא דווקא את הדברים החיוביים שהשאר, כי לאורך השנים שחי איתנו זה חיוב כל כך גדול, זו לא נקודת אור, כי אם שמש — כל כך הרבה אור שאינך יכול לזכור אותו בתור לילה, בתור ערב ועצב. מצד אחד זה מוות חותך ואתה מרגיש חוסר-אונים, כמו שאתה מרגיש לגבי כל מוות. מצד שני יש הרבה דברים אחרים המחייבים אותנו להתייחס לדמותו האחרת. זאת התביעה שלי מעצמי. אני לא מוכן לשקוע בזה שהוא איננו. אצלי הוא נעלם, אצלי הוא עלה לשמים באיזו צורה וממשיך לחיות בתור סמל, בתור אדם צעיר בקיבוץ, על דעותיו ויחסיו עם אנשים, דבר שתמיד עמדתי מולו מופתע, כי בעצמי לא הייתי מסוגל לעשות את זה וקינאתי בו.

הוא ממשיך לחיות, לא הוא, אלא החיוב שבו ממשיך לחיות איתנו. ואיך שאנשים לא יתיחסו לזה, הם ממשיכים לחיות לפי הקו הזה אע"פ שהם מרגישים הרבה פעמים שחסרה להם הממשות. שחסרים להם החיוכים, השחצנות, הצחוק בשביל החיים היומ-יומיים — למען בטחונם.

יעל:

לי נודע הדבר מלוח מודעות ריק. מאז עוברת בי חלחלה כשאני רואה לוח מודעות ריק, אפילו אם זה בחג. אני לא יכולה להגיד שעיקלתי מה שקרה. יש לי הרגשה שכל שאמשיך להיפגש במוות, פחות ופחות אבין אותו. זה מסוג הדברים שכמה שפוגשים בהם יותר כך אי-אפשר לרדת לעומקם. אולי זו גם צורת התגוננות, מתוך אי-רצון להבין ולהסיק את המסקנות ממה שיודעים הכרתית, אבל לא רוצים לקבל מבחינה רגשית.

גם בשבילי הוא היה זוהר של חיים. החיים עצמם וזה חסר במובן המוחשי. כל חג שעובר, ההרגשה שלי היא שהנה בזה יזהר כבר לא לוקח חלק.

עולה גם המחשבה שהשנים עוברות ולכל אחד מאתנו תהיה מש-
פחה וילדים וליזהר כבר לא יהיו ילדים ומשפחה. מבחינה מוח-
שית ברור לי שהוא לא ממשיך לחיות איתנו, אבל מהצד הרגשי
הדעות שלו על כל דבר בחיים, יש להן הד בכל אחד מאתנו.

— לא הייתי משייכת את עצמי לידידים הקרובים של יזהר. בתקופת
הצבא הדרכים נפרדו. הפגישות היו מועטות ולא על נושאים משו-
תפים, ואחת ההרגשות הקשות שלי ברגע שנודע לי על מותו היתה
שפתאום הפסדתי משהו. דבר מה הוחמץ. ז.א. לא ניצלתי, כביכול,
את יזהר עד תום. נחרתה בזכרוני התמונה של יזהר בבריכה
בבגד הים האדום והשעון על היד. כל הזמן חשבתי: „די, כבר לא
נראה אותו עם בגד הים האדום...” עוד היום התמונה הזאת
עומדת מול עיני.

אדם שחיים איתו קרוב בקבוצה אחת טבעי שיהיו גם חילוקי-
דעות, אי-אפשר להזדהות איתו לגמרי. הוא אף פעם לא היה נושא
להערצה בשבילי. בשביל הערצה צריך מרחק מסויים, צריך לא
להכיר את האדם גם על חולשותיו.

איני חושבת שיש צורך בהערצה או הזדהות, אבל היתה הערכה
וידדות.

דוד : לי היתה הרגשה שהוא דרוש לי. כאילו רציתי שיהיה איתי. שב-
שיחה יהיה במחנה שלך. כשנוסעים למבצע ספורטיבי או חברתי,
שיהיה בקבוצה שלך וזה כמובן קשור בהזדהות. ליזהר היתה אהבה.
אני לא יכול להגיד שאהבתי חברים בקבוצה, גם עכשיו אני לא
אומר כך, אבל לגבי יזהר היתה ממש אהבה. — את הידיעה
שמעתי בעבודה. עבדתי ברפת, היה יום חם והיתה לי הרגשה שאני
מריח ריח אסון. פתאום בא אלי מישהו וסיפר לי. בשבילי זה היה
ממש הלם. היום קשה לי לעבור שם.

ואני רוצה להגיד גם דברים ששמעתי מפי אנשים שונים ואשר
ביטאו את דעתי. מישהו אמר: „אם יזהר מת, אז עכשיו כל כך
פשוט למות. אז נלך אל יזהר למקום שהוא הלך”. זה לא נאמר
סתם. חברים שלנו מתו במלחמה ולא התייחסו לזה כמו שהונוי-
חסנו למותו של יזהר. אז אמרנו שהם ציוו לנו את החיים אבל כש-
יזהר מת — משהו התערער: „אם כל כך קל, אז מה הבעיה למות,
אולי כדאי...”

ביום העצמאות כל הערב ניסיתי להזכר מה עשה יזהר בחג שעבר? איפה היה, איך ראיתי אותו בחולצה לבנה, צוחק? איפה שרנו, איפה דיברנו? כל כך מטריד אותי בכל פעם שיש מאורע חשוב אני רוצה להיזכר במאורע האחרון הדומה כאשר יזהר היה. גם אני לא קלטתי את המוות. בכלל לא האמנתי לזה, אבל אצלי הכל נגמר מהר, כי ברגע שהגעתי לכרמל וראיתי את המקום — כבר האמנתי.

אני זוכר שנסענו לשם. איציק ואני ישבנו מאחור וכל כך התרגשנו. לא האמנו שהוא מת, ידענו שאנחנו מתקרבים אליו, עוד מעט נהיה איתו, ניפגש. וכשבאנו והיתה המציאות — נגולה אבן מליבי. הייתי הרבה יתר שקט מבחינה פנימית, כי אמרתי לעצמי: „נכון, יזהר באמת מת ואני לא יכול לחכות לו ביום שישי, אני לא יכול לצפות לראות אותו צוחק“. זה כאילו מרפה ממתח מסויים.

עופר:

במלחמה נתקלנו רובנו בפעם הראשונה במוות בצורה ההמונית שלו. הורדת ערך החיים לדרגה הנמוכה ביותר שאפשר להוריד אותו. לא בתור מוות של פרט בקיבוץ, או מישהו קרוב, אלא מוות של אנשים שאינך מכיר. ההבדל בין חיים ומוות, בעייתיות כאלה, הוא כל כך דק, כל כך חסר משקל מבחינה חברתית ומוסרית שלנו בתור בני קיבוץ, בתור אנשים בעלי רמה מוסרית גבוהה, מותר להרוג וזאת מצווה להרוג בני-אדם, אז למה הגענו? אחרי המלחמה לכולם קשה היה לעכל זאת ומה שהתקשר אצלי עם מוות היו גוויות מוטלות בחול. אחרי המוות של יזהר הפך המוות להיות קשור מעתה והלאה עם תכלת. יתכן בגלל השמים. בתכלת וירוק ולא בשחור כפי שאנשים חושבים על זה. יתכן שזה משום שהוא בשבילי נעלם בשמים.

— ברגע שאני קלטתי את דבר מותו, הרי כל מה שהאמנתי בחיים, כל זה הזדעזע אצלי. אני לא יודע איך אנשים מסוגלים לחיות לפי הרצון של אנשים אחרים, אבל זאת עובדה. חלק גדול מחיי לעתיד בניתי על זה שיזהר קיים, שיזהר ממשיך לחיות וחי. הוא בונה את החיים שלו, על פי זה אנחנו בונים את החיים שלנו. זאת לא הזד-הות, כי לא רציתי לבנות את חיי כפי שהוא בנה אותם. אבל רציתי לבנותם היות והוא בנה, בהתייחסות אליו. ברגע שהוא הפסיק להיות קיים, וידעתי שלא יגדל איתנו, לא יקים משפחה לא יהיה בח"צ, במסיבות, בבריכה — הכל איבד את ערכו. אז בעצם בשביל

מה אני עושה את זה?! בשביל מה בכלל כדאי להתאמץ (ואנחנו מתאמצים מאוד לחיות). הדבר דורש אחרי המלחמה ובמצב כזה של הח"צ, כוח בסיסי, הרגשה שזה כדאי, שזה שווה משהו ולא רק מתוך הכרח. את זה איבדתי.

הכל נראה לי סר-טעם. זמן רב עבר עד שהצלחתי להשתחרר מההרגשה הזו ועד היום זה חוזר אלי בחריפות, כי לחיים האלה אין טעם וערך, אם דברים כאלה יכולים לקרות. לא למענו חייתי ולא על פיו, אבל הקריטריון שהיה לי איננו. אנחנו מסתובבים בשטחים ריקים, בלי מצפנים.

רותי:

כל זמן המלחמה ניסיתי להסתגל למחשבה שהנה עכשיו אנשים ימותו. חברים טובים שלנו ואנחנו נהיה מוכרחים להמשיך לחיות, יהיה אשר יהיה, מוכרחים להיות חזקים. היתה בזה קוטביות, מין ניגודיות. כשחזרנו מהלוויה היתה לי ממש הרגשת אשמה שהנה אנחנו ממשיכים לחיות ולשוחח ולחייך...

כמה שלא ניסיתי לחשוב על מוות, אני חושבת שיש לנו מעצורים טבעיים ואיננו מסוגלים לחדור למלוא המשמעות של הדבר הזה שנקרא מוות. אולי בגלל זה אנחנו ממשיכים הלאה, כי ברגע שנהיה מסוגלים להבין את המשמעות הזו עד הסוף לא נוכל לעמוד ולהתגונן מפניה. קרה לי שלאחר המוות של יזהר הפסקתי להת-יחס למוות של אנשים אחרים (חוץ ממקרה אחד), כי יזהר מונן וזה כאילו כיסה על הכל.

— לגבי, כמו לגבי אנשים שלא היו קרובים מאוד אליו, זה באמת כאילו הוא נעלם, או נסע, ונשאר הרצון והציפייה שיחזור. אבל אני יודעת שבשביל אנשים קרובים מאוד, שהוא חסר להם בכל מערכת חיי היומיום, זה לא כך. אני נפגשת איתו הרבה במחשבותי. אפילו היום כשעליתי לבריכה וראיתי מישהו בבגד ים אדום, או בוויכוח שלנו הבוקר בפרדס על הטיול לסיני — מיד עלתה המחשבה „מה יזהר היה אומר“. אני לא הייתי בבית, במסגרת החיים הרגילה, ולכן היה זכרו של יזהר חוזר אלי במשך תקופה ארוכה מאוד, לפני שנרדמתי בערב ובבוקר כשרק הייתי מתעוררת. יחד עם זה אני זוכרת אותו כמו שעופר זוכר. יש אצלי כאילו פינות של אנשים. והפינה של יזהר היא פינה חיובית, פינה שמחה. נזכרתי בו, למשל, בטיול ח"צ, כששרנו שירים שהיו „שלו“. אני לא נזכרת בו בעצב.

גבי :

אני לא יכול לשמוע דברי ביקורת על יזהר. אני יודע שזה סוביקטיבי. אבל זה בכלל לא מעניין אותי. אני לא שואף להיות אוביקטיבי. יש לי הרגשה שלא חשוב שיזהר לא חקר את הדברים עד הסוף. חשוב דווקא שברגע מסויים הוא אמר „סטופ“. זהו לדעתי הדבר הקובע. יכול להיות שלגבי יעל או עופר, במידה מסויימת, הבטחון של יזהר לא הספיק ומתוך כך נובעת הביקורת ואני מבין את זה. אני חושב, כי הערצתי את יזהר, אולי בגלל זה שלא הייתי איתו בקבוצה אחת. אני לא רואה כל פסול במלה הערצה, אם אין התבטלות עצמית ולא הרגשתי שאני מבטל עצמי.

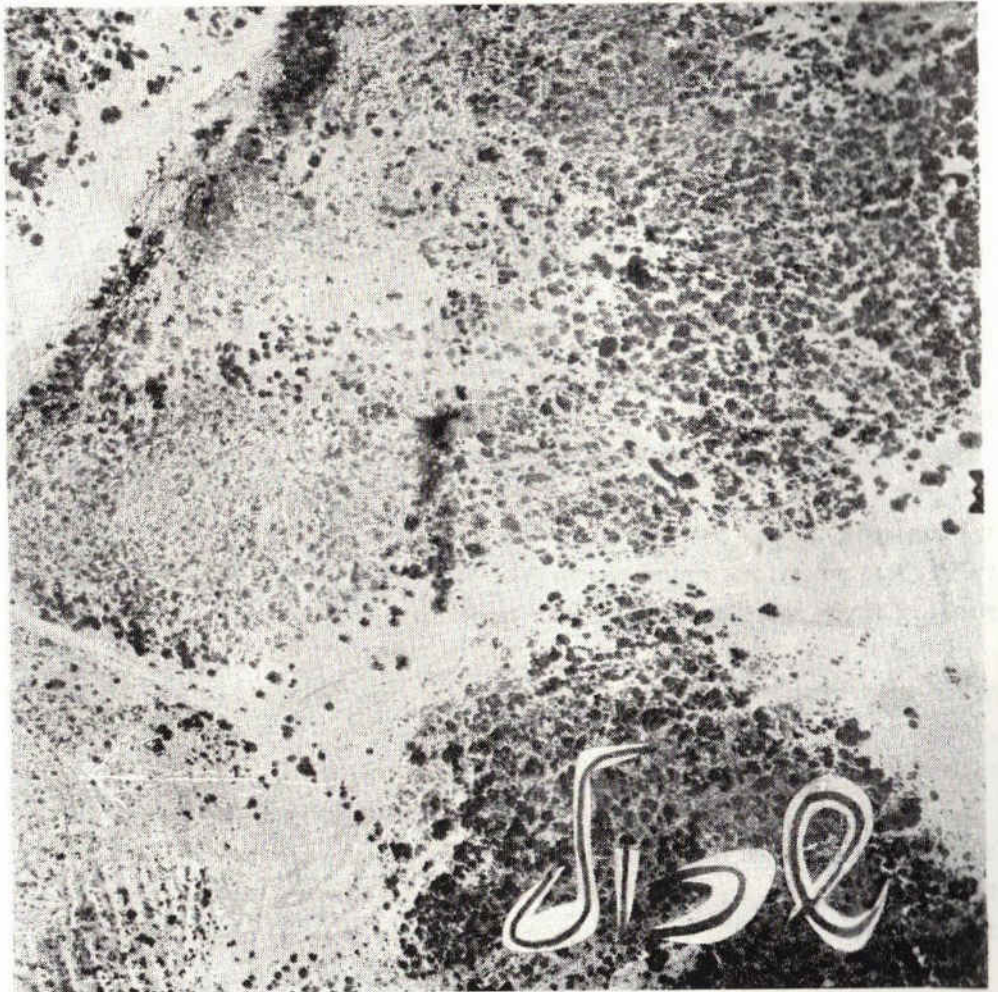
—אני חושב שביסודו של דבר יזהר לא השתנה. אולי לא הכרנו אותו, כמו שאמרה מירה. אני לא מאמין ולא רוצה להאמין שיזהר השתנה. האופקים שלו התרחבו אולי במובן מסויים, והצטמצמו במובן אחר, כאשר הוא שקע בטיס. אבל בסופו של דבר הוא נשאר אותו יזהר.

קיבלתי את הידיעה בגבעת-חביבה בארוחת צהרים. אסא מסר לי פתק והוא שמור אצלי עד היום. קרעתי את הפתק אבל קרעו שמורים אצלי בבית. נסענו דרך ארוכה וההתפרקות היתה בכל זאת פה.

אצלי הוא נראה — התמונה שלי — שהוא עולה על אוטו בחיוך ונוסע ממני. זאת ההעלמות שלו אצלי. באותו יום הרגשתי : „יזהר, איך אני אמשיך בלעדיך?“... לכן חשובים לי דברי עופר שאמר, כי יזהר ממשיך לחיות איתנו.

— הרהרתי בזמן האחרון — אולי זאת יומרה אבל בכל זאת — כי אני חייב להחיות את דמותו. הייתי רוצה שנצא בהרגשה שנחיה עם דמותו. ביחד ולחוד. שנחיה כך שדמותו תתגלה בנו, אז יהיה טוב והלוואי שכך יהיה. שלא נשקע, שנדע שיש עתיד.

השמים שכל־כך כחולים הם ורחבים, רחבים עד בלי סוף, נפסקים
פתאום במקום בו נפל מטוסך יזהר.

רצינו לחשוב שאתה נצחי כמו שהשמש נצחית. רצינו להאמין
שתמשיך עד עולם לעבור בחצר, כמשב רוח רענן, מחיידך. וכשהלכת פתאום,
יזהר, נדמה היה כמו כל הטוב והיפה שבעולם אבדו עמך. נדמה היה כאילו
שקעה השמש בבוקרו של יום.

כשהיית מדריך בתנועה, היינו יושבים חניכך ומהרהרים במשותף,
מה חסר לך יזהר? והאמן לנו לא מצאנו דבר. היינו רוצים לדעת מהו סוד
קסמך, יזהר?

היו בך אלפי סתירות שהיו לשלימות. היתה בך מן שחצנות צנועה
שכזו, או פשטות מסובכת או בגרות צעירה.
זהו, אולי, חלקו הקטן של סודך.

כל הדרכים, וגם אם קשות היו, דומה נפרשו מרבדים אדומים שתהלך
בהם.

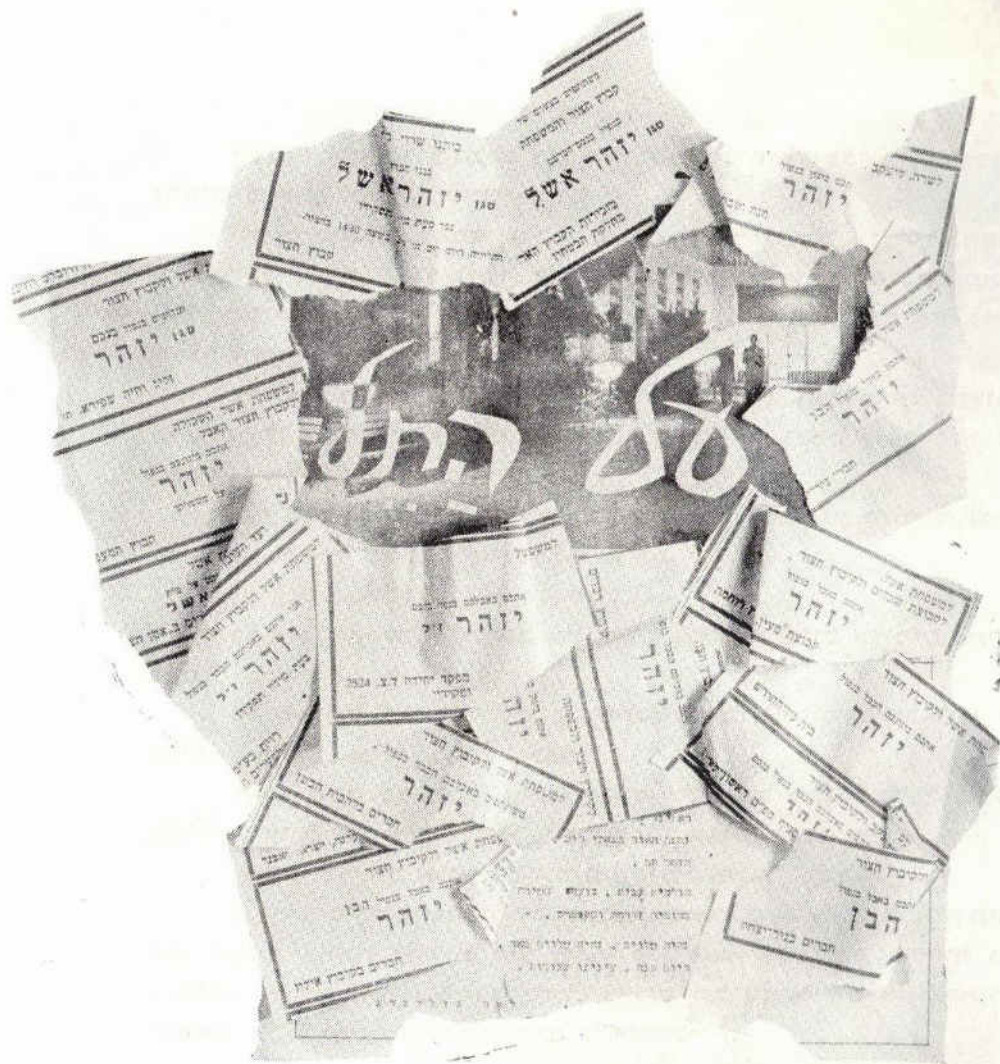
כל השערים הגדולים מברזל, והקטנים אלה הסוגרים על ליבו של
כל אחד מאתנו, נפתחו בתנופה לפניך.

היינו גאים בך יזהר, היית הטייס שלנו וכל מטוס ששאג באימה
מעל לשדותינו, זרק אלינו באלפי טפסים את החיוך הטוב שלך.

עכשיו מורידים אלינו המטוסים את זכר אובדנך המר.
עברו ימים רבים ועדין לא השתכנענו. ומשהו בוכה בקצב מכוונות היצי-
קה. ועגלות כותנה עוברות שוב בחצר לאט לאט. על קברך פורחות כבר
סיגליות. אך הדלתות פתוחות, יזהר, שתכנס ועל המסלולים יהיו האורות
דולקים. תמיד יהיו האורות דולקים על המסלולים.

רוני

שמך הוא זה, והוא אומר את הכל.
 היית החיים עצמם, ובמלוא זוהרם. היית היפוכו של היום הזה,
 ניגודו.

ומדוע הגעת הלום?
 אמרו שבאת ושאיןך עוד. אמרו שהלכת ושיותר לא תשוב.
 איה המקום אליו הלכת והוא רחוק כל כך ממנו אין לשוב?

יותר מכל אהבנו בך את אותו החיוך הקורן ויוצא מעומק הלב, חיוך
 שאין לעמוד בפניו, מלבב וסוחף וכולו אומר: „ראו, הרי שמים גבוהים,
 ושמם זוהרת, וירוק ויפה, ואם כך האפשר שלא לחיוך?“
 מאותה חביבות ופשטות שהייתה בך, היית מוכן לחלק ביד רחבה
 ונדיבה לכל הנקרה בדרכך: „קחו, אושרי אינו נחוץ רק לי“.
 לא היה שטח בו לא עסקת ותמיד בהצלחה. כנה ועקשן בדרכך, מלא
 אמונה בחיים ובקיבוץ, אמונה שאי-אפשר היה שלא להתקנא בה. מדריך
 מוכשר ובבוא העת אף טייס מוכשר. אויבים לא היו לך בשום מקום, אך
 ידידים בכל מקום.

שאלנוך פעם איך יכול אתה להחזיק מעמד לאחר שחבריך לטיס
 נפלו במערכה. ואז אמרת בצניעות האופיינית לך: „עלינו לדעת ולהבין
 כי במותם ציוו לנו את החיים“.
 אבל מה הם החיים עכשיו — בלעדיך?
 עברו ששת ימי החרדה של המלחמה, נדמה היה כי הנה הגיע היום השביעי,
 יום המנוחה. קיווינו, כל כך קיווינו. נשמנו לרווחה. אך מהרנו מדי לשמות.
 עכשו, שילמנו את המחיר והוא רב מדי, רב עד בלי די.

אחת נותר לנו להבטיח ונדע כי נקיים. כל עוד שמים כחולים פרושים
 מעלינו, כל עוד תהיינה החסידות הלבנות באמצע הרקיע ללהקות מטוסי
 סילון, זכור נזכור אותך נער.
 ועוד — לו יכולנו להבטיחך, כי חייה נחיה את החיים כפי שאתה
 ציוויתנו.

יז הר שלנו, שלנו.

יעל

גדול הכאב ואין בכוחן של מלים להביע רגשותינו. אך גם הכוח
הדרוש לשתיקה — איננו.
יז הר — בשמך גלום חלק מאישיותך. תמיד ידענו אותך כזה —
עליז, מחייך, בוטח ונוטע בטחון.
לא יאומן שאתה אינך עוד — איך אפשר בלעדיך, יז הר!
עם הגיע הבשורה עבר בכי בחצר — לא יתכן, לא יתכן...!
איזה עולם אכזר הוא המכלה את בניו. אנו מתייפחים ומטיחים
דברים — וחוסר האונים — מרעידנו.
והוודאות משתלטת — אכן יז הר איננו!
כולנו אוהבים אותך כל כך. תמיד התגאינו בך ואף התפארנו. זוכרת
אני את יז הר הילד — המעורר חיבה ואהבה במבט ראשון. יז הר הנער
— המדריך, תמיד במרכז העשייה. במרכז החיבה וההערצה.
רבות תהיתי — מהו הדבר הגורם לקסם זה שלך. לחן זה המיוחד
לך. תהיתי — היכן וכיצד מסתיר אתה את יגונותיך. תמיד חייכן ותומך
בידידיך.
מלאי תוכן היו חייך. לא ויתרת על שטח כלשהו, זמן וכוחות נמצאו
לך לכל.
ברגעי התלבטות — היתה מזדקרת דמותך לנגד עיני ונדלק האור
והלב רחב. אם כאלה בנינו — אשרינו.
ועתה הונחתה המכה —
נפלת — כה צעיר ולפניך החיים כולם. אכן באנו השכול.
היית שייך לכולנו.
מה נאמר להורים — לשרה ויעקב — לחנה, שלומית ואורי —
ונחומים אין.
יז הר בחר בדרכו — בחר בגורלו. בכל דרכו בחיים — סייעתם
אתם בידו.
כזה עיצבתם אותו וכזה נפל.
היו טעם ותכלית בחייו ובפעלו. מותו ספוג משמעותם של ימים
גורליים אלה.
ננצור זכרך כפי שהיית בחייך — יז הר — ויחיה בלבנו הטוב והיפה
שגלמת אתה.

אלישבע

בשם חבריך בקיבוץ, באתי להפרד ממך, יזהר — וכי לא מוזר
הדבר — להפרד ממך לנצח?

רק אתמול, ממש אתמול, הסתובבת בתוכנו, קורן, מחייך, מלא
חדוות נעורים — כל העולם עוד לפניך.

גאוות כולנו היית — יזהר — הטייס שלנו.

לילדים מן הגן, הכיתות והמוסד — היית סמל.

רק אתמול — במסיבת סיום למלחמת ששת הימים, סיפרת לנו
בצורה מלבבת, מעניינת — צורה וביטוי „יזהרי” — ובקצב דיבור מסחרר
כמעוף המטוס, על מעללי חיל האוויר בששת ימים אלה — ועל חלקך
אתה בימים אלה — גאוה בחיל, וגאוה אישית התבלטו בדבריך. גאוה
כי עמדתם במבחן — כדבריך אתה: לא נפלנו מהורינו אנשי ההגנה
והפלמ”ח.

רק אתמול, ממש אתמול במסיבת קבלת „דביר” לחברות לקיבוץ
הופעת בשם החברה לברך.

ברכה מלבבת, עוקצנית צברית. מלאת הומור וחן נעורים. אך זה
אשר הסיר את הקוצים הצבריים, ראה בה רצינות, רצינות החיים, רצינות
הדרך, אשר בחרתם להשתלב בה ומטרה נחושה להעלותה על שלב
גבוה יותר.

רק אתמול בשיחת קיבוץ אישרנו בקשתך להמשיך ללמוד ולהיות
טייס מיראז' — ולהגיע לשיא נוסף בעבודתך בחיל. פה אחד אושרה בקשתך
אם כי ידענו, כי זה אומר עוד שנה וחצי מחוץ לבית. אישרנו, כי
ידענו והאמנו כי תדע למזג את היותך בחיל האוויר שנים רבות עם
היותך חבר נאמן ומסור לקיבוץ — האמננו בכך. ובטחנו — לכן גם אישרנו.
מדי יום ששי בשבועות האחרונים, עת היה עובר מעלינו מטוס קל —
שונה מרעשי המיראז'ים — מנפנף בכנפיו מעלינו — ותתפלא — כולנו,
מן הקטנים ביותר ועד הקשישים שבנו — היינו מגלגלים עינינו לשמים
ומחייכים ונהנים — יזהר הגיע — עוד מעט נראהו בחצר כשחיוך נעורים
על פניו.

בטחנו בך — חשבנוך בן אלמוות. ופתאום הכל נדם.

הראש איננו קולט והלב ממאן להאמין.

באתי להפרד ממך — ואתך הסליחה אם דברי עילגים. אינם מביעים

הרבה.

לבי איננו מאמין, כי הפרידה היא פרידה לנצח.

יהיה זכרך ברוך.

ישראל א.

עם גבור החוס, עם הארך היום יגיע לאזנך הד ימי חולין רוגעים — המיית הטרקטור העושה במלאכתו, טרטור מכסחת חד-גוני. לפאת הדשא נערם החציר המפיץ את ניחוחו החם, וקול המכסחת חד גוני כזמ- זום דבורים בפרחי הגינות העיפות מחוס הקיץ. ומעל יעלה ויגבר רעם הסילונים המגביהים אל על, לעבר העננים. יום יום.

אט אט יתקשרו העננים; ערפילי שחר, כבר אין השמש דואה ומטפסת כה מהר — והנה כבר סתיו. עמו החרציות, בגוניהם החומים, האדומים, חלודות כלחיי התפוחים. והרי בריחם המר, בשורת הסתיו שלנו שאינו סתיו של ממש.

המטר הראשון — ובצליל טיפותיו הכבדות, רווחה ללב. יירו שדות כבכל שנה ושנה מימי עולם. העשב הבהיר יעלה, הנרקיסים הרטובים יתנו ריחם החודר ויבשרו שיבוא עוד מעט-קט אביב, עבור כל אלה המהל- כים על פני רגבי האדמה הזאת.

כך היה וכך יהיה. המשוררים שרו על יפי הטבע, על מעגלות העונות, ועל האדם המשתאה והמסרב להכיר בניחוח הוורד הזורח בהדרו ליד תפארת העלומים שנקטעו.

ברוכי הביטוי שרו על הלבוב המוריק אל בין הקירות ההרוסים. רבים החרוזים אודות החייל השדוד, הנם על גבי אזובים לחים. ידוע ידענו כל אלה.

ולמרות כל פיוטי המשוררים, וחוכמת קוהלת — נשתאה כי שנה שנה יבהבו נרות חנוכה ושלהבתם תפזר זהב ואורה. בניסן ילך בשלום הגשם ויבוא הטל. ועינים בהם צפינו באהבה לא תראינה כל אלה עוד. אלה אשר אינם נטלו עמם את כל עולמם כולו — הציפיות, החרדות, ההתלה- בויות. אלה אשר אהבו, כל ימיהם יוסיפו לראות בהתחדש העונות, ומעיניהם יביטו עינים שנעצמו זה מכבר.

רחל מ.

נכתב ביום השלושים

שלושים יום עברו ויזהר איננו אתנו. כמה קשה להורים, למשפחה ולכולנו לקבל עובדה מרה זו. כמה הוא חסר לנו עכשיו, בימי החג שהוא כל כך אהבה כשהיה במוסד; וכמה הוא יחסר לנו בכל חג ובכל יום בעתיד. אך אולי יהיה הוא קרוב לנו יותר, אם נדע לממש בחיינו אותם הערכים, שהוא כל כך ניסה לטפח בחייו.

יתכן שיש חברים החושבים שהבעיות והמאבקים של המוסד שייכים לחוויות הנעורים ואין להם קשר לחיי המבוגרים. בכל זאת, בהזכרי בדמותו של יזהר אני רואה לפני קודם כל את הנער הנאבק לשמור על האיזון בין השטחים הרבים בהם עסק ויצר עד יום מותו. כיצד הצליח להיות ספורטאי טוב, ליצור בתחום המוזיקלי, להיות פעיל בחיי החברה, לעבוד יפה, להדריך בתנועה וגם להצטיין בלימודים? „זה קשה מאוד“, הוא אמר לי פעם בשיחה, „להיות טוב בכל השטחים כל הזמן... אבל יש לשאוף לכך, לשמור על פרופורציה נכונה בין כל השטחים“.

לכן, בשעת דיון בקבוצת הכדורסל הוא תבע מכל שחקן לא להזניח את הלימודים. הוא היה בין אלה אשר דירבנו את „שיבולים“ להעלות את המתח בלימודים דווקא בסוף שנת י"א (אחרי קבלת סמל בוגרים!) ובשנת י"ב עד היום האחרון. לא פעם הייתי מוצא אותו יושב בכיתה אחרי חצות, רכון על הספרים וגומר את שעוריו למרות העיפות מיום גדוש: אימון, חזרות והדרכה.

מאידך, בדיון על ארגון הלימודים בי"ב, כשעלתה הצעה ללמוד ימים שלמים ללא עבודה (6 חדשים, לפי שיטת הקבה"מ), הוא היה בין אלה אשר טענו שאין לוותר על שילוב העבודה יום יום בחיי הנער, כי זה נחוץ לאיזונו הנפשי כפרט וכן זה חיוני לקיבוץ.

אהבתו לקיבוץ לא ידעה גבולות. גם בשעת המרד המפורסם של „גדוד דביר“ (נגד החלטה של ועדת התרבות שהם צעירים מדי לראות סרט מסויים יחד עם הקיבוץ), יזהר נימק את עמדתו ברצון שלהם להשתתף בכל חוויות הקיבוץ, להתקרב אל המציאות בקיבוץ, כדי שיוכלו אחרי כן לשנות דברים לטובה. אמנם כשבא במגע עם בני קיבוצים אחרים ותנועות אחרות, התגאה בקיבוצו — ברמתו התרבותית והשיתופית, אך גם היה מוכן ללמוד מאחרים כדי לשפר דברים אצלנו.

מזיגה של חיי חברה יום-יומיים עם חיי התנועה, בטאה אחת
התכונות האופייניות ביותר של יזהר. דבקותו בעקרונות התנועה, בסגנון
החיים שלה, בהשקפותיה — עמדה במבחנים רבים. מהוויכוחים
החמים בקבוצה ("שיבולים") ועד ההדרכה של קבוצה צעירה ("עומר");
מן ההתלבטויות האישיות והפנימיות (שלא גילה ברבים) עד ההכרעה
הגורלית של השילוב בחייו — בין היות טייס ובין היות חבר קיבוץ —
הכרעה ששיתף בה את הקיבוץ. אין זה מקרה שגם בהיותו טייס מצא זמן
לתרום לפעולות התרבותיות בקיבוץ ואפילו להדריך במוסד.
אם גם התנאים הטרגיים של מותו וכן החשיבות הלאומית של
תפקידו, ינציחו את זכרו של יזהר כטייס, הרי בשבילי דמותו תהיה
תמיד כחניך — מדריך — חבר תנועה.

ירבו כמותו בישראל!

דוד ל.

יזהר,

כשמך כן היית זוהר...
איך אפשר בכלל לכתוב עליך בזמן עבר.
הנך נעמד לפני בכל הדרך, חביבותך תבונתך וחיוכיך. החיוך הזה
היה מרנין לבבות ומעודד. כל הכשרונות והתכונות החיוביות חברו יחד
ומלאו את ישותך.
נגנת, שרת, ציירת, עסקת בספורט, מדריך מצויין היית, תלמיד טוב,
כל דבר עשית במלוא המסירות.
היינו משתוממים לא פעם איך מספיקה לך היממה לכל העיסוקים
שלך.

והיית גם בן מסור.
זוכרתי שלפני השיחות על סמל הבוגרים הסכמת גם להיות
בוועדת הקבוצה, למרות שהיית מדריך ועמוס מעל הראש.
פשוט היינו זקוקים לך בבירורים האלה, כי היתה לך דעה חיובית
ובונה על החיים, השפעה על חבריך, אישיות קוסמת.
ידעת לדרוש ולהלחם על עקרונות התנועה והשקפותיה.
ידעת לקלוט נערים חדשים, לעודדם ולשתפם בחיים שלנו.

בוקר־בוקר, במשך שנים, הייתי מעירה אתכם. „מי זה בכלל רוצה לקום? מהי מפריעה לנו?“ היית שולח חיוך מקסים וידעתי שזה יהיה בסדר.

יזהריק, אתה היית בין החניכים שגם אחרי תקופת המוסד, בפגישה בשבילי הקיבוץ — מקדים לומר שלום ומחייך...
קווינו וציפינו ממך לכל כך הרבה בעתיד לכשתחזור מהשרות לקיבוץ.

יזהריק חבוב. בשבילי אתה חי וקיים.

נחמה

...אביב היה וקיץ ואנחנו הספקנו את הכל וכבר בא הסתיו...
חכה, יזהר, הן רק פרחו החצבים. מחר אספר לך איך נשבה רוח סתיו ראשונה ופרעה את שיער הילדות, ואתה תחייך...
...האמנם לא תבוא מחר? וגם לא מחרתיים?:: הן לא שרנו עוד את כל השירים.
האמנם יזהר, לעולם? !!! ...

נ

24.9.67

מתוך מכתב של בנדה אל נועה.

... כרגע הגענו מהטיול לוונציה. הידיעה האיומה מצאתני כאן. אינני יכול לבטא את הכאב הגדול. אני חש דקירות והעינים דומעות — זו לי הפעם הראשונה שיורדות לי דמעות על חבר ורע שנפל.
אשרי המשפחה שגידלה בן כזה. אוי למשפחה ששכלה בן שכמותו. אינני מסוגל לראות את יזהר ב„איננו“...

יזהר!

כה הלם אותך שמך! היית מאותם ילדים שהשמש זהרה בלבם פנימה, מאז פקחת עיניך לראשונה. ילד עדין ורך התהלכת בין האחרים ועיניך גדולות ופקוחות אל כל המסובב אותך. לא ידעת לפגוע בזולתך, ובלתי פגיע היית אתה עצמך בשל כך. עוד בעדך צעיר, המלים עדיין מעטות בפיד, באת יום אחד לבית הילדים עם אצבע פצועה: „האבן נפלה והפצע בא בעצמו“, אמרת. פן אאשים ילד אחר.

אהבת כל דבר קטן. פרח, ציפור, וילד קטן שנקרה בדרכך. פתחת את לבך הרחב לכל מי שבא אתך במגע ותמיד מלה טובה בפיד ואותו חיוך חביב המיוחד לך כל כך. צמחת בחדר הוריד חם ומיטיב והפצת מאותו חום לכל סביבתך.

לעיתים נדמה היה, כי בהפתח הדלת גדל האור פתאום בהכנסך, עוד לפני שאמרת את דבריך הטובים. אפופים היינו אותו אור כולנו, הוריד, חבריך והמטפלים בך עוד בתקופת הילדות הרכה.

והנה בעת הקרבות המרים וכולנו חרדים לך מאוד, באת ביום הראשון של המלחמה לבשר לנו את השמדת רוב מטוסי האויב, באת להרגיע ולנחם לאחר אש־תופת, בה נתנסית בפעם הראשונה בחיך הצעירים! הלכת אל הסכנה בחרדה, אך טמנת אותה עמוק בלבך ועמדת בכל. אהוב היית גם על חבריך לקרב על אף שלא הכירוך זמן רב ושוב בשל אותו זוהר שקרן מעיניך ומחיווךך.

ראית באותן עינים מאירות ונבונות את אובדן רבים מחבריך בטיס וכאן נתחשלה בך ההחלטה: להמשיך ולעלות אל שלב גבוה יותר, כי לא רבים הם שיוכלו למשימה ולא חזרת אלינו! הנוכל לשכוח? מיותם יהיה ביתנו ללא החיוך המאיר והעיניים הטובות. אף פעם לא הבנתי את האמרה: תוכו כברו. בך נתגשמה! יפה נפש ויפה תואר היית! רוחך הטובה תזהר עלינו תמיד ואותו טוהר תמים, בו נחנת משחר ילדותך, ישרור בינינו לעולם בזכרנו אותך, יזהר!

רחל ז.

8.10.67

ליעקב ולשרה

מאת הרצליה רז

...כשחשבתי על חוברת זכרון, חשבתי לי איך יגיעו הדברים לילדי המשק, הרי הם שספגו את חיוכיו של יזהר. הם היו רוצים והם גם יכולים לזכור אותו רק כך.
ואז — צמחה לי מין אגדה על נער, סיפור מחורז לילדים שאפשר אפילו לזמר בלחן וזה בכלל לא עצוב, וזה כך צמח לו אצלי מן הלב...

אגדה

יצא לו נער לדרך, לדרך של עכשיו
יצא לו נער לדרך, ממנה לא שב.

עת נסק למרום ואימץ כל חושיו
הצטלצל חיוכו, הצטלצל ונשב.

את לכו הוא שלח בחיוך הזוהר
הוא שיגר את הלב ממטוסו הבווער

אל התל שבמשק ואל חבריו
לאחיות ולאח — אהוביו, להוריו,

הלב שנסק, אל הבית נהר,
חזרו החיוך והלב של יזהר.

שרה ויעקב היקרים, תל-אביב, ב' אייר תשכ"ח
משהו בי מת. הרבה הרבה פעמים אני מרגישה שאני מוכרחה להוציא את הכל, להעלות על הכתב. אולי מפני שכך עושים כולם, מפני שידוע כי זה מקל. אינני יודעת למה, יש לי הרגשה כזו, צורך מציק של ביטוי. אפילו פעם אחת מאז לא יכולתי לעשות כך, לא יכולתי. איך לומר זאת? זה כאילו כל אותן מחשבות, בכיות, אהבות זכרונות — כאילו כל זה קשור יותר מדי חזק בכל תא שבגוף ואיננו יכול לצאת אל החוץ. זה יותר מדי בפנים. ואני אינני יכולה להגיד דבר. אני לא יכולה לנתק את הכל מהפנים של הגוף. דווקא אני הייתי יודעת לבטא כל הרגשה וכל רגש וכל מחשבה. כל דבר הייתי מעלה למישהו או לעצמי. זה היה דחף שכזה. לא יכולתי לבלום אותו וזה פרץ אל המלים. אבל זה משהו כל כך אחר ומאור לא של אותו עולם.

והרבה פעמים היו שרציתי לבוא ולהגיד או לספר. ויותר מזה רציתי לשמוע ולהיות לא רק בעולמי שלי. ולא יכולתי. תמיד חזרתי. היתה לי הרגשה שזה יותר מהכל — שלי. כל המחשבות והרגשות האלו. ידעתי מאוד ידעתי שזה של כל אחד. אבל את שלי לא יכולתי (וכל כך רציתי) לתת. בדד שקעתי אל תוך הכר. לבדי הפלגתי לחלומות שהיו ושישנם. ולבדי הלכתי לפקוד ולהביא פרחים של אביב או פתיתי בוך של חורף. ולבדי אני מתהלכת אחרי כל אותו טוב ונכון שהוא היה ועשה ואמר והראה. יותר קל להמשיך כשיש דמות (שאינה דמות, שהיא ממשית עד לפלא) שאיגדה בתוכה את כל היופי והפשטות, האמונה והטוב, המופת לעולם. והוא מאוד פשוט. מאוד אמיתי. זה לא משהו... משהו כזה שצריך לחלוס עליו. הנה, זה אפשרי ואני יודעת שזה לא משהו חדש בשבילי. זה לא אחרי. זה היה תמיד כך. תמיד זה היה ככה שהיינו הולכים אחריו ובגללו. כי זה היה נכון. ודווקא משום שהיה בו גם משהו שלא היה שיא השלימות, מפני שהיו בו גם שגיאות — אז, מפני שככה היה וגם עכשיו זה יותר אמיתי ללכת אחריו. כי הוא היה פשוט כזה, נער ממשי כזה.

אני לא יודעת, באמת איני יודעת למה אני רוצה שזה יהיה רק שלי ובתוכי. אולי מפני שאני לא רוצה שזה יהיה יותר קל. ואולי מפני שאני רוצה שיהיה יותר קל ללכת בדרך שלו. אני באמת לא יודעת. כן, זה באמת יותר בגדר של יכולת להיות שלמה עם העולם הפנימי ועם הפנים כלפי כולם (כשצריך להיות כמו תמיד, שלא ידעו...). כשאני חושבת רק עליו. וזה מופלא עד כמה הוא כל כך ממשי, כאילו הוא תמיד ישנו איתנו (עד כדי כך שלפעמים אני שקטה מאוד מאוד) והוא אף פעם לא מטושטש. הוא תמיד כל-כך ברור וישנו.

שלכם באהבה

זיוה

א פני-הנס

גלים ומסיקה אחר עמ שמו

הפסוקים הנלוו באקמה	א פני-הנס הנפול קרובים
אך הוא בשם המלכות	אבינו קרוי בעבים
אם זהו אלו עלו השנה	הפסוקים והפסוקים
בבני-ישראל יגדלו חוקי	כח-הנס יגדלו חוקי

*

*

הוא חוקי פלוג הנחיש	אבות השנים נקיים
הוא כחף פלוג ואלו	זאבים שגור הנחיש
הוא כחף הנחיש פלוג	זאבים שגור הנחיש
הוא חוקי פלוג ים חוקי	זאבים שגור הנחיש

*

*

הוא חוקי פלוג אלו	הוא חוקי פלוג אלו
הוא חוקי פלוג אלו	הוא חוקי פלוג אלו
הוא חוקי פלוג אלו	הוא חוקי פלוג אלו
הוא חוקי פלוג אלו	הוא חוקי פלוג אלו

*

*

א פני-הנס הנפול קרובים
 אבינו קרוי בעבים
 הפסוקים והפסוקים
 כח-הנס יגדלו חוקי

כבר לא כואב ממש. לא כואב. אני פשוט מאוד,, מתגעגע" ולפ-
עמים מרגיז לא לראות אותך כאן אצלי (אצלנו) בחצר בימי שלישי ובימי
שישי עם הטוסטוס הקטן הזה שתמיד התגאת בו, טיפלת בו ואפילו תקנת
אותו לבד. בכל פעם שהגעת הביתה היית מגיע עד לחדר שלי נותן,, פול גאז"
בכדי שאני אדע שהגעת הביתה. ידעת תמיד שאני דואג.

אני נזכר ביום שישי האחרון שהיית אצלי. ובכלל בבית כשנכנסת
אלי לחדר, ישר מהמטוס המהיר והבטוח. כפי שאהבת תמיד לספר לכולם.
ובמלים אלו סיפרת: ,,כל הכבוד, כל הכבוד, הגעתי השבת הביתה".
הבנתי מיד שקרה לך משהו ואני בתמימות שאלתי אותך: ,,מה קרה?" ושוב
בסגנון הטייסי שלך סיפרת:

,,יצאנו שלישיה למטווח בים". ובתנועות האופייניות שלך הסברת
איך אתה בודק כל מכשיר ומכשיר לפני כניסתך לירי. כרגיל היד השמאלית
שלך מדגימה את מטוסך (וכל זה עם חיוך על הפנים),,,אני נכנס לצליפה
ראשונה הכל טוב ויפה. מכוון, יורה על המטרה, יוצא להקפה והופ התא
מתמלא לי אדים. בלי להתבלבל פותח קירור הכל בסדר. כמובן שלא תחזור
הביתה בגלל דבר כזה. נכנס לצליפה שניה ושוב אותו המטוס עשה לי
את אותו התרגיל. בלי בעיות עשיתי למטוס את התרגיל שלי. בקיצור
כל זה קרה לי בדיוק כשיצאתי להקפה (לאחר הצליפה), כך שלא היו בעיות.
יצאתי מזה תמיד בשלום. נכנסתי לצליפה שלישית ואז, באמת לא נעים,
התא התמלא לי אדים בדיוק בצלילה. לא ראיתי שום דבר. משכתי חזק
את האף ורק אז נעלמו האדים. כאן כבר החלטתי לחזור הביתה. הודעת
על שובי הביתה (אה, אני חוזר הביתה). לאחר כל גיחה, כרגיל, מת-
אספת השלישיה לתחקיר. רק אז אמר לי המוביל שכמעט נכנסתי לים
בגיחה השלישית". כמובן שסיפרת זאת בצורה יותר מרתקת לכן גם אהבתי
לשמוע סיפורים מהחיל (לא סיפורים כאלה) ותמיד נהנתי. לפני כל טיסה
הייתי רואה אותך, או אפילו לוקח אותך ותמיד אמרתי לך: אשל תזהר!
ושוב בחיוך היית עונה לי: ,,יהיה בסדר" וכמובן שחיוך-תמיד נדבק אלי
וחייכנו ביחד.

אחזור ליום השישי האחרון בו היית בבית ואמרת בבטחון: ,,לא

מתים במירז". האמנם, יזהר?

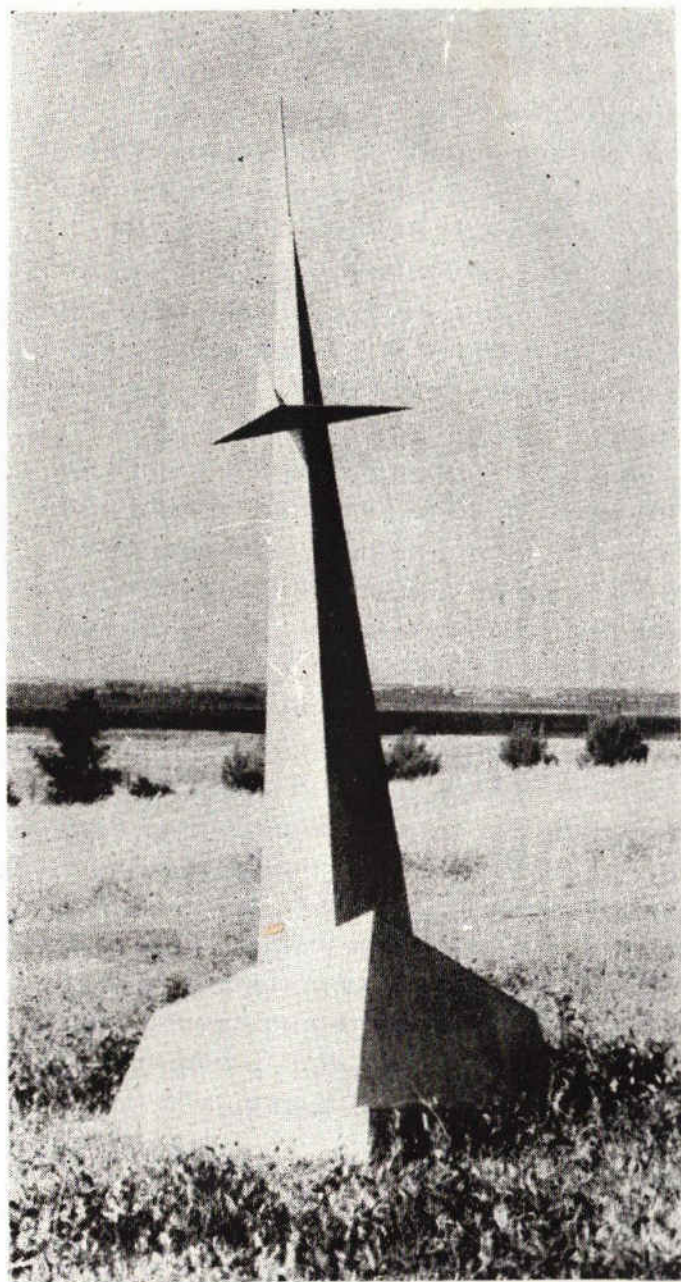
איציק

— — — זוכרת אני איך באת בלילה ואמרת שהמלחמה נגמרה וה־
לילה תישן בבית. ניגשנו לחצר והיה שמח שהכל נגמר. טוב היה להיות יחד
ולדעת, לקוות, לרצות שיותר לא נצטרך לירוא והאווירונים יהיו רק אוויר־
נים של שלום... כאלה שנעים להרדם בלילה לנהם מנועיהם.
העתיד נראה ורוד, היה נעים לחשוב עליו. קיווינו שיקום עוד „בית
אשל” בקיבוץ.

ועתה נותרו רק הזכרונות, ואותה הרגשה שאהבנו ונאהב אותך תמיד.
אלה נותנים את הכח לחיות ואת האהבה לחיים.

אחותך שלומית

...או אידת אהבתי
אותך יזהר
יכולה להשיג,
כי אז חייית
וחיוק בכל...
ל'קו

חורף וקיץ...

זה אתה,

זה אנחנו,

עוד קצת,

עוד מעט...

עוד פעם...

ש אתה.

כל כך פשוט.

משקפים וזוג אופנים

(כחולים עם מנרע).

ובגד יד אדום.

טרטור באוויר —

כה מוכר וידוע...

כל כך פשוט:

כמו אחד ואחד

שהם שניים.

אז למה טעינו פתאום?

כשקראו לי מהר,

כשרצתי על כביש האספלט,

כשצעקתי את הדרך הארוכה,

כשבאתי

שתקתי כמו כולם.

ידעתי שזה בצחוק,

כל כך על בצחוק

רק מרגיז שאתה

כל כך רציני...

אלירן

הדלקנו את נרות החצב.
כולם, בכל העולם.
עשרים ושלושה.
ושתקנו.
— בשמים —
פלדה צווחת הללויה.
אנחנו שותקים.
הגדולים אמרו, לא לבכות.

אלירן

כבר סתיו. כמעט.
ושלכת.
העלים. בריצה מתמדת
על המדרכות.
אנחנו מחכים, ואתה לא תבוא
ושקט,
רק כינורו הנוגה של אלוהים
מנגן את התקווה.

אלירן

ואחר כך עבר זמן.
הרוח לא העיפה
הגשם לא שטף,
החושך לא כיבה
תמיד כרוח מזרח על שדות
יבשים, זכר נותר מאביב
שעבר, מאביב שיותר
לא יצחק.

ארנון

ו' שבט 67. 1. 17

אורנים

ליזהרי החביב שלומות, וברכות ליום הולדתך!

מחרתיים ח' שבט — יום הולדתך. אינני יודעת בדיוק מתי נקיים יום המפגש המשפחתי המיועד לציון מאורע זה. אף אינני יודעת מתי המכתב יגיע מכאן ואילך — כי הדואר קצת צולע ומה עוד במבול שוטף וגורף זה — העיקר הוא שחשתי ברגע זה — עת השעון מתקרב לחצות — צורך רב לומר לך מלים מספר טובות, טובות מאוד ליום הולדתך. ומגיעות לך הרבה מלים טובות.

אינני חושבת שהעלמנו אי-פעם מילדינו עד כמה אנחנו, לא רק אוהבים אותם כהורים, כמקובל וכטבעי, אלא נוסף לכך עד כמה אנחנו מעריכים את אישיותם — כל אחד ודמותו הקורנת והמקרינה. על אף אותן תקופות הלבטים והחיבוטים בהסתגלות למציאות ותביעותיה ככתוב ביומנים עבי הכרס... ואולי דווקא בגלל המאבק העצמי להבין את התביעה, להזדהות אתה, לא לקבלה ככפוייה הר כגיגית — צומחת הדמות!?

ובכן, לא העלמנו מכס את הערכתנו ואהבתנו. איך אומר אורי: „מי זה ילד פלא — בן לאמא מתפעלת“. יהי כן — ובכל זאת, נדמה לעתים, כי חסכנו ביטויים, הן מילוליים והן פיזיים, לאותה האהבה, הפשוטה, החמה והעמוקה כל כך.

ותמיד בפרוש יום הולדת — הנך מתמלא הרגשות אושר למראה ההתפתחות שחלה והיחסים שהעמיקו. והפעם — כמובן כל-כולי חושבת עליך. הלוך ושוב על כל אשר עברת, וכיצד עברת, וכיצד שמרת תמיד תמיד על החיוך הטוב. הן כל אותו המאבק על היות אתה כפי שהנך, שלם כל כך, יכול היה להביא לקמיצת שפתיים, לסער ומרי, לעקשנות בלתי

מתפשרת. לחוסר הבנה לחולשות הסביבה המסובבת — ומעל לכל —
אשר חודתי תמיד — לאותו „מרד הבן” כביכול לא בעד כל הטוב האפשרי,
אלא נגד כל הטוב השובב.

ידעתי יזהריק (אולי יותר מאשר אתה עצמך מרשה לעצמך לדעת),
מה הם הקשיים בעמידה זקופה זו, במאבק זה על שלימות, על כנות
ויושר, תוך שמירה על היכולת להבין את הזולת ולחייך לא חיוך מזויף,
אלא חיוך מפוייס, של בכל זאת... אם בעולם יש גם זפת, העולם איננו
מזופת.

כתבת לי, שאי-פעם תכתוב לי את דעתך על הערכים ועמידתם
במציאות — אני באמת הייתי רוצה לשמוע, ואני מניחה, וזה לא יכול גם
להיות אחרת — שהעולם השובב מתחיל ללבוש צורה אחרת מאשר נראה
היה מגבעת המוסד ועולמנו מתחיל לפשוט צורה, ואולי את מחלצות
הפאר — וזה טוב מאבק על המאזן הכולל, המסכם, המראה אם בסופו
של דבר נשארה לנו איזו שהיא יתרה להתחלת השנה החדשה. גם אם
המאזן נע כל הזמן בין שלילי לחיובי — וחוזר חלילה.

לי כשלעצמי, בראותי אותך עובר כבר שנה שלישית את המפגש
של הערכים שנסינו להקנות לכם — והם לא הסדר של המלים בכותרת
של „על המשמר”! אלא כל אותם הדברים המהותיים שהרכיבו משולש
זה והפכוהו לשלימות של היות אדם. הייתי מעזה לומר — ההומאניזם
הרחב, הטוב, אשר אינו שוכח את הזהות המעמדית והלאומית — ובכן
אותם הערכים שאין מלמדים, שאדם חייב לרכוש אותם לעצמו לאחר
שאוּלֵי ירש אותם מהוריו ואולי קלט בסביבתו החברתית, נדמה לי
שערכים אשר במפגש עם המציאות עמדו לך. ועם כל „טלטלת הגבר”,
אולי יהיה זה נשמע כמליצה אם אומר באופן ציורי כך — לא רק שספֵי-
נתך לא התנפצה, אלא שמשה לא פעם קרש קפיצה, אם לא עוגן הצלה

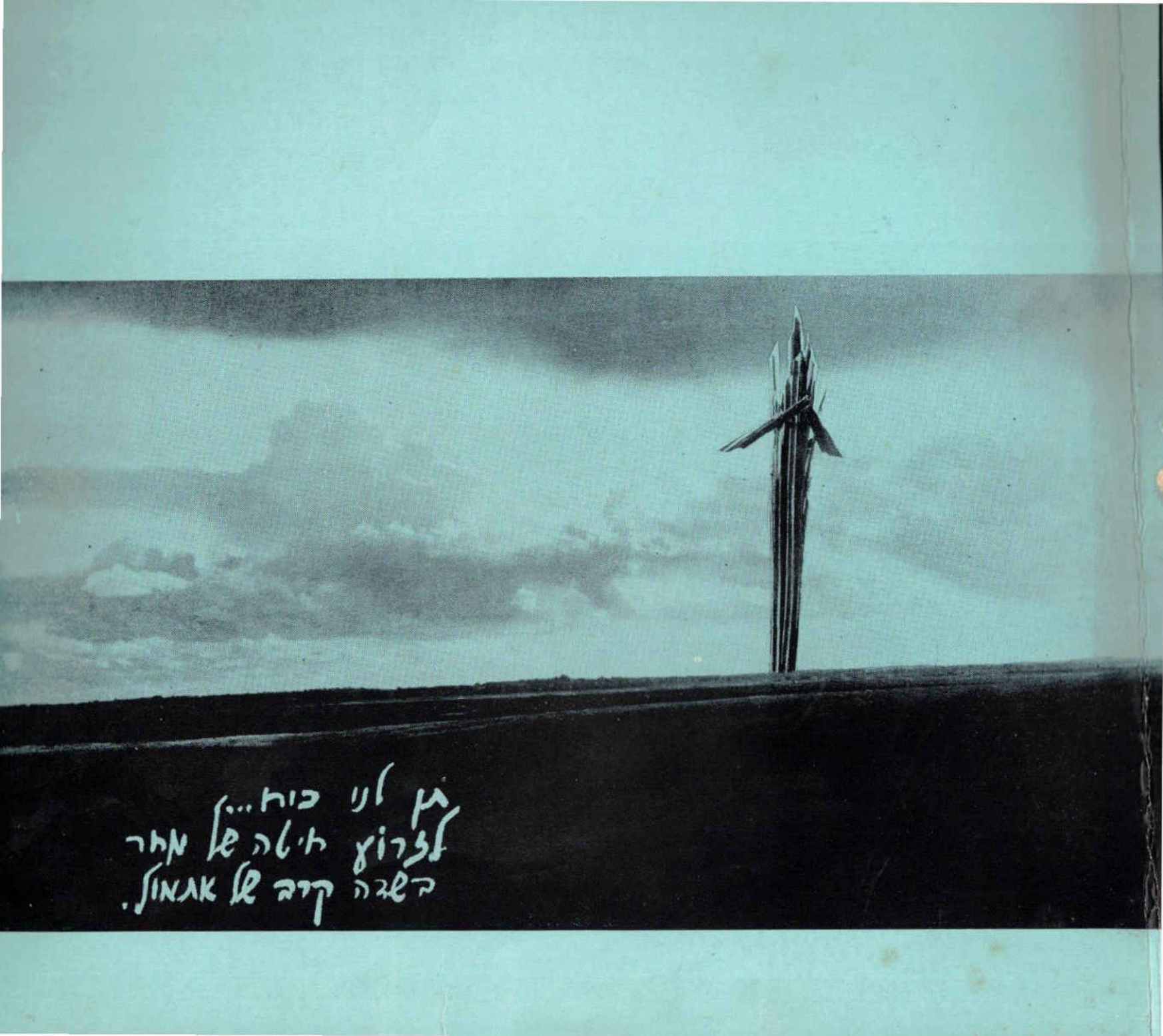
לכאלה, אשר בנקל יכלו לעבור מהכא להתם. ושוב יזהריק, אני אינני מתכוונת לכל הדברים החיצוניים והחולפים — אפילו הרהורי עזיבת קיבוץ; או קנייה של מצרך אסור על פי כללי השיתוף (גם זה חשוב כמובן), — אלא להזדהות המהותית, המודעת, עם הערכים, עד כפי שאמרתי (ולפני אמר זאת אדם גדול מאוד שאינני מעזה אפילו לצטטו, כי לא קראתי אותו בעצמי — גיטה) — אשר רכשנו אותם לעצמנו לאחר שירשנו אותם מהורינו.

והריני שמחה יזהריק, שנוסף לאהבה והאושר על היותכם שלנו, ועל היותכם כפי שהנכם — הריני מאוד מאושרת שאתם באמת טובים מאוד. ואינני יודעת יזהריק, אילו מלים לבור מתוך מילון המלים הסובל כל כך מאמורטיזאציה של שימוש רב ורע בכל המלים הטובות, על מנת לומר לך עד כמה אנחנו אוהבים וגאים בך. ועד כמה אני מאחלת לך כל טוב ואושר רב — וקצת קצת שלוה. על חרדות כבר דיברתי, הפעם רק איחולים, שנובעים מהרצון וגם מהבטחון, שהשנה החדשה שתבוא — לקראת יום הולדתך הבא, קצת גם יוקל לך — וחיוכך הטוב, השופע, לא יצטרך לעבור דרך מחסומים של מאבק, לבטים, ומעצורים.

ובינתיים כל טוב לך, נשיקות רבות וכתוב לי פעם. לאותה אמא, המרחיקה נדוד כל פעם, מתוך מאבקיה היא, ולבטיה היא על הרגשת שלימות ופקפוקיה היא על היעוד — והתפקידים המוטלים. אך כל אלה הרי הם כתובים בדברי הימים — יותר מכך בדברי הלילות — שהשינה נודדת הרחק הרחק מהעפעפים הרוצים כל כך להצמד. לילה טוב לך בן חביב

שרה

מן אתנו כוח...
לפרוץ חיטה של אחר
השנה קרה של אגמון.

